

9

O. V. GISEM, O. O. MARTYNYUK

ISTORIA UNIVERSALĂ

**Manual pentru clasa a 9-a
a instituțiilor școlare de învățământ
general cu predarea în limba moldovenească**

Recomandat de Ministerul Invățământului și Științei din Ucraina

Cernăuți
„Bukrek”
2017

УДК [94(100)»05/...»:37.016](075.3)
Г51

Перекладено за виданням:

О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Всесвітня історія : підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів. – Х. : Ранок, 2017. – 256 с. : іл.

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.03.2017 №417)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Експерти, які здійснили експертизу даного підручника під час проведення конкурсного відбору проектів підручників для учнів 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів і зробили висновок про доцільність надання підручнику грифа „Рекомендовано Міністерством освіти і науки України”:

Т. Ю. Перга, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Державної установи „Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України”;

О. А. Бардюк, методист районного методичного кабінету відділу освіти Острозької районної державної адміністрації Рівненської області;

М. П. Лукашенко, учитель-методист, учитель вищої категорії комунального закладу «Запорізька спеціалізована школа-інтернат II–III ступенів „Січковий колегіум» Запорізької обласної ради, відмінник освіти України

Гісем О.В., Мартинюк О.О.

Г51 Всесвітня історія : підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів з навч. молд. мовою / О.В. Гісем, О.О. Мартинюк; пер. з укр. – Чернівці. : Букрек, 2017. – 256 с. : іл.

ISBN 978-966-399-880-0

УДК [94(100)»05/...»:37.016](075.3)

ISBN 978-617-093-368-3 (укр.)
ISBN 978-966-399-880-0 (молд.)

© Гісем О.В., Мартинюк О.О., 2017
© ТОВ Видавництво „Ранок”, оригінал-макет, 2017
© Видавничий дім „Букрек”, переклад, 2017

Stimați elevi și eleve din clasa a noua!

Înainte de a începe studiarea unei noi perioade a Istoriei universale trebuie să luați cunoștință de conținutul manualului și structura lui. Materialul din manual a fost divizat în cinci capitole și 28 de paragrafe. Datele principalelor evenimente, noțiunile și termenii, numele personalităților istorice, la care trebuie să atrageți atenția și să le memorizați, sunt evidențiate în text printr-un fond special. Explicațiile la cele mai importante evenimente sunt redată prin texte separate.

O importanță excepțională pentru însușirea materialului o au documentele istorice, schemele și ilustrațiile. Studiind paragraful, este necesar să citiți în mod obligatoriu documentele incluse în el și să răspundeți la întrebări. Cu ajutorul schemelor puteți stabili legătura dintre componentele fenomenelor istorice și explica particularitățile lor. Ilustrațiile din secvențe, portretele personalităților istorice renumite o să vă creeze o imaginație completă despre evenimentele din trecut și participanții la ele.

Paragrafele se încheie cu concluzii, care o să vă ajute să determinați ideile principale.

Vă puteți verifica cunoștințele cu ajutorul întrebărilor, ce urmează după fiecare paragraf. Generalizarea materialului fiecărui capitol se poate face cu ajutorul însărcinărilor pentru consolidarea cunoștințelor.

La sfârșitul manualului veți găsi un dicționar de termeni principali la care puteți apela, studiind paragrafele. Pe copertele manualului este redat tabelul cronologic, planurile-scheme pentru munca independentă cu manualul și literatura suplimentară.

Însă, informațiile redată în manual nu totdeauna vă sunt suficiente pentru a vă pregăti de lecții, în special pentru lecțiile practice, care necesită consultarea unor izvoare suplimentare. Este posibil să vă apară dorința de a vă aprofunda cunoștințele pentru a afla mai multe decât este scris în acest manual.

În acest scop, autorii au creat o bază electronică de instruire, unde au inclus informații adăugătoare interesante, fragmente din documente și întrebări, teste pentru autocontrol, care pot fi recepționate în regim online. Toate acestea le puteți găsi la adresa electronică: interactive.ranok.com.ua.

Semnele speciale din paginile manualului vă vor indica când trebuie să apelați la resursele-internet.

Pentru a lucra mai ușor cu manualul, informația din el a fost distribuită în rubrici. Aceste rubrici sunt marcate prin simboluri corespunzătoare:

„**Amintiți-vă**”. Întrebările, ce se conțin în această rubrică de la începutul paragrafului, vă vor ajuta să vă amintiți materialul studiat în trecut și să vă pregătiți de perceperea celui nou.

„**Documentele mărturisesc**”. În această rubrică sunt redată fragmente din surse istorice și întrebări la ele.

„**Personalități în istorie**”. Rubrica respectivă conține informații despre personalitățile istorice eminente, care au jucat un rol important în dezvoltarea evenimentelor.

„**Fapte interesante**”. La această rubrică veți găsi fapte istorice interesante, legate de conținutul materialului din paragraf.

„**Concluzii**”. Aici sunt redată tezele principale ale materialului studiat, care încheie paragraful.

„**Întrebări și însărcinări**”. Această rubrică conține întrebări și însărcinări la fiecare paragraf, fiind divizate în patru grupe:

„*Verificați cum ați memorizat*”. Cu ajutorul acestor întrebări veți putea face un autocontrol pentru a afla dacă ați memorizat bine materialul studiat.

„*Gândiți-vă și dați răspuns*”. Întrebările din această rubrică vă vor permite să meditați asupra celor citite.

„*Îndepliniți însărcinarea*”. Îndeplinirea acestor însărcinări vă vor dezvolta deprinderile de a studia (lucrurile cu harta istorică, întocmirea planurilor, tabelor etc).

„*Însărcinare creativă*”. Aici veți găsi multe însărcinări interesante, pe care le veți îndeplini la indicația profesorului sau din inițiativa acelor elevi, care tind să-și aprofundeze cunoștințele cu ajutorul resurselor din Internet sau a literaturii suplimentare.

§1. Locul celei de-a doua părți a Epocii moderne în istoria universală

- ✓ **1.** Ce perioade ale istoriei universale ați studiat anul trecut? Numiți cadrele lor cronologice. **2.** Numiți evenimentele din istoria universală de la finele sec. XV – sec. XVIII, pe care le considerați cele mai importante. Motivați-vă alegerea. **3.** Care sunt schimbările principale ce s-au produs în lume în această perioadă? **4.** Arățați pe hartă țările, despre evenimentele cărora ați luat cunoștință anul trecut.

1 **Locul celei de-a doua părți a Epocii moderne în istoria universală.** Anul acesta veți continua să aflați despre evenimentele din Istoria modernă sau din istoria Epocii moderne. Anul trecut ați studiat evenimentele de la finele sec. XV – sfârșitul sec. XVIII. Anul acesta veți afla ce a avut loc în lume în perioada de la finele sec. XVIII – sfârșitul sec. XX. După cum ați observat, obiectul studiilor voastre va fi sec. XIX. De aceea, unii cercetători folosesc pentru această perioadă din Epoca modernă termenul „**îndelungatul secol al XIX-lea**”.

În cea de-a doua parte a Epocii moderne, care a devenit o epocă a **modernizării**, în viața oamenilor s-au produs mai multe schimbări importante. În special, în țările Europei de Vest și Americii, care mai sunt numite și Occident, s-a constituit **societatea industrială**. Apariția ei a condiționat unele schimbări calitative în diverse sfere ale vieții oamenilor.

În această perioadă, în lume au avut loc procesele modernizării sociale. Cercetătorii evidențiază câteva tipuri ale acestei modernizări. După formă, acest proces a fost unul pașnic, evoluționist, sub aspectul unor reforme întreprinse de putere, și nu chiar pașnic, revoluționar, ca o ruinare violentă din rădăcină a tot ceea ce împiedica dezvoltarea societății. După conținut, modernizarea socială este divizată în două tipuri: modernizare înfăptuită la cerințele timpului și modernizare făcută cu scopul de a ajunge alte țări și a depăși rămânerea în urmă de ele.

Periodizarea istoriei universale

Denumirea perioadei	Cadrele cronologice
Istoria antică	Apariția omului pe Pământ – 3 mii de ani î.e.n.
Istoria Evului mediu	Sec. V e.n. – finele sec. al XV-lea
Istoria modernă	Partea I: sf. sec. al XV-lea – sf. sec. al XVIII-lea Partea a II: sf. sec. XVIII – începutul sec. al XX-lea
Istoria contemporană	Partea I: anii 1914–1939 Partea a II: anul 1939 – începutul sec. al XXI-lea

2 **Viața economică a societății industriale.** Începutul constituirii societății industriale în țările occidentale a fost legat de desfășurarea revoluției industriale, care s-a răspândit treptat prin Europa, de la Vest la Est, din Marea Britanie.

Noua producție industrială se dezvoltă pe principiile liberei concurențe, când producătorii de mărfuri luptau între ei pentru condiții mai bune de producție și realizare a mărfurilor. Libera concurență era forța motrică a dezvoltării economice și cauza, în același timp, instabilitatea acestui proces.

Modernizare – schimbări în societate, legate de necesitatea transformării tuturor domeniilor de viață în conformitate cu cerințele timpului.

Societate industrială – societate în care a fost încheiat procesul creării unei industrii mari și dezvoltate din punct de vedere tehnic drept bază și sector principal al economiei și, respectiv, al structurilor sociale.

În perioada de criză întreprinderile falimentau, iar sute de mii de muncitori năimiți rămâneau fără lucru. Asemenea fenomene cauzau numeroase proteste sociale și condiționau necesitatea căutării unor căi de perfecționare a sistemului economic existent. De constituirea societății industriale au fost legate modificările structurale în economie: dacă în trecut baza ei o constituia agricultura, apoi după aceea pe primul loc se situa industria. În agricultura Marii Britanii și statelor din partea de Nord a SUA, iar cu timpul și în alte țări, au început să fie folosite mașinile agricole.

i A cunoscut dezvoltare comerțul, în care un loc de frunte îl ocupau mărfurile ieftine de la fabrici și uzine, menite pentru consumatorul în masă. În comerțul mondial se înregistra o divizare ce ținea de țările industriale de frunte ale Occidentului, care erau producătoare de mărfuri de la fabrici și uzine și consumatori ai materiei prime ieftine, și țările, care au devenit piețe de desfacere și furnizori de materie primă. Dintre ultimele făceau parte țările din Orient și din America Latină. Însă, și în țările occidentale ritmurile dezvoltării economice erau neuniforme și diferite.

3 **Schimbările din viața politică și socială.** O influență ponderabilă asupra vieții politice a țărilor occidentale în cea de-a doua parte a Istoriei moderne a avut-o Marea Revoluție Franceză de la finele sec. al XVIII-lea, care a înaintat ideile libertății, egalității și fraternității. În țările occidentale se afirmau treptat principiile statului de drept, care se baza pe supremația legii, libertățile politice și libertatea antreprenoriatului. Avea loc constituirea bazelor democrației cu alegerea organelor puterii, dreptul electoral general, împărțirea puterii în ramurile legislative, executivă și

---

Egalitate civilă – folosirea de către populația unui stat a drepturilor și obligațiilor egale în calitate de cetățeni ai aceluiași stat.

Democrație parlamentară – forma de înfăptuire a puterii poporului, în condițiile căreia centru principal al activității legislative este parlamentul.

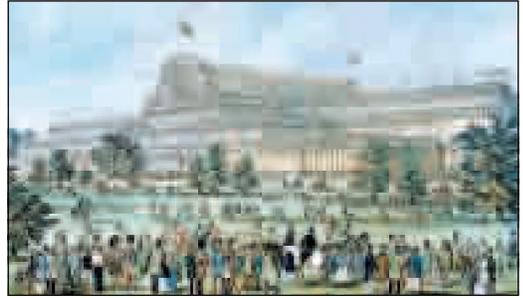
---

judiciară. În țările de frunte din lume avea loc formarea treptată a principiilor **egalității civile și democrației parlamentare**.

i Formele de bază ale statului în țările Europei Occidentale și în America deveneau republicile (parlamentare sau prezidențiale) și monarhiile

Nava cu aburi „Prințesa” (SUA). Anul 1859

Palatul de cristal din Londra
Arhitect: Jozeph Paxton

? Ce fel de informații referitoare la schimbările în dezvoltarea țărilor de frunte din lume în sec. al XIX-lea putem afla din aceste ilustrații?

(parlamentare sau constituționale). Procesele dezvoltării politice a țărilor aveau loc pe două căi diferite – a reformelor sau a revoluțiilor.

Un rol important în viața politică a statelor au început să-l joace **partidele politice**. Acestea erau asociații benevole ale adepților anumitor idei sociale, care urmăreau scopul obținerii puterii pe cale legitimă, adică pe calea alegerilor, și realizarea programei sale. Tezele și ideile partidelor politice se bazau pe anumite direcții ale opiniei publice și politice din sec. al XIX-lea, dintre care următoarele erau principale:

- ▶ **conservatismul** – varietate de curente politice și de idei, adepții cărora se bazau pe principiile tradiției și succesiunii în procesul dezvoltării sociale, optau pentru păstrarea rolului dominant al statului și bisericii în viața societății, nu acceptau revoluțiile și reformele radicale;
- ▶ **liberalismul** – curent politic de idei, care îi reunea pe adepții orânduirii parlamentare, libertății antreprenoriatului privat și democratizării vieții sociale. Liberalii se pronunțau pentru obținerea unor schimbări în societate pe cale legitimă cu ajutorul reformelor, dar și erau contra revoluțiilor ca mod de dezlănțuire a contradicțiilor sociale;
- ▶ **radicalismul** – curent politic de idei, adepții cărora optau pentru înfăptuirea unor schimbări ferme și profunde în viața politică și social-economică. În pofida diversității enorme de curente radicale (anarhism, socialism, comunism ș. a.), pe aceștia îi unea atitudinea negativă atât față de tot ceea ce era vechi – stările, cât și față de ceea ce era mai nou – burghezia;
- ▶ **naționalismul** – curent politic de idei apărut în sec. al XIX-lea, care a unit în jurul său adepți ce recunoșteau factorul național drept prioritar în procesul dezvoltării sociale.

Un rol important în viața socială a societății occidentale industriale îl aveau întreprinzătorii și muncitorii nămiți. Întreprinzătorii, care jucau rolul principal în dezvoltarea economică a societății, erau interesați să obțină posibilitatea de a influența asupra politicii statului prin metode parlamentare legale.

La începutul sec. al XIX-lea, în țările din Occident muncitorii nămiți erau o pătură fără drepturi și neprotejată din punct de vedere social. Lupta muncitorilor pentru drepturile lor a devenit factorul principal, care determina stabilitatea socială în aceste țări.

Națiune – grup mare de oameni, legați prin tradiții și obiceiuri comune, prin sentimentul uniformității sociale și interese comune. Particularitățile ei distinctive sunt, de regulă, identitatea lingvistică, religia, tradițiile, istoria și amplasarea teritorială mult-puțin compactă.

Renaștere națională – procese legate de trezirea conștiinței naționale a popoarelor fără state din Europa, care au căpătat răspândire în sec. al XIX-lea. După conținut și formă, renașterea națională a fost, în mod practic, un proces de creare a națiunilor.

În decursul sec. al XIX-lea a fost ruinat sistemul tradițional de divizare a societății în stări. Locul omului în ea a început să fie perceput după realizările obținute cu eforturi proprii.

Pe parcursul „îndelungatului secol” au fost derulate procesele de formare a **națiunilor**. În Franța, la aceste procese a contribuit Revoluția din anii 1789–1799. În Germania și Italia crearea națiunilor s-a încheiat în cea de-a doua jumătate a secolului după depășirea proceselor de fărâmițare socială și unificare a țărilor. Cu mult mai complicat a decurs acest proces în Imperiul Austriac, unde austriecii constituiau doar a patra parte din populație, însă în-

făptuiau o „asurzire” politică a altor popoare, preponderent slav, care populau statul. În rezultatul răspândirii, în țările din Occident, a concepțiilor că fiecare națiune are dreptul să fie liberă și să-și trăiască propria viață politică, **renașterea națională** a popoarelor fără state a devenit o componentă importantă în viața social-politică a țărilor occidentale din sec. al XIX-lea.

4 **Omul în condițiile societății industriale.** În sec. al XIX-lea, în Europa se observă o creștere rapidă a numărului populației. În perioada anilor 1800–1900 acest indice a crescut de la 190 la 420 milioane de oameni. Con-

---

Urbanizare – procesul măririi numărului de orașe, a populației în ele, și sporirea rolului acestora în viața economică și culturală a societății.

---

stituirea societății industriale în țările din Occident a cauzat schimbări în viața omului. Dacă mai înainte majoritatea covârșitoare a populației trăia la sate și se ocupa de prelucrarea pământului, apoi în perioada respectivă a început să se mărească numărul locuitorilor de la orașe, unde

funcționau întreprinderi sub formă de fabrici și uzine. Printr-un înalt nivel al urbanizării se caracterizau zonele industriale. Însă, creșterea vertiginoasă a numărului populației a dus la agravarea problemelor cu caracter social.

Populația țărilor europene și a SUA în sec. al XIX-lea, în milioane de persoane

Țara	Anul 1800	Anul 1900
Austria	20,0	47,0
Germania	24,5	56,4
Marea Britanie	20,5	37,0
Franta	26,9	39,0
Italia	17,2	32,5
Rusia	37,0	125,6
SUA	5,3	76,2

- ? 1. În care țară ritmurile creșterii numărului populației în această perioadă au fost cele mai mari? De ce au fost condiționați, după părerea voastră, acești factori? 2. Care stat avea cel mai mare număr de populație la începutul și la finele sec. al XIX-lea?

Inaugurarea magistralei de cale ferată „Liverpool-Manchester”. Foaie volantă de la 1830.

- ? Cum a influențat apariția transportului feroviar asupra vieții societății?

O particularitate a sec. al XIX-lea a devenit **migrarea** însemnată a oamenilor, care plecau la orașe sau în alte țări în căutarea unui destin mai bun. Procesele de migrație aveau loc sub formă de **emigrație** și **imigrație**.

Creșterea orașelor și a numărului populației a fost condiționată, mai întâi de toate, de procesele legate de revoluția industrială sau de industrializare. Astfel, în anul 1900, în Europa erau numai 17 orașe cu o populație de o sută mii de oameni. În total, populația urbană număra cinci milioane de locuitori. În anul 1890 erau deja 103, iar numărul total al populației de la orașe s-a mărit de șase ori.

Populația a patru orașe a depășit în acea perioadă numărul de un milion de persoane. Acestea erau Londra, Parisul, Berlinul și Viena.

Una din sursele urbanizării era migrația popoarelor atât în interiorul țărilor, cât și între țări și continente. Torentul principal de migranți era direcționat în marile centre industriale și în SUA. La început aceștia erau descendenți din Anglia, Germania, Scandinavia. În ultimele decenii ale veacului al XIX-lea baza imigranților o constituiau strămutații din Italia și din țările Europei de Est. În afară de SUA, migranții din Europa, plecau spre America Latină și colonii.

Marea Revoluție Franceză de la finele sec. al XVIII-lea a inițiat, în Occident, mișcarea femeilor pentru egalare în drepturi cu bărbații. Această luptă a

Migrație – strămutarea oamenilor, deplasarea capitalurilor în interiorul țării și peste hotarele ei.

Emigrație – strămutarea forțată sau benevolă a oamenilor în alte țări din considerente economice, politice sau religioase.

Imigrație – intrarea străinilor în țară pentru un trai îndelungat sau permanent.

femeilor pentru **emancipare** a durat pe tot parcursul sec. al XIX-lea. Ea era dusă pe trei direcții: învățământ, dreptul la proprietate și drepturile electorale. Cea mai îndelungată a devenit lupta pentru drepturile electorale ale femeii. Femeile, care luptau pentru drepturile lor electorale, erau numite **sufragete**. Acestea organizau mitinguri și demonstrații, se luau la bătaie cu poliția. La începutul sec. al XX-lea mișcarea feministă a devenit mult mai organizată. În Anglia ea a fost condusă de Emmeline Pankhurst (1858–1928). În anul 1914 drepturile electorale le-au fost acordate femeilor din țările scandinave, Australia și Noua Zeelandă, în anul 1918 – din Anglia, în 1919 – din Germania, iar în 1920 – din SUA.

Emancipare – eliberarea de oropsire și dependență, anularea restricțiilor, atitudinii nepreconcepute. Emanciparea femeilor prevedea, în primul rând, acordarea unor drepturi egale cu cele ale bărbaților în viața socială, de familie și la muncă.

Sufragism – mișcare feministă pentru acordarea, la femei, a unor drepturi electorale egale cu ale bărbaților.

Feminism – mișcare feministă, care optează pentru drepturile egale ale femeilor în toate domeniile vieții, apărarea necesităților deosebite ale femeii, ce sunt legate de deosebirea lor fiziologică în comparație cu bărbații.

Sufragismul a devenit predecesorul **feminismului** – mișcare mult mai largă a femeilor pentru drepturile lor, care a fost înființată în sec. al XX-lea.

5

Dezvoltarea socială. Sub influența schimbărilor economice, în sec. al XIX-lea, a fost modificată în mod rapid și structura socială a populației. În Epoca modernă au fost deschise noi posibilități pentru persoanele, strămoșii cărora nu au aparținut de nobilimea titulară. Intellectul, nivelul de instruire, capacitățile de afaceri, perseverența – aceasta nu este lista completă a calităților, care-i ofereau omului posibilitatea de a obține succese în viață. Vechile stări se ruinau în mod rapid, iar în locul lor apăreau noi clase și grupe.

Și vechile pătri ale societății erau nevoite să se acomodeze la schimbări. Aristocrația din majoritatea țărilor Europei își păstra privilegiile de succesiune, ea constituia baza păturilor superioare de funcționari, diplomați și ofițeri. Însă, odată cu formarea societății industriale, aristocrația pierdea rapid influența în societate.

Reprezentanții vechii aristocrații, care au conștientizat schimbările, au început să se ocupe cu antreprenoriatul, să însușească specialități legate de sfera bancară, să creeze întreprinderi industriale. Intenționând să-și păstreze puterea și bogăția, aceștia încercau, de multe ori, să stabilească relații de rudenie cu proprietarii marilor capitaluri, care nu aparțineau de mediul lor. În rezultatul unei asemenea uniri, se forma pătura clasei superioare.

În pofida poziției destul de influente a clasei superioare în societate, în ultimele decenii ale sec. al XIX-lea, a început să fie din ce în ce mai influentă clasa de mijloc: întreprinzătorii, funcționarii, oamenii „profesiilor libere” (ingineri, medici, profesori, juriști și alții). Oamenii de știință evidențiază câteva particularități pentru a stabili apartenența omului la clasa de mijloc: starea materială bună, însă una care nu-i permite omului să trăiască dacă el nu lucrează; nivelul de studii; posibilitatea de a angaja o servitoare etc. Se consideră că anume clasa de mijloc aduce stabilitatea în societate, deoarece nu tinde

să pună mâna pe avere străină, la fel ca cei săraci, și nu generează invidie, ca cei înstăriți.

Cea mai mare, ca număr, clasă nouă a societății era muncitorimea, care, de asemenea, a cunoscut schimbări în decursul secolului. Astfel, a avut loc creșterea ei (de la 20 milioane de persoane în anii 70 ai sec. al XIX-lea la 40 milioane în anul 1900) și stratificarea după nivelul de venit și clasificare. În cea mai bună situație se aflau muncitorii înalt calificați, care mai erau numiți aristocrație muncitorească. Partea de bază a muncitorimii erau muncitorii necalificați, care primeau o plată mizeră. Orice dificultăți – bolile, cazurile nedorite sau bătrânețile, îl puneau pe muncitor și pe familia sa într-o situație dificilă. Lipsa unui sistem de asigurare socială îi sortea pe acești oameni la o existență de cerșetor.

Dezvoltarea industriei a facilitat încadrarea la întreprinderi a femeilor și copiilor. Către finele secolului, femeile constituiau 15 la sută dintre muncitorii. Însă, ele erau supuse discriminării în ceea ce privește remunerarea muncii, lipseau și legile care ar fi apărut-o pe femeie de influența negativă a producției. Multe femei lucrau în calitate de servitoare prin case, practicau munca la zi. Au apărut profesii, care se asociau cu femeia: telefoniste, dactilografe, secretare.

În sec. al XIX-lea era folosită în mod activ și munca copiilor. Abia către sfârșitul secolului au fost adoptate legi, care o limitau sau o interziceau în genere.

De menționat că, în ultimele decenii ale sec. al XIX-lea, venitul real al muncitorilor în țările Europei a crescut cu 30–50 la sută. Acest lucru le-a permis oamenilor să se alimenteze mai bine, să se îmbrace și chiar să cheltuiască banii pentru distracții. De asemenea, a fost redusă ziua de muncă de la 14–16 ore la 8–12 ore. În unele țări această prevedere a fost consfințită prin lege.

6

Țările Orientului. Sub noțiunea de Orient se au în vedere țările din Asia și Africa, unde în sec. al XIX-lea au continuat să se dezvolte **societățile tradiționale** ale civilizațiilor musulmană, indiană sud-asiatică și chineză din Orientul Îndepărtat. La acestea aparțineau majoritatea populației lumii.

Parchetari. Anul 1875.
Pictor Gustave Caillebotte.

Spălătoarese care calcă. Anul 1884.
Pictor Edgar Degas

? Ce informații despre condițiile de muncă ale reprezentanților diferitelor profesii din sec. al XIX-lea putem obține din ilustrații?

Societate tradițională – societate în care asupra omului domină obiceiuri și tradiții din vechime, și omul nu-și poate imagina existența separat de natură. O astfel de societate este negativ dispusă să accepte oarecare inovații.

Aceste civilizații au înregistrat realizări remarcabile în dezvoltarea economică, social-politică și culturală. Însă, din cauza pericolelor din partea europenilor, ele au suferit schimbări colosale – atât pozitive, cât și negative.

În sec. al XIX-lea, bazându-se pe superioritatea lor economică, țările occidentale au intensificat presiunea asupra țărilor Orientului, au început să ruineze în aceste țări fundamentul societăților tradiționale și să împartă această zonă în colonii, state dependente și sfere de influență. Proprietari ai celor mai mari posesiuni coloniale au fost Marea Britanie, Franța, Olanda. Țările din Orient au declanșat o luptă de eliberare națională împotriva colonizatorilor, devenită unul dintre cele mai importante fenomene ale istoriei universale din sec. al XIX-lea.

Concluzii

- ▶ În clasa a noua veți studia cea de-a doua parte a istoriei Epocii moderne, care cuprinde evenimentele din perioada de la sfârșitul sec. XVIII – începutul sec. XX.
- ▶ În țările occidentale această perioadă este numită epocă a modernizării. În viața economică acolo a avut loc constituirea societății industriale, ce a fost legată de declanșarea revoluției industriale.
- ▶ Determinante în viața social-politică a țărilor occidentale din această perioadă au fost schimbările legate de ruina „ordinii vechi” și afirmarea principiilor democrației.
- ▶ Dezvoltarea țărilor din Orient, unde se păstrau societățile tradiționale, în sec. al XIX-lea, avea loc sub presiunea țărilor occidentale, superioare din punct de vedere economic, și conștientizarea treptată a necesității de a li se opune.

Întrebări și însărcinări

1. Care perioadă a istoriei universale se studiază în clasa a noua? **2.** Ce înseamnă societate industrială? **3.** Ce înseamnă urbanizare? **4.** Numiți principalele pătri ale societății de la finele sec. al XIX-lea? **5.** Ce fel de schimbări au avut loc în destinul femeii în sec. al XIX-lea? **6.** Care trăsături sunt caracteristice societăților tradiționale?

7. Ce schimbări au avut loc în economia țărilor occidentale în perioada constituirii societății industriale? **8.** Caracterizați noile fenomene din viața politică și socială a țărilor din Occident în sec. al XIX-lea? **9.** Cum s-a schimbat viața omului în condițiile societății industriale?

10. Alcătuiți în caiet tabelul „Schimbările în dezvoltarea țărilor occidentale în sec. al XIX-lea”.

Domeniul de viață	Ce schimbări au avut loc?

11. Arătați pe hartă țările de frunte din Europa și din lume, pe care le veți studia în acest an. Numiți capitalele lor. **12.** Uniți-vă în grupuri mici și discutați despre rolul pe care l-a jucat „îndelungatul secol al XIX-lea” în dezvoltarea ascendentă a omenirii.

13. Scrieți un eseu pe tema „Pentru ce studiem istoria?”.

CAPITOLUL I. EUROPA ȘI AMERICA LA FINELE SEC. AL XVIII-LEA – ÎNCEPUTUL SEC. AL XIX-LEA

§ 2. Începutul Marii Revoluții Franceze de la sfârșitul sec. al XVIII-lea

 1. Care au fost trăsăturile caracteristice ale dezvoltării social-economice a Franței în secolul XVIII? 2. Ce este iluminismul? 3. Care erau viziunile iluminiștilor față de societate și stat?

 Franța către finele sec. al XVIII-lea. La începutul anilor 80 ai sec. al XVIII-lea Franța era o țară agrară cu o populație de 25 milioane de oameni, dintre care 22 milioane erau țărani, 130 mii erau reprezentanți ai clerului, 140 mii erau nobili. În agricultură se păstrau vechile relații tradiționale. Majoritatea covârșitoare a țăranilor erau personal liberi, însă pământul pe care aceștia îl foloseau aparținea seniorilor. Pentru folosirea pământului, țăranii plăteau tribut bănesc sau natural. În industrie era răspândită producția manufacturieră. La acea vreme revoluția industrială în Franța încă nu avuse loc, în producție erau folosite puține mașini. În mod activ se dezvolta comerțul. Disponând de o flotă puternică, Franța obținea venituri însemnate de pe urma comerțului cu coloniile din Africa și Lumea Nouă. Dezvoltarea comerțului intern era împiedicată de frontierele vamale din interiorul țării, de lipsa unui sistem unic de măsură și cântărire.

În anii 70 ai secolului al XVIII-lea, starea economică a țării se înrăutățește. Războaiele din Europa, la care Franța lua parte, au golit în întregime visteria țării. Mulți țărani francezi s-au transformat în cerșetori. Din când în când, izbucneau așa-numitele „răscoale pentru pâine” (năvălirea asupra prăvăliilor cu pâine sau acapararea căruțelor care transportau pâinea), aveau loc tulburări ale țăranilor împotriva presiunii fiscale.

Stările societății franceze

Prima stare		A doua stare		A treia stare	
Privilegiați				Neprivilegiați	
Clerul	Nobilimea	Țărănimea		Meșteșugarii	
		Muncitorii nămiți		Burghezii	
Nu plăteau taxe. Li se acordau drepturi politice				Plăteau taxe. Erau privați de drepturi politice	

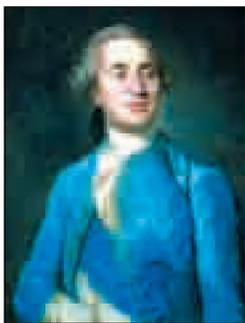
Ca și mai înainte, populația Franței păstra împărțirea pe stări. Primele două stări – clerul și nobilimea, erau privilegiate, nu plăteau taxe, aveau dreptul să dispună de pământ și să ia parte la conducerea statului

Împreună, ele alcătuiau cam 4 la sută din populație, însă aveau în posesie o treime din toate pământurile. La cea de-a treia stare neprivilegiată, aparțineau celelalte pătri ale populației: țărani, meșteșugarii, muncitorii năimiți, burghezia. Aceștia achitau toate taxele și nu aveau drepturi politice. Însă, împărțirea pe stări nu corespundea realității. În componența clerului intra clerul superior, care dispunea de moșii imense de pământ, iar mai jos se situa clerul inferior, care era mai apropiat de starea a treia.

Se deosebea, de asemenea, situația nobilimii înstărite de curte și celei simple – funcționarii. Din cea de-a treia stare s-a desprins burghezia – bancherii, proprietarii de corăbii, întreprinzătorii, negustorii, juriștii și alții. Aceștia, însă, nu aveau influență asupra treburilor în stat.

La capitolul orânduiri politice, Franța rămânea o monarhie absolută. Orânduirea de stat și socială existentă era numită „*ordine veche*”, care a îmbinat absolutismul cu privilegiile stării clerului și nobilimii. În timpul guvernării regelui **Ludovic al XVI-lea** (1774–1792), situația din Franța cerea acțiuni ferme din partea puterii centrale. Noul controlor (ministrul) al finanțelor Franței, **Jacques Turgot**, i-a propus regelui un program de reforme progresiste, care prevedea antrenarea clerului și nobilimii la plătirea taxelor, lichidarea tuturor drepturilor feudale ale seniorilor asupra țăranilor, a vămilor interne, a atelierelor meșteșugărești. Însă, sub presiunea adeptilor „*ordinii vechi*”, reformele nu au fost transpuse în viață, iar ministrul a fost demis.

Ludovic al XVI-lea

2 Iluminismul francez. Prin critica lor față de „vechea ordine”, iluminiștii francezi au făcut mult pentru conștientizarea, de către diferite pătri ale populației, a necesității unor schimbări în țară. **Voltaire** (pseudonimul gânditorului François-Marie Arouet), (1694–1778), condamna absolutismul, însă considera puterea unui monarh iluminat deosebit de utilă pentru țară. Cea mai echitabilă orânduire socială, în opinia lui, era aceea care asigura pentru toți trei idealuri principale: libertatea, egalitatea în drepturi și respectul pentru proprietatea privată. Voltaire condamna cu fermitate biserica catolică, însă considera că religia trebuie păstrată pentru a ține în supunere poporul.

Un adversar inveterat al absolutismului a fost **Charles-Louis Montesquieu** (1689–1755). El considera că cea mai bună orânduire de stat este monarhia constituțională cu împărțirea puterii în ramurile legislativă, executivă și judiciară. Statul, în opinia gânditorului, urmează să asigure libertatea cuvântului, tiparului, adunării, toleranța confesională, egalitatea tuturor în fața legii și inviolabilitatea proprietății private. El insista asupra necesității separării bisericii de stat.

Denis Diderot (1713–1784) a fost un adept al unei monarhii limitate și, de asemenea, se pronunța împotriva absolutismului. El opta pentru

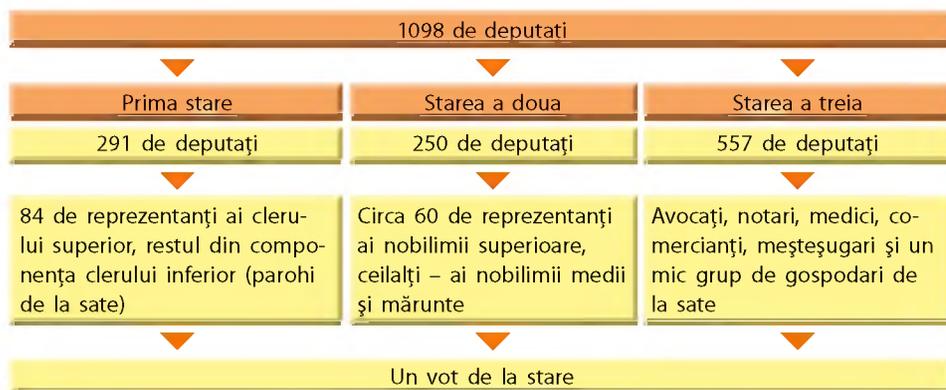
înlăturarea inegalității la proprietate, pentru toleranță confesională, inviolabilitatea proprietății private și libertate economică. D. Diderot recunoștea existența lui Dumnezeu, însă critica biserica și religia existentă, insistând asupra creării unei noi „religii naturale”.

Spre deosebire de alți iluminiști, **Jean Jacques Rousseau** (1712–1788) excludea în genere păstrarea monarhiei și se pronunța pentru crearea unei republici democratice a proprietarilor mărunți. El considera că toți oamenii trebuie să fie egali în drepturi, iar mărimea proprietății private urmează să fie redusă. J. J. Rousseau nu accepta biserica catolică, însă recunoștea necesitatea religiei drept bază a personalității omului.

3 Începutul Revoluției. Către finele anilor 80 ai sec. al XVIII-lea, Franța a fost cuprinsă de o criză economică, socială și politică acută. Prețurile se majorau, creștea șomajul, iar recolta slabă din 1788 a cauzat o mare foamete în țară. La Adunarea Notabililor, convocată de Ludovic al XVI-lea la 1787, a fost adoptată hotărârea de a introduce în țară o taxă funciară generală pentru toate stările. Însă, parlamentul de la Paris a refuzat să adopte această hotărâre și i-a propus regelui să convoace, în acest scop, **Stările generale** (adunarea reprezentativă a stărilor din Franța), care nu au fost convocate din anul 1614.

Pe data de 5 mai anul 1789, la Palatul Versailles, Ludovic al XVI-lea a deschis ședința Stărilor Generale și le-a ordonat deputaților să aprobe noile taxe. Însă, deputații celei de-a treia stări au votat împotriva tradiției de a vota după stare („o stare – un vot”) și au insistat asupra unei votări egale și comune de către toți deputații. Deputații celei de-a treia stări au fost susținuți de unii reprezentanți ai păturilor privilegiate.

Componența Stărilor Generale (5 mai – 17 iunie anul 1789)

La 17 iunie anul 1789 Stările Generale s-au proclamat drept Adunare Națională, care reprezenta interesele tuturor francezilor. La 20 iunie anul 1789, deputații Adunării Naționale s-au adunat în sală pentru jocul

cu mingea și au jurat că nu se vor împrăștia până când nu vor pregăti Constituția țării. Acest eveniment este considerat începutul Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea.

La 9 iulie anul 1789, Adunarea Națională s-a proclamat Adunare Constituantă, subliniindu-și în acest fel intenția de a pune temelia unei noi orânduiri de stat în Franța. Între timp, la Paris au început să se răspândească zvonuri cum că Adunarea Constituantă va fi dizolvată, la marginea orașului a început concentrarea de trupe militare, iar tunurile de la cetatea regală Bastilia au fost îndreptate asupra cartierelor orașului. Pe străzi au început mitinguri stihionice. La 14 iulie anul 1789 mulțimea înarmată a parizienilor a ocupat și distrus cetatea Bastiliei, considerată simbol al absolutismului.

Revoluție – schimbări cardinale în oarecare fenomene ale naturii, în societate sau în perceperea lumii.

Când ducele de Liancourt, mare maestru al garderobei regelui, i-a raportat lui Ludovic al XVI-lea despre cotoșirea Bastiliei de către parizieni, a exclamat: „Este o răscoală!”. „Spuneți mai bine că e revoluție”, i-a răspuns ducele. Ludovic al XVI-lea a decis să le facă unele cedări răsculaților. El a ordonat retragerea trupelor militare de lângă Paris și a recunoscut Adunarea Constituantă. Regele a venit la Paris cu o cocardă în trei culori la pălărie, în noile culori naționale: culoarea roșie și albastră erau culorile Parisului, iar culoarea albă – a Bourbonilor.

În următoarele săptămâni, valul Revoluției de la Paris s-a extins rapid în provincii. Organele electorale ale autoadministrării locale i-au înlăturat de la putere pe funcționarii regelui, asumându-și conducerea. Pentru menținerea ordinii erau formate detașamente ale poliției locale, transformată mai apoi în Gardă Națională.

Periodizarea Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea.

Data	Perioada
20 iunie 1792 – 10 august 1792	Începutul Revoluției
10 august 1792 – 2 iunie 1793	Răsturnarea monarhiei și instaurarea republicii
2 iunie 1793 – 27 iulie 1794	Dictatura iacobinilor
27 iulie 1794 – 9 noiembrie 1799	Regimul termidorian

4 Activitatea legislativă a Adunării Constituante. În perioada anilor 1789–1791, Adunarea Constituantă a întreprins măsuri importante în sistemul organizării puterii de stat în Franța. La 4–11 august anul 1789, sub presiunea răscoalelor țărănești, care au cuprins provinciile țării, au fost adoptate decrete despre anularea mai multor impozite feudale.

La 26 august anul 1789, Adunarea Constituantă a adoptat „**Declarația drepturilor omului și cetățeanului**”. Ea a devenit un important document, la baza lui fiind puse ideile iluminiștilor francezi despre drepturile inseparabile ale omului.

Inaugurarea Stărilor Generale la 5 mai 1789.
1839. Pictor Auguste Couder

Luarea Bastiliei (14 iulie 1789).
1789. Pictor Jean-Pierre Melville

? Folosind materialul paragrafului și ilustrațiile, povestiți despre evenimentele redade în ele.

Din „Declarația drepturilor omului și cetățeanului”

Reprezentanții poporului francez au hotărât să expună în această declarație solemnă drepturile firești, inseparabile și sfinte ale omului...

- I. Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi...
- II. Scopul fiecărei asociații politice este conservarea drepturilor naturale și inalienabile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, dreptul la siguranță și la rezistență la opresiune.
- III. Principiul oricărei suveranități rezidă în principal în națiune...
- IV. Libertatea este de a face tot ceea ce nu face rău altora...
- V. Legea poate interzice numai acțiunile dăunătoare pentru societate. Orice lucru care nu este interzis prin lege nu poate fi împiedicat...
- VI. Legea este o expresie a voinței generale. Toți cetățenii au dreptul de a participa personal sau prin reprezentanții lor la formarea acesteia. Legea trebuie să fie aceeași pentru toată lumea...
- VII. Nici un om nu poate fi acuzat, arestat, nici deținut decât în cazurile stabilite prin lege și după formele prescrise de aceasta...
- IX. ... Orice om este presupus nevinovat, până în momentul în care a fost declarat vinovat...
- X. Nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru opiniile sale...
- XVI. Proprietatea fiind un drept inviolabil și sacru, nimeni nu poate fi privat de ea, cu excepția cazurilor în care necesitatea publică, legal constatată, pretinde în mod evident acest lucru, și cu condiția unei juste despăgubiri prealabile.

? **1.** Cine, potrivit documentului, este considerat sursă a puterii supreme? **2.** Ce drepturi firești și inseparabile ale omului au fost proclamate în document? **3.** Putem considera, oare, că „Declarația...” a pus în Franța fundamentul statului de drept? De ce?

5

Agravarea situației în țară. Situația economică în Franța rămânea instabilă. În noaptea de 20 înspre 21 iunie anul 1791 regele Ludovic al XVI-lea a întreprins o încercare nereușită de a fugi peste hotare, însă a fost capturat și adus la Paris. Orașul a fost cuprins de manifestații antimonarhiste. Deosebit de complicată era situația în zona frontierei de nord-est a țării, unde erau concentrate trupe militare loiale regelui și nobili, care au

fugit din Paris. La sfârșitul lunii august a anului 1791, Austria și Prusia au declarat despre acțiunile comune de luptă împotriva Franței revoluționare.

La 3 septembrie 1791, Adunarea Constituantă a adoptat prima, în istoria Franței, Constituție și, în conformitate cu ea, țara a devenit monarhie constituțională.

La 1 octombrie 1791 și-a început activitatea noua Adunare Legislativă, la care participau asociațiile politice din Franța de la acea vreme.

Un rol important în viața social-politică a Franței din acea perioadă o jucau **cluburile politice**. Din anul 1789, în incinta bibliotecii de la mănăstirea Sfântul Iacob se întrunea „Clubul prietenilor Constituției”, membrii cărui erau numiți **iacobini**. În Adunarea legislativă participanții la acest club s-au împărțit în: republicani cumpătați, numiți **girondini** (de la denumirea departamentului Gironde, de unde proveneau majoritatea dintre ei), și **montagniarzi** (de la cuvântul munte, deoarece aceștia ședea în partea de sus a sălii de ședințe) – republicani radicali, adepți ai unor schimbări ferme. Din anul 1791, la mănăstirea ordinului de călugări al cordelierilor s-au adunat adepții monarhiei constituționale, care erau numiți „**clubul cordelierilor**”. În Adunarea legislativă cordelierii au fost împinși pe un plan secund de girondini și de susținătorii lor. Anume de girondini sunt legate cele mai importante evenimente din timpul Revoluției.

Componența Adunării Legislative (1 octombrie 1791 – 20 septembrie 1792)

745 de deputați, aleși pentru doi ani		
Cei de stânga	Cei de centru	Cei de dreapta
136 de deputați iacobini, girondini, Montagniarzi.	345 de deputați independenți	264 de deputați cordelierii

În luna februarie a anului 1791, alianța militară dintre Austria și Prusia a inițiat **prima coaliție antifranceză** (1792–1797). Drept răspuns, la 20 aprilie 1792, Adunarea Legislativă a declarat război Austriei. Astfel au fost dezlănțuite războaiele revoluționare franceze cu coalițiile statelor europene, care se pronunțau împotriva ei.

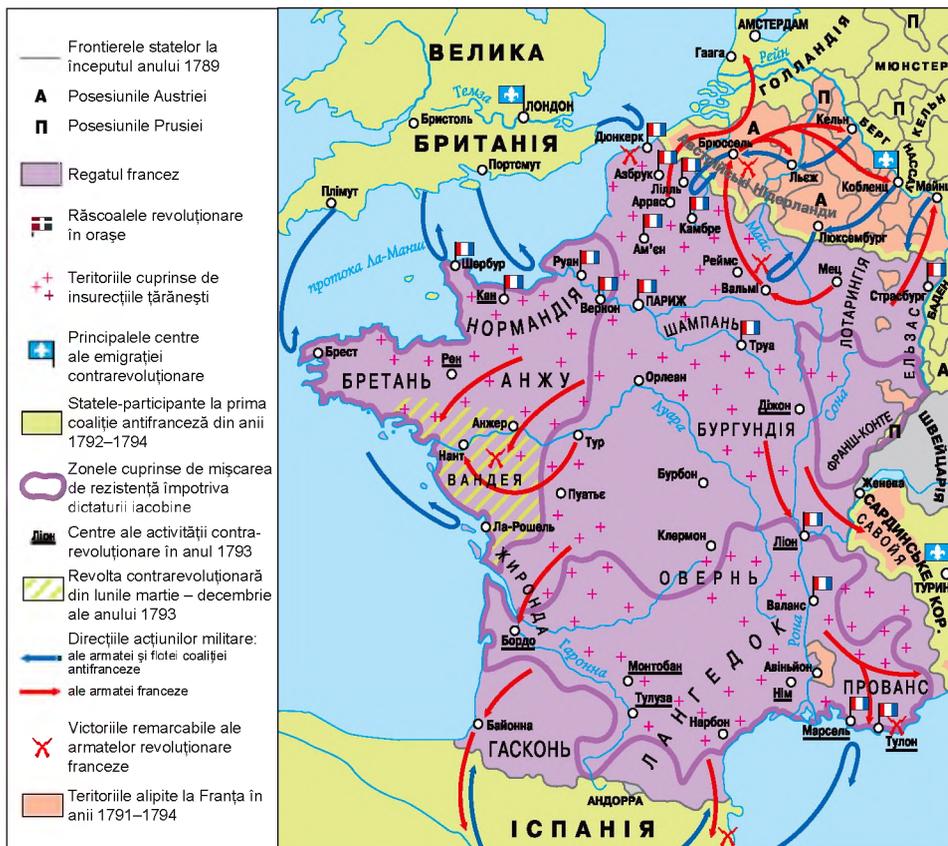
Intervenție – amestecul unui stat sau câtorva state în afacerile interne ale altui stat. Intervenția poate fi militară, economică, diplomatică.

Începutul acțiunilor militare a fost unul nereușit pentru francezi. Majoritatea ofițerilor francezi au trecut de partea dușmanului, iar trupele austriaco-prusace au declanșat o **intervenție** pe teritoriul Franței. În aceste condiții Adunarea legislativă s-a adresat către toată populația țării cu apelul „Patria este în pericol”. După aceasta în armata revoluționară pentru apărarea Patriei s-au înrolat mii de voluntari.

Fiecare batalion de voluntari avea drapelul, imnul și uniforma proprie. O popularitate deosebită printre parizieni, iar cu timpul și printre toți francezii, a obținut-o imnul batalionului din Marseille – „La Marseillaise”, textul și muzica fiind scrise de inginerul militar, Rouget de Lisle. Cu timpul „La Marseillaise” a devenit imn național al Franței.

Marea Revoluție Franceză de la sfârșitul sec. al XVIII-lea

Concluzii

- ▶ Începutul Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea a fost cauzat de agravarea divergențelor sociale din interiorul țării, de absolutism și susținerea de către acesta, a „ordinii vechi”.
- ▶ Cele mai însemnate realizări din prima perioadă a Revoluției au devenit lichidarea ordinelor feudale, consfințirea drepturilor și libertăților în „Declarația drepturilor omului și cetățeanului”, adoptarea primei Constituții de la 1791, instaurarea monarhiei constituționale în Franța.

Întrebări și însărcinări

1. Care părți ale populației aparțineau la starea a treia?
2. Ce stătea la baza „ordinii vechi” în Franța?
3. Când a fost adoptată „Declarația drepturilor omului și cetățeanului”?
4. Ce formă de guvernământ a fost stabilită în Franța conform Constituției de la 1791?
5. Care țări au format prima coaliție antifranceză?

6. Caracterizați situația Franței către finele sec. al XVIII-lea și determinați cauzele Revoluției. **7.** Comparați viziunile iluminiștilor francezi asupra orânduirii de stat, drepturilor omului, proprietății private, bisericii și religiei. **8.** Caracterizați evenimentele principale din perioada începutului Revoluției. **9.** Analizați activitatea legislativă a Adunării Constituante.

10. Arătați pe hartă (p. 19) evenimentele legate de începutul Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea și descrieți-le. **11.** Organizați o discuție pe marginea întrebărilor problematice pe tema „Putea, oare, Franța să evite Revoluția?”. **12.** Începeți să alcătuiți în caiet „Desfășurarea Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea”.

Perioada	Evenimentele principale	Rezultatele

13. În ajunul Revoluției din Franța, Comisarul general al flotei franceze, Mathieu-Louis Mole, îi scria lui Jacques Necker: „Nu trebuie să așteptăm până când Stările Generale vor începe să ceară de la noi sau să vă ordone vouă, trebuie să ne grăbim către ei cu propria propunere ce mai poate fi obiect al intențiilor oamenilor ingenioși în limite normale atât ale puterii, cât și ale națiunii”. Care este părerea voastră față de opinia redată? Putea, oare, realizarea ei să prevină declanșarea Revoluției în țară? Argumentați-vă punctul de vedere.

§ 3. Sfârșitul Marii Revoluții Franceze de la sfârșitul sec. al XVIII-lea

1. Ce înseamnă republică? **2.** Ce trăsături sunt caracteristice formei republicane de guvernare? **3.** Cine dintre iluminiștii francezi s-a pronunțat pentru instaurarea republicii?

Răsturnarea monarhiei și instaurarea republicii. Furia francezilor, care și așa au suferit înfrângeri, s-a întezit și mai mult când regina Maria Antoaneta le-a transmis în taină austriecilor planurile militare ale girondinilor. La 10 august 1792, la Paris a izbucnit o nouă răscoală. Sub influența tulburărilor și la insistența Comunei din Paris (administrației orășenești a capitalei) Adunarea Constituantă a adoptat o hotărâre despre privarea regelui de putere și convocarea unui nou organ suprem al puterii – **Convenția Națională** (Adunare), care urma să adopte o nouă Constituție a Franței.

Între timp, trupele coaliției antifranceze au declanșat un atac asupra Parisului. Situația a devenit deosebit de critică. La Paris a fost anunțată recrutarea în masă a voluntarilor. Concomitent, mulțimea a distrus închisorile și a deschis „porțile Patriei” pentru cei ce erau ținuți acolo. Această autoapărare revoluționară, cum era numită mișcarea respectivă, a declanșat în Franța un crunt val de **teroare**.

Teroare – politică de intimidare, înăbușire a adversarilor politici prin metode violente. Este folosită ca mod de atingere a oricărui scop.

La 20 septembrie 1792, lângă localitatea Valmy din apropiere de Verdun, francezii au obținut prima victorie asupra armatei prusace. În aceeași zi, Convenția Națională, prin primul său act de la 21 septembrie 1792, a proclamat Franța republică. Acest eveniment a pus începutul Primei Republici.

Componența Convenției Naționale (20 septembrie 1792 – 29 octombrie 1795)

Situația din cadrul Convenției era foarte fragilă. Girondinii considerau că instaurarea republicii, obținerea libertăților politice, a pus capăt Revoluției și încercau s-o oprească. Până în luna mai a anului 1793 deputații independenți îi susțineau practic pe girondini. Montagniarzii apărau interesele celor ce doreau continuarea Revoluției. Lideri ai montagniarzilor au devenit **Georges Jacques Danton** (1759–1794) și **Maximilien Robespierre** (1758–1794).

Până la Revoluție, **Georges Jacques Danton** a lucrat avocat la judecătoria regală, unde a obținut popularitate datorită talentului său oratoric. În anii Revoluției, el a devenit iacobin, a fost consilier al procurorului Comunei Parisului, unul dintre organizatorii terorii iacobinilor. Însă, proporțiile terorii l-au intimidat pe G. J. Danton și la 1793 el s-a pronunțat pentru oprirea ei. Iacobinii radicali, conduși de M. Robespierre, l-au declarat trădător.

Georges Jacques Danton

La insistența deputaților-montagniarzi Convenția l-a învinuit pe Ludovic al XVI-lea de trădare și l-a condamnat la pedeapsa cu moartea. La 21 ianuarie 1793 regele a fost executat, iar în luna septembrie aceeași soartă a avut-o și soția lui, Maria Antoaneta. În rezultatul acestor evenimente, numărul țărilor-participante la coaliția antifranceză a crescut. În primăvara anului 1793 trupele coaliției au trecut în ofensivă, iar francezii au început să se retragă.

Maximilien Robespierre a fost avocat. Și-a început activitatea politică în calitate de deputat al Stărilor Generale din partea stării a treia. Ascultându-i chemările înflăcărâte despre instaurarea puterii poporului, guvernul politic al lui Honore de Mirabeau a spus: „acesta va ajunge departe, deoarece crede în tot ceea ce spune”. M. Robespierre a fost primul deputat, după numărul de sufragii, din partea orașului Paris, ales în Convenția Națională, unde a devenit unul dintre liderii montagniarzilor. Poporul era frapat de onestitatea lui și îl numea necumpănit. Însă, intenția de a combate tirania l-a făcut pe M. Robespierre deosebit de crud pentru acei, pe care-i considera un obstacol în această cale.

Maximilien Robespierre

2 **Instaurarea dictaturii iacobine. Politica iacobinilor.** Înfrângerile de pe fronturi se intercalau cu complicarea situației interne a Franței. Ruperea legăturilor economice a cauzat o insuficiență de produse. **Sanculoții** din Paris cereau să fie limitată creșterea prețurilor la pâine. Montagniarzii, care erau considerați iacobini adevărați, chemau la răfuială cu „trădătorii” vinovați de agravarea situației, adică cu girondinii, și insistau să fie creată o putere executivă solidă în centru. Creșterea încordării a fost condiționată și de revolta țărănească contrarevoluționară în provincia Vandea, generată de recrutarea forțată a soldaților.

Sanculoți (fără pantaloni, zdrențuroși) – poreclă înjositoare pentru sărăcimea de la orașe. În perioada dictaturii iacobine ea se răspândea asupra cetățenilor dispuși la Revoluție.

Dictatură – putere nelimitată a unei persoane sau a unui grup, care se bazează pe forță sau pe o anumită structură de stat.

---

cereau să fie limitată creșterea prețurilor la pâine. Montagniarzii, care erau considerați iacobini adevărați, chemau la răfuială cu „trădătorii” vinovați de agravarea situației, adică cu girondinii, și insistau să fie creată o putere executivă solidă în centru. Creșterea încordării a fost condiționată și de revolta țărănească contrarevoluționară în provincia Vandea, generată de recrutarea forțată a soldaților.

La 31 mai – 2 iunie 1793 la Paris a avut loc o răscoală în rezultatul căreia montagniarzii-iacobini au acaparat puterea și i-au izgonit din Convenția Națională pe girondini. Nu cu mult timp mai târziu, liderii girondinilor au fost executați. În țară s-a instaurat **dictatura** iacobină.

i

Funcțiile guvernului francez au fost preluate de Comitetul salvării civile, compus din 11 persoane și condus de M. Robespierre. El își vedea scopul în salvarea Revoluției cu orice preț. La 24 iunie 1793, Convenția a adoptat o nouă Constituție, prin care a fost consfințită forma republicană de guvernământ și a adoptat dreptul electoral general. Însă, iacobinii considerau că în condiții de război introducerea acestor schimbări este irațională.

iacobinii considerau proclamarea republicii în Franța drept un început al erei noi și au introdus o nouă numărătoare a anului din perioada Republicii. Anii erau însemnați cu cifre romanice: 1789–1791 – I, II, III ani de libertate, 1792 – I an al Republicii, 1793 – al II-lea an al Republicii. Dacă era necesar de a numi data evenimentelor, care a avut loc până la aceasta, se spunea „o oarecare dată după stilul arab”. Era nouă începea la 22 septembrie 1792 și era împărțită în 12 luni de câte 30 de zile, denumirile cărora corespundeau cu fenomenele naturii și cu lucrările agricole. Lunile se numeau în felul următor: cele de toamnă: vandermierre (luna viței-de-vie), briumaire (cețoasă), frimerre (geroasă); cele de iarnă – nivose (cu multă zăpadă), pluvioase (ploioasă), vantose (vântoasă); cele de primăvară – geminale (în creștere), floreale (înflorit), preriale (solar); cele de vară – messidore (a secerișului), termidore (caniculară), fruididore (roditoare). Pentru odihnă era rezervată fiecare a zecea zi. Existau cinci zile de sărbătoare – Geniului, Muncii, Faptelor Eroice, Distincțiilor și cea a Opiniei sociale. Calendarul Revoluționar a funcționat în Franța până la data de 1 ianuarie anul 1806.

Iacobinii au înfăptuit reorganizarea armatei. Datorită acestui fapt, ea a trecut în ofensivă și, deja în toamna anului 1793, a eliberat toate teritoriile franceze cوتropite și a început să lupte în afara țării. În timpul eliberării de trupele engleze a orașului Toulon, s-a evidențiat căpitanul de artilerie, Napoleon Bonaparte. Pentru această victorie el s-a învrednicit, la vârsta de doar 24 de ani, de titlul de general de brigadă.

În luna iulie a anului 1793 nobila Charlotte Corday l-a ucis pe unul dintre liderii iacobinilor, Jean-Paul Marat, pentru a se răzbuna pentru moartea rudelor sale. Acesta a devenit un pretext pentru intensificarea terorii împotriva „dușmanilor Revoluției”. Conform Decretului despre „cei suspecți” au fost arestați toți acei, care „deplângeau” tirania. Astfel au fost executați mii de francezi.

Pentru a lupta împotriva creșterii prețurilor, sub presiunea sanculoților, la 29 septembrie 1793 Convenția Națională adoptă Legea minimului general, prin care a redus prețurile la cereale, făină, sare, săpun și, totodată, a condiționat majorarea salariului pentru muncitori. Produsele au dispărut imediat de pe tețghele.

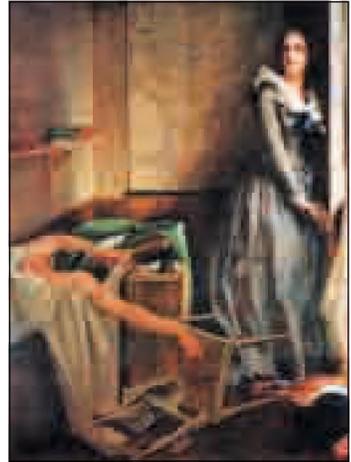
La 24 august anul 1794 armata franceză a obținut o victorie convingătoare asupra austrieilor lângă Fleurus, Belgia. Franța înregistra victorii convingătoare în acel război împotriva primei coaliții antifranceze. Pericolul din afară a dispărut și iacobinii s-au pomenit față-n față cu poporul, care s-a decepționat în politica lor și dorea încetarea terorii.

La 27 iulie 1794 (iacobinii au numit această lună termidor) în cadrul Convenției a fost creată o majoritate a adversarilor politicii promovate de iacobini. M. Robespierre și adepții lui au fost arestați chiar în clădirea Convenției, iar a doua zi, executați. În rezultatul loviturii termidoriene, cum mai este numit acest eveniment, regimul dictaturii iacobine în Franța a fost lichidat.

3 **Regimul termidorian.** Dorind să obțină popularitate în rândul poporului, termidorienii au anulat Decretul „despre cei suspecți”. În Convenție s-au întors girondinii, care au supraviețuit, au fost grațiați răsculații din Vandea. Însă, în mod practic, a început teroarea împotriva iacobinilor, sute de oameni fiind executați sau întemnițați. Clubul iacobinilor și societățile populare au fost închise.

Termidorienii au renunțat în politica lor la varianta radicală de transformare a societății și intenționau să apere păturile cumpătate ale nobilimii, care s-au format în Franța în anii Revoluției. Termidorienii se pronunțau pentru forma republicană de guvernare, inviolabilitatea proprietății private și libertatea antreprenoriatului. Parizienii simpli nu erau satisfăcuți de politica lor.

În primăvara anului 1795 la Paris au avut loc două mari răscoale ale sanculoților, care s-au desfășurat sub lozincă „Pâinii și Constituției de la 1793!”. Ambele tulburări au fost înăbușite cu cruzime, iar sute de participanți la ele – executați.

Asasinarea lui J. P. Marat de către Charlotte Corday.

Anul 1860. Pictor Paul Jacques Baudry

? Cum a redat pictorul uciderea unuia dintre liderii iacobinilor? Ce a vrut să spună el, după părerea voastră, prin tabloul său?

La 22 august 1795 Convenția a adoptat o nouă Constituție. Prin acest document era păstrată republica, însă era anulat dreptul electoral general, se restabiea sistemul cu două niveluri al alegerilor de la 1791 și centrul patrimonial al alegătorilor. La 26 octombrie 1795 Convenția a delegat puterea noilor organe de conducere, create în conformitate cu Constituția din 1795 – Corpul Legislativ și Directoratul.

Organizarea puterii în Franța în perioada regimului termidorian (27 iulie 1794 – 9 noiembrie 1799 p.)

Corpul legislativ (750 de deputați, aleși pe trei ani pentru ambele camere)

Consiliul celor 500 (camera inferioară – 500 de deputați în vârstă de la 30 de ani în sus)

Directoratul (consiliul executiv compus din cinci persoane cu vârsta de la 40 de ani în sus)

Consiliul bătrânilor (camera superioară – 250 de deputați cu vârsta de la 40 de ani în sus)

Rolul principal în Directorat l-a jucat **Paul Barras** (1755–1829), care a fost unul dintre organizatorii loviturii termidoriene. Epoca de guvernare a Directoratului, care a durat patru ani, a contribuit la consolidarea poziției bancherilor și antreprenorilor în țară. Politica acestui regim trezea nemulțumirea multor francezi. Aceștia, însă, nu doreau nici revenirea la „vechea orânduire”.

4 Războaiele Directoratului. Lovitura din 18 brumar. În perioada Directoratului Franța obține o victorie decisivă asupra primei coaliții antifranceze. Din partea ei, războiul capătă, în acea perioadă, un caracter de cotropire. A fost ocupat malul stâng al Rinului și Belgia, Olanda a fost transformată în Republica Batavă, dependentă de francezi. În primăvara anului 1796, comandant al armatei franceze pentru campania în nordul Italiei, cotropit de austrieci, a fost numit generalul **Napoleon Bonaparte** (1769–1821).

Napoleon Bonaparte era fiul unui nobil corsican nu prea înstărit. Obținând studii militare, el și-a început cariera în armata franceză ca locotenent (grad ofițeresc inferior). Napoleon nu avea perspective pentru carieră din cauza lipsei unui sprijin printre aristocrați. În timpul revoluției a avut posibilitatea să avanseze în carieră datorită războaielor și susținerii din partea lui Augustin Robespierre, fratele mai mic al lui M. Robespierre. După venirea la putere a termidorienilor este înlăturat din serviciu pentru legăturile cu iacobinii. Însă, cariera lui N. Bonaparte crește brusc când, în condițiile unei totale nedumeriri, îi ajută pe termidorieni să înăbușe răscoala din Paris din anul 1795. Directoratul recunoscător îl numește comandant al garnizoanei Parisului, iar cu timpul și al armatei de Italia.

Consolidând capacitatea de luptă a armatei, tânărul general, N. Bonaparte, a întreprins o strălucită campanie militară, i-a nimicit rapid pe austrieci și a ocupat întreaga Italie. Pe harta peninsulei Apenine au apărut noi organizații statale, dependente de Franța, au fost anulate ordinele feudale

și extins dreptul electoral. În urma campaniilor italiene, prima coaliție antifranceză (1796–1797) s-a desființat.

Principalul dușman al Franței rămânea Marea Britanie. Napoleon hotărăște să cucerească Egiptul, iar de acolo să plece în India – cea mai bogată colonie britanică.

În timpul campaniei egiptene (1798–1799) Napoleon a cucerit Egiptul, însă a fost rupt de Franța de către escadrila amiralului englez, Horatio Nelson, care a distrus flota franceză în golful Abukir din apropiere de Alexandria.

În acel timp, la Paris se pregătea un complot împotriva Directoratului, pe care complotiștii intenționau să-l folosească pentru acapărarea puterii. Napoleon își părăsește armata în Egipt și revine în Franța, având propriile planuri pentru înlocuirea puterii la Paris. La **9 noiembrie 1799 (18 brumar după calendarul revoluționar)** în capitală s-a produs o lovitură de stat, care a constituit un sfârșit al Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea.

5 **Rezultatele și importanța istorică a Marii Revoluții Franceze.** Marea Revoluție Franceză de la finele sec. al XVIII-lea a devenit cea mai grandioasă lovitură socială din cea de-a doua parte a Istoriei moderne. Ea a avut o influență colosală nu numai asupra Franței, ci și asupra tuturor țărilor din Occident. Tulburările sociale, începute de această Revoluție, au determinat din mai multe puncte de vedere istoria europeană din secolul al XIX-lea.

În rezultatul Revoluției din Franța au fost înlăturate obstacolele pentru dezvoltarea ei social-economică – a fost lichidată „vechea orânduire”, absolutismul, distribuirea societății în stări și rămășițele relațiilor feudale în agricultură. A fost creată viziunea despre națiune ca purtător al puterii în stat, care are dreptul să-și hotărască de sine stătător destinul. Aceste lucruri au favorizat dezlănțuirea unei lupte de eliberare națională a popoarelor fără

Napoleon în timpul loviturii de stat din 18 brumar 1799 în Saint-Claude. 1840. Pictor Francois Boucher

Lupta de lângă piramide (Napoleon în timpul campaniei egiptene a armatei franceze). 1810. Pictor Antoine-Jean Gros

? De ce, după părerea voastră, pictorii au decis să păstreze pentru urmași amintirea anume despre aceste momente din viața lui Napoleon?

Franța în perioada Directoratului și Consulatului

stat din Europa și America Latină. Datorită Revoluției, pentru prima dată la nivel de stat au fost proclamate și consfințite drepturile firești inseparabile ale omului și cetățeanului, care au pus începutul formării statului de drept și societății civile.

Revoluția le-a dat oamenilor și o serie de lecții deosebit de dure. În special, ea a făcut vizibil pericolul transformării societății pe cale violentă, pericolul terorii și transformarea lui într-o metodă universală de soluționare a problemelor sociale.

În rezultatul Revoluției din Franța s-a constituit forma republicană de guvernare. În pofida luptei permanente pentru putere, în țară se afirma treptat supremația organelor reprezentative ale puterii. Cu timpul, democrația parlamentară, înfruntând încercările de restabilire a vechilor orânduirii, a învins, iar statul a devenit garantul ireversibilității transformărilor politice, sociale și economice.

Concluzii

- ▶ Aprofundarea Revoluției în Franța a dus la instaurarea formei republicane de guvernare în țară.
- ▶ Pe fondalul creșterii nemulțumirii poporului s-a instaurat dictatura iacobină. Însă, necoresponderea politicii iacobinilor cu interesele majorității populației țării a condiționat căderea ei.
- ▶ Regimul termidorian nu avea o susținere vădită în Franța. Căderea lui a devenit evenimentul final al Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea.

Întrebări și Însărcinări

1. În rezultatul cărui eveniment, în Franța s-a instaurat dictatura iacobină? **2.** Când a fost adoptat Decretul „Despre maximul general”? **3.** Când a avut loc lovitura termidoriană? **4.** Cui aparținea puterea executivă supremă în Franța după Constituția de la 1795? **5.** Cu ce eveniment s-a încheiat Marea Revoluție Franceză de la finele sec. al XVIII-lea?

6. Cum a fost răsturnată monarhia și instaurată republica în Franța? **7.** În ce constă particularitatea transformărilor, desfășurate în țară în perioada dictaturii iacobine? **8.** Determinați trăsăturile caracteristice ale politicii Convenției termidoriene și Directoratului?

9. Arătați pe hartă evenimentele legate de sfârșitul Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea și descrieți-le. **10.** Încheiați alcătuirea tabelului „Desfășurarea Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea (pag. 20). **11.** Uniți-vă în grupuri mici și discutați despre faptul care au fost lecțiile Marii Revoluții franceze de la finele sec. al XVIII-lea pentru Europa de atunci.

12. La începutul sec. XX, istoricul francez, Jean Jaures, a scris în lucrarea sa „Istoria socială a Revoluției Franceze”: „Revoluția este o formă barbară a progresului. Vom vedea, oare, vreodată ziua când forma progresului va deveni cu adevărat umană?”. Care este atitudinea voastră față de această afirmație după ce ați încheiat studierea istoriei Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea? Argumentați-vă punctul de vedere.

§4. Consulatul și Imperiul lui Napoleon Bonaparte

1. Ce schimbări social-politice s-au produs în Franța în rezultatul Revoluției? **2.** Care au fost etapele principale ale carierei militare și politice ale lui Napoleon Bonaparte? **3.** Ce este Imperiul?

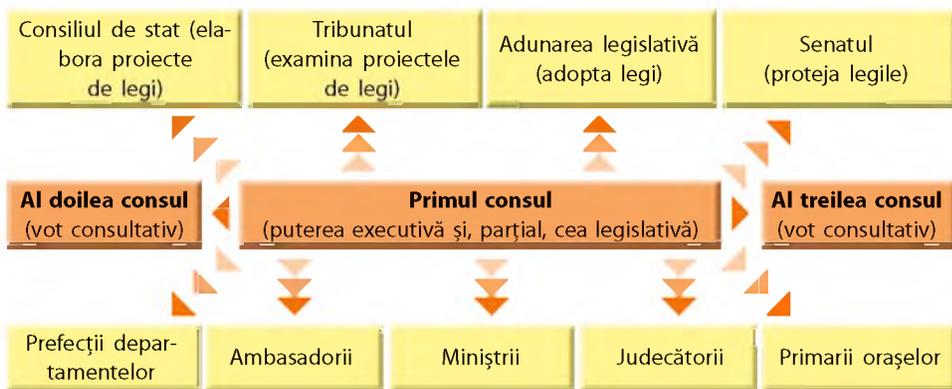
Consulatul. După lovitura din 18 brumar toată puterea în Franța a fost concentrată, în mod practic, în mâinile unui singur om – primului consul, Napoleon Bonaparte. Politica sa internă era orientată la crearea unei puteri centralizate dure, a condițiilor pentru dezvoltarea industriei și agriculturii, îmbunătățirea situației financiare a țării, obținerea unei concilierii cu reprezentanții vechii societăți, care au fost de acord să recunoască transformările din Franța post-revoluționară.

Organizarea puterii de stat în țară, în perioada Consulatului, era determinată de noua **Constituție de la 1799**. Era păstrată forma republicană de guvernare, era restabilit dreptul electoral general pentru bărbați și, concomitent, era introdus sistemul alegerilor cu mai multe niveluri destul de complicat. Puterea legislativă era distribuită între Consiliul de stat, Tribunalul, Adunarea legislativă și Senat. Puterea executivă era atribuită primului consul, în acest post Constituția numindu-l pentru o perioadă de zece ani pe „cetățeanul Bonaparte”.

Sistemul autoadministrării locale a fost reorganizat – departamentele erau conduse de prefecți, iar orașele – de către primari, care erau numiți de guvern.

Organizarea puterii în Franța în perioada Consulatului

(9 noiembrie 1799 – 18 mai 1804)

Deosebit de complicată era situația în economie. Țara se afla la limita falimentului. Napoleon a început să verifice personal în fiecare săptămână cheltuielile fiecărui ministru. Din inițiativa lui, în anul 1800, marile bănci pariziene au înființat Banca franceză, care oferea statului credite sub amanet de la colectarea taxelor. Inflația a fost depășită datorită introducerii noilor bani de hârtie (asignatelor), ce erau asigurate cu aur.

Obținerea stabilității financiare a condiționat și un avânt economic. A crescut volumul producției agricole. În Franța a început revoluția industrială. În anul 1801, la Paris a avut loc prima expoziție industrială, unde și-au prezentat producția circa 150 de uzine și fabrici. Dezvoltarea industriei a fost favorizată și de oferirea unor comenzi de stat întreprinzătorilor la fabricarea echipamentului militar. Erau create noi locuri de muncă. În același timp, erau interzise sindicatele muncitorilor și grevele. Toate divergențele, care apăreau, urmau să fie soluționate de către poliție, iar întreprinzătorilor li s-a interzis să reducă salariul muncitorilor.

Pentru obținerea unei concilierii naționale, Napoleon le-a permis pentru început să se întoarcă la mai mulți emigranți, iar ulterior a anunțat pentru ei, în afară de conducătorii tulburărilor contrarevoluționare, amnistierea generală. La obținerea concordiei sociale a contribuit și acordul

(**concordatul**) cu Papa de la Roma, Pius al VII-lea, încheiat la 15 iulie 1801. În conformitate cu acest tratat catolicismul era proclamat drept religie pentru majoritatea francezilor, iar primul consul obținea dreptul de a-i numi pe episcopi, care erau mai apoi aprobați de Papă.

2 **Instaurarea primului Imperiu.** Napoleon folosea victoriile obținute pentru consolidarea puterii sale în Franța. În august 1802, pe valul avântului ce a cuprins țara după înfrângerea celei de-a doua coaliții antifranceze, a fost desfășurat un plebiscit (vot general național), în rezultatul căruia Napoleon a obținut postul de prim consul pe viață.

În lunile februarie-martie a fost dejugat un atentat al adepților restabilirii monarhiei Bourbonilor în Franța. În țară a fost declanșată o campanie pentru proclamarea lui Napoleon împărat, deoarece considerau că numai el va fi în stare să păstreze republica. La 18 mai 1804 Bonaparte a fost proclamat împăratul francezilor, Napoleon I, iar în luna decembrie a aceluiași an el a fost încoronat în mod solemn.

Napoleon pe tronul împărătesc. 1806. Pictor Jean Auguste Dominique Ingres

În cartea sa „Anul 1812” istoricul Evghen Tarle a descris încoronarea lui Napoleon în felul următor: „La 2 decembrie, în Catedrala Notre-Dame de Paris, a avut loc încoronarea și ungerea lui Napoleon la împărăție. Când numărul mare de carete aurite de la curte se deplasa de la palat înspre Catedrală, mulțimea impunătoare de oameni privea la toate acestea. În acea zi, însă, s-au auzit și cuvinte de nemulțumire față de această priveliște. În special, adeseori se amintește fraza, pe care legenda istorică o atribuie diferitelor persoane și pe care, chipurile, a rostit-o unul dintre bătrânii republicani militari drept răspuns la întrebarea lui Napoleon de-i este pe plac solemnitatea: „Foarte bine, Măria voastră, păcat doar că lipsesc cele 300 mii de persoane, care și-au dat viața și care ar face imposibile astfel de ceremonii...”

Politica internă a Primului Imperiu, după cum îl numesc cercetătorii, o continua pe cea promovată în perioada Consulatului. În august 1804 a fost adoptat „Codul civil”, numit de cele mai dese ori „Codul lui Napoleon”. Acesta a fost primul, pentru întreaga țară, cod de legi. În el erau consfințite principiile egalității tuturor cetățenilor în drepturi, inviolabilității proprietății private, libertății antreprenoriatului privat, normele dreptului de familie și altele.

Mai târziu, în Franța a fost adoptat și „Codul comercial” (1807) și „Codul penal” (1811). Normele codurilor din 1804–1811 erau extinse și asupra coloniilor franceze, aliate cu Franța napoleoniană, precum și în țările supuse de ea. Anume datorită acestui fapt, războaiele purtate de Napoleon în Europa au deveni un factor, ce a favorizat ruina „vechilor orânduiri”.

Din „Codul civil de la 1804”

Articolul 544. Proprietatea este dreptul de a se folosi de lucruri și bunuri în așa fel, încât aceasta să nu fie interzis de lege și regulament.

Articolul 545. Nimeni nu poate fi impus să cedeze proprietatea sa dacă acest lucru nu se face în folosul social și pentru o recompensă echitabilă și anticipată. Proprietatea este agonisită și transmisă prin moștenire, dăruire în timpul vieții sau prin testament...

?

1. Putem considera, oare, că atitudinea față de proprietatea privată, consfințită în „Cod”, a contribuit la stabilizarea situației în Franța post-revoluționară? De ce? **2.** Spre sfârșitul vieții sale, Napoleon a spus: „Gloria mea nu constă în cele 40 de bătălii câștigate... Pur și simplu, nu poate și nu va fi uitat „Codul meu civil”. De ce a fost condiționată, după părerea voastră, această convingere a lui Napoleon?

3

Criza și căderea Primului Imperiu. În primii ani de domnie, politica lui Napoleon se bucura de susținere în rândul majorității francezilor. Succesele din economie au contribuit la majorarea salariilor pentru majoritatea populației antrenate în câmpul muncii. Spre deosebire de armatele din țările Europei, armata franceză avea un înalt spirit de luptă. Ea apăra țara, în care a fost distrusă „vechea orânduire” și recunoscute drepturile omului și cetățeanului. Însă, treptat francezii au obosit de pe urma războaielor îndelungate. Noile valuri de mobilizare a bărbaților cu vârste cuprinse între 18 și 25 de ani generau tot mai des nemulțumire. Starea industriei, finanțelor și comerțului Franței s-a agravat în urma restricțiilor impuse prin blocada continentală. În anul 1810 țara a fost cuprinsă de criza economică.

Treptat se complicau relațiile Imperiului cu teritoriile cotoprite. În țările, care au intrat în componența Imperiului lui Napoleon sau cele dependente de el, s-au produs transformări importante: au fost anulate taxele feudale și privilegiile stărilor, s-a afirmat egalitatea cetățenilor, s-a introdus „Codul lui Napoleon”, moșiile bisericești au fost transmise în proprietatea statului. Cotropirea noilor teritorii de către francezii erau însoțite adeseori de jafuri și rechiziții, deoarece aprovizionarea armatei lor se făcea după principiul „Războiul hrănește războiul”, adică pe contul pământurilor supuse. O povară imensă deveneau contribuțiile și necesitatea de a recruta zeci de mii de soldați pentru ar-

---

Mișcare de eliberare națională – lupta popoarelor subjugate împotriva dominației străine, pentru lichidarea jugului național și colonial, cucerirea independenței naționale.

Contribuție – sumă de bani, pe care statul-învingător o impune statului învins sau populației de pe teritoriul cotoprit.

---

mata napoleoniană. Acest lucru genera creșterea sentimentelor patriotice și apariția mișcărilor de eliberare națională, orientate împotriva dominației napoleoniene. Astfel, în anul 1807, în Italia a apărut societatea secretă a cărbunarilor. În Prusia apare societatea secretă „Tugenbound”. În rezultatul

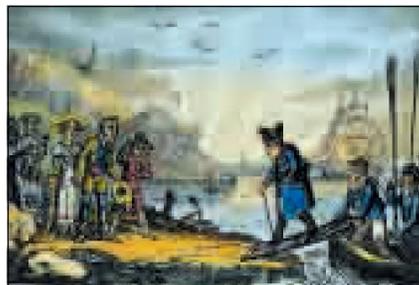
războiului de partizani împotriva francezilor, Cortesurile adoptă, la 1812, prima Constituție în istoria Spaniei, care a transformat țara într-o monarhie constituțională.

Napoleon nu observa, probabil, aceste transformări din posesiunile sale și considera că, pentru înființarea unei monarhii mondiale, el trebuie să cucerească Rusia. Însă, campania din Rusia de la 1812 s-a încheiat pentru el cu un eșec total.

Revenind la Paris, împăratul a început să adune o nouă armată. Între timp, primăvara, adversarii lui au înființat cea de-a **șasea coaliție anti-franceză** (1813–1814). În toamna aceluiași an ei au adunat o armată de un milion de oameni, căreia Napoleon putea să i se opună cu o armată de doar 500 mii de soldați, majoritatea cărora erau tineri recent mobilizați. La **16–19 octombrie, lângă Leipzig**, a avut loc „**bătălia națiunilor**” supranumită astfel de către contemporani. Napoleon a suferit înfrângere și s-a retras pe teritoriul Franței. El a respins propunerea participanților la coaliție de a încheia pace și a renunța la coterpirile Franței după 1792, deoarece era convins că îl va învinge pe dușman.

La 31 martie anul 1814 trupele aliate au luat fără luptă Parisul. La 6 aprilie 1814 Napoleon a abdicat la tron. El a fost exilat pe mica insulă Elba de lângă țărmurile Italiei.

Învingătorii, împreună cu vechea aristocrație, au înfăptuit **restaurarea** politică în țară a monarhiei Bourbonilor. Rege al Franței a fost proclamat **Ludovic al XVIII-lea** (1814–1824). Acesta era fratele, în vârstă de 59 de ani, al lui Ludovic al XVI-lea, executat în timpul revoluției. Drapel de stat, în locul tricolorului albastru-alb-roșu, ce a apărut pe valurile Marii Revoluții Franceze, a devenit din nou drapelul de culoare albă cu crini al Bourbonilor. Aliații sprijineau restabilirea în țară a orânduirii de până la Revoluție, însă l-au obligat pe Ludovic al XVIII-lea să-i ofere poporului o nouă Constituție. Toate funcțiile în stat au fost preluate de către adepții Bourbonilor. Din armată au fost eliberați 20 mii de ofițeri, care și-au satisfăcut serviciul în timpul lui Napoleon. Foștii emigranți nu-și ascundeau intenția de a-și întoarce averea pierdută în timpul Revoluției. Îmbunătățirea relațiilor cu Marea Britanie a contribuit la revenirea mărfurilor engleze pe piața Franței, ceea ce a avut un efect negativ asupra producătorilor locali. În țară creștea nemulțumirea, dar și simpatiile pentru fostul împărat.

Debarcarea pe insula Elba (Exilarea lui Napoleon în anul 1814). Caricatură din sec. al XIX-lea

? Ce a dorit să spună autorul, după părerea voastră, prin această caricatură?

Restaurație – restabilirea oricărui lucru în stare inițială.

4 **Începutul activității Congresului de la Viena. Cele „o sută de zile” ale lui Napoleon.** După prima abdicare a lui Napoleon I, la Viena s-au adunat reprezentanți ai țărilor din Europa pentru a determina noua stare a Franței și a ajunge la o înțelegere referitoare la schimbările teritoriale.

Congresul de la Viena de la 1 noiembrie 1814 – 9 iunie 1815 – întrunire a reprezentanților statelor europene (cu excepția Turciei), care a pus capăt războaielor coaliției țărilor europene cu Napoleon I.

Rolul principal în adoptarea hotărârilor l-au jucat Marea Britanie, Austria, Rusia și Prusia.

În timpul amenajării Europei post-belice ei s-au condus după următoarele principii:

- ▶ crearea unei bariere în jurul Franței, ce ar permite izolarea țării în cazul unei agravări a situației;
- ▶ acordarea unor compensări țărilor-participante la coaliția antifranceză pentru participarea la lupta împotriva lui Napoleon;
- ▶ restabilirea frontierelor și a formelor orânduirii politice a statelor după modelul existent în 1792;
- ▶ crearea în Europa a unui sistem de echilibru politic: forțele unui stat sunt egalele cu ale altora, ceea ce nu-i permite să instaureze dominația sa.

În acel timp Napoleon urmărea cu atenție evenimentele din Franța. Convingându-se că francezii nu-i susțin pe Burboni, împăratul (el își păstra acest titlu) a întreprins o tentativă de a-și întoarce puterea. La 1 martie 1815, Napoleon, împreună cu 1600 de soldați, a debarcat pe țărmul golfului Jolville și a pornit spre Paris, chemându-i să se alăture pe toți cei ce-l susțin.

La 21 martie parizienii l-au dus pe mâini pe împărat în palatul Tuileries. Regele Ludovic al XVIII-lea a fugit. Astfel au început cele „o sută de zile” – perioada revenirii lui Napoleon la putere (20 martie – 22 iunie 1815).

Văzându-se în fața pericolului reinstaurării Imperiului lui Napoleon, adversarii acestuia de la Viena au uitat de divergențe în viziuni și s-au unit din nou. Pentru lupta împotriva împăratului ei au creat **cea de-a șaptea coaliție antifranceză** (1815). În timp ce Napoleon a adunat o armată de 120 mii de oameni, adversarii lui aveau la dispoziție 850 mii de oameni. La **18 iunie 1815**, lângă localitatea **Waterloo** din Belgia, armata engleză, condusă de **Artur Wellington** (1769–1852), și cea prusacă, condusă de **Gebhard Blücher** (1742–1819) au cauzat înfrângere armatei lui Napoleon. La 22 iunie 1815, Împăratul a abdicat pentru a doua oară la tron. El s-a predat englezilor și a fost exilat pe mica insulă Sfânta Elena din Oceanul Atlantic. Aflându-se acolo sub paza permanentă a trei mii de soldați, Napoleon moare în circumstanțe neclare pe data de 5 mai anul 1821.

Artur Wellington

5 **Rezultatele Congresului de la Viena. Crearea Sfintei Alianțe.** Pe data de 9 iunie 1815 a avut loc semnarea actului final al **Congresului de la Viena**, în care au fost formulate principalele lui hotărâri. Franța revenea la propriile frontiere din anul 1792 și trebuia să plătească 700 milioane de franci învingătorilor în calitate de contribuție.

În Franța, Spania și în Regatul Neapolelui a fost restabilită puterea Burbonilor. Marea Britanie a alipit o parte din fostele colonii franceze și olandeze – insulele Malta și Ceylon, și Colonia Capului din sudul Africii, a obținut dreptul de control asupra insulelor Ionice din Marea Mediterană. La insistența Marii Britanii, aliaților le-a fost transmisă întreaga flotă militară franceză. Rusia s-a ales cu fostul ducat de Varșovia și păstra după sine Finlanda și Basarabia, alipite mai înainte. Ea îi retroceda Austriei ținutul ternopolean, care i-a fost dăruit de Napoleon la 1809, iar de la împăratul austriac a primit alte pământuri ucrainene – ținutul Holmului și Podlasia.

Era menținută fărămițarea politică a Italiei. Austria și-a instituit din nou suzeranitatea asupra Lombardiei și a obținut Veneția. Era consolidată puterea Regatului Sardiniei, în care au fost incluse Savoia, Nisa și Republica Genova. A fost restabilit Statul Papal și Regatul Neapolelui.

În locul celor 350 de organizații statale clericale și laice germane, care intrau în componența fostului Imperiu Roman Sfânt până la războaiele napoleoniene, au fost create 39, care alcătuiau, împreună, alianța germană, condusă de un seim comun.

Din scrisoarea secretarului Congresului de la Viena, Friedrich Gentz (26 iunie 1815)

Mi se pare că atenția socială nu a fost tulburată până la nivelul din preajma acestei întruniri solemne. De la această întrunire oamenii așteptau reformarea sistemului politic al Europei, garanții ale unei păci eterne și, în fine, întoarcerea „Veacului de aur”. Ea a adus doar restaurații, determinate din timp de puterea armatelor, – acorduri între marile state, care puțin au contribuit la instaurarea unui echilibru și la menținerea păcii în Europa, transformări foarte lente în teritoriile statelor mai slabe...

? **1.** Cum apreciază F. Gentz activitatea Congresului de la Viena? **2.** Acceptați acest punct de vedere? De ce?

A fost înființată Confederația elvețiană din 19 cantoane, care s-a ales cu trecătorile strategice alpine și și-a proclamat o neutralitate eternă. La Olanda au fost alipite Belgia și Luxembourg-ul, la Suedia – Norvegia, la Danemarca – Schleswig-ul și Holstein-ul. Prusia a obținut partea de nord a Saxoniei, malul stâng al Rinului, cea mai mare parte a Westfaliei, Pomerania suedeză și insula Rügen.

Pentru păstrarea sistemului de modificări teritoriale, elaborat la Viena, și lupta contra mișcărilor revoluționare în Europa, la propunerea

împăratului rus, Alexandru I, la **26 septembrie 1815**, la Paris, monarhii Austriei, Prusiei și Rusiei au semnat actul despre crearea **Sfintei Alianțe**. Ulterior la ea au aderat Franța și majoritatea statelor europene. Caracterul activității Sfintei Alianțe s-a schimbat în mod esențial după congresul desfășurat în orașul Troppau în anul 1820, la care a fost proclamat dreptul la intervenția militară în treburile altor state în cazul izbucnirii unor mișcări de eliberare națională sau revoluții în țările respective.

Concluzii

- ▶ În perioada Consulatului a avut loc consolidarea treptată a puterii lui Napoleon Bonaparte. Însă, cu toate acestea, el tindea să promoveze o politică, care să corespundă tuturor păturilor societății.
- ▶ Imperiul, creat de Napoleon, a atins, în scurt timp, apogeul puterii sale. Însă, intențiile lui Napoleon de a stabili un control total asupra continentului a dus la declanșarea unui conflict franco-rus.
- ▶ Îndelungatele războaie, procesele din țările supuse lui Napoleon și eșecul campaniei sale în Rusia au devenit factorii principali, care au cauzat căderea Primului Imperiu în Franța.
- ▶ Înfrângerea lui Napoleon a trezit dorința adepților „vechii orânduiri” de a o restabili și a distruge toate transformările din perioada Revoluției.
- ▶ Congresul de la Viena a elaborat, pentru prima dată, un sistem de tratate prin care erau reglementate relațiile internaționale și tratate noile frontiere în proporțiile întregii Europe. Însă, modificările teritoriale, făcute prin hotărârile Congresului, corespundeau numai intereselor monarhilor din țările învingătoare în războaiele cu Napoleon.

Întrebări și însărcinări

1. Ce este concordatul? **2.** Când a fost instaurat Primul Imperiu în Franța? **3.** Care confruntare armată a fost supranumită „Bătălia națiunilor”? **4.** Ce pământuri ucrainene a obținut Imperiul Rus în conformitate cu hotărârile Congresului de la Viena? **5.** Care state au fost fondatoare ale Sfintei Alianțe?

6. În perioada Consulatului, Napoleon Bonaparte a proclamat drept scop principal al politicii sale interne „liniștea, ordinea și legalitatea”. Prin ce metode era realizat acest scop în Franța de atunci? **7.** Cum a avut loc instaurarea Primului Imperiu în Franța? **8.** Caracterizați fenomenele de criză în Primul Imperiu. Cum a avut loc căderea lui? **9.** De ce a fost posibilă revenirea lui Napoleon la putere? Cu ce s-a încheiat perioada celor „o sută de zile”?

10. Determinați cu ajutorul hărții schimbările teritoriale, care s-au produs în Europa conform hotărârilor Congresului de la Viena. **11.** Uniți-vă în grupuri mici și discutați despre faptul, cât de reale au fost scopurile întemeietorilor Sfintei Alianțe.

12. Napoleon Bonaparte spunea despre sine: „Eu pot fi sau vulpoi sau leu. Tot secretul de a conduce constă în a ști când trebuie să fii vulpoi, și când leu”. Analizați activitatea lui Napoleon în perioada Consulatului și Imperiului și aduceți exemple care să confirme cuvintele lui. **13.** Alcătuiți un eseu pe tema: „Rolul lui Napoleon în istoria Franței și Europei”.

§ 5. Războaiele napoleoniene și consecințele lor*

1. Ce caracter aveau războaiele purtate de Franța la începutul Revoluției? De ce? **2.** Istoricul american, G. Rai, specializat în relațiile internaționale, s-a exprimat astfel referitor la idealurile Revoluției Franceze de la finele sec. al XVIII-lea: „Revoluția a devenit una expansionistă. Francezii erau convingși că idealurile lor sunt mult prea bune și mult prea importante pentru a limita manifestarea lor doar într-un singur stat”. Explicați cum s-au manifestat aceste fenomene în cursul de politică externă, promovată de Franța în perioada Revoluției. **3.** Ce rol a jucat Napoleon Bonaparte în realizarea direcției expansioniste a Franței pe arena internațională?

Războaiele din perioada Consulatului. Un loc important în politica externă a lui Napoleon în perioada Consulatului îl ocupa lupta cu **cea de-a doua coaliție antifranceză (1798–1801)**, setea de a mări teritoriile supuse francezilor și, folosind resursele acestora, de a-l distruge pe adversarul său principal – Marea Britanie. Războiul împotriva celei de-a doua coaliții s-a încheiat cu o victorie strălucită a lui Napoleon. Destul de rapid și neașteptat pentru austrieci, el trece Alpii și, la 14 iunie 1800, îi distruge în totalitate lângă localitatea Marengo. Conform Păcii de la Lunenburg, încheiată în anul 1801, Austria a fost scoasă din Italia, ea fiind nevoită să recunoască frontierele Franței după malul stâng al Rinului. Potrivit Tratatului de pace de la Amiens, Franța și-a întors posesiunile din Indiile Vestice, însă a fost nevoită să părăsească Egiptul. În război s-a instaurat o pauză provizorie ca, peste un an, acțiunile militare să fie reluate. În alianța cu Napoleon a intrat Spania, cu ajutorul căreia el intenționa să supună Marea Britanie. În anul 1802 Franța cucerește orașul Piemont din Italia, iar în 1803 supune Elveția.

Războaie napoleoniene – războaie purtate de Franța și aliații ei în perioada Consulatului (1799–1804) și Imperiul lui Napoleon I Bonaparte (1804–1814, 1815) împotriva coalițiilor statelor europene.

Războaiele napoleoniene, care au început în Europa în perioada Consulatului, continuau, din punct de vedere cronologic, războaiele din timpul Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea, însă se deosebeau după orientarea lor. În pofida caracterului cotropitor, ele au contribuit la răspândirea ideilor revoluționare și la ruina „vechii orânduirii”. Acțiunile militare erau

* Paragraf pentru aprofundarea cunoștințelor.

Capitularea Ulmului.
1815. Pictor Charles Thevenin

Bătălia de la Trafalgar.
1822. Pictor William Turner

desfășurate în interesele burgheziei franceze, care tindea să-și întărească superioritatea în Europa continentală. Adversari principali ai Franței în timpul războaielor napoleoniene au fost Marea Britanie, Austria și Rusia.

2 Războaiele din perioada Primului Imperiu. În luna august a anului 1805 a fost creată cea de-a **treia coaliție antifranceză**. Spre deosebire de precedentele, aceasta și-a propus drept scop principal nu de a lupta contra Franței revoluționare, ci de a se opune politicii cotropitoare a lui Napoleon I. Împăratul, la rândul său, se pregătea să aplice principala lovitură Marii Britanii. În acest scop, el pregătea o armată numeroasă pentru invazie. Inițial, însă, Napoleon a decis s-o scoată din joc pe Austria slabă și a plecat cu forțele lui principale. La **20 octombrie 1805**, în cursul bătăliei de lângă orașelul **Ulm** de pe Dunăre, el a impus principala armată austriacă să capituleze. Însă, aproape concomitent cu această victorie, francezii au suferit înfrângere. Pe data de **21 octombrie 1805**, în cea mai mare bătălie maritimă de lângă capul Trafalgar de lângă strâmtoarea Gibraltar flota franco-spaniolă unită a fost distrusă aproape în întregime de escadrila britanică a amiralului H. Nelson.

În luna noiembrie a anului 1805, Napoleon intra cu un marș biruitor în Viena. În ajutorul austriecilor a venit armata rusă. La **2 decembrie 1805**, lângă **Austerlitz** (teritoriul actualei Cehii), a avut loc „**bătălia celor trei împărați**”. Napoleon I a aplicat o înfrângere decisivă armatei unite a împăratului austriac, Francisc II și a împăratului rus, **Alexandru I**. În rezultatul acestei sângeroase bătălii, cea de-a treia coaliție antifranceză s-a destrămat. În anul 1806 Napoleon I l-a impus pe Francisc al II-lea să renunțe la titlul de împărat al Imperiului Roman Sfânt de națiune germană.

În luna iulie a anului 1806, Napoleon înființează, din 16 state sud-germane, Confederația Rinului, pe care o ia sub protecția sa. Acest lucru a accelerat apariția celei de-a **patra coaliții antifranceze** (1806–1807). Napoleon acționa rapid și ferm. La 14 octombrie 1806, au avut loc două bătălii decisive la

Jena și Auerstaedt, în timpul cărora trupele lui Napoleon au distrus armata prusacă. La 27 octombrie 1806, Napoleon a intrat în mod solemn în Berlin.

Pe data de **21 octombrie 1806**, la Berlin, împăratul francezilor semnează un decret despre **blocada continentală**, potrivit căruia, celor supuși lui, dar și țărilor aliate li se interzicea să facă comerț, să întrețină legături de comunicație și de alt gen cu Marea Britanie. Cei ce încălcau acest ordin erau amenințați cu confiscarea averii. Însă, această interdicție a adus mai multe pagube comerțului francezilor, decât britanicilor.

Din Decretul de la Berlin „Despre blocada continentală” (21 octombrie 1806)

1. Insulele britanice sunt declarate în stare de blocadă.
2. Orice comerț și orice legături cu insulele britanice sunt interzise.
3. Orice englez, ce va fi găsit în posesiunile ocupate de trupele noastre sau cele ale aliaților, indiferent de titlul și starea pe care o are, va fi declarat prizonier militar...
4. Orice navă, care vine din Anglia sau din coloniile ei, ori care a intrat acolo după publicarea prezentului decret, nu va fi primită de nici un port...

- ?** **1.** Care a fost esența blocadei continentale? **2.** Cum credeți, au fost eficiente, oare, măsurile blocadei continentale?

Pe teritoriul Prusiei de Sud, Napoleon s-a întâlnit cu armata rusă. Bătăliile sângeroase de lângă Pultusk (26 decembrie 1806) și Eylau (7–8 februarie 1807) nu i-au determinat pe învingători. Abia în bătălia de la Friedland (14 iunie 1807) împăratul francezilor obține victorie asupra armatei ruse. Potrivit **Tratatului de la Tilsit**, încheiat aici, Rusia a fost silită să recunoască toate cuceririle lui Napoleon în Europa, să încheie și să adere la blocada continentală. Din pământurile poloneze, obținute de Prusia în urma împărțirii Reci-Pospolitei, Napoleon a creat ducatul de Varșovia, dependent de Franța.

În anul 1808, armata napoleoniană a supus Spania. Noul ei rege devine fratele lui Napoleon, **Joseph Bonaparte**. Spaniolii, însă, nu au dorit să se supună și au declanșat o luptă înverșunată de partizani contra francezilor. În cartea sa „Napoleon”, istoricul Evghen Tarle scria: „nimeni în lume atunci nu știa că acești „zdrențuroși” (astfel Napoleon îi numea în mod înjositor pe spanioli) primii vor începe să sape groapa în care-i va fi sortit să cadă Marelui Imperiu Napoleonian”.

În primăvara anului 1809 Anglia și Austria au creat cea de-a **cincea coaliție antifranceză**, însă ea nu a existat mult timp. Francezii i-au distrus pe austrieci în bătăliile de la Aspern (22 mai 1809) și Wagram (5 iulie 1809) și au ocupat Viena. Văzându-se învinsă, Austria a acceptat să-i plătească contribuții lui Napoleon și să adere la blocada continentală. După aceasta coaliția s-a destrămat.

La începutul anului 1810 sub puterea lui Napoleon s-a pomenit o parte însemnată a continentului european. În jurul frontierelor Franței erau situate state, dependente de ea, și cele conduse de rudele lui Napoleon. În

Franța în perioada Primului Imperiu

același timp, din cauza divergențelor existente, se agravau în permanență relațiile dintre Franța și Rusia. După părerea împăratului, anume Rusia era principalul obstacol în calea instaurării unui control total asupra Europei.

3 Invazia lui Napoleon în Imperiul Rus. Campania în Rusia din luna iunie a anului 1812 a început nereușit pentru împărat. Napoleon nu a putut distruge separat armatele rusești, după cum planifica, iar lângă Smolensk

Napoleon în Moscova cuprinsă de flăcări.
1841. Pictor Adam Albrecht

Retragerea lui Napoleon din Rusia în iarna
anului 1812. 1863. Pictor Adolph Northen

? Cum redă acest tablou tragismul evenimentelor din iarna anului 1812 în Rusia pentru armata franceză?

ele s-au unit. Evitând lupta decisivă, comandantul armatei rusești, **Mihail Kutuzov**, îi atrăgea pe francezi în adâncul țării.

La **7 septembrie 1812**, lângă **Borodino**, a avut loc lupta pe care Napoleon o considera victoria sa, deoarece rușii s-au retras părăsind Moscova. Însă, orașul a devenit o capcană pentru francezi. Ocupând orașul, Napoleon așa și nu a obținut de la împărat încheierea păcii dorite. Odată cu sosirea frigurilor, el a părăsit Moscova în flăcări și s-a întors acasă pe drumul pustit mai înainte. Urmăririle din partea trupelor rusești, atacurile partizanilor și gerurile aspre au transformat retragerea francezilor într-o moarte lentă.

Înțelegând că armata nu poate fi salvată, Napoleon o părăsește și se întoarce la Paris. Înfrângerea armatei franceze în Rusia a devenit un factor decisiv care a dus la prăbușirea Imperiului lui Napoleon.

Napoleon a numit campania din Rusia „război polonez”, deoarece majoritatea confruntărilor au avut loc pe fostele teritorii poloneze și succesul ei ar fi pus, fără îndoială, la ordinea zilei, restabilirea Reci-Pospolitei. Clar că pentru localnici frontiera, pe care a trecut-o marea armată a împăratului, era până nu demult graniță istorică dintre Lituania și Polonia. În fața lui Napoleon apăruse dilema: să se asigure de sprijinul populației din partea locului, eliberându-i pe iobagi și activizând dispozițiile austriece cu perspectiva reinnoirii Reci-Pospolitei sau să se limiteze la o campanie pur militară împotriva împăratului Rusiei. Napoleon a decis să aleagă ultima variantă și a plătit pentru aceasta un preț foarte mare.

Eșecul campaniei rusești a generat creșterea dispozițiilor anti-napoleoniene în țările Europei și a contribuit la crearea unei noi coaliții

antifranceze. Lupta pentru viitorul continentului a intrat în faza decisivă. Întorcându-se din Rusia, Napoleon s-a oprit la Wilno (actualul Vilnius). În discuția cu ministrul său pentru afaceri externe, Mare, acesta i-ar fi pus întrebarea: „Dar care e situația armatei?”, la care împăratul a răspuns: „Armata nu există”. După aceasta Napoleon a rostit celebra frază: „De la mare la comar e un singur pas”.

Concluzii

- ▶ Îndelungata perioadă a războaielor napoleoniene, care au cuprins la acea vreme Europa, s-a încheiat cu înfrângere pentru Napoleon. Această epocă, însă, nu a trecut fără consecințe pentru continent. Societatea europeană s-a schimbat din rădăcină. Rămășițele „vechii orânduirii” în țările Europei Centrale și de Vest au slăbit considerabil. Concomitent a suferit eșec și încercarea lui Napoleon de a supune în totalitate Europa.
- ▶ Războaiele napoleoniene au dat imbold serios pentru dezvoltarea ideii naționale pe continent, în special, în Germania și Italia. Ideile Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea, care s-au răspândit în acea perioadă în Europa, au contribuit la formarea, în țările europene, a societății civile naționale.

Întrebări și însărcinări

1. Cu care coaliție antifranceză s-a confruntat Napoleon în perioada Consulatului? **2.** Determinați noțiunea „războaie napoleoniene”. **3.** Cine a comandat cu escadrila britanică în timpul bătăliei de la Trafalgar? **4.** Care bătălie a fost supranumită „bătălia celor trei împărați”? **5.** Când a avut loc campania lui Napoleon în Rusia? **6.** Cu ce s-a încheiat campania rusă pentru Napoleon?

7. Ce sarcini de politică externă a încercat să rezolve Napoleon în perioada Consulatului datorită războaielor din Europa? A reușit el, oare, acest lucru? Argumentați-vă părerea. **8.** Determinați sarcinile de politică externă, pe care a încercat să le rezolve Napoleon în perioada primului Imperiu cu ajutorul războaielor. **9.** De ce a întreprins Napoleon campania în Rusia? Amintindu-și mai târziu despre înfrângerile și victoriile sale, fostul împărat a recunoscut că campania de la 1812 în Rusia a fost cea mai mare greșală a sa. Cum considerați, de ce?

10. Urmăriți după hartă desfășurarea războaielor napoleoniene în perioada Consulatului și Primului Imperiu, povestiți despre ele. **11.** Alcătuiți în caiet planul punctului din paragraful „Războaiele din perioada Primului Imperiu” și pregătiți o povestire după acest plan. **12.** Alcătuiți în caiet tabelul cronologic al evenimentelor din timpul războaielor napoleoniene. **13.** Uniți-vă în grupuri mici și discutați despre caracterul și rezultatele războaielor napoleoniene.

14. Odată Napoleon a accentuat pe un ton ironic: „Toate Imperiile mor de indigestie”. Cum caracterizează această afirmație, după părerea voastră, rezultatele războaielor napoleoniene?

Lecție practică

Afirmarea principiilor egalității civile în drepturi: de la „Declarația drepturilor omului și cetățeanului” la „Codul civil” al lui Napoleon

1. Ce înseamnă egalitatea civilă în drepturi? **2.** Când și în ce mod a fost adoptată „Declarația drepturilor omului și cetățeanului”? **3.** În ce fel „Declarația drepturilor omului și cetățeanului” includea în tezele sale principiile egalității civile în drepturi? **4.** Când și în ce circumstanțe istorice a apărut „Codul civil” al lui Napoleon? **5.** Ce reflectare au găsit în „Codul civil” al lui Napoleon principiile egalității civile în drepturi? **6.** Aduceți exemple, care ar vorbi despre afirmarea principiilor egalității civile în drepturi în Franța dintre perioada apariției „Declarației drepturilor omului și cetățeanului” și „Codului civil” al lui Napoleon.

Scopul: în baza cunoștințelor obținute și analizei comunicărilor pregătite, determinați manifestările de afirmare a principiilor egalității civile în drepturi în Franța de la „Declarația drepturilor omului și cetățeanului” la „Codul civil” al lui Napoleon; convingeți-vă de importanța principiului egalității civile în drepturi pentru dezvoltarea vieții sociale.

Însărcinări pentru pregătirea către lecția practică (temele sunt împărțite de către profesor)

1. A pregăti o comunicare pe tema: „Afirmarea principiilor egalității civile în drepturi în Franța de la „Declarația drepturilor omului și cetățeanului” la „Codul civil” al lui Napoleon.
2. A pregăti un eseu după întrebarea: „De ce principiul egalității civile în drepturi are importanță pentru dezvoltarea vieții sociale”.

Desfășurarea activității

1. Uniți-vă în grupuri mici conform tematicii comunicărilor și eseurilor pregătite și discutați rezultatele muncii la ele.
2. Prezentați clasei concluziile comune la care ați ajuns în timpul activității în grupuri mici.
3. Prezentați clasei cele mai bune comunicări și eseuri pregătite pentru lecție.
4. Formulați concluziile în conformitate cu scopul lecției.

„Codul lui Napoleon”

CAPITOLUL II. EUROPA ȘI AMERICA ÎN PERIOADA REVOLUȚIILOR ȘI UNIFICĂRII NAȚIONALE (1815–1870)

§ 6. Începutul constituirii societății industriale

1. Ce înseamnă revoluție industrială? Care sunt cele două componente ale ei? **2.** Ce este conservatismul? **3.** Cine au fost liberalii și la ce chemau ei? **4.** Ce viziuni împărtășeau adepții radicalismului? **5.** Care erau viziunile adepților naționalismului despre rolul națiunii în istorie?

Revoluția industrială în țările Europei Occidentale și consecințele ei. Începutul constituirii societății industriale. După cum știți deja, revoluția industrială este un sistem de transformări economice și social-politice, în care și-a găsit reflectarea trecerea de la producția manufacturieră, ce se baza pe munca manuală, la marea industrie a mașinilor. Începutul ei a fost pus pe descoperirea și aplicarea mașinilor de lucru, iar încheierea perioadei respective a însemnat producerea mașinilor de către mașini, bazată pe folosirea largă a tehnicii de mașini.

Proletariat – pătură socială a muncitorilor năimiți (a proletarilor), privați de mijloace pentru existență și impuși, drept urmare, să-și vândă forța de muncă proprietarilor mijloacelor de producție.

Revoluția industrială a început în ultimele decenii ale sec. al XVIII-lea în Anglia și s-a încheiat în anii 60–80 ai sec. al XIX-lea, cuprinzând țările Europei, SUA și Japonia. Drept rezultat, a

fost formată economia agrar-industrială, au fost create premise economice pentru afirmarea societății industriale. Principalele ei particularități au fost:

- ▶ întreprinzătorii au ocupat un loc de frunte în viața socială;
- ▶ a fost formată o nouă pătură socială – muncitorii năimiți (**proletariatul**);
- ▶ au apărut studiile industrial-speciale de producție;
- ▶ apăreau primele crize de supraproducție;
- ▶ avea loc urbanizarea;
- ▶ a început creșterea cotei celor plasați în industrie (cota celor antrenați în industrie – de peste 50 la sută);
- ▶ se întrevedea o schimbare a valorilor: pentru om au devenit importante afacerile, capacitatea de a munci și a percepe inovațiile.

Revoluția industrială a devenit un moment de cotitură în istorie, ea a influențat aproape fiecare aspect al vieții cotidiene. Însă, în fiecare țară acest proces a avut particularitățile sale.

2 Dezvoltarea conservatismului. Omenirea încerca să conștientizeze noua realitate. O reflectare a acestor încercări a devenit formarea principalelor concepții ideologice – conservatismul, liberalismul, naționalismul, socialismul.

O răspândire largă în țările occidentale de la acea vreme au căpătat-o ideile conservatismului. Adepții lui acordau prioritate lucrurilor verificate de timp și aveau o atitudine precaută față de reforme, respingeau categoric orice metode radicale, revoluționare de transformare a societății și statului. Recunoscând natura omului ca fiind imperfectă, conservatorii considerau că în societate trebuie să acționeze forțe, care ar limita-o. Existența proprietății private și inegalitatea dintre oameni erau percepute de către conservatori ca ceva firesc. Deosebit de importantă pentru ei era stabilitatea.

Conservatorii îi compătimeau pe cei săraci și oropsiți. Ei vedeau îmbunătățirea vieții acestora numai în caritatea bisericească și publică – tratarea, instruirea și crearea condițiilor locative pentru ei pe contul donațiilor benevole ale oamenilor înstăriți. În Europa de la acea vreme caritatea a început să fie percepută drept obligație civică a nobilimii.

Un adept al conservatismului a fost istoricul englez, **Thomas Kharlyle** (1795–1881), autorul „Istoriei Revoluției Franceze”. El considera „vechea orânduire” mult mai echitabilă decât acele relații, care existau între antreprenorii europeni de atunci și muncitorii năimiți. Economistul și istoricul elvețian, **Jean Charles de Sismondi** (1773–1842) a condamnat revoluția industrială în spiritul conservatismului. Folosirea mașinilor, după părerea lui, a sporit numărul șomerilor, a înrăutățit atitudinea întreprinzătorilor față de muncitorii năimiți, a făcut să crească cazurile de folosire a muncii copiilor.

3 Dezvoltarea liberalismului. Liberalii erau adversari consecvenți ai absolutismului și ai dreptului monarhiei de a dispune de proprietatea și viața celor supuși. Neglijând privilegiile stărilor, liberalii se pronunțau pentru egalitatea tuturor oamenilor în fața legii. Aceștia recunoșteau dreptul muncitorilor năimiți de a purta dialog la egal cu proprietarii întreprinderilor despre condițiile de muncă și de a crea organizații proprii (asociații profesionale). Ei considerau necesară creșterea treptată a numărului alegătorilor și sporirea rolului parlamentului în viața statului.

Concepție – sistem de viziuni, înțelegere a unor anumite fenomene și procese.

Ideologie – sistem de viziuni politice, de drept, etice, artistice, filozofice și religioase.

Gânditorul englez, **Jeremy Bentham** (1748–1832), unul dintre cei mai renumiți adepți ai liberalismului, considera că societatea este o comunitate de oameni cu interesele lor proprii. Obținerea înfloririi acestei societăți este posibilă doar prin intermediul asigurării drepturilor personalității și inviolabilității proprietății private. J. Bentham afirma, că în calea antreprenoriatului liber nu trebuie să existe nici un fel de obstacole, în afară de cele ce limitează posibilele prejudicii aduse altor oameni. Văzând în orânduirea politică a Marii Britanii de atunci mai multe rămășițe ale trecutului, J. Bentham înainta cerința ca parlamentul să fie reformat în baza extinderii dreptului electoral.

Gânditorul J. Bentham participă până în prezent la ședințele colegiului universitar din Londra ca o „auto-icoană”, fiind, în mod oficial, considerat prezent la ele, însă fără a participa la vot. „Întemeietorul celui mai echitabil sistem de principii morale și legi” (astfel se numea pe sine însuși J. Bentham) a lăsat drept testament rugămintea ca trupul său să fie păstrat pentru urmași. Rămășițele lui au fost îmbrăcate într-un costum și așezate în fotoliul preferat al filozofului, iar pe față i-a fost îmbrăcată o mască de ceară.

Alexis de Tocqueville

Reprezentantul liberalismului francez, **Benjamin Constant** (1767–1830) considera cu adevărat liberă numai acea societate, în care era recunoscută prioritatea drepturilor unei personalități în parte. Apărând antreprenoriatul liber, B. Constant afirma, că statul nu ar trebui să-l limiteze. Ideul politic al gânditorului era monarhia constituțională. După părerea lui, numai puterea regală, ce urmează să devină cea de-a patra ramură a puterii, poate fi apărător al drepturilor întreprinzătorilor.

Un exponent al ideii liberalismului european clasic este numit activistul de stat francez, **Alexis de Tocqueville** (1805–1859), autorul cunoscutei cărți „Democrația în America”. În această carte el a analizat legăturile reciproce dintre libertate și egalitate, puterea politică și societate. A. Tocqueville se pronunța, în spiritul liberalismului, împotriva creșterii puterii statului, deoarece ea este însoțită în permanență de centralizarea administrativă, birocratizare și, în acest fel, limitează drepturile personalității. El respingea ideea restabilirii egalității sociale, subliniind că „egalitatea poate fi numai în robie”. Tot de această gând ținea și negarea de către A. Tocqueville a dreptului electoral general, deoarece, după părerea lui, ea poate duce la trecerea puterii în mâinile gloatei, care va încerca să restabilească egalitatea generală.

4 Naționalismul. După părerea unor cercetători, sec. al XIX-lea în istorie poate fi supranumit epocă a naționalismului, care a devenit una dintre cele mai influente și mai viabile ideologii ale omenirii. Începutul răspândirii ei în Europa este legat de Marea Revoluție Franceză de la finele sec. al

XVIII-lea, care a proclamat națiunea drept uniune a cetățenilor liberi și sursă a puterii statului. Datorită războaielor napoleoniene, noile idei au căpătat o răspândire mai largă pe continent.

Dezvoltarea ulterioară a ideilor naționalismului este legată de activitatea gânditorilor germani. Astfel, după înfrângerea Prusiei în războiul cu Napoleon, **Johann Gottlieb Fichte** (1762–1814), în „Cuvântul către națiunea germană” îi chema pe nemți la unire și renaștere națională, ceea ce le va asigura realizarea întăietății culturale în Europa. Sprijinind ideea creării statelor naționale în Europa, **Georg Wilhelm Friedrich Hegel** (1770–1831), considera că aceasta este cea mai reușită formă de unire a cetățenilor de dragul realizării idealurilor libertății, securității, fericirii și transpunere a ideilor sacre.

Între cercetători nu există o părere comună despre aceea cine pot fi considerați teoreticieni ai naționalismului european din această perioadă. O parte dintre oamenii de știință văd începuturile lui în lucrările lui Jean-Jacques Rousseau și Edmund Burke, alții îl consideră întemeietor al naționalismului pe Friedrich List. Posibil că aceste divergențe de viziuni sunt legate de faptul că în sec. al XIX-lea naționalismul devine un fenomen universal în istoria Europei.

Georg Wilhelm
Friedrich Hegel

5 Socialismul utopic. În Europa de la acea vreme erau mulți adepți ai înfăptuirii unor transformări radicale în orânduirea existentă și făuririi unei societăți de tip nou. Anume printre radicalii europeni a căpătat o largă răspândire ideea **socialismului**. Deși termenul de „socialism” a fost folosit pentru prima dată în sec. al XIX-lea de către gânditorul francez, **Pierre Leroux** (1797–1871), închipuirile despre o orânduire echitabilă din punct de vedere social se întrevăd în vechile mituri despre „veacul de aur” al omenirii, sunt dezvoltate în diferite religii, iar ulterior în ideile **socialismului utopic**. În perioada desfășurării revoluției industriale în țările europene, socialismul utopic a devenit o reflectare a neacceptării manifestărilor ei negative: a neapărării sociale și exploatării crunte a muncitorilor năimiți, a concurenței dure etc. Socialiștii-utopiști contrapuneau acestor fenomene propria viziune a unei societăți ideale.

Utopistul englez, **Robert Owen** (1771–1858) a ajuns la concluzia că sursa de bază a problemelor sociale este economia de piață, care se bazează pe libera concurență și proprietatea privată asupra mijloacelor de producție. El a înaintat

---

Utopie – denumirea insulei inventate din lucrarea cu același nume a gânditorului englez, Thomas More, unde a fost creată, imaginar, o orânduire socială ideală. Termenul „utopie” se folosește referitor la proiectele de creare a unei societăți-model neargumentate din punct de vedere științific.

Socialism – învățătură, idealul și scopul căreia este aplicarea principiilor de echitate, libertate și egalitate socială.

Socialism utopic – teorie despre o societate ideală, care se bazează pe avere unică, muncă obligatorie și distribuire echitabilă a rezultatelor ei.

---

ideea creării unei societăți, unde muncitorii să fie uniți în asociații de autoadministrare și în care nu va exista proprietatea privată. Pentru a obține necesarul, membrii unei asociații vor face schimb cu cei din altă asociație, evitând economia de piață. Treptat, asemenea asociații vor cuprinde întreaga planetă și va sosi „raiul pe pământ”, în care vor domni permanent pacea și fericirea”.

Utopistul francez, **Henri Saint-Simon** (1760–1825) a înaintat ideea creării unui „nou sistem industrial” în condițiile căruia va fi asigurată prosperitatea tuturor cetățenilor. După părerea lui, în noua societate va trebui introdusă munca generală obligatorie, organizarea planificată a producției, principiul obținerii funcțiilor după capacități. Totodată, proprietatea privată va trebui păstrată. Obligația statului trebuie să fie dirijarea economiei și înlăturarea contradicțiilor sociale numai pe cale pașnică.

Utopistul francez, **Charles Fourier** (1772–1827) considera necesară lichidarea proprietății private nu numai în producție, ci și asupra spațiului locativ și a obiectelor de folosire personală. El a elaborat proiectul noii „societăți a armoniei”, în care să se poată dezvolta aptitudinile omului. Noua societate urma să fie creată datorită propagării ideilor socialiste.

Charles Fourier

Din lucrarea lui Charles Fourier „Teoria unității universale”

Atâta timp cât cei mari și cei mici din această lume vor fi pătrunși de ura reciprocă, orice libertate va fi doar un măr al discordiei pentru noile contradicții. Un mijloc firesc pentru atracția dintre diferite grupe sociale este interesul lor de a obține un singur scop comun. Altfel vorbind, ei trebuie asociați în producție. Fermierul sau arendatorul, care obține cota sa în proporție cu recolta, va depune eforturi pentru ca această recoltă, ce aparține stăpânului, să fie cu mult mai mare, deoarece dacă proprietarul va obține puțin, apoi și fermierul va primi, corespunzător, o cotă mai mică.

Astfel, secretul unității intereselor constă în asociere. Toate clasele unei societăți, asociate și unite prin interese comune, vor uita de acea ură reciprocă...

1. În ce vedea gânditorul calea înspre armonia socială? **2.** Care este atitudinea voastră față de viziunea lui Charles Fourier? De ce?

Utopistul francez, **Pierre-Joseph Proudhon** (1809–1865) a fost adeptul refacerii pașnice a societății pe calea reformelor sistemului de creditare. El a propus să fie creată o „Bancă populară”, care va oferi credite fără dobândă pentru a organiza schimbul, pe baze echitabile, de produse de muncă între producătorii de mărfuri mărunți. În asemenea condiții, considera P. J. Proudhon, statul, ca sursă a neechității sociale, nu va fi necesar. El califică proprietatea privată mărunță ca pe o verigă necesară în producție, iar proprietatea de proporții mai mari a proclamat-o drept furt. J. P. Proudhon este considerat întemeietorul **anarhismului** francez.

6 **Apariția marxismului.** Dezvoltarea de mai departe a ideilor socialiste este legată de gânditorii germani, Karl Marx (1818–1883) și Friedrich Engels (1820–1895), care au elaborat teoria ce a căpătat denumirea de marxism. După părerea lor, libertatea în societatea în care domnesc relațiile capitaliste capătă forma unei libertăți de înrobire a omului muncitor. Statul devine o armă de dominație a capitaliștilor și de aceea el trebuie nimicit. Egalitatea socială nu poate fi obținută atâta timp cât există proprietatea privată.

Supunând criticii ideile socialiștilor-utopiști, K. Marx a declarat că socialismul nu este o invenție a gânditorilor, ci o orânduire socială reală, care se va instaura după capitalism. El se va baza pe proprietatea comună, iar asupra omului de către om și împărțirea pe clase urmează să dispară după lichidarea proprietății private. În locul statului, care a apărut interesele capitaliștilor, va apărea statul dictaturii proletariatului, care va transpune în viață aceste transformări. Socialismul, în opinia lui K. Marx, se va instaura în rezultatul victoriei revoluției socialiste mondiale, înfăptuită de către proletariat. Anume de aceea, există necesitatea organizării unei lupte de clasă a proletariatului și conștientizarea de către el a rolului său în dezvoltarea socială. K. Marx și F. Engels calificau socialismul nu ca pe un scop final al dezvoltării sociale, ci doar ca pe o etapă de tranziție către **comunism**.

Q În anul 1847, K. Marx și F. Engels, dorind să-și realizeze teoria, au înființat la Londra „Liga comuniștilor” – prima, în istorie, organizație comunistă internațională. Programul ei a devenit „Manifestul Partidului comunist”, scris de ei în anul 1848. În el se afirma că întreaga istorie precedentă a omenirii a fost un rezultat al luptei de clasă și că anume proletariatul este chemat să creeze o societate fără clase cu o proprietate socială asupra mijloacelor de producție. În „Manifest” era descrisă legătura dintre socialism și comunism și determinată calea obținerii ultimului. Însă, apariția acestui document nu a generat o reacție accentuată și, după înfrângerea revoluțiilor din anii 1848–1849 din Europa, K. Marx a ajuns la concluzia că realizarea sarcinilor expuse în „Manifest” într-un viitor apropiat este imposibilă.

Anarhism – curent social-politic, care nega necesitatea puterii de stat, se pronunța pentru autoadministrarea totală a comunităților, a colectivelor de muncă.

Marxism – teorie filozofică, socială și politică, elaborată de către gânditorii germani, K. Marx și F. Engels.

Comunism (de la latinescul „comun”) – în teorie: orânduire social-economică și politică cu proprietate colectivă atât asupra uneltelor de muncă, cât și asupra obiectelor de consum, cu orânduire fără clase și fără stat.

Clasă – grup mare de oameni (o parte a societății), legați prin anumite relații în procesul de producție și asemănători după nivelul de bunăstare, posibilitatea accesului la studii și la realizările culturii.

Manifest – apel, declarație a unui partid, a unei organizații sociale, ce conține programul și principiile ei de activitate.

Karl Marx
și Friedrich Engels

Concluzii

- ▶ O consecință importantă a revoluției industriale a devenit crearea premiselor pentru formarea societății industriale drept o etapă nouă în progresul social al omenirii.
- ▶ Propunând căi de soluționare a problemelor, legate de instaurarea societății industriale în țările Europei, conservatorii considerau că cele mai importante sunt stabilitatea și fidelitatea față de tradiții. Liberalii erau adepți ai transformărilor, împărtășind punctul de vedere că viitorul trebuie să fie mai bun decât contemporaneitatea la fel cum contemporaneitatea este mai bună decât trecutul.
- ▶ Mulți adepți a avut naționalismul, răspândirea căruia a favorizat crearea statelor naționale în Occident.
- ▶ Rezultatele realității neatrăgătoare a etapei inițiale de constituire a societății industriale în țările din Occident a devenit dezvoltarea ideilor socialiste – de la socialismul utopic la marxism.

Întrebări și însărcinări

1. Când s-a încheiat revoluția industrială? **2.** Dați nume ale reprezentanților opiniei conservatoare de la acea vreme. **3.** Cine este considerat exponent al liberalismului european clasic? **4.** Cine dintre teoreticienii liberalismului considera că într-o societate poate să existe numai „egalitatea în robie”? **5.** Dați numele autorului lucrării „Cuvântul către națiunea germană”. **6.** Ce înseamnă socialism utopic?

7. Care dintre semnele societății industriale sunt, după părerea voastră, determinante? De ce? **8.** Ce fel de viziuni asupra dezvoltării sociale împărtășeau conservatorii? **9.** Teoreticianul liberalismului francez, B. Constant, scria: „Sub noțiunea de libertate eu înțeleg dominația personalității asupra puterii”. Ce model de realizare a acestui principiu propuneau reprezentanții liberalismului de atunci? **10.** Care au fost particularitățile apariției și dezvoltării ideii naționalismului? **11.** Cum credeți, de ce în prima jumătate a sec. al XIX-lea au renăscut teoriile utopiste? În ce mod este legat acest lucru de desfășurarea revoluției industriale? **12.** În ce constă esența ideologiei marxismului?

13. Alcătuiți în caiet tabelul „Curențele social-politice din țările Occidentului în prima jumătate a sec. al XIX-lea”.

Denumirea	Reprezentanții remarcabili	Viziunile asupra dezvoltării statului și societății

14. Pregătiți un proiect-cercetare. În decurs de o săptămână, în baza materialelor din mijloacele de informare în masă, selectați exemple, care oglindesc rolul curențelor social-politice, studiate în paragraf, în viața societății occidentale moderne. În baza acestor selectări faceți concluzia care din ele prevalează la etapa actuală în Occident.

15. Marxistul german, membrul „Ligii comuniștilor”, Wilhelm Weitling, era de părerea că pentru ruina vechii orânduirii și nimicirea „exploatorilor” poate fi folosită criminalitatea – bandiții, hoții, vagabonzii. Partea morală a unui astfel de preț de acaparare a puterii pe el nu-l interesa. Care este atitudinea voastră față de asemenea proiecte de schimbare a puterii în societate?

Lecție practică

Consecințele sociale ale revoluției industriale. Transformările în viața și modul de trai al diferitelor pături ale populației

1. Ce fel era populația europeană în epoca precedentă? **2.** Ce s-a schimbat în componența populației Europei de la finele sec. al XVIII-lea până la începutul sec. al XX-lea? **3.** Caracterizați principalele consecințe sociale ale revoluției industriale. **4.** Ce schimbări s-au produs în imaginea orașelor în epoca precedentă? **5.** Ce era caracteristic pentru spațiul locativ european și amenajarea caselor în decursul primei părți a Istoriei Epocii moderne? **6.** Care erau trăsăturile caracteristice ale relațiilor de cuplu-familie și ale situației femeilor în epoca precedentă? **7.** Cum s-a dezvoltat moda în decursul primei părți a istoriei Epocii moderne?

Scopul: în baza analizei textului propus, determinați ce transformări s-au produs în viața cotidiană a diferitelor pături ale populației Europei de la acea vreme.

Însărcinări pentru pregătirea către lecția practică

- De repetat după § 1 materialul despre populația Europei de la finele sec. al XVI-lea – începutul sec. al XX-lea.
- De repetat materialul studiat în anul precedent despre populația Europei, viața cotidiană a europenilor și revoluția industrială.

Desfășurarea activității

- Luați cunoștință de materialul propus, dați răspuns la întrebări și îndepliniți însărcinările.
- Formulați concluziile în conformitate cu scopul lecției.

Transformările în imaginea orașelor. Secolul al XIX-lea mai este supranumit uneori „burghez”, deoarece în urma ruinării „vechilor orânduiri” anume burghezia a devenit pătura dominantă principală în societate, gusturile și preferințele ei fiind determinante. Acest lucru și-a găsit reflectare și în viața cotidiană a populației. În acel timp, majoritatea satelor și orașelelor, la fel ca în epoca precedentă, își păstrau aspectul lor de odinioară. Însă, o parte însemnată din orașe a cunoscut transformări substanțiale.

Din notițele de călătorie ale unui călător despre aspectul Berlinului la începutul sec. al XX-lea

Majoritatea străzilor (orașului) sunt largi și amenajate cu clădiri cu patru sau mai multe etaje. Nu lipsesc nici piețele largi. În legătură cu aceasta aici chiar poți răsufla mai ușor decât în Viena, Hamburg sau în alte orașe, unde clădirile și oamenii stau clăie peste grămadă pe suprafețe nu prea mari. Străzile largi și, în genere, frumoasa arhitectură îi redau Berlinului un astfel de aspect, cu care s-ar putea mândri un număr nu chiar mare de orașe. Wilhelmstrasse, care este acoperită aproape în totalitate de palate, Leipziger Strasse, Unter den Linden, la fel ca piețele extraordinar de frumoase – Piața operei, Piața Wilhelm și altele, trezesc admirația cetățenilor străini...

- Ce impresie a produs asupra autorului Berlinul de atunci? **2.** Ce fel de noi trăsături ale construcției urbane pot fi deduse după această sursă?

Berlin. Unter den Linden.
1852. Pictor Eduard Gärtner

Sala de lectură a bibliotecii Sainte Genevieve
din Paris după proiectul arhitectului
Henri Labrouste. Aspect modern

În sec. al XIX-lea au început unele transformări în planificarea orașelor. Ele erau compuse deja din partea centrală, unde locuia populația înstărită și era concentrat tot necesarul pentru viața ei, și suburbiile, unde se așeza cu traiul sărăcimea urbană, erau situate uzine, tractoare ieftine, stațiile de telecomunicații și altele. Pentru a face legătură între partea centrală și suburbii, erau construite străzi largi.

Aproape toate orașele Europei de la acea vreme creșteau și erau împodobite cu clădiri, ce corespundeau noilor condiții de viață. Vechile edificii dispăreau una după alta, iar noile mângâiau ochii de-a lungul străzilor largi. Extinderea orașelor, chiar și a celor mari, avea loc într-un ritm foarte lent,

însă către mijlocul secolului, aspectul majorității orașelor s-a schimbat definitiv.

În partea centrală a orașelor erau amenajate piețe, parcuri și bulevarde. Pe străzi a apărut primul transport public. În legătură cu creșterea prețurilor la pământ erau construite clădiri cu mai multe etaje. În special, la Paris au fost înălțate multe clădiri rentabile cu șapte nivele, care erau împărțite în apartamente ce erau date în arendă. În cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea au apărut apeductele, ce funcționau pe baza aburului. Primul apeduct a fost construit la Londra, iar ceva mai târziu – și la Paris.

În sec. al XIX-lea au început să fie construite din ce în ce mai multe edificii de afaceri, administrative, comerciale și de producție. Apar prăvăliile, băncile, gările, fabricile, sălile de expoziții, bibliotecile etc.

Rococo – stil al artei pentru care este caracteristică îndepărtarea de la viața reală în lumea fanteziei, jocului teatralizat, secvențelor mitologice.

Clasicism – stil al artei pentru care este caracteristică o atenție sporită față de eroii antici ai culturii materiale și spirituale, considerați bază pentru posteritate, respectarea unor anumite canoane.

Empire – stil al artei, care a apărut în Imperiul Napoleonian și a devenit o continuare și o încheiere a clasicismului. Pentru el sunt caracteristice formele monumentale de paradă masive ale clădirilor și interiorului.

În timpul amenajării edificiilor erau folosite stilurile **rococo**, **clasicismul** și **empire**.

În sec. al XIX-lea arhitectura urbană a fost nevoită să soluționeze noi sarcini. În special, erau necesare sălile spațioase ale edificiilor publice – garilor, băncilor, pavilioanelor comerciale și de expoziții, în care pereții să nu împiedice deplasarea unui număr mare de persoane. Acest lucru a condiționat apariția unor noi soluții arhitecturale, construcții și materiale de construcție. Astfel, la înălțarea clădirilor au început să fie folosite pe larg construcțiile din metal, betonul și sticla. Marea majoritate a inovațiilor în construcții nu erau răspândite la periferii.

Întrebări și Însărcinări

1. Determinați schimbările ce s-au produs în orașe în sec. al XIX-lea. **2.** Prin ce au fost condiționate, după părerea voastră, aceste transformări? **3.** Care din lucrurile, ce au apărut în orașele de atunci, sunt caracteristice arhitecturii urbane contemporane?

2 Spațiul locativ și uzul casnic. Spațiul locativ și condițiile de viață în el depindeau de gradul de înstărire al proprietarului, ceea ce era un factor determinant în perioada dominării burgheziei și intereselor ei. Oamenii cei mai înstăriți aveau case proprii cu zeci de odăi. Persoanele cu venituri medii locuiau în case nu prea mari cu câteva odăi sau aveau apartamente comode. Oamenii săraci se așezau cu traiul în căsuțele de la periferii, în subsoluri și pe acoperișuri.

În acea perioadă, casele celor mai înstăriți oameni erau încălzite cu ajutorul sobelor în patru colțuri (așanumitele sobe olandeze – erau denumite astfel, deoarece erau răspândite pe larg în Olanda). Burghezia își instala la bucatărie „plite” – o sobă nu prea înaltă cu panee din fier, în care erau câteva găuri deasupra focului pentru pregătirea mâncării. Sărăcimea, ca și mai înainte, își pregătea mâncarea pe vatră.

Pentru iluminarea caselor, oamenii înstăriți au folosit la început lămpile din sticlă cu ulei, descoperite la finele sec. al XVIII-lea, de pe la mijlocul veacului – lămpile cu kerosen, mai târziu – iluminarea cu gaz, iar de prin anii 70 ai sec. al XIX-lea în casele lor a sosit iluminarea electrică. Oamenii săraci își iluminau casele cu surcele. Însă, atât în casele bogaților, cât și în cele ale săracilor deseori izburneau incendii.

Oamenii înstăriți mâncau din farfurii din porțelan sau din faianță, care a căpătat o largă răspândire și s-a ieftinit considerabil (în Europa au fost deschise numeroase fabrici pentru producerea ei). Sărăcimea, ca și mai înainte, se folosea în mare parte, de veselă din lut. Datorită producției fabricilor, obiectele din sticlă au devenit accesibile pentru toți. Pentru pregătirea mâncării erau folosite, în mare parte, vase din cupru, fier și schijă.

Lampă cu ulei

Cererea din partea burgheziei a contribuit la creșterea producției de mobilă. Mobilă era frumos gravată, vopsită cu lac de culoare roșie sau neagră și decorată cu metal. Unele obiecte de uz casnic cum ar fi lăzile, cerdacile mari au ieșit cu totul din folosință, deoarece nu mai corespundeau cerințelor timpului. Păturile mai sărace ale populației, în genere, nu aveau posibilitate să urmărească schimbarea stilurilor de mobilă.

Un element inseparabil al caselor urbane cu diferit grad de înstărire au devenit ceasurile de bucătărie și de perete. Acestea simbolizau, parcă, faptul că în „burghezul” secol al XIX-lea „timpul înseamnă bani”.

Întrebări și însărcinări

1. Faceți o comparație între spațiul locativ și uzul casnic al europenilor din sec. al XIX-lea și cele din epoca precedentă. **2.** Ce schimbări în spațiul locativ și uzul casnic le-a adus europenilor „burghezul” secol al XIX-lea? **3.** Care din obiectele folosite de europenii de atunci în uzul casnic au fost „moștenite” de contemporani?

Căsătoria și familia. Moda. Căsătoria și familia rămăneau una dintre cele mai importante verigi ale societății europene de la acea vreme. Transformările, care aveau loc în societate, influențau asupra lor, însă, în ansamblu nu le negau esența. În acea perioadă erau la modă familiile mari, unde copiii locuiau împreună cu părinții. Pentru nobilime acest lucru era condiționat, în mare parte, de treburile comune ale familiei, iar pentru săraci – de necesitatea griji pentru părinții bătrâni și de incapacitatea financiară de a începe viața de familie de sine stătătoare. Numărul copiilor în familie, de asemenea era determinat de nivelul de bunăstare și posibilitatea de a-i hrăni.

Marea Revoluție Franceză de la finele sec. al XVIII-lea a cauzat schimbări substanțiale atât în stilul de viață în general, cât și în moda de atunci. Din acel moment toți oamenii erau cetățeni cu drepturi egale, ceea ce a și determinat trăsătura de bază a îmbrăcăminteii burgheze, adică uniformitatea ei. În genere, costumele burgheze au apărut în Anglia după victoria revoluției în această țară, iar ulterior s-a răspândit pe

Familie franceză cu umbrele,
îmbrăcată în stil empire.
1803. Pictor Louis Leopold Boilly

continent. Reprezentantii diferitelor stări sociale nu mai puteau fi deosebiți deja după îmbrăcăminte. Toți puteau să poarte ceea ce le era pe plac.

Moda căpăta un caracter internațional – o anumită perioadă de timp locuitorii Europei și Americii s-au îmbrăcat la fel. Din acestea se poate deduce încă o concluzie: în țările, în care rămânea la modă costumele naționale, încă nu învinse procesul industrializării, se păstra economia naturală și nu era dezvoltată producția îmbrăcăminteii în fabrici.

Costumul de bărbați, spre deosebire de epoca precedentă de domina-re a galantului, a devenit mult mai practic și sublinia anume caracterul bărbătesc al proprietarului.

Costumul burghez sublinia deja că aceasta este îmbrăcăminte de mun-citor, a unui om neobosit, conținutul principal în viața căruia este activi-tatea. Proprietarul costumului burghez era o fire activă, el se mișca foarte rapid și îmbrăcăminte nu trebuia să-l împiedice. A dispărut orice fel de decorație, gama de culori de sărbătoare, culorile devenind neutre. Costumul a fost simplificat până la liniile principale.

În sec. al XIX-lea stilurile modei se schimbau mult mai des ca îna-inte. Numai în Franța au existat stiluri ale modei din perioada Directora-tului, Consulatului și primului Imperiu. Costumul s-a transformat într-un mod de accentuare a preferințelor politice ale proprietarului său. Stilurile modei se răspândeau foarte rapid și nu mai puțin rapid se schimbau dator-rită producției în masă a industriei fabricilor.

Moda femeilor, ca și cea a bărbaților, sublinia calitățile personale și atractivitatea naturală a proprietarelor. Îmbrăcăminte femeilor a căpătat o feminitate expresivă. În același timp, femeia își dorea să arate cât mai sim-plu și să se simtă confortabil, ceea ce a și condiționat renunțarea la corsa-jele de odinioară, fustele lungi, iar pantofii capricioși de altă dată au fost înlocuiți cu sandalele comode.

Rolul de centru al modei pentru bărbați la acea vreme îi revenea Londrei, iar pentru femei – Parisului.

Întrebări și însărcinări

1. Ce trăsături erau caracteristice dezvoltării modei în acea perioadă? **2.** Faceți o comparație între dezvoltarea modei în sec. al XIX-lea și epoca precedentă. **3.** Determinați trăsăturile comune și deosebirile dintre moda din sec. al XIX-lea și tendințele moder-ne ale îmbrăcăminte de modă.

§7. Marea Britanie

1. Ce transformări a generat Revoluția engleză din sec. al XVIII-lea în viața țării? **2.** Ca-re erau particularitățile orânduirii de stat în această țară către finele sec. al XVIII-lea? **3.** Când a avut loc Revoluția industriale în Anglia? Care au fost consecințele ei soci-ale? **4.** Cine au fost ludiții și împotriva cui au luptat?

Viața politică și socială a Marii Britanii. Încheierea războaielor na-poleoniene a deschis în fața Marii Britanii o epocă în care ea a ocupat, pentru mult timp, poziții de frunte în politica mondială, a deven-it un centru economic și financiar, un model de societate liberală. La începutul sec. al XIX-lea s-a încheiat procesul formării Regatului Unit, care a fost întemeiat în urma unirii Angliei cu Scoția (anul 1807) și Irlanda (anul 1808). După forma de guvernare aceasta era o monarhie limitată.

Orânduirea de stat a Marii Britanii

Sursa de bază a puterii în țară era considerat monarhul. Însă, atribuțiile lui, în ceea ce privește adoptarea hotărârilor, erau limitate cu acordul parlamentului, în probleme de guvernare – cu acordul miniștrilor, care erau numiți de parlament, în problemele judiciare – prin sentințele pronunțate de judecătorii independenți. Monarhul păstra după sine puterea executivă supremă. Puterea legislativă aparținea parlamentului bicameral. El era compus din Camera lorzilor, în care locurile erau moștenite, și Camera comunelor, deputații căreia erau aleși. Puterea executivă era împărțită de către monarh, împreună cu guvernul (cabinetul de miniștri), care era format de către partidul devenit învingător în urma alegerilor pentru Camera comunelor. Liderul acestui partid devenea Prim-ministru. În țară activau două partide – **tory** și **whig**, care au fost înființate la finele sec. al XVII-lea și au concurat în permanență. Partidul tory reprezenta interesele aristocrației funciare (lendlorzilor) și clerului anglican, iar partidul whig – interesele cercurilor financiar-industriale și nobilimii ce-i susțineau.

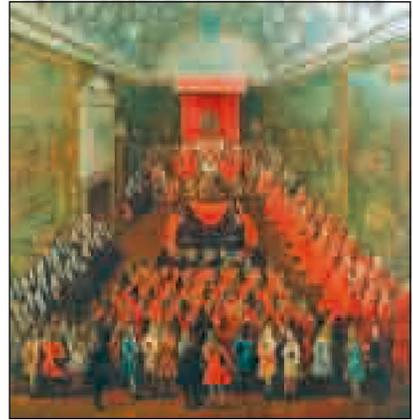
Denumirile de tory și whig au fost date reprezentanților acestor partide în timpul discuțiilor parlamentare acute din perioada anilor 1680–1781. Acestea erau nume de poreclă cu care făceau schimb reprezentanții celor două partide în timpul discuțiilor. Reprezentanții „partidului țării” erau numiți whig (de la scoțienescul – criminal), iar cei ai „partidului curții” – tory (de la irlandezul hoț).

În țară nu exista dreptul electoral general, în schimb, exista un cenx de proprietate foarte înalt. Drept urmare, în anul 1830, din cele aproape 24 milioane de populație a Marii Britanii, de dreptul la vot beneficiau doar 478 mii de persoane. Existau și așa-numitele „orășele putrede” (așezări în care locuiau doar 10–15 persoane), care-și delegau deputații în parlament, și noile orașe industriale (Birmingham, Manchester, Leeds), care, în genere, nu dispuneau de locuri de deputați.

În anii 1783–1830 guvernul englez a fost condus de reprezentanții tory, iar în perioada 1830–1841 – de către wig. Din inițiativa tory, în anul 1815 a fost adoptată așa-numita „lege a cerealelor”, prin care era interzis importul de grâne în țară, dacă prețul la ele era redus. Acțiunea era menită să protejeze veniturile înalte ale proprietarilor funciari, însă au agravat starea majorității populației de rând. „Legea cerealelor” a fost temporar sistată la 1817 din cauza

Ședința Camerei comunelor

Ședința Camerei lorzilor

? Ce trăsături caracteristice din activitatea celor două camere ale parlamentului britanic pot fi determinate după aceste ilustrații?

unui val de proteste în masă. Dorind să le înăbușe, guvernul tory a sistat concomitent acțiunea legii despre inviolabilitatea persoanei și a derulat arestarea participanților la mitinguri. În anul 1816, tory au trecut prin parlament șase legi, conform cărora autoritățile au obținut dreptul să interzică adunările cu un număr mai mare de 50 de participanți, procesiunile în masă, să efectueze percheziții în case particulare, să supună presa unei cenzuri dure.

În anii 1824–1825 tory anulează interdicția la crearea, de către muncitori, a *trud-union* (sindicatelor profesionale) și egalarea grevelor cu crimele penale. Însă, muncitorilor li se interzicea să exercite presiune asupra întreprinzătorilor cu ajutorul grevelor cu scopul îmbunătățirii condițiilor de muncă. Tory considerau că prin politica lor apără țara de instabilitate. Însă, această inovație i-a dezamăgit pe alegători, ceea ce a dus la victoria reprezentanților wig la alegerile parlamentare de la 1830.

Una dintre cele mai importante măsuri de politică internă a wig a devenit reforma parlamentară din anul 1832. Datorită ei, după cum considera liderul wig, Charles Grey, Marea Britanie va putea să evite o Revoluție de felul celei ce a avut loc în Franța în anul 1830. Potrivit primei reforme parlamentare, „orașelele putrede” erau private de 143 de mandate parlamentare, care erau transmise orașelor industriale, raioanelor sătești cu populație densă, Scoției și Irlandei. Numărul alegătorilor a crescut până la 814 mii de persoane pe contul reducerii cenzului patrimonial. Reforma a inițiat un compromis între aristocrația funciară și reprezentanții cercurilor financiar-industriale, care au obținut, în urma acestei reforme, posibilitatea de a influența viața politică a țării.

În anul 1833 whig au obținut adoptarea legii despre anularea sclaviei în coloniile engleze. În același an a fost adoptată Legea muncii, care

stabilea pentru prima dată limitarea duratei zilei de muncă pentru copii la fabricile de țesut. O dezamăgire totală pentru britanicii neînștăriți a devenit adoptarea Legii săracilor la 1834. Conform ei, era anulată taxa întreprinzătorilor pentru întreținerea săracimii, era lichidată asistența pentru cei neînștăriți din partea comunităților bisericesti și erau construite case pentru săraci. Condițiile de trai în ele aminteau de cele din închisoare. În anul 1835, reprezentanții wig au trecut prin parlament reforma municipală, conform căreia dreptul de a participa la alegerile pentru organele autoadministrării locale l-au obținut toți contribuabilii.

Portret la încoronare
al reginei Victoria.
1838. Pictor George Hayter

În anul 1837 regină a Marii Britanii devine **Victoria** (1837–1901), guvernarea căreia a intrat în istorie ca „*epoca victoriană*”. Anume cu această perioadă a coincis încheierea procesului de formare a sistemului electoral bicameral. Din anii 30 ai sec. al XIX-lea partidul tory a început să fie numit conservator, iar partidul wig – liberal.

În anul 1841 conservatorii obțin victorie la alegerile parlamentare. Aceștia au interzis munca copiilor și femeilor în mine, au redus ziua de muncă pentru femei la fabrici până la 12 ore. O largă susținere în societate a avut-o anularea, de către conservatori, a Legii cerealelor la 1846.

O filă tragică în istoria Marii Britanii de la acea vreme a constituit-o foametea din Irlanda în anii 1845–1847. Ea a fost cauzată de „mana cartofului” și recolta practic nulă de cartof, care era un produs de bază în alimentarea irlandezilor. Circa un milion de oameni au murit din cauza foamei și epidemiilor. Peste 1,7 milioane de irlandezi, ceea ce constituia a șaptea parte din populație, au părăsit insula și au emigrat preponderent în SUA.

În această perioadă a continuat formarea imperiului colonial britanic. Anglia și-a intensificat controlul asupra Canadei și posesiunilor engleze din America de Nord. A avut loc colonizarea Australiei și Noii Zeelande, a început cotropirea sudului Africii. A fost încheiată, în mare măsură, cotropirea Indiei. Britanicii au întreprins primele încercări de a supune Afghanistanul, intenționau să stabilească controlul asupra Chinei, Japoniei și altor țări din Orient.

În anii 1839–1842 a avut loc războiul anglo-chinez „al opiului”. El a fost cauzat de confiscarea, de către puterea chineză, a opiului adus nelegal în China de către negustorii englezi. Obținând victorie în acel război, Marea Britanie a impus-o pe China să semneze primul tratat

Monumentul de la Dublin al jertfelor „manei cartofului” din 1847

Bătălia maritimă din timpul războiului opiului cu China 1843. Pictor Edward Duncan

? Ce impresii creează, după părerea voastră, monumentul asupra vizitatorilor?

? Ce informații despre desfășurarea războaielor „opiului” putem obține din ilustrații?

neconvenabil și să deschidă câteva porturi ale sale pentru comerțul cu străinii. În timpul războiului din anii 1839–1842, britanicii au cucerit insula Sean-Han (Hong-Kong), devenită ulterior o bază de fortificații pentru cucerirea Chinei. Către mijlocul sec. al XIX-lea Marea Britanie devine stăpâna celui mai imens imperiu colonial cu o suprafață de peste 11 milioane kilometri pătrați și o populație de peste 120 milioane de persoane.

2 Dezvoltarea economică a Marii Britanii. În anii 1815–1816 Marea Britanie a fost cuprinsă de criza economică. Ea se complica prin sporirea numărului șomerilor în țară, cauzată de demobilizarea a peste 300 mii de soldați și marinari. Economia a pierdut și din cauza recesiunilor, generate de crizele de supraproducție din anii 1825, 1836, 1847.

În anii 30–40 ai sec. al XIX-lea în Marea Britanie s-a încheiat Revoluția industrială, în rezultatul căreia țara s-a situat pe primul loc în lume după nivelul dezvoltării industriei. În anul 1840, în țară erau fabricate 45 la sută din volumul total al producției industriale mondiale. Ramura de frunte a industriei engleze era cea textilă, unde erau antrenați circa 200 mii de muncitori. Se dezvoltau vertiginos industria grea și cea minieră. Pe la 1834 producția de fier a atins nivelul de 700 mii tone. Erau create noi zone industriale: în metalurgie – Birmingham și Sheffield, în industria carboniferă – Wales, în industria bumbacului – Lancashire și Yorkshire.

Concomitent cu sfârșitul revoluției industriale în țară a fost derulată construcția magistralelor feroviare. În decursul anilor 1835–1849 lungimea lor s-a mărit de la 540 la 9,5 mii de kilometri.

Într-un ritm accelerat creștea volumul comerțului exterior. Poziții de frunte le ocupau industria textilă și mașinile. În anii 1830–1849

exportul mărfurilor britanice pe piețele externe a crescut cu mai mult de patru ori.

„Părinte” al căilor ferate a devenit inventatorul englez, George Stephenson (1781–1842), renumit prin descoperirea locomotivei cu abur. Luând cunoștință de construcția mașinii cu abur al lui J. Watt, în anul 1814 el a testat cu succes prima sa locomotivă cu abur „Blucher”, menită pentru transportarea cărbunelui pe cale ferată. Întreaga sa viață el a proiectat și construit magistrale de cale ferată în Anglia, primul a declarat despre construcția tunelurilor și amenajării terasamentului feroviar pe locurile cu înclinare. Datorită activității lui G. Stephenson și discipolilor săi, rețeaua de căi ferate a cuprins, în scurt timp, întreaga Anglie.

Guvernul Marii Britanii era conștient de faptul că realizările economice ale regatului îi vor permite Angliei să depășească alte țări în comerțul mondial, de aceea nu este în interesul statului să se amestece în dezvoltarea economiei.

Comerț liber – direcție în teoria economică și în politică, caracterizată prin cerințele comerțului liber și neamestecului din partea statului în viața economică a țării.

Aceasta a contribuit la apariția unei mișcări a politicianilor britanici – adepți ai **comerțului liber**. Aceste viziuni s-au răspândit în anii 20 ai sec. al XIX-lea printre reprezentanții whig, ele căpătând o formă definitivă în timpul lup-

tei acestora în parlament contra „legii cerealelor”. Comerțul liber a devenit baza programului economic al liberalilor.

Dezvoltarea vertiginoasă a economiei țării era însoțită de lupta muncitorilor împotriva condițiilor nedemne de muncă, salariului mizer și șomajului. O formă deosebit de specifică a ei a devenit ludismul (mișcarea ruinătorilor de mașini), cunoscută deja vouă, care a apărut în Anglia în anii 60 ai sec. al XVIII-lea. Către finele anului 1811 – începutul anului 1813 țara a fost cuprinsă de un puternic avânt al mișcării ludiților. Participanții ei ruinau nu numai mașinile, ci și fabrici întregi. Anume aceste revolte au cauzat restabilirea, în anul 1812, a pedepsei capitale (introdusă pentru prima dată în anul 1769) pentru ruinarea mașinilor. În anii 1816–1820 au avut loc ultimele revolte de proporții ale ludiților după care mișcarea lor a încetat să mai existe.

În rezultatul încheierii Revoluției industriale, Marea Britanie, prima în Europa, s-a transformat dintr-o țară agrară în una industrială. În anul 1841 țărani constituiau doar 21 la sută din numărul populației. Reprezentanții cercurilor financiar-industriale și muncitorii de la fabrici și uzine au ocupat poziții de frunte în structura socială a societății.

3 Mișcarea chartistă. Caracterul limitat al primei reforme parlamentare de la 1832 a condiționat continuarea luptei pentru revizuirea sistemului electoral, care a căpătat proporții general naționale. Muncitorii britanici luau parte activă la această luptă, ei dorind să-și aducă reprezentanții în parlament și să desfășoare reforme, care ar schimba situația lor spre mai bine. Mișcarea muncitorilor pentru introducerea dreptului electoral general a apărut în anul 1836 și a obținut denumirea de **chartism**.

Lideri ai chartiștilor erau activiștii publici cunoscuți în întreaga țară, William Lovett, Feargus Edward O'Connor. Ideile proclamate de ei purtau, în primul rând, un caracter politic.

Cerințele chartiștilor (extrase din „Carta populară”, adoptate la mitingul public din luna februarie a anului 1837)

... Regatul Unit urmează să fie divizat în 200 de circumscripții electorale cu un număr de locuitori posibil egal în fiecare...

La 24 iunie în fiecare an urmează să fie fixate alegeri generale... (La alegeri participă toți bărbații, care au atins vârsta de 21 de ani. - Autorul). Pentru candidații în Camera comunelor nu trebuie să fie stabilite nici un fel de cenzuri patrimoniale...

Fiecărui membru al Camerei comunelor trebuie să i se plătească în fiecare an, din visteria statului, o recompensă în valoare de 400 de lire sterline.

? 1. Care erau cerințele chartiștilor? 2. La ce fel de modificări ale sistemului politic al Marii Britanii putea duce realizarea cerințelor chartiștilor?

Chartiștii se pronunțau pentru mijloace exclusiv pașnice, legitime de realizare a scopului lor. Astfel ei adună semnături întru susținerea „Cartei populare” și o prezintă parlamentului. În luna mai a anului 1842 chartiștii înaintează 3,3 milioane de semnături în cea de-a doua petiție despre „Carta populară”, care este din nou respinsă de către Camera comunelor. În luna iunie a anului 1848 parlamentul ignoră pentru a treia oară cerințele chartiștilor. Astfel a început căderea chartismului. Mișcarea s-a încheiat cu înfrângere. Mulți dintre foștii ei participanți au devenit ulterior politicieni radicali.

Importanța mișcării chartiste constă în aceea că ea a pus bazele conștientizării de către muncitorii britanici a necesității de a exercita, prin acțiuni de masă, presiune asupra puterii, cerând de la ea desfășurarea reformelor, evitând tulburări revoluționare. Tezele principale ale „Cartei populare” au fost realizate în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea de către guvernele conservatorilor și liberalilor.

Chartism (de la termenul englez „cartă”) – prima mișcare politică de masă a muncitorilor britanici din anii 30–50 ai sec. al XIX-lea, ce s-a desfășurat sub lozincă luptei pentru „Carta populară”.

Concluzii

- ▶ În perioada anilor 1815–1847, în viața social-politică a Marii Britanii a avut loc instaurarea principiilor democratice și a bazelor statului de drept.
- ▶ În Marea Britanie se forma treptat mecanismul de soluționare a divergențelor sociale pe calea compromisului, fără aplicarea unor metode de luptă violente.
- ▶ În rezultatul încheierii Revoluției industriale Marea Britanie a devenit prima țară din lume, unde a fost creată societatea industrială.

Întrebări și însărcinări

1. Din inițiativa cărui partid britanic a fost adoptată „Legea cerealelor”? **2.** Când a avut loc foametea în Irlanda? **3.** Care au fost factorii ce au generat războiul anglo-chinez din anii 1839–1842? **4.** Ce înseamnă comerț liber? **5.** Ce intenționau să obțină participanții la mișcarea chartistă?

6. Faceți o comparație între politica promovată de partidele tory și whig în timpul aflării la putere în Marea Britanie. **7.** Determinați trăsăturile comune și diferite în dezvoltarea economică a Marii Britanii și Franței. **8.** Caracterizați rolul mișcării chartiste în viața socială a Marii Britanii.

9. Alcătuiți în caiet un plan pentru punctul paragrafului „Viața politică și socială a Marii Britanii”. **10.** Discutați pe tema: „Rolul problemei irlandeze în viața politică a Marii Britanii”.

11. În timpul dezbaterilor referitoare la cea de-a doua petiție despre „Carta populară” activistul public și savantul Th. Macaulay a declarat: „Sunt împotriva dreptului electoral general... Consider că civilizația se ține pe protecția proprietății. De aceea, niciodată nu vom putea, fără să ne expunem unui risc extraordinar, să încredințăm conducerea supremă a țării unei clase oarecare, care va întreprinde, fără îndoială, atentate sistematice și nemaiîntâlnite la securitatea proprietății. Petiția cere o putere supremă. În fiecare circumscripție electorală din tot imperiul capitalul și patrimoniul acumulat trebuie să fie aruncate la picioarele muncii. Cum putem să avem careva dubii în privința rezultatului?”. Comparați argumentele adepților și adversarilor introducerii dreptului electoral general.

§ 8. Franța. Revoluția belgiană

---

1. Ce înseamnă restaurare politică? **2.** Cum a avut loc restaurarea monarhiei Burbonilor în Franța? **3.** Care au fost hotărârile Congresului de la Viena referitoare la Țările de Jos? De ce au fost condiționate ele după părerea voastră?

Viața politică și socială a Franței în anii 1815–1830. După încheierea războaielor napoleoniene, în Europa a început epoca reacțiunii politice din anii 1815–1830. Acei, care au pierdut în anii precedenți averea și puterea, intenționau să și le întoarcă. Însă,

---

Reacțiune politică – rezistență activă în fața progresului în viața social-politică cu scopul păstrării și consolidării „orânduirii vechi”, care au rămas deja în trecut.

---

aceste încercări au întâmpinat rezistență și au dus la noi revoluții în anii 1830–1848. În Europa s-au format modelele revoluționar și evoluționist de dezvoltare a societății, fiecare dintre ele având mulți

adepti. Marea Britanie de la acea vreme a demonstrat posibilitatea dezvoltării societății fără tulburări revoluționare. Dar iată Franța, unde în decurs de 60 de ani după încheierea războaielor napoleoniene, au avut loc trei revoluții, întruchipă în sine un alt model de dezvoltare.

Cea de-a doua abdicare a lui Napoleon a încheiat perioada primului Imperiu și a cauzat întoarcerea la putere a dinastiei Bourbonilor. Potrivit „Cartei din 1814”, după cum se numea noua constituție, oferită francezilor de către Ludovic al XVIII-lea, în țară s-a instaurat monarhia constituțională.

Din „Carta din 1814”

- I. Toți francezii sunt egali în fața legii...
- IV. Libertatea lor personală este garantată: nimeni nu poate fi supus urmărilor sau reținut decât în cazurile prevăzute de lege...
- V. fiecare își împărtășește religia în libertate egală...
- VI. În pofida acestui fapt, religia catolică... este considerată de stat...
- XIII. Persoana regelui este inviolabilă și sfântă. Puterea executivă aparține regelui, în fața căruia sunt responsabili miniștrii.
- XIV. Regele este conducătorul suprem al statului...
- XV. Puterea legislativă este exercitată în comun de către rege, camera pairilor și camera deputaților din partea departamentelor. (Cele două camere alcătuiau corpul legislativ. – Autorul)
- XVI. Legea este propusă de către rege...
- XIX. Camerele pot să-l roage pe rege să propună legi...
- XXVII. Numirea pairilor Franței aparține regelui...
- XXXV. Camera deputaților este compusă din deputați aleși de colegiile electorale...
- XXXVIII. Nici un deputat nu poate fi admis în cameră dacă nu a atins vârsta de 40 de ani și nu achită taxa directă în sumă de o mie de franci...
- XL. Alegătorii, care îi aleg pe deputați, nu au dreptul de vot dacă nu au achitat taxa directă de 300 de franci și nu au atins vârsta de 30 de ani
- LXXI. Vechii nobilimi îi sunt întoarse titlurile. Noua nobilime și le păstrează pe ale ei...

? **1.** Ce fapte vorbesc despre instaurarea în Franța, de către „Carta din 1814”, a regimului monarhiei constituționale? **2.** Putem afirma, oare, că „Carta limita drepturile francezilor? De ce?

În ochii majorității francezilor „Carta din 1814” era foarte neatrăgătoare comparativ cu documentele analogice din perioada revoluțiilor sau cea napoleoniană. În rezultatul stabilirii, de către Cartă, a censului de vârstă și de avere, dreptul la vot în țară a fost obținut de circa 72 mii de persoane, iar dreptul de a fi ales – de 16–18 mii de persoane.

În anturajul lui Ludovic al XVIII-lea prevalau **ultra-roialiștii** (monarhiștii extremiști) – astfel erau numiți adepții revenirii la „vechea orânduire” de până la revoluție și puterii nelimitate a regelui.

Drept răspuns la intensificarea reacțiunii politice în Franța, ca și în Italia, au început să apară organizații antimonarhiste secrete, scopul cărora era înlăturarea Bourbonilor de la putere. Din ele făceau parte activiști influenți cum ar fi bunăoară general-marchizul Gilbert de La Fayette. În anul 1822 ei s-au ridicat la răscoală, care a fost crunt înăbușită.

Situația în țară s-a agravat, când pe tron a urcat Carol de Artois sub numele de **Carol al X-lea** (1824–1830). În țară a început „*teroarea albă*” – asasinările

Portret la încoronare al lui Carol al X-lea. 1829. Pictor Jean Auguste Dominique Ingres

în masă a foștilor revoluționari și adepți ai lui Napoleon. Nemulțumirea maselor a fost cauzată de decizia lui Carol al X-lea de a le plăti compensații de un miliard de franci aristocraților, care și-au pierdut odinioară averea. Banii în acest scop se prevedeau să fie obținuți pe contul reducerii veniturilor posesorilor de obligațiuni. Drept rezultat, marii bancheri și întreprinzători ar fi obținut venituri cu 40 la sută mai mici decât cele ce le-au fost promise atunci când li s-au vândut hârtiile de valoare.

În luna martie a anului 1830 Camera deputaților a cerut demisia guvernului ultra-roiștiștilor. Drept răspuns, Carol al X-lea a dizolvat-o și a stabilit noi alegeri. Însă, din cei 428 de membri ai noii componente a Camerei deputaților au intrat doar 145 de adepți ai regelui. În această situație, la 25 iulie 1830, Carol al X-lea a semnat patru ordonanțe (decrete) prin care a anulat, practic, „Carta din 1814” și a întreprins o lovitură de stat. Potrivit decretelor respective, noualeasa Cameră a deputaților a fost dizolvată, in-

troduse noi restricții în dreptul electoral, anulată libertatea tiparului și restabilită cenzura, fixată data desfășurării unor noi alegeri.

Aceste acțiuni ale regelui au generat revolta parizienilor, în oraș s-au auzit apeluri la rezistență față de putere. La 26 iulie 1830, în ziarul „Nationali”, deosebit de popular la Paris, a fost publicat un protest față de ordonanțele regelui, în care se proclama: „Acțiunea ordinii de drept a încetat, a fost declanșat regimul de violență. Guvernul a încălcat legitimitatea și prin aceasta ne-a eliberat de angajamentul să ne supunem lui”.

2 **Revoluția din iulie 1830. Monarhia din iulie în Franța.** La 27 iulie anul 1830 străzile Parisului au fost închise de baricade. Trupele guvernamentale erau neputincioase: la **Revoluția din iulie** a luat parte fiecare al zecelea locuitor al orașului.

La 28 iulie 1830 parizienii răsculați au pus mâna pe un depozit cu armament, pe primăria orașului și Catedrala Notre-Dame de Paris. Și atunci când, la sfârșitul zilei, de partea răsculaților au început să treacă subunități întregi ale trupelor guvernamentale, devenea clar că în revoluție s-a produs o schimbare.

La 29 iulie 1830 a fost creată garda națională, condusă de generalul J. La Fayette, care a luat înspre seară Palatul regal Tuileries. A fost creat un guvern provizoriu, în fruntea căruia s-a situat bancherul J. Laffitte și generalul J. La Fayette. Carol al X-lea a trimis către ei niște soli cu propunerea de a începe tratative, însă ei au refuzat să-i primească. **Revoluția din iulie**, care a durat „trei zile glorioase”, a învins.

Liderii răsculaților au decis să păstreze în țară monarhia, dar să-l înlocuiască pe rege. Coroana i-a fost propusă lui Louis Filip duce de Orleans, un apropiat al opoziției liberale și un apropiat al tinerei dinastii (de Orleans) a Burbonilor. La 2 august 1830 Carol al X-lea a abdicat la tron, iar pe 7 august Corpul legislativ a adoptat o nouă Constituție („Carta din 1830”) prin care l-a proclamat pe Louis Filip duce de Orleans rege. Guvernarea lui **Louis Filip** (1830–1848) a primit denumirea de **Monarhia din iulie**.

„Carta din 1830” păstra organele puterii executive și legislative, care a existat conform „Cartei din 1814”, și ordinea formării lor. Pe de altă parte, cenzul de avere a fost redus până la 200 de franci, iar vârsta – până la 25 de ani. Drept rezultat, numărul alegătorilor a crescut și a atins cifra de 200 mii de persoane din populația de 31 milioane de oameni. A fost proclamat principiul suveranității poporului și anulat dreptul divin al regelui la guvernare. Catolicismul nu mai era considerat religie de stat. Erau garantate drepturile și libertățile cetățenilor, interzise judecătorile extraordinare. Încoronarea noului monarh a fost înlocuită cu depunerea jurământului în fața poporului francez în prezența ambelor Camere ale corpului legislativ.

Însemnătatea istorică a Revoluției din iulie a constat în aceea că ea a demonstrat lipsa de perspectivă a încercărilor de restabilire în Franța a „vechii orânduirii”. Concomitent, ea a devenit o mărturie a încheierii perioadei reacțiunii politice în Europa. În același an a avut loc Revoluția din Belgia, un rezultat al căreia a devenit obținerea independenței de Țările de Jos. A fost activizată lupta pentru unificare în Germania și Italia.

În rezultatul Revoluției din iulie 1830, la putere în Franța a venit aristocrația financiară – banchierii, marii speculanți ai burselor, proprietarii de mine, sonde, pământuri. Dacă până la Revoluția din iulie ei își apărau drepturile și proprietatea de atentatele din partea vechii nobilimi, apoi după revoluție, pentru ei a apărut un nou pericol din partea burgheziei mijlocii și mărunte a muncitorilor. Într-un timp foarte scurt a devenit clar că monarhia din iulie nu satisface majoritatea forțelor politice din țară.

În acea perioadă în Franța erau mulți adepți ai revenirii la forma republicană de guvernare, care erau divizați în **cumpătați** și **radicali**. Republicanii cumpătați negau necesitatea unor transformări sociale radicale, orientate la democratizarea societății și îmbunătățirea condițiilor de viață ale muncitorilor. Ei optau doar pentru reducerea cenzului de avere și sporirea numărului alegătorilor pe calea reformei parlamentare după modelul celei din Marea Britanie de la 1832. Republicanii radicali se pronunțau pentru lichidarea orânduirii existente și făurirea unei noi societăți, care să se bazeze pe egalitate socială și lipsa de exploatare socială. Ei luptau împotriva regimului Monarhiei din iulie, înființând societăți secrete („Prietenii poporului”, „Drepturile omului și cetățeanului”, „Anotimpurile anului”), organizau comploturi și răscoale. În anii 1832, 1834, 1839 ei au organizat răscoale

Atentat la viața lui Louis Filip în timpul paradei militare din iulie 1835

Louis Filip la Versailles în anul 1837
Pictor Horace Verne

? Ce informații despre perioada Monarhiei din iulie din istoria Franței putem obține din ilustrație?

armate la Paris cu scopul restabilirii republicii, care au fost crunt înăbușite de trupele guvernamentale.

Adepții monarhiei erau împărțiți în **orleaniști**, care susțineau guvernarea lui Louis Filip de Orleans, **legitimiști**, care considerau legitimă numai dinastia Bourbonilor, înlăturată de la putere, și se pronunțau pentru restabilirea ei, și **bonapartiști**, care erau adepți ai refacerii imperiului napoleonian. Orleaniștii încercau să apere regimul Monarhiei din iulie, iar legitimiștii și bonapartiștii – să-l înlăture. Puterea înăbușea toate tulburările legitimiștilor și bonapartiștrilor, iar pe participanții la ele îi aresta și judeca. Despre nemulțumirea crescândă a francezilor față de guvernarea lui Louis Filip atestă și atentatele la viața regelui (acestea au fost cel puțin șapte la număr).

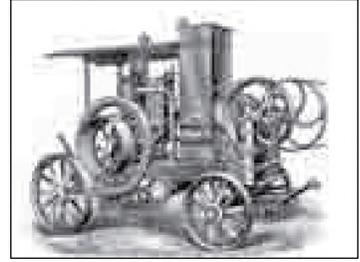
Aplicarea permanentă de către putere a represiei și forței armate pentru înăbușirea dezordinii, complotelor și răscoalelor a dus la aceea că în anii 40 ai sec. al XIX-lea, Monarhia din iulie amintea de regimul de restaurare al Bourbonilor, iar în țară se creau condiții pentru o nouă revoluție. În perioada Monarhiei din iulie Franța s-a întors din nou la cotropirile coloniale. În anul 1830 ea a declanșat sângerosul Război de 30 de ani pentru supunerea Algeriei.

3 Dezvoltarea economică a Franței. În industria Franței din această perioadă căpăta noi contururi revoluția industrială, care a început în țară la finele sec. al XVIII-lea. În special, numărul mașinilor cu aburi a crescut de la 65 de unități în anul 1820 până la 625 în anul 1830 și 4853 în anul 1848. În perioada anilor 1818–1848 turnarea fontei s-a mărit de la 114 la 600 mii

tone. Extragerea cărbunelui a crescut de la 1 la 5 milioane tone. Volumul producției industriale a crescut, în această perioadă cu 60 la sută. Țara s-a situat pe primul loc în lume la fabricarea articolelor din mătase, în Alsacia și Normandia se dezvoltau în ritm intens industria de lână, și mai ales, cea de bumbac, care produceau stambă efină pentru realizarea în masă. Parisul a devenit centru de producere a îmbrăcămintei și încălțămintei finite: în anii 40 ai sec. al XIX-lea aici a fost construită prima fabrică de încălțămintă. În anii 30 ai sec. al XIX-lea apar primele nave cu aburi, iar în anul 1831 a început construcția liniilor de cale ferată.

Către anul 1848 revoluția industrială în Franța practic s-a încheiat. Însă, în țară mai rămăneau multe manufacturi și mici ateliere, îndeosebi pentru producerea articolelor de lux și mărfuri de mercerie, la care Franța deținea întâietatea în Europa. Odată cu dezvoltarea industriei creștea și numărul muncitorilor. Condițiile lor de viață și de muncă erau extraordinar de grele. Ziua de muncă la fabrici dura 12–16 ore. Era aplicată în mod activ munca femeilor și copiilor. Salariul era mic, iar grevele și sindicatele profesionale – interzise. Imposibilitatea de a dezlănțui conflicte pe cale legitimă a generat răscoale de proporții ale muncitorilor de la fabricile de țesut din Lyon în noiembrie 1831 și în aprilie 1834. Răscoalele erau însoțite de cruzime și violență din ambele părți.

Agricultura păstra în această perioadă poziții de frunte în economia Franței. Se măreau suprafețele pentru sădirea cartofului, viței-de-vie, se dezvolta sectorul de creștere a animalelor. În general, volumul producției agricole a crescut, în perioada anilor 1815–1848, cu 50 la sută.

Mașină agricolă cu aburi

Munca copiilor la fabrica de țesut

? În baza analizei ilustrațiilor faceți concluziile despre transformările din economia Franței în urma revoluției industriale

4

Revoluția belgiană de la 1830. Conform hotărârii Congresului de la Viena din anii 1814–1815, participanții cărui intenționau să creeze o „barieră” în jurul frontierelor din partea de nord a Franței, Belgia catolică a fost alipită la Țările de Jos protestante, astfel fiind creat Regatul Unit al Țărilor de Jos în frunte cu regele **William I**.

În cadrul noului stat pentru belgieni au apărut imediat mai multe motive de nemulțumire. William I guverna în mod individual și îi sprijinea multilateral pe copământeni săi – olandezii. Limbă de stat a fost proclamată olandeza, deși majoritatea belgienilor vorbeau în franceză și în flamandă.

În plus, interesele tinerilor întreprinzători belgieni, care necesitau asistență pentru dezvoltare industrială, erau direct contrare intereselor negustorilor și proprietarilor funciari, care cereau de la putere libertate în comerț.

În anul 1830 situația în țară s-a agravat în legătură cu criza industrială și refuzul autorităților de a merge în întâmpinarea mișcării naționale belgiene. La 25 iulie 1830, după comunicatele despre victoria revoluției din iulie în Franța, la Bruxelles a izbucnit o răscoală, ce s-a răspândit imediat în alte orașe și provincii belgiene. Armata populară din Bruxelles a luat sub control orașul.

Luptele decisive s-au dat în zilele de 25–28 septembrie 1830. Încercările olandezilor de a înăbuși răscoala cu ajutorul armatei au suferit eșec. În perioada luptelor din septembrie majoritatea teritoriilor belgiene au fost eliberate de trupele olandeze.

La 10 noiembrie 1830 și-a început lucrările Congresul Național Belgian, care a proclamat independența țării și a elaborat o nouă Constituție. Belgia a devenit monarhie constituțională. Revoluția a învins.

La 20 decembrie 1830, la Conferința de la Londra, Austria, Marea Britanie, Prusia, Rusia și Franța au acceptat independența Belgiei, numind, pentru prima dată în istorie, legitime rezultatele revoluției, și și-au dat consimțământul la revizuirea hotărârilor Congresului de la Viena referitoare la Belgia.

Concluzii

- ▶ În prima jumătate a sec. al XIX-lea Franța a întruchipat în sine modelul revoluționar de dezvoltare. Adepții „vechii orânduiri”, care au revenit la putere în anul 1815, au încercat s-o restabilească, însă au întâmpinat o rezistență fermă, ce s-a încheiat cu Revoluția din iulie anul 1830.
- ▶ Nedorința regimului Monarhiei din iulie de a face unele cedări altor forțe politice a agravat din nou situația în țară.
- ▶ Însemnătatea istorică a Revoluției belgiene din anul 1830 constă în aceea că în rezultatul ei țara s-a eliberat de dominația olandeză și a devenit stat independent.

Întrebări și însărcinări

1. Ce înseamnă reacțiune politică? 2. Reprezentanții căror viziuni politice prevalau în enturajul lui Ludovic al XVIII-lea? 3. Pentru supunerea cărei țări africane Franța a declanșat război în anul 1830? 4. Când s-a încheiat în general revoluția industrială în Franța? 5. Cu ce s-a încheiat Revoluția belgiană de la 1830?

6. Care au fost trăsăturile caracteristice ale vieții sociale și politice a Franței în perioada restaurării? 7. În ce mod s-a dezvoltat Franța în perioada Monarhiei din iulie? 8. Ce era caracteristic pentru dezvoltarea economică a Franței de la acea vreme?

9. Alcătuiți o caracteristică comparativă a Revoluției din iulie 1830 în Franța și Revoluției belgiene de la 1830 după următorul plan: 1) cauzele; 2) scopul; 3) evenimentele principale; 4) rezultatele; 5) însemnătatea istorică

10. Uniți-vă în grupuri mici și discutați despre aceea prin ce a apropiat dezvoltarea Franței din perioada Restaurării o nouă explozie revoluționară. În ce condiții aceasta putea fi evitată?

11. Ziarul francez de opoziție, „La Tribune”, care era editat în anii Monarhiei din iulie și se pronunța pentru instaurarea republicii și a dreptului electoral general, a suportat, timp de patru ani, 111 procese de judecată, redactorul ei a fost condamnat de 200 de ori în total la 49 de ani închisoare și la o amendă de 157 mii de franci. Ce concluzii putem deduce din aceste fapte despre viața social-politică a Franței din perioada Monarhiei din iulie?

§9. Germania și Italia

1. Care erau formele luptei de eliberare națională împotriva dominației napoleoniene în Germania și Italia? **2.** Ce hotărâri referitoare la Germania și Italia au fost adoptate în cadrul Congresului de la Viena? **3.** Ce înseamnă renaștere națională?

Confederația germană. Dezvoltarea economică a Germaniei. Hotărârile

Congresului de la Viena au consfințit fărâmițarea politică a Germaniei și Italiei. O astfel de situație nu a putut să satisfacă popoarele acestor țări. Anii 1815–1847 din istoria Germaniei și Italiei au devenit perioada creării premiselor pentru unificarea acestor țări în anii 50–60 ai sec. al XIX-lea.

Majoritatea politicienilor și activiștilor publici germani au sperat că după victoria asupra lui Napoleon popoarele lor vor obține, în cele din urmă, unificarea statului. Aceste așteptări, însă, nu s-au îndreptățit. Confederația germană, creată prin hotărârea Congresului de la Viena, exista numai pe hârtie, ea nu avea legislație, guvern sau forțe armate comune. Cei doi adversari, care luptau pentru rolul de lider în Confederație – Austria și Prusia, au aderat la ea doar parțial. Teritoriile de sud ale acestora rămâneau în afara Confederației. Seimul confederativ, care se întrunea la Frankfurt, pe main sub președinția reprezentantului Austriei, nu avea putere reală. În afară de aceasta, voturile în el erau distribuite în așa fel, încât Austria să-și asigure în permanență o majoritate garantată. Acest lucru submina autoritatea Seimului în statele Confederației germane. Fiecare dintre statele Confederației avea monarhul său, guvern, armată, taxe vamale, sistem bănesc și judiciar. În majoritatea statelor germane puterea monarhului era absolută, iar supușii lor nu aveau drepturi politice și civile.

În perioada cotropirilor napoleoniene, în statele germane au fost înfăptuite

Poarta Brandenburg din Berlin.
Mijlocul sec. al XIX-lea

Marea fabrică chimică din Ludwischafen. Anul 1881

Accident în producție. 1890

? Ce informații despre economia de atunci a Germaniei putem obține din aceste ilustrații?

reforme, ce au contribuit la ruinarea „vechii orânduiiri”. Astfel, în Prusia, în urma răscumpărării de către țărani a taxelor feudale, a fost anulată depedența lor de stăpâni. A început să se dezvolte autoadministrarea locală. Nobilimea a fost privată de drepturile de a primi grade de ofițer.

În agricultură rămăneau încă multe rămășițe ale șerbiei, care frâneau dezvoltarea acestei ramuri. Revoluția industrială în Germania a început abia în anii 30 ai sec. al XIX-lea. Declanșarea ei a fost influențată în mod negativ de lipsa unei piețe unice a forței de muncă libere și existența frontierelor vamale între statele germane. Producția industrială a avut cele mai mari succese în trei regiuni: Renania-Westfalia, Silezia și Saxonia. Dezvoltarea industriei a fost facilitată de folosirea mașinilor și aplicarea descoperirilor tehnice. În anul 1822, în întreaga Germanie funcționau numai două mașini cu aburi, iar la 1847 – circa o mie. Rolul de frunte în industrie îl dețineau ramurile carboniferă, metalurgică și textilă.

Către finele anilor 40 ai sec. al XIX-lea, cel mai mare centru comercial-industrial din Germania a devenit capitala Prusiei – Berlin. Aici erau concentrate două treimi din întreprinderile constructoare de mașini și de fabricare a stambei din Prusia, alături de manufacturi funcționau deja și primele fabrici. În anul 1846, 70 de mii din cei 400 mii de locuitori ai Berlinului erau muncitori năimiți la fabricile și manufacturile mari. Situația lor era deosebit de grea: salariul era mic de tot, iar durata zilei de muncă era de 14–15 ore.

În anul 1835 în Germania a fost construit primul escartament de cale fierată cu o lungime de șase kilometri. Acest lucru s-a întâmplat cu zece ani mai târziu decât în Marea Britanie și cu cinci ani mai târziu decât în Franța.

În anul 1818 Prusia a început să încheie acorduri cu alte state germane în vederea stabilirii unei frontiere vamale comune. În anul 1834, 18 state germane s-au unit în noua Alianță Vamală, membrii căreia anulau taxele la mărfurile ce erau transportate peste frontierele țărilor lor. Rolul

de frunte în această Alianță îl juca Prusia. Crearea Alianței a contribuit la instituirea unei piețe naționale unice în Germania.

2 Lupta pentru reformele democratice și unitatea Germaniei. Creând Confederația germană, statele ei membre au mizat pe faptul că ea va contribui la unitatea lor națională și la elaborarea unor Constituții liberale. Acest lucru, din păcate, nu a avut loc.

Visurile despre o Germanie unită, în care drepturile inalienabile ale omului și cetățeanului vor fi garantate de Constituție, au căpătat o largă răspândire mai ales în mediul studentesc. În anul 1815 studenții de la Universitatea din Jena au înființat o societate, ce propaga ideile unificării statelor germane. Ei îmbinau aceste idei cu protestele față de ordinele de reacțiune. În toamna **anului 1817**, în castelul **Wartburg**, studenții au sărbătorit jubileul de 300 de ani ai declanșării Reformei. Un lucru neașteptat pentru mulți dintre cei prezenți a fost incendierea simbolurilor reacțiunii în statele germane. Aceste evenimente au servit drept pretext pentru cancelarul austriac, K. Metternich, de a declanșa o campanie împotriva „liberalismului excesiv” și a „spiritului insurect al studențimii germane”. Cu toate acestea, mișcarea pentru democrație și unificarea Germaniei în rândul tineretului studios nu a încetat.

În luna august a anului 1819, la congresul monarhilor germani de la Karlsbad (Karlovy Vary) au fost adoptate o serie de măsuri pentru înăbușirea dispozițiilor opozanților. În universități a fost introdus un control sever față de studenți, mulți au fost arestați fiind suspectați de activitate în opoziție, a început teroarea polițienească.

3 Intensificarea mișcării de opoziție în anii 30–40 ai sec. al XIX-lea. Evenimentele din cadrul Revoluției din iulie 1830 în Franța au activizat dispozițiile opozanților din statele germane. Astfel, la 27–30 mai 1832, la Pfalz, a avut loc o demonstrație cu participarea a circa 30 mii de persoane (întreprinzători, meșteșugari, muncitori și intelectuali). În luările lor de cuvânt oratorii au făcut apel la luptă pentru reformele democratice și unificarea Germaniei.

Din cauza urmărilor, mulți patrioți germani au fost nevoiți să părăsească țara. În anul 1834, în Elveția, a apărut societatea „Germania tânără”, care și-a propus drept scop unificarea Germaniei și înființarea republicii. În documentele de program ale societății erau înaintate cerințe referitoare la libertatea tiparului și întrunirilor, introducerea activității antreprenoriale și comerciale libere, lichidarea rămășițelor șerbiei. Aceste schimbări urmau să fie îndeplinite prin intermediul unei lovituri revoluționare. Expulzarea la 1836 a emigranților germani din Elveția a dus la desființarea societății „Germania tânără”.

O personalitate proeminentă a mișcării de eliberare națională din Germania în anii 30–40 ai sec. al XIX-lea a fost profesorul economist, Friedrich List (1789–1846).

Friedrich List

Propagând ideia unificării statelor germane, el a fost primul om care a descris legătura reciprocă între dezvoltarea economiei și unificarea națională a țării.

Din lucrarea lui Friedrich List „Sistemul național al economiei politice”

Sistemul căilor fierate și Alianța vamală sunt gemeni siamezi, născuți împreună, fizic indispensabili unul de celălalt, cu un singur suflet și o singură voință. Ei se susțin reciproc, se întrec pentru un singur scop – pentru unificarea poporului german într-o cultură unică, într-o națiune prosperă, puternică și de neînfrânt. Fără Alianța Vamală sistemul căilor fierate nu va deveni vreodată nici măcar obiect de discuții, ce să mai vorbim despre construcția lor. Numai cu ajutorul acestui sistem economia germană este capabilă să se înalțe la nivelul măreției naționale și numai în rezultatul acestei dezvoltări sistemul feroviar își va demonstra avantajele.

1. Ce factori economici, în opinia autorului, sunt decisivi pentru unificarea Germaniei?
2. Împărtașiți voi, oare, poziția autorului? Argumentați-vă punctul de vedere.

F. List considera că interesele economice sunt o reflectare a necesităților națiunii. Savantul privea la lumea de atunci ca la o „lume a națiunilor”, care au interese comune și acționează cu scopul realizării unor condiții favorabile pentru satisfacerea lor. În opinia cercetătorilor contemporani, F. List a devenit unul dintre întemeietorii naționalismului economic german. Savantul vedea în el o forță viabilă pentru formarea națiunii și făurirea unui stat național.

Italia după Congresul de la Viena. Hotărârea Congresului de la Viena a influențat negativ dezvoltarea Italiei. Ea a fost din nou divizată

în opt regate și ducate, iar în partea ei de nord-est a fost înființat regatul Lombardia-Veneția, ce intra în componența Imperiului Austriac. Anii 1815–1830 au devenit pentru Italia, ca și pentru alte zone ale Europei, o perioadă a Restaurării – de revenire la „vechile orânduiuri” și la reacțiunea politică. În toate statele italiene a fost restabilită puterea absolută a monarhilor, nobilimea și clerul au ocupat din nou poziții dominante. Aceștia erau negativ dispuși spre orice transformări, ce aveau loc sub influența Revoluției din iulie în Franța și a războaielor napoleoniene. Lichidarea dominației lui Napoleon nu a dus la eliberarea națională a Italiei, subjugarea franceză a cedat locul celei austriece, deoarece toate statele de pe peninsula depindeau, într-o oarecare măsură, de Austria. Unul dintre cele mai decăzute state ale Italiei era Statul Papal, aflat sub suveranitatea laică a Papei de la Roma. Dintre toate statele de pe peninsula numai Regatul Sardiniei (Piemont), folosindu-se de amplasarea sa între Franța și Austria, a îndrăznit să promoveze o politică de sine stătătoare.

Consecințele negative ale dominației austriece s-au manifestat destul de rapid asupra Regatului Lombardia-Veneția. El nu a obținut autonomia dorită și era guvernat de austrieci. Italienii au fost privați de dreptul de a ocupa orice funcții înalte în administrații, judecătoria și în armată.

Pe teritoriul regatului era dizlocată armata austriacă și acționa poliția austriacă. Toate publicațiile periodice erau supuse cenzurii, erau urmărite orice idei liberal-naționale. Caracterizându-și politica, împăratul Austriei, Franz I, spunea: „În primul rând, este necesar ca lombardienii să uite că sunt italieni”. Însă, politica lui a avut un rezultat contrar: anume în Lombardia se dezvoltă, cu mult mai activ decât în alte zone de pe peninsulă, mișcarea de eliberare națională.

Perioada de la finele sec. al XVIII-lea până în anul 1870 din istoria Italiei este numită **Risorgimento (Renașterea)**. Aceasta a fost epoca dezvoltării mișcărilor de eliberare națională și a luptei pentru renașterea statalității italiene. În anul 1818, în Lombardia, ducele Federico Confalonieri s-a situat în fruntea societății secrete „Federația italiană”. Scopul acestei organizații consta în eliberarea de dominația austriacă, obținerea independenței și instaurarea unei monarhii constituționale în Italia de Nord.

În Italia Centrală și de Sud activau **carbonarii**, care au apărut aici la începutul sec. al XIX-lea. După anul 1815 ei au creat o rețea ramificată de nuclee ale acestei societăți. Printre carbonari se numărau reprezentanți ai nobilemii liberale, burgheziei și intelectualității. Ei considerau drept scop principal lupta pentru independența națională a Italiei.

Fărămișarea politică a Italiei a devenit principalul obstacol în procesul dezvoltării economice. Între statele italiene funcționau frontiere vamale, fiecare regat sau ducat avea propriul sistem de măsură și cântărire, sistem bănesc și legi. După nivelul dezvoltării economice Italia ceda cu mult în fața Marii Britanii, Franței și chiar a Prusiei. Revoluția industrială a început aici abia în anii 30–40 ai sec. al XIX-lea. Industria slab dezvoltată a țării nu-i putea asigura cu locuri de muncă pe cei ce nu-și puteau găsi de lucru la sate. Dezvoltarea agriculturii avea loc într-un ritm foarte lent. Țăranii nu aveau destul pământ și erau nevoiți să-l ia în arendă de la nobilii-proprietari funciari, oferindu-le drept recompensă o parte din recoltă. Unii dintre ei lucrau doar pentru mâncare. Sărăcia, foametea și lipsa unui loc de muncă îi transformau pe țărani în cerșetori.

5 **Revoluțiile din anii 20–30 ai sec. al XIX-lea.** O parte componentă a Risorgimentului italian a fost mișcarea revoluționată, ce a cuprins statele de pe peninsulă la începutul anilor 30 ai sec. al XIX-lea. În iulie 1820,

Carbonari (din latină – cărbune) – membri ai unei organizații politice secrete, ce a activat la începutul sec. al XIX-lea în Italia și a luptat împotriva jugului străin, pentru unificarea țării.

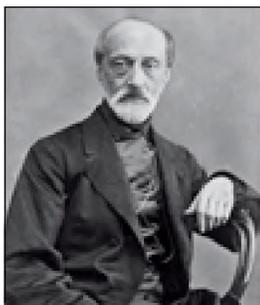
Arestarea carbonarului

primii în Italia au declanșat o insurecție carbonarii din Regatul de Neapole. Revoluția a durat o săptămână și s-a încheiat cu victoria lor. Regele a fost nevoit să aprobe Constituția propusă de carbonari și să convoace parlamentul. Între timp, monarhii europeni au discutat, la ședința Sfintei Alianțe, situația din Neapole, și au dat ordin Austriei să înăbușe revoluția. Austriecii au distrus armata napolitană și au reinstaurat monarhia absolută în țară. Pe toți participanții la revoluție îi aștepta o răzbunare cruntă.

În noaptea de 9 înspre 10 martie 1821 a început revoluția în Regatul Sardiniei (Piemont). În fruntea ei s-au situat carbonarii-ofițeri ai armatei sardiniene. Răsculații au înaintat lozinca independenței naționale a întregii Italii de Nord. A fost proclamată o nouă Constituție și format un guvern provizoriu. Armata austriacă, împreună cu adepții regelui de Sardinia, Victor Emanuel I, au înăbușit rebeliunea.

După revoluțiile din anii 1820–1821 din Neapole și Piemont, a început arestarea carbonarilor în întreaga Italie. Acest lucru, însă, nu i-a împiedicat, influențați fiind de revoluția din iulie 1830 din Franța, să ridice, în februarie 1831, răscoale la Parma, Moden și în Statul Papal. La început rebelii obțineau victorii, însă odată cu intervenția austriecilor au suferit înfrângere.

Una din cauzele înfrângerii carbonarilor a fost aceea că ei acționau izolat în cadrul unui anumit stat. În anul 1831, fostul carbonar, **Giuseppe Mazzini** (1805–1872), înființează, la Marseille, unica organizație național-revoluționară general-italiană „**Tânăra Italie**”. El a formulat principiul „Fiecărei națiuni – un stat” și a declanșat o luptă pentru crearea statului național italian. G. Mazzini intenționa să obțină acest lucru prin intermediul revoluției, pe care să o desfășoare „împreună cu poporul și pentru popor”. Membrii „Tinerei Italii” își vedeau în viitor în Patria lor o republică democratică și independentă.

Giuseppe Mazzini

Din instrucțiunea secretă pentru membrii organizației „Tânăra Italie”

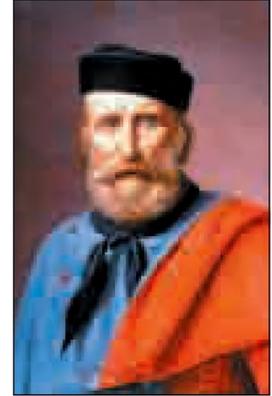
Mijloacele, cu ajutorul cărora „Tânăra Italie” intenționează să-și atingă scopul, sunt educația și răscoala. Educația trebuie să se facă prin presă, exemple și cuvânt. Ea urmează să devină, prin consecințele sale, un principiu al educației naționale. Răscoala, trebuie să poarte în trăsăturile sale, un prim început al viitoarei națiuni italiene. Acolo unde vor avea loc răscoale trebuie să fie prezent drapelul italian, opinia italiană, limba italiană. Având ca scop renașterea poporului, ea va începe în numele poporului și se va baza pe popor, care până la aceasta nu a fost luat în seamă.

„Tânăra Italie” știe să facă diferența între stadiul răscoalei și cel al revoluției. Revoluția va începe atunci când răscoala va învinge. Stadiul răscoalei, adică perioada de la începutul răscoalei până la eliberarea întregului teritoriu al Italiei, trebuie dirijată de o putere dictatorială provizorie, concentrată în cercuri de oameni nu prea mari. Imediat după

ce teritoriul va fi eliberat, orice putere va trebui să dispară în fața Consiliului național ca sursă unică de autoritate în stat...

- ?
1. Pot fi considerați, oare, autorii documentului adepți ai ideologiei naționalismului?
  2. Ce strategie de luptă propuneau autorii pentru independența națională a italienilor?
  3. Cum se intercalează metodele împărtășite de membrii organizației „Tânăra Italie” cu lupta pentru reformele democratice?

Filiarele locale ale organizației „Tânăra Italie” apăreau în diferite locuri de pe peninsula. Acestea urmau să pregătească revoluția general-italiană. Însă, nenumăratele încercări de a se ridica la răscoală în anii 1833–1834 și în anii 40 ai sec. al XIX-lea, s-au dovedit a fi nereușite. În rezultatul lor, G. Mazzini și adepții lui au ajuns la concluzia că într-un viitor apropiat desfășurarea revoluției italiene va fi imposibilă.

Giuseppe Garibaldi

Dintre membrii „Tinerei Italii” se evidențiază Giuseppe Garibaldi (1807–1882). Pentru participarea la un complot revoluționar în anul 1834 el a fost condamnat la pedeapsa capitală și a fost nevoit să emigreze în America de Sud. G. Garibaldi s-a aflat acolo până în anul 1848 în anturajul luptătorilor pentru independența statelor sud-americane. La 1848 el revine în Italia și-și consacră viața luptei pentru unificarea țării, devenind erou al Risorgimentului italian.

6

Activitatea liberalilor cumpătați la finele anilor 30 – în anii 40 ai sec. al XIX-lea. Încercările de a unifica Italia pe cale revoluționară au suferit eșec. De aceea, de pe la mijlocul anilor 30 ai sec. al XIX-lea, în cadrul mișcării italiene de eliberare națională, în prim plan au ieșit liberalii cumpătați. Între ei se numărau marii proprietari funciari, bancheri, întreprinzători, juriști. Ei considerau că unicul mijloc posibil de a unifica Italia pot fi transformările făcute de sus pe calea reformelor.

Ideologul acestor transformări, **Vincenzo Gioberti** (1801–1852) își imagina viitoarea Italie unită ca pe o federație de state, creată cu consimțământul monarhilor „fără sânge și fără revoluții”.

Liberalii și-au orientat activitatea practică la realizarea măsurilor menite să ridice conștiința națională a italienilor. În anii 1839–1847 ei convocau anual congrese ale savanților din întreaga Italie. Deși la ele nu erau discutate în mod direct probleme cu caracter politic, această formă de comunicare a contribuit la consolidarea adepților ce împărtășeau viziunile liberalilor cumpătați.

Cu timpul atitudinea liberalilor față de austrieci și amestecul acestora în afacerile Italiei devenea mult mai dură. În anii 1846–1847, în multe ziare și reviste de-ale lor au început să apară chemări la un război național italian împotriva Austriei.

Concluzii

- ▶ În anii 1815–1847, în Germania a avut loc consolidarea forțelor, ce se pronunțau pentru unificarea statelor germane și cereau introducerea unei orânduirii constituționale, care să garanteze drepturile și libertățile fundamentale ale omului.
- ▶ În Italia unificarea țării a devenit o sarcină primordială pentru dezvoltarea țării. Risorgimentul italian din această perioadă evidențiază două căi de soluționare – cea a revoluției și cea a reformelor.

Întrebări și însărcinări

1. În care oraș se întrunea în permanență Seimul Confederației germane? 2. Când a apărut societatea „Tânăra Germanie”? 3. Ce denumire avea lucrarea de bază a lui F. List? 4. În care stat din Italia carbonarii au început prima, în anii 20 ai sec. al XIX-lea, revoluție? 5. Cine a înființat organizația „Tânăra Italie”?

6. Ce fapte atestă că fărâmițarea politică împiedica dezvoltarea Germaniei? 7. Cum s-a desfășurat lupta pentru reformele democratice și unificarea pământurilor germane în anii 1815–1847? 8. Caracterizați situația Italiei după lucrările Congresului de la Viena. 9. Faceți o comparație între mișcarea de eliberare națională din Italia din anii 20–30 cu cea de la finele anilor 30 – anii 40 ai sec. al XIX-lea.

10. Alcătuiți în caiet tabelul comparativ „Germania și Italia în anii 1815–1847”.

Planul caracteristicii	Germania	Italia
Situația politică		
Viața economică		
Mișcările de opoziție, de eliberare națională		

11. Uniți-vă în grupuri mici și discutați despre momentele comune și deosebirile în mișcările de eliberare națională din Germania și Italia, precum și pe pământurile ucrainene.

12. În anul 1831 scriitorul german, Iohan Virt, scria că „Germania este ruptă în bucăți, ea este însângerată, abuzată, desfigurată. Ea este exclusă din lista statelor europene și lăsată în derădere pe mâna străinilor... Nefericirea Patriei noastre este, în același timp, un blestem pentru Europa”. Explicați cum înțelegeți această exprimare a scriitorului. De ce fragmentarea Germaniei era un blestem pentru Europa?

§ 10. Imperiile Austriac și Rus

1. Ce știți despre reformele Mariei Teresa și ale lui Iosif al II-lea în Imperiul Habsburgic? 2. Ce pământuri ucrainene au intrat în componența Imperiului Habsburgilor la finele sec. al XVIII-lea? 3. Care era orânduirea de stat în Imperiul Rus la finele sec. al XVIII-lea? 4. Ce rol au jucat Austria și Rusia în relațiile internaționale din Europa în anii 1789–1815?

- Particularitățile vieții politice, sociale și economice a Imperiului Austriac.** După orânduirea sa de stat, Imperiul Austriac era o mobarhie absolută cu o putere nelimitată a împăratului. Rolul de organe consultative pe lângă împărat îl îndeplineau Consiliul militar de la curte; Consiliul curții

și un Consiliu secret. Împăratul numea componența guvernului și cancelarul, care era conducătorul executivului. În timpul domniei lui **Franz I** (1806–1835) și a lui **Ferdinand I** (1835–1848) rolul decisiv în imperiu l-a jucat ministrul afacerilor externe și, practic, conducătorul guvernului în perioada 1809–1821 și cancelar în anii 1821–1848, **Klemens Metternich** (1773–1859).

În politica internă K. Metternich a căutat să mențină, prin mijloacele reacțiunii politice, dominația asupra popoarelor neaustriece din imperiu, care treceau la acea vreme prin perioada renașterii naționale. De asemenea, el a făcut foarte mult pentru păstrarea în stat a „vechii orânduri” și a privilegiilor pentru nobilime. K. Metternich nu a reușit, însă, să înăbușe mișcarea revoluționară din Austria.

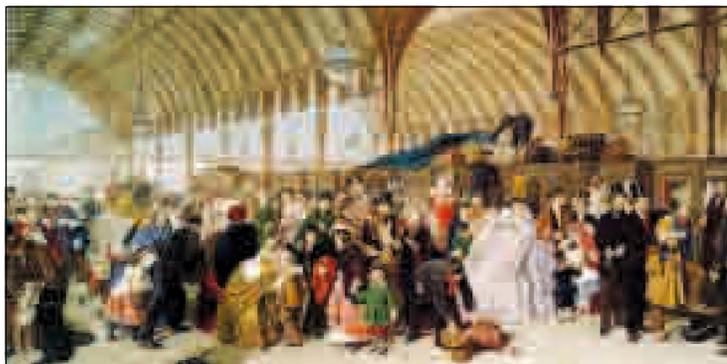
Klemens Metternich

Contele (ulterior principele) **Klemens Metternich** este unul dintre cei mai remarcabili politicieni ai sec. al XIX-lea. La Congresul de la Viena din anii 1814–1815 el devine făuritorul noului sistem de relații internaționale în Europa după răsturnarea lui Napoleon Bonaparte. K. Metternich considera că perioada existenței statelor relativ izolate unul de altul s-a încheiat, că s-au constituit valorile lor comune și fiecare stat este legat de celelalte prin interesele sale. Anume el a introdus în diplomația europeană de la acea vreme noțiunile „politica echilibrului în Europa”, „politica alianțelor”, „politica securității europene”. Însă, pentru menținerea echilibrului în Europa K. Metternich insistă asupra „dreptului la forță” – amestecul în treburile altor state cu scopul de a le supune orânduirii unanim recunoscute. Anume de aceea el a devenit unul dintre organizatorii Sfintei Alianțe.

Imperiul Austriac avea un teritoriu de 576 mii kilometri pătrați și era al doilea, ca mărime, după Rusia. El era compus din mai multe unități administrative (regate, provincii) cu o populație multinațională. Către mijlocul sec. al XIX-lea, din cei aproape 37 milioane de locuitori, nemții austrieci constituiau 7 milioane, popoarele slave – 18 milioane, maghearii (ungurii) – 5 milioane de persoane. Dorind să mențină puterea într-o asemenea țară, austriecii respectau vechiul principiu imperial „Dezbină și stăpânește”. Din cauza politicii promovate de K. Metternich popoarele Imperiului Austriac multinațional sufereau din cauza jugului politic și spiritual. Învățământul se afla sub controlul bisericii catolice. Un fenomen misterios au devenit judecătorii secrete, supravegherea politică și altele.

Creșterea influenței Austriei asupra treburilor europene nu era însoțită de realizări în ceea ce privește dezvoltarea ei economică. În perioada anilor 1815–1847 ea rămânea o țară agrară, două treimi dintre locuitorii căreia erau antrenați în agricultură. Dezvoltarea ramurii respective era frânată de păstrarea rămășițelor feudale. Amestecul din partea puterii împiedica dezvoltarea industriei. Revoluția industrială a început în Austria

Gară feroviară. Mijlocul sec. al XIX-lea

? Analizați ilustrația și determinați trăsăturile caracteristice ale vieții în Austria din acea perioadă.

în anii 30–40 ai sec. al XIX-lea. Mai întâi ea a cuprins cele mai dezvoltate provincii ale Imperiului – Austria Inferioară și Cehia. Prima mașină cu aburi a apărut în Imperiu la fabrica din orașul Brno în anul 1816. Către finele anilor 20 în Austria erau numai 11 mașini cu aburi, în anii 40 – 30 de mașini, iar la mijlocul sec. al XIX-lea – 900. Construcția căilor fierate a început în Imperiu în anul 1828, însă în anul 1846 lungimea lor era de numai 148 kilometri. În anul 1830 a fost inaugurată prima linie pentru navele cu aburi, care a unit Viena cu orașul Pesta din Ungaria.

Caracteristică pentru Imperiul Austriac era dezvoltarea neegală a părților lui componente: unele provincii cum ar fi Cehia, Lombardia-Veneția, Austria Inferioară, fabricau cota de bază a producției industriale, iar altele, bunăoară Galiția, Bucovina, Dalmația, aveau rolul de furnizori de materie primă și de piețe de desfacere a producției finite.

2 Perioada premartie. Influența Revoluției din iulie în Franța a dus la înăsprirea contradicțiilor din Imperiul Austriac. Epoca de la anul 1830 și până la revoluția din anii 1848–1849 din istoria Austriei este numită *perioada premartie* (revoluția din anii 1848–1849 a început în această țară în luna martie). În acea perioadă Austria era cuprinsă de un avânt politic și public. Reprezentanții majorității păturilor populației, cu excepția celor de guvernare, împărtășeau părerea despre necesitatea unor transformări sociale și reformării orânduirii de stat. În pofida unor atitudini diferite, eu au convenit necesitatea instaurării unei monarhii limitate, convocării unui organ reprezentativ al puterii cu funcții legislative pentru adoptarea Constituției, introducerii libertăților civile și politice fundamentale.

La începutul anilor 30 ai sec. al XIX-lea contele **István Széchenyi**, unul dintre eminenții activiști ai Ungariei de atunci, a elaborat un program de reforme. Acesta

István Széchenyi

prevedea lichidarea rămășițelor șerbiei și înlocuirea dijmei cu munca în agricultură, lichidarea atelierelor meșteșugărești, susținerea industriei naționale, în ființarea Băncii Naționale și a unei rețele de instituții pentru creditare. Însă, guvernul lui K. Metternich respingea chiar și posibilitatea de a discuta despre oarecare transformări în cadrul imperiului.

3 **Renașterea națională a popoarelor slave din Imperiul Austriac.** În perioada războaielor napoleoniene, în Europa a fost răspândită ideea despre aceea că fiecare națiune are dreptul la autodeterminare. Drept rezultat, popoarele din Imperiul Austriac au început să ceară tot mai insistent acordarea libertăților civile și asigurarea egalității naționale. În istoria slovenilor, croaților, sârbilor, cehilor, slovacilor, polonezilor, ucrainenilor, aflați sub puterea austriacă, sfârșitul sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea a devenit un început al epocii de renaștere națională.

Un rol însemnat în acest proces l-au jucat iluminiștii slavi, numiți „deșteptători”. Multe lucruri frumoase au făcut pentru renașterea națională a cehilor **Josef Dobrovsky** (1753–1829), autorul lucrărilor de istorie a limbii și culturii cehilor, și **Josef Jungmann** (1773–1847), care a alcătuit un manual de literatură cehă și un dicționar ceho-german. Activiști remarcabili ai renașterii slovace au fost **Jan Kollar** (1793–1852), poet, autor de culegeri de cântece populare slovace **Ludovít Štúr** (1815–1856), care a pus bazele limbii literare slovace.

Remarcabile au fost realizările „deșteptătorilor” ucrainenilor din partea de vest a țării, care se aflau sub puterea Habsburgilor. **Myhailo Pop-Lucikai** (1789–1843) a alcătuit prima, pe pământurile ucrainene de vest, „Gramatică slavono-rusă” și „Istoria rusinilor carpatini” în șase volume. Istoricul **Denis Zubrițki** (1777–1862) a cercetat istoria ucrainenilor galițieni, a populației băștinașe a acestui ținut în „Descrierea istoriei poporului rusin”.

Renașterea națională a slavilor, dar și a altor popoare subjugate din Imperiul Austriac, era influențată de realizările ungarilor (maghiarilor) în lupta împotriva asupritorilor, în special, înlocuirea latinei medievale cu limba ungară ca limbă oficială de stat a regatului. Ungurii și singuri îi maghiarizau pe slavi, ceea ce a servit drept imbold pentru activizarea aspirațiilor naționale ale slavilor, în special, a rusinilor carpatini, care se aflau în componența regatului Ungariei.

4 **Particularitățile vieții politice, sociale și economice a Imperiului Rus.** În perioada anilor 1815–1847 Imperiul Rus a devenit cel mai mare, ca mărime, stat din lume, care se întindea pe teritorii necuprinse din Europa de Est, Asia de Nord și o parte a Americii de Nord (Alaska). Numărul populației Imperiului, în prima jumătate a sec. al XIX-lea, a crescut de la 37 la 69 milioane persoane datorită, în mare parte, alipirii de noi teritorii – Finlandei, regatului Poloniei, Basarabiei, Kazahstanului de Nord. Majoritatea covârșitoare a populației era așezată în guberniile centrale și de vest, iar

Aleksandru I

Nikolai I

pe imensul teritoriu al Siberiei locuiau numai trei milioane de persoane. Durata medie a vieții era de 27,3 ani (în Marea Britanie – de 31,5 ani) din cauza mortalității sporite în rândul copiilor, dezvoltării insuficiente a deservirii medicale, epidemiilor periodice. După componența populației, Imperiul Rus era un stat multinațional. Popoarele lui împărtășeau toate religiile mondiale (creștinismul, islamul, budismul), însă de statutul de religie de stat beneficia numai ortodoxia.

După structură, societatea rusească rămânea una feudală, fiind împărțită în stări privilegiate (moșierii, clerul, negustorii și cazacii) și neprivilegiate (țărănimea și orașenii). Cea mai numeroasă stare era țărănimea – peste 30 milioane de persoane. Dintre aceștia aproape 20 milioane erau țărani iobagi.

După orânduirea sa politică, Imperiul Rus era o monarhie autocrată (absolută). Împăratul rus avea putere nelimitată. În țară nu exista Constituție sau instituții parlamentare. În această perioadă Imperiul a fost guvernat de **Aleksandru I** (1801–1825) și **Nikolai I** (1825–1855). La începutul domniei sale Aleksandru I a susținut proiectele privind transformarea Rusiei în monarhie constituțională, însă după înfrângerea lui Napoleon a rămas ferm în părerea că anume autocrația a consolidat poporul în lupta împotriva francizilor și de aceea nu dorea anularea ei.

Guvernarea lui Nikolai I a început cu represiunea cruntă a revoltei nobililor și ofițerilor ruși, aflați în opoziție față de autocrație. Nikolai I nu accepta ideea unor oarecare transformări în conducerea Imperiului și încerca s-o „perfecționeze” prin birocratizarea și sporirea rolului poliției.

Contemporanii povesteau că odată Nikolai I l-a întrebat pe fiul său de 15 ani, viitorul împărat, Aleksandru al II-lea, pe ce se baza guvernarea unei familii de popoare, ce vorbesc în multe limbi. Moștenitorul tronului i-a răspuns: „Pe autocrație și legi”. Nikolai I s-a enervat: „Pe legi – nu! Numai pe autocrație!”.

Una din problemele principale ale vieții politice interne a Imperiului era șerbia. Puterea nu îndrăznea să facă unele schimbări ferme, deoarece se baza pe moșieri – stăpânii iobagilor. Pentru politica națională a Imperiului era caracteristică politica asimilării național-culturale a popoarelor neruse, ignorarea particularităților originii naționale, rusificarea lor. Orice încercări ale popoarelor neruse de luptă pentru drepturile lor naționale erau reprimare.

După nivelul dezvoltării sale economice, Imperiul Rus ceda cu mult țărilor de frunte din Occident. Revoluția industrială în această țară a început la cumpăna anilor 30–40 ai sec. al XIX-lea și avea loc destul de lent. Procesul era frânat de lipsa piețelor de forță de muncă libere și de desfacere a producției în condițiile șerbiei. Primele uzine și fabrici au apărut prin anii 30 ai sec. al XIX-lea în ramurile textilă și minieră ale industriei.

Imperiul Rus era o țară agrară. Caracterul dezvoltării agriculturii era determinat de dominarea relațiilor iobage. Recoltele erau slabe, agricultura se dezvolta pe contul măririi suprafețelor pentru însămânțare cu folosirea tehnicii primitive. Multe gospodării își păstrau caracterul natural. Comerțul exterior al Rusiei era orientat la livrarea de materie primă (cereale, in, material lemnos, fier) către țările Europei Occidentale și importarea utilajului industrial, obiectelor de lux și așa-numitelor „mărfuri coloniale” (ceai, cafea, condimente).

5 Mișcarea decembriștilor. Renunțarea lui Aleksandru I la intențiile de reformare a Imperiului Rus a generat o mare dezamăgire la adepții acestui model. De atunci în Rusia au apărut divergențe între putere, care acționa prin metodele reacțiunii politice, și patrioți, care aspirau la unele schimbări în viața social-politică. Mai târziu ei au fost numiți **decembriști**.

Primele organizații de opoziție secrete au fost înființate de către ofițerii de gardă, participanți la campaniile de peste hotare din anii 1814–1815. În anul 1816 a apărut „Uniunea salvării”, care s-a transformat peste doi ani în „Uniunea bunăstării”. Membrii ei se pronunțau pentru desființarea șerbiei, transformarea autocrației într-o monarhie constituțională. Însă, din cauza divergențelor de atitudine asupra căilor de realizare a acestor scopuri, în anul 1821 „Uniunea” a fost desființată. În anii 1821–1822, în baza ei au apărut Societatea Sudică în orașul ucrainean Tulcin, condusă de **Pavel Pestel**, și Societatea Nordică la Petersburg, condusă de **Nikita Muraviov** și **Kondratii Rileev**.

Programele ambelor organizații prevedeau lichidarea autocrației, desființarea șerbiei, împărțirii pe stări, aplicarea constituției cu drepturi și libertăți cetățenești largi (tiparului, cuvântului, întrunirilor, confesiunilor). Societatea sudică a propus introducerea pentru toți cetățenii a dreptului electoral direct și egal, iar Societatea Nordică a propus să fie introdus pentru alegători un cenz de avere înalt.

Noile orgnizații au recurs la complot și la pregătirea unei lovituri militare. La 14 decembrie anul 1825, după moartea lui Aleksandru I, membrii Societății Nordice au scos în Piața Senatului din Petersburg mai multe

---

Decembriști – membri ai organizațiilor secrete din Imperiul Rus, care pregăteau o lovitură de stat, orientată împotriva autocrației și iobăgiei. Rebeliunea a început în luna decembrie (de aici și denumirea) a anului 1825.

Răscoala decemбриștilor. Piața Senatului. 1853. Pictor Vasili Timm

? Ce fel de informații putem obține din aceste ilustrații despre evenimentele, ce au avut loc în data de 14 decembrie 1825 în Piața Senatului din Petersburg?

Tabăra guvernamentală o reprezentau conservatorii. Deoarece aceștia optau pentru păstrarea orânduirii autocrate în Imperiul Rus în formă neschimbată ei erau numiți „apărători”. Din această cohortă făceau parte **Sergei Uvarov, Mihail Pogodin, Nikolai Karamzin** și alții. Baza ideologică a adeptilor taberei ideologice a devenit „**teoria naționalității oficiale**”, formulată pentru prima dată de ministrul învățământului, graful S. Uvarov, în anul 1833.

Din scrisoarea de dare de seamă „Trasarea începuturilor principale” a lui S. Uvarov către Nikolai I

...Fără dragoste pentru credința strămoșilor, poporul, ca și o persoană particulară, urmează să moară. Cetățeanul rus, care este devotat Patriei, de asemenea nu va fi de acord cu pierderea unuia din dogmele ortodoxiei, precum nu va accepta nici să fure o perlă din cununa lui Monomah.

Autocrația constituie condiția principală pentru existența politică a Rusiei... Convingerea salvatoare că Rusia trăiește și se menține prin spiritul autocrației, puternice, iurbitoare de oameni, trebuie să pătrundă în învățământ și cu el să se dezvolte.

Alături de cele două începuturi naționale există al treilea, nu mai puțin important, nu mai puțin puternic – naționalitatea. Problema aceasta nu trezește o unitate atât de mare ca cele precedente, însă ambele curg dintr-un singur izvor și se intercalează pe orice filă a împărăției rusești.

? **1.** În ce consta „teoria naționalității oficiale”, formulată de S. Uvarov? **2.** Ce consecințe putea să aibă realizarea ei în condițiile Imperiului Rus multiconfesional și multinațional?

regimente de gardă. Scopul ei era de a zădărnici depunerea jurământului de către noul împărat, Nikolai I. Însă, participanții la acțiune au întârziat. La 29 decembrie 1825 Societatea Sudică a organizat o răscoală a regimentului de Cernigov în Ucraina. Ambele rebeliuni au fost reprimare de către putere, care s-a răzbunat ulterior deosebit de crud cu participanții.

6 Mișcarea socială din anii 30–40 ai sec. al XIX-lea în Imperiul Rus. Domnia lui Nikolai I a fost perioada reacțiunii politice. Contradicții sociale profunde a generat apariția, în anii 30–40 ai sec. al XIX-lea, a unor direcții diferite ale mișcării sociale, ce propuneau diverse căi de dezvoltare a Rusiei

30 ai sec. al XIX-lea printre liberali s-au format viziuni diferite asupra căilor de dezvoltare a Rusiei. Ei s-au împărțit în *slavofili* și *occidentali*. Slavofiliile puneau accentul pe autenticitatea modelului de dezvoltare atât a poporului rus, cât și a oricărui alt popor. Aplicând în Rusia realizările europene, țarul Petru I a încălcat modul firesc de dezvoltare a țării. Slavofiliile se pronunțau pentru evitarea căii occidentale de dezvoltare, considerând-o distrugătoare pentru comunitatea sătească, ortodoxie și calitățile moral-religioase ale poporului rus. Idealul politic al slavofililor era autocrația, care a domnit până la Petru I, când țările guvernau bazându-se pe popor, convocând din când în când Zemskii Sobor. Ei se pronunțau pentru desființarea imediată a șerbiei pe calea reformelor. Printre întemeietorii slavofilismului s-au numărat **Aleksei Homiakov, Ivan Kireevski, Yuri Samarin** și alții.

Occidentalii considerau că civilizația europeană este unică și separarea artificială a vreunui popor va duce la decăderea lui. Occidentalii preamăreau rolul lui Petru I în istoria Rusiei și încuviințau transformările întreprinse de el după modelul european. Scopul principal al Rusiei, în opinia lor, este aderarea la Occidentul european. În același timp, ei acordau însemnătatea primordială nu credinței, ci rațiunii, și, în calitate de contrapondere pentru comunitatea sătească, puneau pe un loc de frunte personalitatea liberă. Idealul politic al occidentalilor era monarhia constituțională de model vest-european cu limitarea puterii monarhului de către parlament, garanții pentru libertatea cuvântului, tiparului, inviolabilității persoanei și caracterului deschis al judecătoriilor. Situându-se în opoziție față de politica guvernamentală, ei optau pentru desființarea șerbiei de sus, considerau că puterea trebuie să schimbe realitatea rusească cu ajutorul reformelor. Întemeietorii ai viziunilor occidentalilor sunt considerați **Timofei Granovski, Serghei Soloviov, Konstantin Kavelin** și alții.

Alți reprezentanți ai forțelor de opoziție erau **radicalii**, care apărau necesitatea transformării orânduirii de stat a Rusiei pe calea revoluției. Fără să spere în posibilitatea reformării Rusiei de către actuala putere, aceștia considerau că numai cu ajutorul revoluției autocrația și iobăgia pot fi distruse. După aceasta trebuie creată o nouă societate socialistă, liberă de orice forme de exploatare a omului de către om. Cei mai remarcabili **radicali-socialiști ruși** au fost **Mihail Butașevici-Petrașevski, Aleksandr Herțen, Nicolai Ogariov**.

Politica asimilării și rusificării a cauzat apariția mișcărilor de **eliberare națională** în Imperiul Rus. Membrii lor erau uniți de conștientizarea necesității de a lupta pentru păstrarea tradițiilor național-culturale ale popoarelor lor, lichidarea autocrației și eliberarea națională a popoarelor neruse ale Imperiului. Reprezentanți remarcabili ai mișcării de eliberare națională din acea perioadă au fost **Nicolai Kostomarov, Taras Șevcenko, Nicoloz Baratașvili, Aleksandr Ciavciavadze, Grigol Orbeliani, Szymon Konarski, Adam Mckiewicz, Valerian Lucasinski**.

7 Războiul Crimeii. La mijlocul sec. al XIX-lea, împăratul rus, Nikolai I, a decis să se folosească de declinul Imperiului Otoman, sporindu-și influența în Orientul Apropiat și în Peninsula Balcanică.

Războiul crimeean din anii 1853–1856 – război declanșat de Rusia împotriva Turciei pentru dominația în bazinul Mării Negre și pe Peninsula Balcanică. Ulterior acesta s-a transformat într-un război al Rusiei împotriva coaliției compuse din Marea Britanie, Franța, Imperiul Otoman și Regatul Sardiniei.

Drept pretext pentru războiul cu Turcia au servit divergențele dintre biserica catolică și cea ortodoxă privind dreptul de protejare a locurilor sfinte din Palestina. Nikolai I a fost supărat la culme că sultanul turc a oferit acest drept catolicilor. În iunie 1853, fără să declare război, armata rusă a ocupat principatele Moldovei și Valahiei, dependente de Tur-

cia. Drept răspuns, sultanul turc, asigurându-se de susținerea Marii Britanii și Franței, i-a declarat război Rusiei.

Acțiunile Rusiei generau o reacție negativă în Europa și țara s-a pomenit într-o izolare diplomatică. La început soldații turci luptau foarte nereușit, suferind o înfrângere după alta din partea trupelor ruse. La **30 noiembrie 1853** escadrila rusă a distrus escadrila otomană de două ori mai mare în *Bătălia de la Sinope*. Armata turcă a suferit înfrângere și în Transcaucazia.

O astfel de evoluare a evenimentelor a generat îngrijorare în Europa. La începutul lunii martie 1854 Marea Britanie și Franța i-au cerut Rusiei să-și retragă trupele din principatele dunărene, însă nu au primit nici un răspuns și i-au declarat război. Cu timpul la ele a aderat și Regatul Sardiniei. Și Austria amenința Rusia cu război. Ea a fost nevoită să-și retragă trupele sub presiune internațională.

Între timp, comandamentul armatei anglo-franco-sardiniene a elaborat un plan al expediției în Crimeea. În luna septembrie a anului 1854, desantul aliaților, care a ajuns acolo cu ajutorul navelor cu aburi blindate, a debarcat pe peninsulă. Flota rusească din lemn nu a putut împiedica acest lucru.

Un francez glumeț a caracterizat astfel armata rusă din perioada Războiului Crimeii: „Soldații din armata rusă au capuri de lei, ofițerii – capuri de măgari, iar generalii în genere sunt fără cap”.

Înapoierea tehnică a armatei ruse a făcut imposibilă victoria ei în război. Desantul aliaților i-a cauzat mai multe înfrângeri în Crimeea și a asediat Sevastopolul. Asediul orașului a durat de la **14 septembrie 1854 până la 30 august 1855**. În cele din urmă, armata rusă a fost nevoită să se retragă. Căderea Sevastopolului însemna sfârșitul războiului. Înțelegând că statul este sleit de război, noul împărat rus, Aleksandru al II-lea (1855–1881), a decis să înceteze acțiunile militare.

Înfrângerea Imperiului Rus în Războiul Crimeii a fost fixată în condițiile **Tratatului de pace de la Paris de la 30 martie 1856**. Conform acestuia, Rusia

Linia roșie îngustă (Bătălia de lângă Balaklava din timpul Războiului Crimeii în anul 1854). 1

881. Pictor Robert Gibb

? Cum a redat pictorul bărbăția și eroismul participanților la luptă?

i-a retrocedat Turciei cetatea Kars, acaparată anterior și i-a transmis Moldova, dependente de sultanul turc, sudul Basarabiei. Rusia a fost privată de dreptul de tutelă unilaterală asupra creștinilor din Moldova, Valahia, și Serbia. Aliații au părăsit Sevastopolul și Peninsula Crimeea. Marea Neagră a fost proclamată teritoriu neutru. Rusia a fost privată și de dreptul de a-și amplasa aici flota maritimă-militară.

Înfrângerea în războiul Crimeii a însemnat pentru puterea rusă o mărturie convingătoare în necesitatea de a depăși rămânerea în urmă a țării.

Concluzii

- ▶ În anii 1815–1847, în viața social-politică a Imperiului Austriac dominau tendințele conservatoare, o întruchipare a cărora a devenit activitatea lui K. Metternich.
- ▶ În această perioadă pământurile slave din componența Imperiului Austriac au fost cuprinse de valul renașterii naționale.
- ▶ În Imperiul Rus, în această perioadă, continua reacțiunea politică. Problema principală a devenit reformarea țării. Însă, cercurile de la conducere nu se grăbeau să facă unele transformări, ceea ce a cauzat rămânerea treptată în urmă a Rusiei de țările de frunte din Occident. Înfrângerea în războiul Crimeii a demonstrat cât se poate de clar această tendință.

Întrebări și însărcinări

1. Când a devenit K. Metternich cancelar al Imperiului Austriac? 2. Dați numele „deșteptătorilor” popoarelor slave. 3. Cine a cărmuit Statul Rus în perioada anilor 1825–1855? 4. Cine a elaborat „teoria naționalității oficiale”? 5. Când a avut loc Războiul Crimeii? 6. Care țări au fost rivali ai Rusiei în Războiul Crimeii?

7. Caracterizați viața politică, socială și economică a Imperiului Austriac din perioada anilor 1815–1847. 8. Ce știți despre perioada premartie din istoria Austriei? 9. În ce mod s-a desfășurat renașterea națională a popoarelor slave din Imperiul Austriac? 10. Determinați trăsăturile caracteristice ale vieții politice, sociale și economice a Imperiului Rus. 11. Prin ce se deosebeau viziunile reprezentanților diferitelor direcții ale mișcării sociale din Imperiul Rus în anii 30–40 ai sec. al XIX-lea? 12. Caracterizați cauzele, desfășurarea și rezultatele Războiului Crimeii.

13. Alcătuiți în caiet tabelul comparativ: „Viața economică, politică și socială în Imperiile Austriac și Rus din perioada anilor 1815–1847”. 14. Cu ajutorul literaturii adăugătoare, pregătiți o comunicare despre declanșarea mișcării de eliberare națională pe pământurile ucrainene din componența Imperiilor Austriac și Rus în această perioadă.
15. Ministrul învățământului public al Imperiului Rus, S. Uvarov, califica „teoria naționalității oficiale” drept un „ultim colac de salvare”, ca pe un „baraj înțelept” în calea pătrunderii „ideilor ruinătoare” din Occident și răspândirea lor în Rusia. De care anume idei, după părerea voastră, S. Uvarov dorea să salveze Rusia? De ce anume „ortodoxia, autocrația, națiunea” trebuiau să fie acel „baraj înțelept” împotriva răspândirii ideilor vest-europene în societatea rusă?

§ 11. Revoluțiile din anii 1848–1849

1. Care pătri sociale ale populației au venit la putere în Franța în rezultatul Revoluției din iulie anul 1830? 2. Care erau particularitățile situației Germaniei și Italiei în anii 1815–1847? 3. Ce politică promova guvernul lui K. Metternich în Imperiul Austriac?

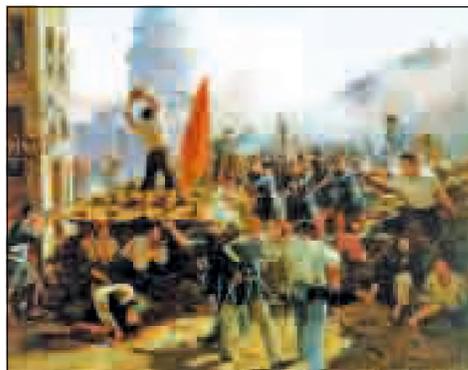
1 **Revoluția din Franța.** În anii 1848–1849 Europa a fost cuprinsă de spiritul revoluțiilor. El a început în Franța și s-a răspândit deosebit de rapid asupra Imperiului Austriac, statelor germane și italiene. Evenimentele din cadrul „Primăverii popoarelor”, după cum numeau contemporanii aceste evenimente, au îmbinat lupta diferitor pătri sociale cu rămășițele „vechii orânduirii”, revoltele pentru democratizarea orânduirii politice, protestele muncitorilor împotriva întreprinzătorilor, unind și mișcările de eliberare națională.

În cea de-a doua jumătate a anilor 40 ai sec. al XIX-lea în Franța s-a agravat situația social-economică. Cei câțiva ani fără recoltă au dus la creșterea prețurilor la pâine. În anul 1847, Franța, ca și alte țări ale Europei, a fost afectată de criza economică, drept consecință fiind înshise băncile, fabricile, uzinele, atelierele meșteșugărești, au început să crească prețurile. A crescut semnificativ numărul șomerilor. Tulburarea generală a fost cauzată de răspândirea corupției și abuzul de situație. Burghezia mijlocie și măruntă, care nu dispunea de drepturi electorale în timpul Monarhiei din iulie, cerea reforme electorale. Însă, guvernul respingea categoric asemenea cerințe.

Drept răspuns, adepții reformei electorale din păturile mai înstărite au început să organizeze, la Paris, așa-numitele „banchete reformiste”, unde erau discutate proiectele modificărilor la sistemul electoral. Însă, „banchetul” ordinar, prevăzut să aibă loc la 22 februarie 1848, a fost interzis. În dimineața zilei de 23 februarie 1848, organizatorii acțiunii, fiind însoțiți de o mulțime numeroasă de parizieni, intonând „La Marseillaise” și exclamând „Trăiască reforma!”, au pornit spre centrul orașului. Când poliția i-a atacat

pe demonstranți, orașul a fost împânzit de baricade. Speriat de cele întâmplate, regele Louis Filip a acceptat să îndeplinească cerințele rebelilor, însă pe ei acest lucru nu i-a satisfăcut.

La 24 februarie 1848 rebelii au înconjurat Palatul regal Tuileries și au cerut abdicarea la tron a regelui. Louis Filip a fost nevoit să semneze actul de renunțare la tron și să se salveze prin fugă. Răsculații parizieni au ocupat sala de ședințe a Camerei deputaților și, amenințând cu forța fizică, au cerut crearea unui nou guvern din reprezentanți ai opoziției. Această cerință a fost îndeplinită la **25 februarie 1848**. Guvernul provizoriu a proclamat cea de-a Doua Republică și a aprobat drapelul roșu-alb-albastru. Odată cu răsturnarea Monarhiei din iulie, Revoluția din anul 1848 în Franța a luat sfârșit.

Tulburările de pe strada Soufflot de la 25 iunie 1848. Pictor Horace Vernet

? Ce fel de informații despre tulburările de stradă din Paris în anul 1848 putem obține din această ilustrație?

2 A Doua Republică Franceză. După instaurarea celei de-a Doua Republici, guvernul provizoriu a anulat titlurile nobililor, a introdus libertatea tiparului, întrunirilor politice și a fixat, în baza dreptului electoral general, alegeri în Adunarea Constituantă pentru bărbații cu vârsta de la 21 de ani în sus. Adunarea constituantă urma să elaboreze o nouă Constituție.

Pentru plasarea șomerilor în câmpul muncii a fost introdus sistemul de lucrări publice. În acest scop au fost înființate așa-numitele „**atelieri naționale**”, unde oamenii erau asigurați cu lucru pentru care erau plătiți cu 1–2 franci pe zi. Însă, când cheltuielile pentru întreținerea „**atelierelor naționale**” au atins cifra de 14 milioane de franci guvernul le-a închis. Un răspuns la această măsură a fost răscoala din Paris de la 23–26 iunie 1848, la care au participat peste 50 mii de muncitori. Rebeliunea se deosebea printr-o cruzime cumplită din ambele părți. Pentru înăbușirea ei Adunarea Constituantă i-a acordat atribuții nelimitate ministrului militar, generalului **Louis Cavaignac**. După patru zile de lupte crâncene cu folosirea artileriei, trupele guvernamentale i-au zdrobit pe răsculați în cartierul muncitoresc Saint-Antoine. Numărul celor morți a ajuns la zece mii de oameni. După reprimarea răscoalei din iunie au fost interzise ziarele, cluburile și societățile radicale. Circa 3,5 mii de participanți la răscoală au fost arestați și trimiși în detenție fără nici un fel de judecată.

La 4 noiembrie 1848 Adunarea constituantă a adoptat Constituția celei de-a Doua Republici, care a introdus, pentru prima dată în istoria Franței, funcția de președinte, acesta fiind delegat cu largi împuterniciri pentru menținerea ordinii în țară. Puterea legislativă a fost delegată Adunării

Împăratul Louis Napoleon Bonaparte (Napoleon al III-lea).
1853 Pictor Franz Xaver Winterhalter

Naționale, iar cea executivă – Președintelui Republicii, care dirija activitatea miniștrilor. Constituția consfințea dreptul electoral general pentru bărbații, care au atins vârsta de 21 de ani. La 10 decembrie anul 1848 au avut loc primele alegeri ale Președintelui Republicii. La ele a învins principele **Lois Napoleon Bonaparte** (1808–1873) în vârstă de 40 de ani, un nepot al lui Napoleon I, care a întrunit 75 la sută din voturile electoratului. Alegătorii credeau că Louis Napoleon va întoarce măreția țării și va avea grijă de necesitățile francezilor de rând. La **2 decembrie 1852** în Franța a fost instaurat cel de-al **Doilea Imperiu**, Louis Bonaparte fiind proclamat împărat sub numele de **Napoleon al III-lea**.

3

Revoluția din 1848 în Germania. Evenimentele

Revoluției din februarie în Franța au avut un efect considerabil asupra pământurilor germane. În zilele de 1–5 martie 1848, în Baden, Wurtemberg, Bavaria și în alte state germane au avut loc manifestări. Guvernele reacționare au demisionat sub presiunea opoziției, iar în componența noilor cabinete au intrat liberallii. În Germania a început revoluția.

i

Un caracter de revoltă au căpătat evenimentele din capitala Prusiei – Berlin. La 14 martie 1848 poliția a aplicat armele împotriva participanților la demonstrație în sprijinul reformelor. Orașul a fost împânzit de baricade. Luptele au durat toată noaptea, iar înspre dimineață berlinezii au silit trupele guvernamentale să se retragă. Regele Frederic Wilhelm al IV-lea le-a ordonat acestora să părăsească orașul și a declarat despre intenția de a le dărui o nouă Constituție, a introduce libertatea tiparului și a convoca Adunarea Constituantă. Întrunindu-se la scurt timp, Adunarea Constituantă a lichidat, prin una din primele sale hotărâri, rămășițele dijmelor feudale pentru țărani.

La 18 mai anul 1848, primul parlament național german a început la Frankfurt pe Main, munca la Constituția Germaniei unite. Spre finele anului 1848 puterea a declanșat o serie de atacuri asupra opoziției în toate statele germane. În decembrie 1848 regele prusac a dizolvat Adunarea Constituantă și i-a dăruiit poporului o nouă Constituție. La 28 mai 1849 parlamentul de la Frankfurt a adoptat Constituția Germaniei unite, conform căreia țara era transformată într-o federație a statelor germane de la acea vreme sub formă de imperiu. Parlamentul dorea să-l vadă în tronul împăărătesc pe regele prusac, Frederic Wilhelm al IV-lea, însă acela a respins propunerea.

Peste un timp oarecare Austria, deranjată de faptul că nu i s-a propus coroana imperială, și-a rechemat reprezentanții din parlamentul de la Frankfurt. Exemplul ei a fost preluat de delegațiile altor state germane, ceea ce

a dus la pierderea autorității de către parlament. Ședința organului legislativ a fost transferată la Stuttgart, în Wurttemberg. În iunie 1849 regele din Wurttemberg a izgonit parlamentul cu forța. Nu cu mult timp înainte, în luna mai a anului 1849, în Prusia, conform noii legi electorale a fost lichidat dreptul electoral general obținut de popor și introdus un nou sistem, ce se baza pe cenzul de avere.

Încercările de a unifica Germania pe cale parlamentară, prin exprimarea voinței poporului, în anii revoluției din 1848–1849, au suferit eșec. Unica realizare din domeniul politic a devenit adoptarea Constituției prusace. Patrioții germani puneau speranțe referitor la unificarea țării în Prusia – unicul stat capabil să unifice Germania prin forță.

Demonstrația de la Berlin din anul 1848.

? În baza ilustrației faceți concluzii despre caracterul evenimentului de la Berlin din luna martie a anului 1848

4 **Revoluția din Austria.** Revoluția din Paris

i-a trezit și pe locuitorii Vienei. La 13 martie 1848 în capitala austriacă au avut loc manifestații sub lozincile: „Constituție!”, „Libertate!”, „Jos Metternich!”. Sub presiunea vienezilor, împăratul Ferdinand I l-a demis pe cancelarul K. Metternich, a promis să convoace parlamentul și să introducă Constituția.

Constituția Imperiului Austriac, făcută publică la data de **25 aprilie 1848**, proclama libertatea cuvântului, tiparului, întrunirilor și responsabilitatea guvernului în fața parlamentului (Reichstag-ului), care era compus din două camere – senatul și camera deputaților. Membrii camerei deputaților erau aleși, însă dreptul electoral se extindea numai asupra proprietarilor de imobil. Puterea executivă supremă rămânea în mâinile împăratului. Acest lucru nu-i satisfăcea pe majoritatea covârșitoare a patrioților austrieci și lupta nu înceta.

În perioada 15–26 mai 1848 în capitală au avut loc noi revolte revoluționare. Împăratul Ferdinand I a fost impus să le dea rebelilor un acord în scris în vederea introducerii dreptului electoral general. Insurecțiile revoluționare au cuprins pământurile slave din cadrul Imperiului – Cehia, Galiția, Bucovina, Transcarpatia, Slovacia, Voievodina, Croația.

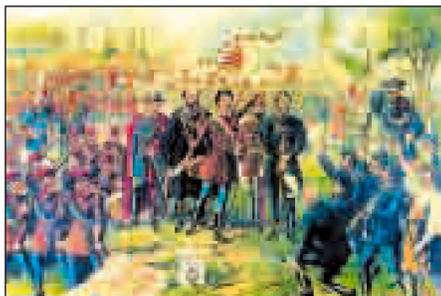
În luna iunie a anului 1848, la Paris, în contrapondere cu Frankfurtul, a avut loc Congresul reprezentanților popoarelor slave din Imperiul Austriac. Majoritatea deputaților s-au pronunțat în favoarea păstrării Imperiului Habsburgilor și împotriva intrării lui în componența Germaniei unite. Ei considerau că statele slave independente mai mici își vor pierde identitatea națională în componența Germaniei. Rivalii lor se pronunțau pentru autodeterminarea tuturor popoarelor germane și separarea lor de imperiu.

La 10 iulie 1848 și-a început activitatea reichstag-ul austriac. Majoritatea locurilor în el aparțineau liberalilor cumpătați, iar un sfert dintre deputați

Revoluția de la Viena din anul 1848

- ? Determinați cu ajutorul ilustrației particularitățile evenimentelor de la Viena din martie 1848.

Sandor Petofi se adresează poporului.

- ? Cum reflectă această ilustrație perceperea apelului lui S. Petofi de către unguri?

a fost reforma agrară, potrivit căreia era anulată dijma, iar țărani devineau proprietari pe a treia parte din lotul de pământ pe care-l lucrau. Înfăptuind acestea și alte transformări, noul guvern a refuzat să examineze problema drepturilor naționale a popoarelor neungare – rusinilor transcarpatieni, sârbilor, croaților și altora. Din această cauză ei rămăneau adepți ai puterii austriece.

În septembrie 1848 armata croată condusă de Josip Jelačić, din ordinul împăratului, a început acțiuni militare împotriva Ungariei. Franz Jozeph a anulat toate hotărârile seimului Ungariei și a dispus transformarea Regatului

il constituiau țărani. Una din primele hotărâri importante ale reichstag-ului a devenit anularea dijmei pentru plata compensațiilor proprietarilor funciari. Datorită loialității din partea deputaților-țărăniști guvernul a reușit să treacă prin reichstag hotărârea despre finanțarea expedițiilor de reprima-re în Italia și Ungaria.

La 6 octombrie 1848 vienezii s-au ridicat la o nouă răscoală, intenționând să împiedice trimiterea unei părți a garnizoanei din capitală pentru înăbușirea revoluției din Ungaria. Luptele în oraș au durat până la 1 noiembrie 1848 când trupele croate de sub conducerea lui **Josip Jelačić I**-au luat cu asalt.

La sfârșitul lunii noiembrie a anului 1848 Ferdinand I a renunțat la tron. Nou împărat devine nepotul său în vârstă de 18 ani, **Franz Jozeph I** (1848–1916). El s-a dezis de cedările făcute de predecesorul său sub presiunea evenimentelor revoluționare. La 7 martie 1849 împăratul dizolvă reichstag-ul și sistează acțiunea Constituției. Revoluția s-a încheiat cu înfrângere. În Austria s-a instaurat reacțiunea.

5 **Revoluția din Ungaria.** Revoluția ungară a început la 15 martie 1848 prin revolta tineretului radical condus de poetul **Sandor Petofi**. Ei cereau să li se acorde un-gurilor drepturi și libertăți civile, dreptul de a crea un guvern independent propriu. La 17 martie 1848 a fost creat primul guvern național ungar. Una din primele sale acțiuni

Ungariei într-o provincie a Imperiului. Un răspuns la aceste măsuri a devenit contraofensiva armatei ungare și izgonirea austriecilor din țară.

La 14 aprilie 1849 seimul ungar a proclamat independența Ungariei și a privat dinastia Habsburgilor de dreptul de a conduce țara. În postul de președinte-gubernator al Ungariei a fost ales conducătorul mișcării de eliberare națională a ungarilor, **Lajos Kossuth** (1802–1894).

Franz Jozeph i-a cerut ajutorul monarhului rus, Nikolai I, pentru înăbușirea insurecției ungarilor iubitori de libertate. În rezultatul intervenției militare ruse, la 13 august 1849, armata ungară a capitulat. Au început răzburările crunte contra participanților la revoluție. După înfrângerea ei mișcarea revoluționară în Imperiul Austriac a început treptat să se calmeze.

6 **Revoluția din Italia.** În Italia revoluția a început cu insurecția din 12 ianuarie anul 1848 la Palermo, pe insula Sicilia, ea încheindu-se victorios. Știrea despre succesul răsculațiilor a sporit activitatea patrioților italieni. În perioada februarie-martie 1848, în Statul Papal, Toscana și Regatul Sardiniei au fost elaborate constituții, alese parlamente și create guverne compuse din liberali cumpătați.

La 18 martie 1848, sub influența știrilor despre evenimentele din Viena, revoluția a izbucnit în Lombardia, în orașul Milano. Lupta împotriva armatei austriece de 50 mii de oameni, care a durat cinci zile, s-a încheiat cu victoria rebelilor. Răscoala antiaustriacă s-a încheiat cu victorie și la Veneția, unde după aceasta a fost proclamată republica.

Avântul patriotic, care a cuprins Italia, l-a făcut pe regele sardiniei (Piemontului), **Carol Albert**, să-i declare război imperiului Austriac la 24 martie 1848. Însă, la sfârșitul lunii iulie austriecii au învins armata sardinilor, restabilindu-și puterea în Italia de Nord.

La mijlocul lunii noiembrie 1848 a izbucnit o răscoală populară la Roma. Papa Pius al IX-lea a fost nevoit să accepte convocarea Adunării Constituante. La 9 iulie 1849 Adunarea l-a privat de putere pe Papa și a proclamat Republica Romană. În martie 1849 regele Sardiniei a reluat acțiunile militare împotriva Austriei ca peste zece zile armata lui să fie distrusă. După aceasta Carol Albert a renunțat la putere în favoarea fiului său. Noul rege al Sardiniei, **Victor Emanuel al II-lea**, a încheiat un acord cu austriecii, renunțând la pretențiile asupra Lombardiei și Veneției. După aceasta austriecii au reprimat revoluția din Florența la rugămintea ducelui de Toscana. Armata austriacă a asediat Veneția și a pornit înspre Roma. Acolo ei i s-au alăturat trupele

Victor Emanuel al II-lea

Revoluțiile din anii 1848–1849 în Europa

franceze. Dinspre sud a pornit cu atac asupra Romei armata regelui napolitan. Asediul orașului a durat două luni.

Rezistența contra cotropitorilor era coordonată de Triumvirat, organ colectiv ales de romanii răsculați pentru conducerea Republicii Romane proclamate în ianuarie 1849.

La 3 iulie 1849 Adunarea constituantă a adoptat la Roma Constituția Republicii Romane – cea mai democratică dintre toate Constituțiile Risorgimentului italian. În seara aceleiași zile francezii au ocupat orașul. Un ultim nucleu al luptei rămânea Veneția asediată de austriece. Pe data de 22 august 1849 apărătorii orașului au capitulat. Odată cu căderea Republicii Venețiene revoluția din Italia a luat sfârșit și țara a fost cuprinsă de un

val de teroare. Sarcina principală a revoluției – eliberarea și unificarea Italiei, a rămas nerealizată.

Din adresarea triumvirilor despre apărarea Republicii Romane (3 iulie 1849)

Romani! La rușinea pentru atacul trupelor republicane asupra republicii prietene, generalul Oudinot a adăugat și rușinea trădării. El a încălcat înțelegerea în scris, la care am ajuns cu el, de a nu înepe atacul până luni.

Ridicați-vă romani! Pe pereți, la porți, pe baricade! Haideti să-i demonstrăm inamicului că Roma nu poate fi învinsă nici chiar cu ajutorul trădării. Fiecare om să ia arma în mâini și să meargă la luptă, fiecare să creadă în victorie. Adevărul va triumfa, iar aliaților Austriei să le fie rușine în veci! Trăiască Republica!

- ?** 1. În ce a constat caracterul complicat al situației în orașul asediat? 2. La ce îi chemau pe romani conducătorii Republicii?

Concluzii

- ▶ Revoluțiile din anii 1848–1849 în țările europene au devenit o reflecție a protestului împotriva formelor existente de guvernare, a luptei pentru sporirea reprezentanței în organele puterii și îmbunătățirea condițiilor de viață ale diferitelor pături ale populației, trezirea conștiinței naționale a popoarelor din Europa Centrală și de Est.
- ▶ În anul 1949, forțele contrarevoluționare au reușit să depășească valul revoluționar. Însă, bazele „vechii orânduiri” au slăbit cu mult.

Întrebări și însărcinări

1. Când a fost instaurată cea de-a Doua Republică Franceză? 2. Ce fel urma să fie forma orânduiri de stat a Germaniei unite după Constituția elaborată de parlamentul de la Frankfurt? 3. Când a început Revoluția în Imperiul Austriac? 4. Cine a fost ales președinte-governator al Ungariei în perioada Revoluției? 5. Cu ce eveniment s-a încheiat revoluția în Italia?

6. Cum a decurs Revoluția de la 1848 în Franța? 7. Caracterizați transformările ce s-au produs în Franța după Revoluția de la 1848. 8. De ce, după părerea voastră, nu a avut loc unificarea Germaniei în anii 1848–1849? Argumentați-vă punctul de vedere. 9. Caracterizați Revoluția din anii 1848–1849 în Imperiul Austriac. 10. Care au fost, după părerea voastră, cauzele înfrângerii Revoluției din Ungaria? 11. Cum a decurs mișcarea de eliberare națională din Italia în anii 1848–1849?

12. Uniți-vă în grupuri mici și faceți comparație între Revoluțiile din anii 1848–1849 în Franța, Germania, Austria, Ungaria și Italia după sarcinile și rezultatele lor. Ce a fost comun și ce a fost diferit între ele? 13. Alcătuiți în caiet tabelul „Revoluțiile din anii 1848–1849 în Europa”.

Țara	Cauzele revoluției	Evenimentele principale	Rezultatele revoluției	Particularitățile și consecințele

14. Există punctul de vedere că în timpul evenimentelor revoluționare din anul 1848 în Franța instituțiile republicane și-au pierdut autoritatea în ochii francezilor. Scăderea autorității lor a fost cauzată de agravarea bruscă a situației economice, evenimentele sângeroase din iunie 1848, care au adus țara în fața pericolului unui război civil, și lipsa la majoritatea partidelor politice a unor programe concrete de soluționare a problemelor ce stăteau în fața societății franceze. Sunteți de acord cu această părere? De ce? Putem considera, oare, că în Franța s-a creat o situație favorabilă pentru reinstaurarea Imperiului? Argumentați-vă punctul de vedere.

§ 12. Unificarea Germaniei. Unificarea Italiei

---

1. Cum s-a dezvoltat lupta pentru unificarea Germaniei și Italiei în anii 1815–1847?
2. Ce evenimente au avut loc în Germania în timpul Revoluției din anii 1848–1849?
3. În ce mod a decurs lupta pentru unificarea Italiei în anii 1848–1849?

Premisele unificării Germaniei. În anii 50–60 ai sec. al XIX-lea Germania trecea printr-o perioadă a creșterii economice vertiginoase. În rezultatul încheierii revoluției industriale țara ocupa locul trei la cota mondială a producției industriale după Marea Britanie și SUA. Bază a creșterii producției industriale a Germaniei erau realizările în construcția de mașini. Aplicarea de noi mașini și perfecțiuni tehnice a favorizat dezvoltarea altor ramuri ale industriei. Erau create marile centre industriale – Renania, Westfalia, Berlin și altele. Schimbări esențiale s-au produs în agricultură, unde, la finele anilor 50 ai sec. al XIX-lea, s-au instituit relațiile de piață. Una din premisele creșterii economice a constat în înlăturarea fragmentării vamale grație activității Alianței Vamale, prin care statele germane aveau ieșire pe piețele internaționale.

Sfârșitul revoluției industriale a modificat structura societății germane. Un loc de frunte în ea îl ocupau întreprinzătorii și financiarii. Creșterea numărului muncitorilor era însoțită de schimbarea situației lor. Proprietarii întreprinderilor îmbunătățeau organizarea muncii, a fost redusă durata zilei de muncă. Introducerea mașinilor a dus la creșterea cererii în muncitori calificați. Întreprinzătorii și muncitorii germani erau interesați de unificarea națională. Numai un stat unitar putea să le ofere condiții pentru deplasarea liberă a mărfurilor și capitalurilor, căutarea unui loc de muncă și condiții de viață mai bune.

Perceperea necesității unificării țării, răspândită în teritoriile germane era însoțită de viziuni diferite față de modul de desfășurare a acestui proces. Radicalii germani, în special, marxistii, se pronunțau pentru o revoluție „de jos”, ce va înlătura dinastiile de principii și pe aliații lor. O altă cale, după care s-a și făcut unificarea, a fost revoluția „de sus” – subordonarea

tuturor statelor germane unei singure puteri. Susținătorii acestei direcții se împărțeau în adepți ai concepției mari-germane de unificare (crearea Germaniei mari, în componența căreia urma să intre Imperiul Austriac) și adepți ai concepției mic-germane (unificarea statelor germane, cu excepția Austriei, sub hegemonia Prusiei). În anii 50–60 ai sec. al XIX-lea Alianța Vamală, în care Prusia deținea președinția, iar Austria nu lua parte, a devenit centrul în jurul căruia s-a format viața economică comună a pământurilor germane.

2 Unificarea Germaniei. Trecerea Prusiei la acțiuni ferme în vederea unificării Germaniei este legată de activitatea remarcabilului politician german, **Otto von Bismarck** (1815–1898).

Otto von Bismarck provenea dintr-o familie înstărită de nobili din Brandenburg. Era conservator după viziunile sale, un adept al puterii absolute a regilor prusaci și al rolului de lider al Prusiei în Germania. Despre O. Bismarck se spunea că este un monarhist mai mare chiar decât regele, iar însuși repeta de multe ori că „este mai întâi de toate prusac și apoi german”. În calitate de politician, lui O. Bismarck îi erau caracteristice lipsa de compromis și cruzimea. El a intrat în istorie ca un promotor al politicii violente. O. Bismarck, care era numit „cancelarul de fier”, bazându-se pe metodele forței, a unificat Germania și a transformat-o în unul dintre cele mai puternice state din Europa.

La 24 septembrie 1862 regele Prusiei, Wilhelm I, l-a numit pe O. Bismarck ministru-președinte (șef al guvernului). Ultimul își vedea sarcina principală în unificarea Germaniei „prin fier și sânge”, adică pe calea forței.

Din primul discurs al lui O. Bismarck în fața deputaților landtagului (parlamentului) Prusiei la 30 septembrie 1862

Germania privește nu la liberalismul Prusiei, ci la forța ei. Bavaria, Wurttemberg, Baden trebuie să cedeze în fața liberalismului, nimeni nu le va oferi rolul pe care-l joacă Prusia. Frontierele Prusiei, conform tratatelor-înțelegerilor de la Viena, nu contribuie la o viață de stat sănătoasă. Nu prin discursuri sau hotărâri ale majorității pot fi rezolvate problemele mari ale contemporanității – aceasta a fost principala greșeală în anii 1848 și 1849, ci prin fier și sânge...

? 1. Adept al cărui model de unificare a Germaniei a fost O. Bismarck? 2. În ce vedea el rolul Prusiei în procesul unificării?

Pregătindu-se de realizarea planurilor sale, O. Bismarck a reorganizat armata. În urma acestei măsuri armata prusacă a devenit una dintre cele mai puternice în Europa. În afară de aceasta, „cancelarul de fier” urmărea cu atenție situația de pe continent, alegând momentul favorabil pentru începerea unor acțiuni decisive. Astfel, el s-a convins că față de unificarea Germaniei are o atitudine pozitivă Marea Britanie. S-a întâmplat aceasta

Otto von Bismarck

atunci când primul-ministru britanic, H. Palmerston, a declarat: „E necesar ca Germania să devină puternică pentru a fi capabilă să țină în mâini cele două state ambițioase și războinice – Franța și Rusia.

În anul 1864 O. Bismarck a trecut la acțiuni concrete. După un război de scurtă durată cu Danemarca, Prusia obține regiunea Schleswig, iar Austria – Holsteinul. Următoarea lovitură O. Bismarck a aplicat-o Austriei. La 8 iunie 1866 armata prusacă ocupă Holsteinul. Drept răspuns, Austria i-a declarat război Prusiei. Bătălia decisivă din cadrul războiului austro-prusac, în care a învins armata prusacă, s-a dat pe data de 3 iulie 1866 la Sadova, în apropiere de Praga. Drumul spre Viena a fost deschis. Armatele statelor germane, care au sprijinit Austria, de asemenea, au suferit înfrângere. La 23 august 1866, prin medierea lui Napoleon al III-lea, Prusia și Austria au încheiat la Viena un Tratat de pace.

Conform **Păcii de la Viena**, Prusia s-a transformat în cel mai mare stat german cu un teritoriu integru de la Renania până la Neman. A fost înființată Confederația Germană de Nord, în componența căreia au intrat 17 state germane, iar la scurt timp încă patru state. Confederația era condusă de regele prusac. Deputații reichstag-ului (organului legislativ) Confederației Germane de Nord erau aleși în toate statele ce intrau în componența ei în baza dreptului electoral general pentru bărbați. Guvernul era condus de cancelar, care era numit de regele prusac cu acordul reichstag-ului. Prim cancelar a devenit O. Bismarck.

Victoria Prusiei a avut o însemnătate deosebită pentru Europa. În centrul ei a apărut un stat german național – Confederația Germană de Nord. Pierderea de către Austria a statutului de mare stat în Europa a deschis cale liberă pentru procesul unificării Italiei. Schimbarea de situație a creat un pericol și pentru rolul dominant al Franței în Europa continentală.

La sfârșitul anilor 60 ai sec. al XIX-lea relațiile dintre Prusia și Franța s-au agravat. Ambele părți se pregăteau de război și doreau începutul lui. Napoleon al III-lea era îngrijorat de consolidarea de mai departe a Prusiei și credea că un război victorios nu prea mare va întări pozițiile celui de-al Doilea Imperiu. O. Bismarck conta să încheie, cu ajutorul acestui război, procesul de unificare a Germaniei și să întărească pozițiile ei în Europa.

3 **Începutul unificării Italiei.** La mijlocul sec. al XIX-lea, procesul de luptă pentru unificarea Italiei decurgea pe două direcții – radical-democratică și liberal-cumpătată. Reprezentanții primei direcții optau pentru obținerea independenței și unificarea Italiei „de jos”, pe calea răscoalei populare și introducerea în țară a formei republicane de guvernare. Liberalii cumpătați apărau

ideia eliberării naționale „de sus” ,prin luptă, care va fi condusă de Regatul Sardiniei (Piemont), și vedeau în viitoarea Italie unificată o monarhie.

Înfrângerea cauzată revoluției din 1848–1849 a generat dezamăgirea multor patrioți italieni în idealurile democrațiilor radicali. Spre exemplu, G. Garibaldi și adepții săi au ajuns la concluzia că este necesară o alianță cu liberalii cumpătați și cu Piemontul în lupta pentru unificarea Italiei. În anul 1852 prim-ministru al Piemontului devine cunoscutul reprezentant al liberalilor cumpătați, contele **Camillo Cavour** (1810–1861).

Aristocratul din Piemont, **Camillo Cavour**, a fost unul dintre remarcabilii activiști de stat ai Italiei din sec. al XIX-lea. Din anul 1847 el a editat ziarul „Risorgimento”, prin care i-a chemat pe toți monarhii italieni la luptă împotriva Austriei. C. Cavour nu a luat parte la revoluția din anii 1848–1849, însă a urmărit cu atenție evenimentele ei. Revoluția l-a ajutat să ajungă la concluzia că numai cel mai puternic stat din Italia – Piemont este capabil să se situeze în fruntea procesului de unificare a țării. În anul 1852 C. Camour a devenit prim-ministru al Piemontului și, cu sprijinul regelui Victor Emanuel al II-lea, a început să-și realizeze planurile.

C. Cavour nu accepta radicalismul revoluționar și considera că Italia poate fi unificată doar cu ajutorul unuia dintre statele mari, capabil să distrugă Austria. Pentru ca piemontul să devină centru de unificare a Italiei, el urmează să fie transformat, cu ajutorul reformelor, într-un stat modern cu forma constituțională de guvernare și cu o economie dezvoltată. Activitatea guvernului condus de C. Camour a contribuit la prosperarea economică a Regatului Sardiniei. Datorită acestui fapt, a fost întărită capacitatea lui de apărare, sporit efectivul și redotată armata Piemontului.

Piemontul a luat parte la Războiul Crimeii, trimițând încolo o armată de 15 mii de oameni. Datorită acestui fapt, a fost creată o alianță între Regatul Sardiniei și Franța. În iulie 1858, în cadrul unei întrevederi secrete, C. Camour s-a înțeles cu Napoleon al III-lea în privința unui ajutor pentru eliberarea Lombardiei și Veneției de austrieci. Drept recompensă, Piemontul îi retroceda Franței teritoriile regiunilor Savoia și Nisa, obținute de către el conform hotărârii Congresului de la Viena.

Aflând despre această înțelegere, în aprilie 1859, Austria prima îi declară război Piemontului și invadează teritoriul lui. În timpul bătăliilor de la Palestro, Magenta și Solferino armata unită a Franței și Piemontului i-a distrus pe austrieci și, dezvoltând ofensiva, a eliberat Lombardia.

Cu aprobarea tacită a lui C. Cavour, în timpul răscoalelor populare din iulie 1859 în Toscana, Parma și Modena, au fost privați de putere reprezentanții dinastiei Habsburgilor. În rezultatul unor plebiscite, guvernele nou

Camillo Cavour

Bătălia de la Solferino din anul 1859

create la începutul anului 1860 au declarat despre alipirea la Regatul Sardiniei. C. Cavour a reușit să realizeze acest lucru numai după consimțământul lui Napoleon al III-lea, oferindu-i acestuia Savoia și Nisa.

În luna aprilie a anului 1860 a izbucnit o revoltă populară pe insula Sicilia. Radicalii locali, conduși de G. Mazzini, s-au adresat după ajutor lui G. Garibaldi. Sosind pe Sicilia, G. Garibaldi s-a alăturat luptei comune împotriva regelui Neapolelui. Bătălia decisivă s-a dat în luna mai a anului 1860 la Calatafimi. Obținând victorie în această bătălie și dispunând de o armată de zece mii de soldați, G. Garibaldi

cucereste orașul Palermă și se îndreaptă spre peninsula Apenină. La 7 septembrie 1860 trupele conduse de G. Garibaldi intră cu marș triumfal în Neapoli. Regele dă bir cu fugiții, iar armata sa capitulează. G. Garibaldi este proclamat dictator provizoriu al celor două Sicilii din numele regelui Sardiniei.

C. Cavour a decis să se folosească de situația din sudul Italiei. El l-a convins pe Napoleon al III-lea că trupele lui Garibaldi intenționează să meargă spre Roma, unde se afla armata franceză și că ciocnirea cu ele va fi inevitabilă. El a dat ordin armatei sardiniene să se deplaseze prin statul Papal și să iasă înaintea soldaților lui Garibaldi. În decursul anului 1860 ea a zdrobit trupele Papei și a ocupat mai multe posesiuni papale. La 15 octombrie 1860 trupele sardiniene au intrat în Napoli. În curând s-a desfășurat un plebiscit, în cadrul căruia napolitanii și o parte din populația Statului Papal cotropit s-au pronunțat pentru alipirea la Piemont. Radicalii, conduși de G. Mazzini, au cerut proclamarea Republicii, însă C. Cavour l-a convins pe G. Garibaldi să-și desființeze armata și să transmită puterea lui Victor Emanuel al II-lea. În rezultatul acestor măsuri, către finele anului 1860 aproape toată Italia, cu excepția Veneției și a unei părți a Statului Papal și a Romei, au intrat în componența Regatului Sardiniei.

4 **Înființarea Regatului Italiei. Încheierea procesului de unificare a Italiei.** În luna februarie a anului 1861, la Torino, s-a întrunit primul parlament național italian. Sala de ședințe era împodobită cu drapelul italian și lozinci cu următorul conținut: „Aveți nevoie de o Italie unită și inseparabilă în frunte cu regele constituțional, Victor Emanuel?”. În anul 1861 au răspuns afirmativ la această întrebare majoritatea alegătorilor din Regatul Sardiniei, Regatul celor Două Sicilii, Lombardia, Parma, Modena, Toscana, și o parte din electoratul Statului Papal. La 17 martie 1861 parlamentul l-a proclamat pe Victor Emanuel primul rege al Italiei unite. Întâiul prim-ministru

al Regatului Italiei a devenit C. Cavour. După orânduirea sa politică statul nou creat era o monarhie constituțională cu parlament bicameral. El era compus din Camera deputaților, care erau aleși de electorat, și senat, membrii cărui erau numiți de către rege. Însă, în condițiile censului de avere ridicat, dreptul la vot l-au obținut doar 2,5 la sută din populația țării.

Napoleon al III-lea a avut o atitudine rece față de apariția Regatului Italiei ca un posibil viitor adversar al Franței în Europa. El continua să țină o garnizoană franceză la Roma, ceea ce împiedica încheierea procesului de unificare a Italiei.

Însă, francezii nu au putut împiedica alipirea Veneției la Italia, lucru ce a fost făcut cu ajutorul Prusiei. În aprilie 1866 a fost încheiat tratatul prusaco-italian, ce viza unele acțiuni comune împotriva Austriei. În luna iunie a aceluiași an, când a început războiul austro-prusac, trupele italiene au intrat în regiunea Veneției. Conform prevederilor tratatului semnat ulterior, Austria a fost nevoită să recunoască alipirea Veneției la Regatul Italiei. În afara teritoriului Italiei mai rămânea Roma și o parte din Statul Papal.

Procesul unificării Italiei s-a încheiat în anul 1870, când după înfrângerea în războiul franco-prusac și căderea celui de-al Doilea imperiu, garnizoana franceză a părăsit Roma. La 20 septembrie 1870 armata lui G. Garibaldi a intrat în acest oraș, devenit mai apoi capitală a Regatului Italiei. Posesiunile papale se limitau deja numai la Palatul din Vatican.

Concluzii

- ▶ În rezultatul unificării Germaniei și Italiei a fost restabilit adevărul istoric: două vechi popoare numeroase ale Europei au obținut propria statalitate. Depășirea fragmentării politice a creat condiții favorabile pentru dezvoltarea poporului german și italian.
- ▶ În Germania unificarea a avut loc „de sus”, iar în Italia, datorită unirii eforturilor – „de sus” și „de jos”.
- ▶ Germania și Italia unificate au declanșat o luptă pentru un loc demn printre statele de frunte din Europa.

Întrebări și însărcinări

1. În ce a constat concepția mic-germană de unificare a Germaniei? 2. Când a fost înființată Confederația Germană de Nord? 3. Care pământuri italiene au intrat în componența regatului Sardiniei în anul 1860? 4. Când a fost înființat regatul Italiei?

5. Care a fost planul lui O. Bismarck de unificare a pământurilor germane? 6. Caracterizați-l pe O. Bismarck ca activist politic. Care este rolul său în istoria Germaniei? 7. În ce mod s-a desfășurat unificarea Italiei?

8. Urmăriți după hartă principalele evenimente legate de unificarea Germaniei și Italiei. 9. Alcătuți în caiet tabelul comparativ „Unificarea Germaniei și Italiei.”

Planul caracteristicii	Germania	Italia
Premisele		
Căile de unificare		
Evenimentele principale		
Rezultatele		
Însemnătatea istorică		

10. În ajunul Campaniei „celor o mie” în frunte cu G. Garibaldi în Sicilia în anul 1860 C. Cavour scria: „Voi depune toate eforturile pentru a-i împiedica mișcării italiene să devină una revoluționară... Pentru aceasta sunt gata de orice...”. Cum putem explica această poziție a lui C. Cavour când ne amintim că el a fost un adept înflăcărat al unificării Italiei?

§ 13. Statele Unite ale Americii

1. Când au fost înființate SUA? **2.** Ce fel era orânduirea de stat a SUA? **3.** Determinați trăsăturile caracteristice ale dezvoltării social-economice și politice a SUA după înființarea lor.

Viața socială și economică a SUA în prima jumătate a sec. al XIX-lea. La începutul sec. al XIX-lea SUA erau o federație de state, teritoriile căreia se întindeau pe o suprafață de două mii de kilometri de-a lungul țărmului Atlantic al Americii de Nord. În anii 1803–1867 teritoriul țării s-a mărit de la 2,1 la 9,3 mii kilometri pătrați, iar numărul populației – de la 5,3 la 31,4 milioane persoane. Mărirea rapidă a teritoriilor acestor pământuri, spiritul antreprenoriatului liber, care domnea în SUA, le-a făcut cât se poate de atrăgătoare pentru persoanele strămutate. În perioada anilor 1820–1856 către această țară au emigrat mai mult de 4,2 milioane persoane.

Din secolul al XVII-lea în America de Nord erau aduși sclavii negri din Africa. În această perioadă numărul lor în componența populației SUA a crescut de la un milion de persoane în anul

Federație – denumirea unui stat unional, compus din mai multe organizații statale, fiecare din ele păstrându-și propriile organe ale puterii și subordonându-se organelor federative comune ale puterii.

Aboliționism – mișcare socială din SUA de la finele sec. al XVIII-lea – sec. al XIX-lea, care lupta pentru abolirea sclavagismului.

1800 la peste 4,4 milioane persoane în anul 1860. Sistemul sclavagist de gospodărire exista în sudul țării. Munca sclavilor negri era folosită la plantațiile de bumbac, trestie de zahăr, orez și tutun. În anul 1808 a fost impusă o restricție la aducerea noilor sclavi în SUA. După aceasta ei au început să fie „înmulțiți” aici ca animalele pentru vânzare sau să fie aduși nelegal.

La sfârșitul sec. al XVIII-lea în SUA a apărut mișcarea **aboliționistilor**, care optau pentru abolirea sclaviei, considerând că este un păcat să ia în proprietate un om. În anul 1816 aceștia au cumpărat pământuri pe

țărmurile Africii și au înființat statul **Liberia**. Aboliționiștii intenționau să-i răscumpere pe sclavi de la plantatori, să-i elibereze și să-i aducă în Liberia. Însă, această idee nu a cunoscut dezvoltare.

Odată cu înființarea, la 1852, a „Societății americane de luptă contra sclaviei” și începerea editării săptămânalului „Libereitor” („Eliberatorul”) (1831–1865), aboliționismul s-a transformat într-un factor important al vieții sociale a SUA și reunea peste 250 de mii de adversari ai sclaviei în țară. În anul 1840, în SUA apare „Partidul libertății”, care a declanșat lupta contra sclaviei.

Majoritatea covârșitoare a liderilor aboliționismului în frunte cu William Harrison, întemeietor al revistei „Libereitor” și viitor președinte al SUA, era de părerea că împotriva sclaviei trebuie de luptat în exclusivitate prin metoda condamnării morale, fără aplicarea forței. Însă, o parte din aboliționiști, condusă de cunoscutul activist al mișcării de eliberare a populației de culoare din SUA, Frederick Douglass, califica lupta armată drept mod viabil unic în problema abolirii sclaviei. În anul 1838, în statul Carolina de Nord apare „Societatea de cale ferată subterană”, cu ajutorul căreia aboliționiștii îi trimiteau pe foștii sclavi de culoare către Canada.

Un ajutor activ la fuga foștilor sclavi în Canada îl acorda fermierul-aboliționist, **John Brown**. În anii 1854–1855 el, împreună cu cei patru fii ai săi, a luat parte la luptele împotriva proprietarilor de sclavi în statul Kansas. În anul 1858 J. Brown a alcătuit proiectul Constituției provizorii a SUA, în care a fixat cerința lichidării definitive a sclavagismului în țară. În anul 1859 el a organizat o răscoală în statul Virginia, contând pe susținerea din partea sclavilor. Răscoala a fost înăbușită, iar J. Brown – asasinat. În anii Războiului Civil din perioada 1861–1865, cântecul „Corpul lui John Brown” a devenit imnul militarilor Nordului.

Populația băștinașă a Americii – amerindienii erau privați pe diferite căi de pământurile lor și, în pofida **rezistenței**, erau scoși treptat către partea de vest. În anii 30 ai sec. al XIX-lea toți amerindienii, care au mai rămas la est de râul Misisipi, au fost strămutați cu forța în rezervație – teritorii rezervate pentru traiul amerindienilor, lor fiindu-le interzisă așezarea în afara acestui teritoriu.

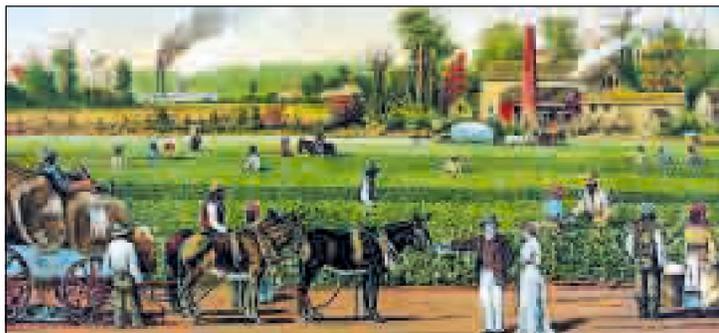
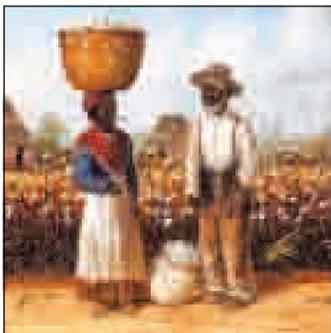
O trăsătură caracteristică a vieții americane din sec. al XIX-lea a devenit valorificarea de către strămutați a Vestului sălbatic. Pe acele pământuri ei înființau noi gospodării și deveneau **fermieri**. Aceasta era pentru ei o realizare a „*visului american*” – închipuire despre America ca despre o țară, în care fiecare om, datorită propriei fermități și muncii perseverente, își poate realiza aspirațiile.

Valorificarea activă a noilor pământuri era însoțită de înființarea pe ele a unor așezări ce se transformau cu timpul în orașe mari. Vestul devenea o piață de desfacere pentru industria Nordului, precum și o sursă de materie primă și produse alimentare.

Fermier – arendator sau proprietar de pământ, care duce pe el o gospodărie cu muncă proprie sau năimită.

Sclavi de culoare pe plantațiile de bumbac

? Ce informații despre munca sclavilor pe plantațiile din SUA putem obține din această ilustrație?

În această perioadă, în SUA au avut loc schimbări esențiale în sfera social-economică, ele fiind legate de desfășurarea revoluției industriale, care a început în statele nordice în ultimul deceniu al sec. al XVIII-lea. O particularitate deosebită a ei era lipsa rămășițelor precapitaliste, ce împiedicau dezvoltarea industriei în țările Europei Occidentale. Desfășurarea revoluției industriale a fost favorizată și de amplasarea teritorial-geografică a țării, ceea ce le permitea americanilor, pe de o parte, să se separe de lupta dintre Anglia și Franța pentru dominația în Europa, iar pe de altă parte – de a obține venituri însemnate în urma comerțului cu Europa. Un rol important în procesul creșterii economice în SUA l-a jucat mărirea numărului populației (în temei pe contul persoanelor strămutate din Europa). Populația nu creștea în asemenea ritmuri în nici o țară din lume.

O importanță excepțională în desfășurarea revoluției industriale o aveau forța de muncă, tehnica, intelectul și capitalurile din Europa. Primele mașini cu aburi, care erau folosite la fabricile industriei textile, au fost aduse în țară din Anglia la sfârșitul anilor 80 ai sec. al XVIII-lea în pofida interdicției impuse de guvernul britanic. Către mijlocul sec. al XIX-lea, industria textilă americană ceda, după volumul producției în lume, numai în fața celei engleze. Astfel, dacă în anul 1808 în țară funcționau numai 15 fabrici de bumbac, apoi către mijlocul secolului numărul fabricilor și uzinelor a crescut de zeci de ori.

Cu toate acestea, în perioada respectivă SUA rămâneau o țară agrară, unde majoritatea populației lucra în agricultură. Revoluția industrială s-a încheiat numai în partea de Nord. Dezvoltarea ei era frânată de statele sudice, unde dominau gospodăriile de plantații, bazate pe munca sclavilor.

La ridicarea prosperării țării a contribuit dezvoltarea transportului. La începutul sec. al XIX-lea au apărut multe nave fluviale cu aburi. Numeroasele canale uneau între ele râurile cu țărmul Oceanului Atlantic. În anul 1830 a fost inaugurată prima magistrală de cale ferată cu o lungime de 64

kilometri. În decursul anilor 1830–1860 lungimea căilor ferate a crescut de 300 de ori. Drept consecință, către finele anilor 50 ai sec. al XIX-lea, SUA au ieșit pe primul loc în lume după lungimea magistralelor feroviare în țară.

În anul 1807, inginerul irlandez autodidact, Robert Fulton, a construit prima, în SUA, navă pe roți acționată de forța aburilor „Clearmont”. Aceasta funcționa pe baza mașinii cu aburi a lui James Watt și avea o lungime de 43 de metri. Primul său itinerar de 270 de kilometri, de la New-York la Albany, pe fluviul Hudson, nava l-a depășit în 32 de ore în condițiile unui vânt puternic și împotriva curentului.

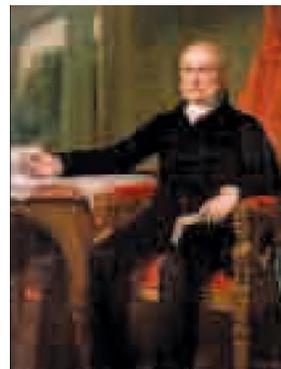
În rezultatul revoluției industriale, s-au format noi pături ale societății americane – burghezia industrială și muncitorii năimiți. Munca în industrie la acea vreme era un fenomen temporar cu scopul acumulării de bani. Americanii erau deosebit de mobili. Ei schimbau ușor locul de trai și ocupația atunci când vedeau posibilitatea de a obține un venit mai mare.

2 Viața politică a SUA. Viața politică a Statelor Unite s-a caracterizat prin formarea sistemului bipartid. Datorită acestui sistem, posturile mai superioare erau ocupate de reprezentanții partidelor, care au obținut o majoritate relativă a voturilor electoratului. Primele partide politice din SUA au devenit *federaliștii* (continuatori ai lui George Washington, care se pronunțau pentru o putere federală consolidată, apărau interesele burgheziei comerciale și financiare și, parțial, ale plantatorilor bogăți) și *republicanii democrați* (adeptii lui Thomas Jefferson, care optau pentru consolidarea puterii statelor și se bazau pe susținerea fermierilor și altor categorii ale populației cu venituri mijlocii).

În anul 1828 a fost înființat **Partidul democrat**, care există în SUA până în prezent. El nu a preluat în întregime politica republicanilor democrați, dar susținea, de asemenea, politica sporirii atribuțiilor statelor. În perioada președinției lui **John Adams** (1825–1829), adeptii lui au înființat partidul *Republicanilor naționali*, care împărtășea pozițiile foștilor federaliști, ce-și încetase activitatea ceva mai înainte.

În anul 1841 politica republicanilor naționali a fost continuată de noul partid Whig. În interiorul Partidului Democrat, în acest timp, a crescut influența reprezentanților Sudului sclavagist. Whigii erau dispuși la un compromis cu ei. În situația agravării contradicțiilor dintre Nord și Sud creștea necesitatea într-o forță politică, care să se opună în mod ferm democraților.

John Quincy Adams, cel de-al șaselea președinte al SUA, fiul celui de-al doilea președinte al SUA, John Adams

În anul 1854, la Chicago a fost înființat **Partidul republican**, care activează în SUA și în zilele noastre. Primul său lider a devenit **Abraham Lincoln** (1809–1865). În componența partidului au intrat mulți din foștii whigi. Republicanii erau sprijiniți de fermieri, întreprinzători și muncitori năimiți din Nord și Vest.

Atitudinea celor două partide față de una dintre cele mai dureroase probleme de la acea vreme – sclavia, se deosebea esențial. Democrații considerau că fiecare stat trebuie să decidă singur: să accepte sau nu sclavia pe teritoriul său. Republicanii nu cereau abolirea imediată a sclavagismului, dar se pronunțau pentru nerăspândirea acestui fenomen pe noile pământuri din Vest.

3 **Expansiunea teritorială a SUA.** În perioada 1803–1867 guvernul american a întreprins, prin diferite metode, o **expansiune** teritorială în America de Nord. Una din cauzele acesteia a fost necesitatea unor noi pământuri în legătură cu creșterea rapidă în lume a cererii la bumbac.

Expansiune – extinderea zonei de influență sau de dominație în diferite sfere (teritoriu, economie, politică) pe calea cotozirii pământurilor, piețelor de desfacere și a surselor de materie primă ale altor state.

În anul 1803, în timpul președinției lui Thomas Jefferson, SUA au făcut prima mare achiziție teritorială, cumpărând

pentru suma de 15 milioane de dolari colonia Louisiana de la Franța. În rezultatul alipirii Louisianei, SUA și-au dublat teritoriul și au obținut acces la portul Noul Orleans.

În anii 1812–1814 SUA au dus război cu Marea Britanie în încercarea de a lua de la ea Canada. Însă, după ce desantul britanic a ocupat Washingtonul, iar flota a bombardat orașele portuare, SUA au căzut de acord să recunoască frontierele existente și au renunțat la intențiile lor. În anul 1819 britanicii le-au cedat colonia Red-River. În anii 1813–1819 SUA au ocupat pe părți insula Florida, iar apoi le-au plătit pentru ea spaniolilor cinci milioane de dolari.

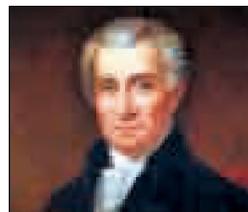
După obținerea independenței de spanioli de către Mexic, mulți americani s-au strămutat cu traiul în partea de nord a țării. În anul 1836, în rezultatul unei răscoale, americanii au proclamat crearea statului Texas, independent de Mexic. Peste nouă ani Texas a intrat în componența SUA ca stat aparte. Acesta a devenit un pretext pentru războiul americano-mexican din 1846–1848, unul de succes pentru SUA. În consecință, Mexicul a pierdut nu numai Texasul, ci și toate pământurile din partea de nord, ce constituiau 55 la sută din teritoriul statului, obținând sub formă de compensații 15 milioane de dolari. Aici au fost înființate statele Arizona, California, Nevada, New-Mexico și Utah.

În anul 1836, în baza unui tratat dintre SUA și Marea Britanie, a fost recunoscută definitiv frontiera de nord cu posesiunile engleze din Canada. Către SUA au trecut teritoriile de nord-vest, unde au fost create mai târziu statele oregon, Washington și Idaho. În anul 1853 americanii au cumpărat, pentru zece milioane de dolari, de la Mexic teritoriul Mesilia.

Ultima mare achiziție a SUA au devenit Alaska și Insulele Aleutine, cumpărate de la Imperiul Rus în 1867 pentru suma de 7,2 milioane dolari.

4 „**Doctrina Monroe**”. În primele decenii ale sec. al XIX-lea popoarele din America Latină au fost cuprinse de lupta de eliberare, un rezultat al căreia a devenit obținerea de către ei a independenței de stat. Președintele de atunci al SUA, federalistul **James Monroe** (1817–1825) a recunoscut noile state independente.

În același timp, Sfânta Alianță a dorit să-și întoarcă coloniile spaniole din America Latină. Acest lucru nu corespundea planurilor Marii Britanii în ceea ce privește dezvoltarea comerțului cu această zonă. Ea a încercat, cu ajutorul flotei, să-și apere interesele comerciale pe continentul american. Administrația SUA, la rândul ei, nu dorea o extindere a posesiunilor engleze în America. Președintele SUA a decis să-și facă publică poziția prin discursul tradițional către Congres și a făcut, la **2 decembrie 1823**, o declarație ce a intrat în istorie ca „**doctrina Monroe**”.

James Monroe, cel de-al cincilea președinte al SUA

Din discursul către Congres al președintelui J. Monroe (1823)

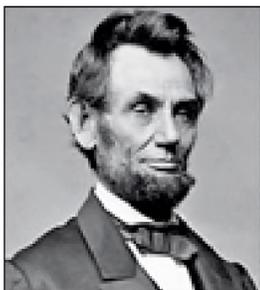
De acum înainte continentele americane nu vor mai fi privite ca obiect al colonizării din partea oricărui stat european. Orice încercare din partea lor de a-și extinde sistemul (politic) asupra oricărui sistem al emisferei noastre va fi calificată de noi drept pericol pentru pacea și securitatea noastră.

Nu ne-am amestecat și nu ne vom amesteca în treburile coloniilor oricărui stat european sau a țărilor dependente de el. Însă, cât privește guvernele țărilor, ce și-au proclamat și și-au apărat independența și pe care noi am recunoscut-o, orice intervenție din partea vreunui stat european cu scopul de a le asupra sau a decide soarta lor, nu poate fi calificată de către noi astfel decât un gest neprietenesc la adresa Statelor Unite.

- ?** 1. În ce a constatat esența „doctrinei Monroe”, proclamate de președinte? 2. De ce ea a fost supranumită pe scurt „America pentru americani”?

5 **Agravarea conflictului în SUA.** Problema sclavagismului era cea mai complicată pentru societatea americană de atunci. Într-un singur stat funcționau concomitent două sisteme – al sclaviei și al pieței libere, al capitalului și al forței de muncă. În anii 50 ai sec. al XIX-lea dezvoltarea SUA a dus la agravarea contradicțiilor dintre Nord și Sud.

În timp ce Nordul, cuprins de valul revoluției industriale, se dezvoltă vertiginos, productivitatea scăzută a muncii sclavilor din Sudul agrar frâna dezvoltarea țării. Folosirea muncii ieftine (aproape gratuite) a sclavilor le permitea plantatorilor să obțină venituri considerabile cu cheltuieli minime. Acest lucru trezea invidie, uneori proteste, la întreprinzătorii din Nord, care plăteau forța de muncă năimită. Dacă în partea de Nord atitudinea

Abraham Lincoln, cel de-al XVI-lea președinte al SUA

față de sclavie era una negativă, apoi în Sud prevala închipuirea că „negrul nu este egal cu omul alb, iar supunerea sclavă unei rase mai superioare este starea lui firească și normală”.

Contradicțiile s-au agravat odată cu alipirea la SUA a noi teritorii în partea de Vest. Plantatorii din Sud cumpărau acolo cele mai bune pământuri. Acest lucru a generat nemulțumirea fermierilor simpli, care cereau de la putere să interzică răspândirea sclaviei în statele din Vest.

În anul 1861 președintele al SUA a fost ales liderul Partidului republican, Abraham Lincoln. Republicanii erau adepții limitării sclaviei la teritoriile statelor din Sud, fiind de părerea că, cu timpul, aceasta va duce la falimentarea gospodăriilor de plantații. Plantatorii din Sud vedeau în aceasta un pericol pentru existența lor și au luat cursul spre separarea de SUA și crearea unui stat aparte, unde sclavia va fi legalizată.

Victoria lui A. Lincoln la alegerile prezidențiale a devenit un pretext pentru separarea Sudului de SUA. În luna februarie a anului 1861 a fost înființată Confederația Statelor Americii, compusă din 11 state din Sud care susțineau sclavia și care au declarat despre ieșirea din componența SUA. În postul de președinte al noii entități a fost ales Jefferson Davis, iar orașul Richmond din statul Virginia a devenit capitala ei.

6 **Războiul Civil American.** La 12 aprilie 1861 confederații au ocupat furtul Sumter (din apropierea orașului Charleston), aflat sub suzeranitatea federaților. Ca răspuns A. Lincoln a declarat mobilizarea în armata SUA a 75 mii de voluntari și aplicarea blocadei maritime a Sudului.

i

Confederație – uniune de state suverane aparte, unite prin organe de conducere comune, creată cu un anumit scop, preponderent de politică externă sau militară.

Război civil – luptă armată pentru puterea de stat între grupele sociale din interiorul țării.

Războiul Civil American din anii 1861–1865 – război între cele 11 state sclavagiste din Sud, care au ieșit din componența Confederației Unionale (confederatele) și guvernul federal al Statelor Unite (federatele).

Aceste evenimente au constituit începutul **Războiului Civil American din anii 1861–1865**. În timpul Războiului Nordul prevala asupra Sudului după numărul populației și potențialul economic. Însă, după declanșarea războiului de partea confederaților au trecut aproape o treime din ofițerii și generalii armatei SUA, originari din Sud.

În prima etapă a Războiului din anii 1861–1865 Sudul deținea superioritatea. Federatele, care luptau pentru restabilirea unității țării, evitau acțiunile care puteau

complica în viitor relațiile lor cu Sudul. Acest lucru le-a permis confederaților, armata cărora era condusă de talentatul general, **Robert Lee** (1807–1870) să obțină succese însemnate și chiar să pună în pericol capitala federalilor – Washington.

În Război, de partea Confederației, putea să intervină Marea Britanie, care nu dorea să-i piardă pe furnizorii de bumbac și piețele de desfacere din Sud. În asemenea condiții administrația lui A. Lincoln a început să acționeze mult mai ferm. În luna mai a anului 1862 Congresul SUA a adoptat legea Homsteadelor (fermelor de familie). Astfel, fiecare american, dacă el nu lupta împotriva Nordului, putea primi pământ din fondul statului și să devină proprietarul lui cu condiția că-l va lucra timp de cinci ani. Această lege i-a asigurat susținere guvernului federal în statele agrare din Vest.

La 22 septembrie 1862 A. Lincoln a anunțat că în 1863 sclavia în Sud va fi interzisă, iar foștii sclavi, ca cetățeni liberi, se pot înrola în armata federală.

Din Proclamația de emancipare (eliberare) a sclavilor a președintelui A. Lincoln (1863)

Eu, Abraham Lincoln, președinte al Statelor Unite, comandant suprem al armatei și flotei... ordon și accentuez că toate persoanele care erau considerate sclavi... din acest moment și în viitor sunt libere și că puterea executivă a Statelor Unite, inclusiv puterea militară și cea maritimă, va recunoaște și apăra libertatea numitelor persoane... Anunț și aduc la cunoștința tuturor că persoanele care corespund criteriilor necesare vor fi înrolate în serviciul militar al Statelor Unite...

Rezumând, îmi exprim convingerea sinceră că acest act al echității este just în fața Constituției din punctul de vedere al necesităților militare. Fac apel la respectul demnității omului și cer mila Atotputernicului Dumnezeu.

- ? 1. Cum a folosit președintele prerogativele sale de comandant suprem pentru eliberarea sclavilor? 2. De ce, în opinia voastră, situația militară a dictat un asemenea pas?

Datorită eliberării sclavilor și permisiunii de a se înrola în armată spre sfârșitul războiului în armata federală serveau circa 200 mii de soldați de culoare. Din acel moment Războiul a devenit nu numai o luptă pentru unitatea țării, ci și împotriva sclaviei.

Măsurile întreprinse au constituit un moment de cotitură pentru federate în anii 1863–1865, ceea ce le-a permis să ia inițiativa armată în mâinile lor.

La 1–3 iulie 1863, în timpul bătăliei de lângă Gettysburg din statul Pennsylvania, armata federală condusă de generalul **Ulysses Grant** (1822–1885), le-a aplicat confederatelor o înfrângere zdrobitoare silindu-le să se retragă. Această bătălie a devenit un punct de cotitură al Războiului. În anii 1864–1865 U. Grant i-a distrus pe confederați în cadrul a patru operațiuni militare concomitente. Drept consecință, generalul R. Lee s-a văzut nevoit să semneze, la 9 aprilie 1865 în apropiere de orașul Appomattox, împreună cu U. Grant, actul de capitulare a armatei principale a confederațiilor. Practic, Războiul a luat sfârșit.

Generalul Ulysses Grant, cel de-al XVIII-lea președinte al SUA

Una din bătăliile Războiului Civil:
în stânga – federații cu drapel cu stele,
în dreapta – confederații

Bătălia pentru fortul Hindman din Arkansas
din ianuarie 1863 cu canoniere blindate

? Ce informații despre mersul acțiunilor militare din Războiul Civil American putem obține din aceste ilustrații?

Una dintre cele mai tragice pagini ale Războiului Civil a devenit ziua de 14 aprilie 1865. În loja teatrului Ford din Washington, un simpatizant al Statelor de Sus, actorul John Booth l-a rănit mortal pe președintele A. Lincoln. Aceasta, însă, nu a schimbat rezultatele războiului.

Războiul Civil a devenit cea mai sângeroasă conflagrație din istoria SUA. Confederații au pierdut în el 258 mii de persoane, iar federații – 360 mii de oameni. Războiul a consolidat rolul dominant al Nordului în viața economică și politică a țării și a păstrat unitatea SUA ca stat. Au fost rulate bazele gospodăriilor de plantații și determinat definitiv modelul de ferme în dezvoltarea agriculturii americane.

7 Reconstrucția Sudului. Distrugerea Confederației a constituit doar prima etapă a luptei împotriva plantatorilor-sclavagiști și a modului de gospodărire practicat de ei. Cea de-a doua etapă a ei în Sud urma să de-

---

Reconstrucția Sudului – transformări desfășurate de către guvernul federal al SUA în statele sudice cu scopul lichidării organelor puterii, departamentelor, legilor și tradițiilor, care s-au constituit acolo în perioada dominației plantatorilor.

---

vină confiscarea pământurilor de la foștii proprietari și transmiterea lor oamenilor de culoare și celor albi fără de pământ, privarea foștilor proprietari de sclavi de influența politică și acordarea de drepturi politice și social-economice populației de culoare. După încheierea Războiului Civil, în conformitate cu legile adoptate

de majoritatea republicană din Congresul SUA, în statele sudice au început transformările – așa-numita **reconstrucție a Sudului**. Conform Legii „Despre reconstrucția militară” (1867) teritoriul fostelor state răsculate din Sud erau divizate în cinci districte militare, conduse de generali ai armatei federale.

Sub supravegherea comandanților de districte, în fiecare stat, în baza dreptului electoral general (inclusiv oamenii de culoare), erau alese organe legislative locale, care elaborau constituții democratice noi. Acestea urmau să aprobe amendamentul la Constituție despre abolirea sclaviei și amendamentul numărul 14, potrivit căruia dreptul la vot era acordat tuturor bărbaților – locuitori ai SUA de la 21 de ani în sus (cu excepția amerindienilor), amendamente adoptate de Congres în iunie 1866. După aceasta statele răsculate ale Sudului au aderat din nou la Confederație, iar administrația militară a fost lichidată.

După împlinirea prevederilor Legii „Despre reconstrucția militară” Congresul a readus, la 1868, în Uniune statele Arkansas, Carolina de Sud, Carolina de Nord, Louisiana, Georgia, Alabama și Florida, iar în 1870 – statele Mississippi, Texas și Virginia.

În timpul reconstrucției Sudului, pământurile tuturor plantatorilor, care au luat parte la Război, au fost vândute cu forța. Drept rezultat, în Sud a crescut cu mult numărul gospodăriilor de fermieri. În același timp, mulți dintre foștii sclavi, neavând studii, specialitate, pământ și mijloace pentru existență, au fost sortiți la sărăcie și dependență economică de cei albi. În consecință, afro-americii (astfel erau numiți acum foștii sclavi) pierdeau din activismul lor politic și deveneau o

---

Afro-americiani –

denumire aplicată pentru cetățenii americani de origine africană.

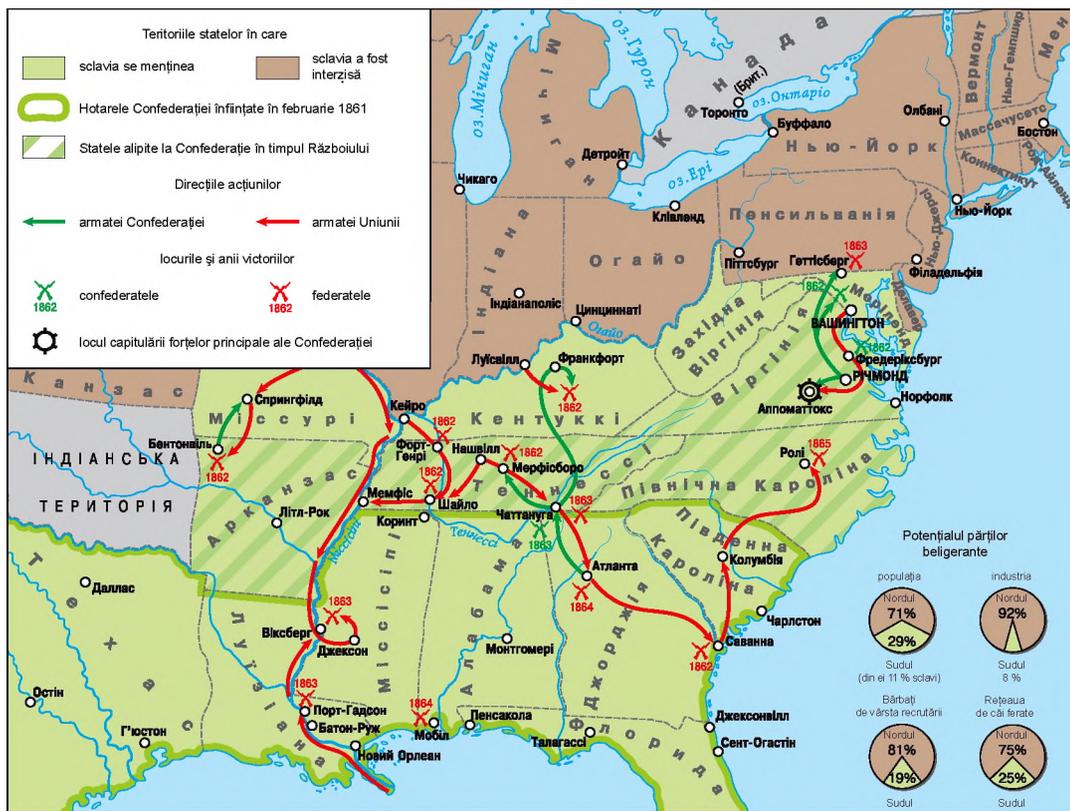
---

sursă de încordare socială permanentă în zonă. În anul 1866 în Sud apare Ku Klux Klan – scopul căreia era de a împiedica reconstrucția Sudului prin intermediul răspândirii convingerilor despre superioritatea rasei albe. Membrii organizației, îmbrăcați în ploverie de culoare albă, îi intimidau pe afroamericiani, împiedicându-i să participe la votare. În legătură cu manifestările de violență față de oamenii de culoare, în anii 1870–1871 au fost adoptate o serie de legi pentru dezactivarea organizației.

În anul 1872, puterea federală, considerând îndeplinite toate sarcinile privind reconstrucția Sudului, a întreprins unii pași de conciliere cu foștii adversari. Congresul a adoptat legea „Despre amnistierea generală”, prin care erau restabiliți în drepturi toți foștii membrii ai Confederației, cu excepția a 500 de persoane.

La alegerile prezidențiale din 1876 candidații din partea republicanilor și democraților au întrunit un număr de voturi egal. Conform unei înțelegeri între Partidele Republican și Democrat, președinte al SUA a devenit republicanul Rutherford Hayes. Cu ajutorul democraților, el a scos din Sud ultimele unități ale armatei federale și a renunțat, în mod practic, la responsabilitatea organelor centrale ale puterii pentru respectarea drepturilor civile ale afro-americanilor. Compromisul, obținut între democrați și republicani la 1877, este considerat data încheierii reconstrucției Sudului.

Războiul Civil American din SUA (1861–1865)

Concluzii

- ▶ În prima jumătate a sec. al XIX-lea, după indicii dezvoltării lor economice, SUA au devenit una din țările de frunte din lume, situându-se pe locul doi după Marea Britanie la cota mondială a producției industriale.
- ▶ În rezultatul expansiunii teritoriale, SUA s-au transformat într-un stat transcontinental, care se întindea pe întregul continent nord-american de la Oceanul Atlantic până la cel Pacific.
- ▶ Apariția „doctrinei Monroe” a devenit o mărturie că SUA erau conștiente de drepturile, obligațiile și interesele lor ca subiect al relațiilor internaționale în emisfera de Vest și intenționau să le protejeze.
- ▶ Războiul Civil din anii 1861–1865 a dus la soluționarea conflictului în favoarea Nordului. El a consolidat rolul de lider al acestei regiuni în viața economică și politică a țării.

Întrebări și însărcinări

1. Ce înseamnă federație? **2.** Pentru ce luptau aboliționistii? **3.** Care au fost primele partide politice din SUA? **4.** Ce înseamnă „doctrina Monroe”? **5.** Numiți bătăliile principale din cadrul Războiului Civil din SUA. **6.** Când a început reconstrucția Sudului?

7. Definiți particularitățile vieții sociale și economice a SUA în perioada respectivă. **8.** Cum a avut loc mărirea teritoriului SUA în perioada anilor 1803–1867? **9.** În ce au constatat cauzele apariției, esența și consecințele „doctrinei Monroe”? **10.** Cum a început Războiul Civil în SUA? Cum se schimba treptat caracterul lui? Ce a influențat aceste schimbări?

11. Alcătuiți în caiet tabelul „Particularitățile dezvoltării SUA în prima jumătate a sec. al XIX-lea”.

Sferele vieții			
Economică	Socială	De politică internă	De politică externă

12. Indicați pe hartă principalele realizări teritoriale ale SUA în anii 1803–1867. **13.** Uniți-vă în grupuri mici și discutați despre momentele comune și deosebirile în dezvoltarea SUA și țărilor europene din acea perioadă.

14. În condițiile agravării situației după proclamarea noilor state independente în America Latină, convingându-l pe președintele J. Monroe să-și expună poziția, secretarul de stat al SUA, J. Adams, spunea: „Mai bine cinstit, cu demnitate, să ne expunem principiile decât să fim o barcă ce se târăște în urma unei nave militare exgleze”. Explicați ce a avut în vedere J. Adams. Ce rol, după părerea voastră, l-a jucat „doctrina Monroe” în relațiile internaționale din acea perioadă?

§ 14. Crearea statelor independente în America Latină

1. Care țări europene aveau posesiuni coloniale în America de Sud la sfârșitul sec. al XVIII-lea? **2.** Ce înseamnă luptă de eliberare națională? **3.** Dați exemple ale luptei de eliberare națională a popoarelor Europei din acea perioadă.

America Latină la sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea. Denumirea de America latină este utilizată atunci când facem referire la țările din America de Sud și Centrală și la insulele din Marea Carai-bilor. Colonizatorii europeni, care au domnit aici timp de trei veacuri, au contribuit la răspândirea în aceste locuri a limbilor spaniolă, portugheză și franceză, care provin de la latina veche. De aici și denumirea regiunii.

La sfârșitul sec. al XVIII-lea majoritatea teritoriului Americii Latine aparținea Spaniei. Posesiunile ei coloniale erau unite în patru vice-regate: *La Plata* (actualul teritoriu al Argentinei, Uruguayului, Paraguayului, Boliviei), *Noua Granadă* (actualul teritoriu al Columbiei, Panamei, Venezuelei, Ecuadorului), *Noua Spanie* (Mexicul și o parte din America Centrală), *Peru* (Chile și Peru). Spania stăpânea, de asemenea, insulele Cuba, Puerto-Rico și Haiti. Portugaliei îi aparținea Brazilia, ce ocupa aproape jumătate din întreg teritoriul Americii de Sud.

În perioada marilor descoperiri geografice navigatorul portughez, Pedro Cabral, a descoperit partea de est a Americii de Sud. Un timp îndelungat portughezii duceau, din coloniile întemeiate aici, material lemnos de preț, pe care le numeau „pau brazil”. Denumirea de „Brazilia” a fost dată ulterior acestei părți a Americii Latine.

Colonia Saint-Domingue de pe insula Haiti era compusă din partea franceză (de vest) și spaniolă (de est), iar Guaiana era împărțită în posesiuni coloniale britanice, olandeze și franceze. În toate coloniile europenilor din America Latină puterea aparținea administrațiilor coloniale, ce erau numite de metropolă.

Populația Americii Latine era reprezentată de *amerindieni* (locuitori autohtoni ai acestei regiuni), persoane strămutate din Europa, originari din

Amerindieni brazilieni

Africa și cei ce s-au născut din căsătorii mixte. Din componența populației de 16 milioane a coloniilor spaniole, circa 7,5 milioane o constituiau amerindienii, 5,3 milioane – *metișii* (născuți din relația unei persoane de rasă albă și a unui amerindian), *mulatrii* (născuți din relația persoanelor albe și celor de culoare) și *sambo* (indivizi născuți din părinți negri).

Trei milioane de persoane le constituiau *creolii* (persoane de culoare albă născute în colonii). Populația Braziliei portugheze era de 3,2 milioane de persoane,

dintre care 1,3 milioane erau sclavi de culoare. În total, în perioada respectivă, în America Latină erau aproape două milioane de sclavi de culoare.

O importanță excepțională pentru situația omului în America Latină o aveau originea și culoarea pielii. Pe primul loc se situau oamenii albi, ce proveneau din Europa. Mai jos se situau creolii, iar după ei – metișii, mulatrii, sambo și amerindienii. Pe poziția cea mai joasă erau considerați oamenii de culoare, care proveneau din sclavii de culoare aduși din Africa.

Majoritatea covârșitoare a amerindienilor se aflau în proprietatea statului. Aceștia plăteau tributul direct, munceau fără plată în mine și la construcții. Lor le era interzis să-și schimbe locul de trai fără permisiunea administrației coloniale. Latifundiarilor (marii proprietari funciari) lua pământurile amerindienilor, iar pe aceștia îi transformau în muncitori năimiți. Numai un număr neînsemnat din latinoamericani îl constituiau țărani liberi crescători de animale (gaucho în La Plata și lianero în Noua Granadă). Marea majoritate a populației ce lucra erau sclavii-peoni, ce munceau pe datorie la stăpânii lor. Dependența acestora de creditori era transmisă prin moștenire și trecută pentru generațiile următoare. Pe plantațiile de sfeclă-de-zahăr din Brazilia munceau sclavii de culoare. Amerindienii, negrii, metișii, mulatrii și sambo erau privați de dreptul de a ocupa oarecare funcții în administrațiile coloniale și în organele autoadministrării locale.

Majoritatea aristocrației locale (creolii) o constituiau proprietari de plantații și întreprinderi comerciale foarte înstăriți. Nemulțumirea lor era generată de taxele mari, permisiunea de a-și realiza producția numai în

metropolă, existența monopolurilor din partea statului (drepturilor exclusive) la vânzarea sării, tutunului și altor mărfuri. Deoarece creolilor le era interzis să ocupe funcții administrative, ei se pronunțau pentru acordarea dreptului la autoadministrare pentru colonii.

2 Răscoala de pe Insula Haiti. Prima revoltă anticolonială de succes în America Latină a început în partea franceză de vest a coloniei Saint-Domingue, pe insula Haiti. Aici erau concentrați circa 500 de mii de sclavi de culoare și mulatri, proprietarii cărora erau 4–5 mii de familii ale plantatorilor. Condițiile îngrozitoare de muncă pe plantațiile de zahăr erau des cauza nemulțumirilor. Știrile despre evenimentele revoluției din Franța au avut o influență colosală asupra situației din colonie.

La **22 august 1791** pe insulă a izbucnit o răscoală, la care au participat peste zece mii de sclavi. Lor li s-au alăturat sclavii de culoare fugiți de la stăpâni lor, și „micii albi” (fermierii mărunși, muncitorii năimiți, meșteșugarii). Răsculații erau conduși de un fost sclav pe nume **Francois Dominique Toussaint** (circa 1743–1803), numit mai târziu **Louverture** (din franceză – descoperire) pentru că le-a deschis tuturor drumul spre libertate. Conducătorul răsculaților a dat dovadă de unele calități de comandant de oști și politician. Cu ajutorul unor campanii-fulger acesta reușește să-i elibereze pe sclavi. După ce Convenția Națională a anunțat despre abolirea sclaviei în coloniile franceze și a recunoscut puterea lui F. Toussaint, acesta a obținut retragerea din Haiti a trupelor britanice și spaniole, și-a subordonat întreaga insulă și a transformat-o într-o țară condusă de afro-americani sub protectoratul Franței. În anul 1800 el s-a proclamat general-guvernator pe viață al insulei.

Francois Dominique
Toussaint Louverture

În anul 1801 F. Toussaint a dat publicității Constituția Haiti, prin care a fost confirmată abolirea sclaviei, proclamată egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, inviolabilitatea proprietății private. După Franța se menținea doar suzeranitatea formală asupra țării. În anul 1802 Primul Consul, Napoleon Bonaparte, a decis să restabilească controlul asupra insulei, însă s-a ciocnit de o rezistență dărză din partea populației locale. Și atunci francezii au recurs la șiretlicuri. Ei i-au propus lui F. Toussaint să încheie un acord de pace și, ademenindu-l, l-au arestat. Liderul haitienilor a murit într-o închisoare franceză. Însă, rezistența împotriva francezilor nu a încetat. Peste doi ani revolta din Haiti s-a încheiat cu victorie. În anul 1804 aici a fost proclamată crearea primului, în istoria Americii Latine, stat independent – Republica Haitiană.

3 Premisele luptei latinoamericanilor împotriva dominației spaniole. Lupta de eliberare națională în coloniile spaniole a fost condiționată de slăbirea legăturilor economice cu metropola în timpul războaielor napoleoniene.

Bătălia din Saint-Domingue. 1845.
Pictor January Suchodolski

? Ce informații despre bătălie putem obține din ilustrație?

Inițiatori ai declanșării luptei de eliberare națională a coloniilor latino-americane au fost creolii. La începutul sec. al XIX-lea creolii se simțeau deja nu persoane strămutate din Europa, ci latinoamericani, locuitori băștinași pe aceste pământuri, care au dreptul exclusiv de a decide destinul lor.

Drept imbold pentru începutul luptei au servit evenimentele din Spania când în 1808 acolo au năvălit trupele franceze, iar Napoleon I l-a instaurat pe tronul Spaniei pe fratele său, Joseph Bonaparte. În fața locuitorilor coloniilor spaniole din America Latină a apărut o problemă serioasă: să susțină noua putere, să se supună vechiului rege sau să ia puterea în mâinile lor. Refuzul Huntei, care s-a situat în fruntea luptei împotriva cotropitorilor francezi în Spania, de a merge la compromis în fața coloniștilor și a le oferi autoadministrare, a sporit numărul adepților rușerii definitive a legăturilor cu metropola.

4 **Războiul de independență al coloniilor spaniole din America Latină (1810–1826).** Un rol important în răspândirea ideilor de luptă împotriva exploataării coloniale în America Latină l-a jucat *Mișcarea masonică*, inițiată de venezuelezul **Francisco de Miranda** (1754–1816). Organizațiile secrete ale

masonilor activau pe întreg continentul. Aceștia editau și difuzau ilegal documentele Marii Revoluții Franceze de la finele sec. al XVIII-lea, propagau ideile independenței de metropolă și făuririi propriei statalități după modelul SUA.

Masonerie – mișcare etico-religioasă națională, simpatizanții căreia chemau la perfecțiunea morală a oamenilor și unirea acestora după principiile libertății, egalității și fraternității.

În vara anului 1810, în cele mai mari centre ale coloniilor spaniole (Buenos-Aires, Caracas, Quito, Bogota) au izbucnit răscoale, ce s-au soldat cu înlăturarea dominației metropolei. Aceste evenimente sunt considerate începutul **Războiului de Independență în coloniile spaniole din America Latină**. Deoarece în diferite părți ale continentului războiul a avut particularitățile sale, sunt evidențiate trei zone principale: Venezuela și Noua Granadă (actuala Columbia), sudul Americii Latine, Mexicul.

Mai întâi centru al luptei a devenit Venezuela, unde mișcarea de eliberare națională a fost condusă de „Societatea patriotică”, înființată de creoli. Ea cerea acțiuni ferme din partea Huntei creoliene, care a preluat puterea la Caracas după răsturnarea puterii spaniolilor. Unul din liderii tinerilor patrioți venezuezi a devenit **Simon Bolivar** (1783–1830).

Simon Bolivar – renumit om de stat și militar latino-american, liderul Războiului de Independență a coloniilor spaniole din America Latină. Fiind influențat de viziunile iluminiștilor europeni, S. Bolivar a jurat să elibereze America Latină de dominația spaniolă. El a revenit în Venezuela un republican convins și a declanșat lupta împotriva colonizatorilor. Energia inepuizabilă a lui S. Bolivar, devotamentul lui față de Patrie, capacitatea de a-i duce după sine pe oameni, talentul de comandant de oști, i-au permis să joace un rol decisiv în timpul Războiului de Independență. Anume de aceea, urmașii recuscători l-au supranumit „Eliberatorul”.

La **5 iulie 1811** Congresul Național proclamă, la Caracas, crearea republicii independente Venezuela. Constituția ei a determinat drepturile civile fundamentale, a anulat titlurile nobililor și dijmele feudale. Însă, noua putere nu a abolit sclavia și nu a satisfăcut necesitățile amerindienilor și metișilor. De acest lucru s-au folosit spaniolii, care, agitând o parte din țărani împotriva stăpânilor-creoli, i-au atras de partea lor.

Înfrângerile l-au impus pe S. Bolivar să recurgă la pași mai fermi. El a anunțat abolirea robiei și acordarea de pământ țăranilor în caz de victorie, ceea ce i-a permis să atragă o parte însemnată de voluntari în armata sa. În anul 1816 începe o nouă etapă a războiului, care s-a încheiat la 1821 cu eliberarea Venezuelei și Granadei Noi de dominația spaniolă. În același an s-a luat hotărârea de a uni teritoriile eliberate în componența republicii federative Columbia Mare. Președinte al republicii a fost ales temporar S. Bolivar. Războiul a durat cu unele succese schimbătoare în perioada anilor 1812–1816.

În același timp, în partea de sud a Americii Latine se desfășura războiul de eliberare. La 9 iulie 1816 aici a fost proclamată independența Provinciilor unite La plata (din 1826 – Argentina). La începutul anului 1817 generalul creol, **Jose Francisco de San Martin** (1778–1850), adunând o puternică armată, a condus traversarea Anzilor în Chile. Rebelii au distrus forțele spaniole. La data de **5 aprilie 1818** a fost proclamată independența *Chile*. În anul 1820–1821 J. San Martin a organizat o campanie în Peru, unde, după victoria asupra spaniolilor de la **28 iulie 1821**, a proclamat în mod solemn independența țării. Însă, spaniolii nu au depus armele și continuau să mențină controlul asupra zonelor montane înalte din *Peru*. Abia peste trei ani, cu ajutorul lui Simon Molivar, această parte a țării a fost complet eliberată de spanioli. Statul înființat aici în cinstea liderului Războiului de Independență, a fost numit *Bolivia*. De asemenea, și-au proclamat independența *Paraguay* (1811) și *Uruguay* (1825).

Lupta latino-americanilor a avut succes și din cauză că țările Sfintei Alianțe nu au putut să vină în ajutorul spaniolilor în legătură cu apariția „doctrinei Monroe” și a pericolului din partea Marii Britanii de a interveni în situație.

Simon Bolivar

În anul 1810 Războiul de Independență a cuprins Mexicul. El s-a îmbinat cu lupta sclavilor de culoare, a țăranilor-amerindieni și a sărăcimii de la orașe împotriva jugului colonial. La început răscoala a fost condusă de preotul catolic, **Miguel Hidalgo** (1753–1811), iar după moartea acestuia – de **Jose Maria Morelos** (1765–1815). În anul 1815 răsculații au proclamat Independența Mexicului, fiind zdrobiți peste doi ani de către spanioli care și-au reinstaurat dominația. Instabilitatea politică în metropolă și represivele permanente au îndemnat păturile creoliene de la orașe să reînceapă lupta. Noua răscoală anti-spaniolă a fost condusă de colonelul-creol, **Agustin de Iturbide** (1783–1824). În anul 1821 a fost proclamată Independența *Mexicului*, iar peste doi ani țara a devenit republică. În anul 1823 regiunile de sud, care s-au separat de Mexic, au înființat un stat independent aparte – *Provinciile Unite ale Americii Centrale*.

În luna ianuarie a anului 1826 în fața latino-americanilor a capitulat ultima garnizoană spaniolă. Războiul de independență a coloniilor spaniole din America Latină s-a încheiat cu victoria adepților dezvoltării independente.

5 **Obținerea independenței de către Brazilia.** Pe parcursul sec. al XVIII-lea Brazilia s-a dezvoltat cu succes datorită descoperirii zăcămintelor de diamant și aur. Populația ei a crescut de zece ori și s-a egalat cu cea a unei metropole. În perioada „febrei aurului” din anii 1740–1760 aici erau aduși anual câte 50 mii de sclavi de culoare. Între anii 1760–1820, din zăcămintele braziliene au fost extrase peste 524 tone de aur. Dezvoltarea Braziliei a fost accelerată după ce, în anul 1808, după invazia trupelor napoleoniene în Portugalia, încoace a fost transferată Curtea regală. După aceasta, monopolul comercial, restricțiile și alte elemente ale sistemului colonial au fost, practic, lichidate. În anul 1815 Brazilia a obținut un nou statut politic și s-a transformat din colonie într-o parte componentă cu drepturi egale ale Regatului Portugaliei.

După plecarea în Portugalia a regelui **Ioan al VI-lea** (1816–1826), în anul 1821, cercurile guvernante ale metropolei au încercat să readucă Brazilia la nivelul sistemului colonial. Drept răspuns, în țară a început să

se răspândească destul de rapid mișcarea sub lozinca „Libertate sau moarte!”. Învingând, cu ajutorul detașamentelor populare, garnizoanele portugheze nobilimea locală a creat guvernul brazilian și l-a impus pe prințul-regent, Pedro, lăsat de rege să emită manifestul despre independența țării. La **7 septembrie 1822** aristocrația a obținut de la prinț adoptarea hotărârii guvernamentale despre ruperea totală a legăturilor cu Portugalia. Această zi este considerată data oficială a proclamării independenței țării.

Libertate sau moarte!
1888. Pictor Pedro Americo

? Ce a dorit pictorul să-i spună, după părerea voastră, vizitatorului prin acest tablou?

Brazilia a devenit Imperiu în frunte cu împăratul **Pedro I**. După forma organizării statale aceasta era o monarhie constituțională. Sclavii de culoare nu au reușit să se ridice la răscoală și să ia parte la luptă. Din această cauză, în următorii 66 de ani, sclavia a fost păstrată pentru o treime din populația țării.

Concluzii

- ▶ Către mijlocul anilor 20 ai sec. al XIX-lea America Latină s-a eliberat, practic, de dominația spaniolă. Prima țară din această regiune, unde, în rezultatul luptei de eliberare națională, a fost abolită sclavia și instaurată republica, a fost Haiti.
- ▶ În rezultatul Războiului de Independență a coloniilor spaniole din America Latină au fost create noile state: Mexic, Provinciile Unite ale Americii Centrale, Columbia Mare, Peru, Bolivia, Chile, Provinciile Unite La Plata, Uruguay și Paraguay. Aristocrația locală din Brazilia a obținut transformarea țării în imperiu independent.
- ▶ Lichidarea regimului colonial și obținerea independenței politice le-a permis țărilor latino-americane să se elibereze de multe restricții și să pășească pe calea dezvoltării de sine stătătoare.

Întrebări și însărcinări

1. Când a început răscoala de pe insula Haiti? **2.** Care stat independent din America Latină a fost proclamat în anul 1804? **3.** Când a fost proclamată independența Provinciilor Unite La Plata? **4.** Care dintre noile state independente din America Latină a fost monarhie constituțională?

5. Caracterizați situația Americii Latine de la finele sec. al XIX-lea – începutul sec. al XIX-lea. **6.** Cum s-a desfășurat, care au fost rezultatele și consecințele răscoalei de pe insula Haiti? **7.** Descrieți premisele luptei locuitorilor Americii Latine împotriva dominației spaniole. **8.** Caracterizați desfășurarea Războiului de Independență a coloniilor spaniole din America Latină. **9.** Cum a decurs obținerea independenței de către Brazilia?

10. Alcătuiți în caiet tabelul „Crearea statelor independente în America Latină”.

Sata creării	Denumirea statului

11. Urmăriți după hartă desfășurarea luptei pentru independență în America Latină. **12.** Discutați pe marginea temei „Influența evenimentelor europene asupra luptei de eliberare națională în America Latină”.

13. De ce anume la mijlocul anilor 20 ai sec. al XIX-lea America Latină a reușit să se elibereze de dominația colonială? Care factori au fost decisivi: interni sau externi? **14.** Cu ajutorul izvoarelor suplimentare de informații alcătuiți portretul istoric al lui S. Bolivar.

Generalizarea cunoștințelor la capitolele I, II

1. Alcătuiți lista evenimentelor, ce s-au produs în Europa și America Latină între anii 1789–1870, pe care le considerați cele mai importante. Argumentați-vă alegerea.
2. Dați nume ale activiștilor istorici remarcabili din această perioadă. În ce vedeți aportul lor în istorie?
3. Explicați semnificația noțiunilor și termenilor: societate industrială, egalitate civilă în drepturi, democrație parlamentară, revoluție, națiune, intervenție, teroare, dictatură, termidorieni, consulat, imperiu, drepturi civile, „Codul lui Napoleon”, războaie napoleoniene, „cele o sută de zile”, Sfânta Alianță, revoluție industrială, urbanizare, migrație, conservatism, liberalism, naționalism, radicalism, socialism, ideologie, restaurație, mișcare chartistă, trade-union, carbonari, occidentali, slavofili, „Primăvara popoarelor”, Războiul Crimeii, Război civil, reconstrucția Sudului.
4. Îndepliniți însărcinarea după harta istorică:
1) urmăriți cum s-au modificat frontierele țărilor Europei la finele sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea. Determinați în rezultatul căror evenimente s-a întâmpat acest lucru; 2) determinați ce schimbări teritoriale s-au produs în Europa conform hotărârilor Congresului de la Viena; 3) indicați locurile mișcărilor revoluționare și de eliberare națională în Europa în anii 1815–1847; 4) arătați noile state, care au fost create în Europa între anii 1815–1847; 5) indicați țările cuprinse de mișcarea de eliberare națională în perioada „Primăverii popoarelor”; 6) arătați frontierele Imperiului German și Regatului Italiei în anii 70 ai sec. al XIX-lea; 7) indicați locurile evenimentelor principale, legate de desfășurarea Războiului Civil din anii 1861–1865 din SUA; 8) arătați statele independente, ce au fost create în America latină în perioada anilor 1810–1826.
5. Determinați locul Marii Revoluții franceze de la finele sec. al XVIII-lea în istoria Franței și în istoria universală.
6. Comparați dezvoltarea politică și social-economică a țărilor Europei și Americii în prima jumătate a sec. al XIX-lea.
7. Determinați particularitățile și locul unificării Germaniei, unificării Italiei și reconstrucției Sudului în SUA în istoria acestor țări ca formă a modernizării lor politice.
8. Dicutați în grupuri mici și prezentați clasei concluzii pe marginea următoarelor întrebări: 1) influența Marii Revoluții franceze și politiciii lui Napoleon asupra dezvoltării țărilor europene; 2) deosebirile principale între concepțiile ideologice fundamentale de la acea vreme și atitudinea voastră față de ele; 3) particularitățile dezvoltării politice și social-economice a țărilor Europei și Americii în prima jumătate a sec. al XIX-lea; 4) trăsăturile caracteristice ale procesului de constituire a principiilor democrației parlamentare ale Epocii moderne în perioada respectivă; 5) rolul factorilor sociali, politici și naționali în „Primăvara popoarelor”; 6) momentele comune și deosebirile în lupta pentru unificarea Germaniei și Italiei; 7) lecțiile Războiului civil din anii 1861–1865 în SUA.

CAPITOLUL III. EUROPA ȘI AMERICA ÎN ULTIMA TREIME A SEC. AL XIX-LEA – LA ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA

§ 15. Tendințele principale ale dezvoltării social-economice și politice ale țărilor de frunte din Europa Occidentală și America

✓ **1.** Ce înseamnă Revoluție industrială? Când și unde a început ea? **2.** Care au fost rezultatele Revoluției industriale? **3.** Arătați pe hartă statele de frunte ale lumii din prima jumătate a sec. al XIX-lea? **4.** Numiți tendințele dominante în dezvoltarea social-economică și politică în prima jumătate a sec. al XIX-lea.

1 **Dezvoltarea industriei.** Cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea se caracterizează prin dezvoltarea continuă a societății industriale în țările de frunte din lume. În această perioadă producția industrială a crescut de aproape trei ori. Deosebit de vertiginos se dezvoltă industria grea. Turnarea oțelului, fontei, extragerea cărbunelui, fabricarea mașinilor și utilajului au devenit indici ai puterii statului.

i

Turnarea oțelului, fontei, extragerea cărbunelui, mln tone

Indici	Anul	Anglia	Franța	Germania	SUA
Turnarea oțelului	1871	0,3	0,08	0,25	0,07
	1900	4,9	1,56	6,6	10,2
Turnarea fontei	1871	6,6	0,9	1,56	1,7
	1900	9,0	2,7	8,5	13,8
Extragerea cărbunelui	1871	117,0	13,3	37,9	41,9
	1900	225,0	33,4	149,8	240,8

Cele mai însemnate succese au fost obținute în metalurgie, construcția de mașini, transport. Apariția noilor domenii ale industriei (electrotehnic, chimic) a schimbat din rădăcină viața cotidiană a oamenilor.

Desfășurarea industrializării necesita noi forme de organizare a producției și însemnate investiții financiare (depuneri cu scopul obținerii veniturilor).

Pentru antrenarea capitalului cu scopul soluționării sarcinilor de mari proporții a fost extinsă centralizarea.

Industrializare – crearea unei industrii de mașini puternice, ce produce mașini și utilaje și constituie o bază pentru dezvoltarea continuă a industriei.

Centralizare – unirea capitalurilor mai multor proprietari pentru obținerea ulterioară a veniturilor și distribuirea lor în dependență de cota depusă.

Influența monopolului asupra activității Congresului SUA. Caricatură din sec. al XIX-lea

Monopol – instituirea de către un întreprinzător sau grup de întreprinzători a controlului asupra uneia sau mai multor ramuri ale producției cu scopul măririi veniturilor și înlăturării concurenței.

Sindicat – asociație monopolistă, trăsătură caracteristică a căreia este distribuirea comenziilor, achiziționarea materiei prime și realizarea producției finite printr-un sistem de desfacere unic. Membrii sindicatului își păstrează independența de producție, însă o pierd pe cea comercială.

Trust – asociație monopolistă, în cadrul căreia toți membrii își pierd în totalitate independența, atât de producție, comercială, cât și juridică. Trustul este condus de o companie principală sau de direcție.

Cartel – asociație monopolistă, participanții căreia încheie acorduri, orientate la reglementarea volumului producției, condițiile de desfacere și de angajare a forței de muncă cu scopul de a obține venit monopolist. Membrii cartelului păstrează după sine independența de producție și comercială.

Concern – una dintre cele mai dezvoltate forme ale monopolului, uniune a mai multor întreprinderi industriale, financiare și comerciale, care își păstrează formal independența, fiind controlate practic de compania de bază.

Însemnatele resurse financiare, concentrate în mâinile unui cerc îngust de bancheri și industriași, au condiționat sporirea rolului acestora în viața politică a societății. Această pătură îngustă a primit denumirea de **oligarhie financiară**.

Crearea industriei de mașini mari a dus la concentrarea producției și apariția noilor asociații de producție – **monopolurilor** sub formă de *sindicat*, *trusturi*, *carteluri*, *concerne*, care se deosebeau prin nivelul de unire a sferelor de activitate și intereselor. Mai devreme decât în alte țări acest proces a început în SUA. Monopolurile încercau să-și instaureze dominația pe piață în ramurile de frunte ale producției. Expansiunea capitalului în țările slab dezvoltate oferea posibilitatea de a obține venituri considerabile.

Monopolizarea industriei a devenit o încercare serioasă pentru principiul economiei de piață – concurenței libere. Ea a cauzat și schimbarea relațiilor de afaceri dintre întreprinzători. În unele domenii ale industriei monopolistii au recurs la limitarea liberei concurențe, iar uneori să frâneze chiar procesul de extindere a tehnologiilor progresiste. Monopolizarea, însă, nu a distrus concurența, ci a transferat-o doar pe un alt făgaș: lupta dintre asociațiile monopoliste avea loc deja pe piața mondială.

Creșterea dinamică a industriei, pe de o parte, a condiționat extinderea pieței interne, iar pe de altă parte a contribuit la creșterea volumului comerțului exterior. Producătorii naționali se simțeau strâmt pe piața internă (erau produse mai multe mărfuri decât putea să cumpere consumatorul) și aceștia intenționau să acapareze

noi piețe de desfacere. Acest lucru a dus la o luptă acută pentru controlul asupra piețelor. Desebit de răspândit a fost **demping-ul**, adică importul de mărfuri la prețuri reduse cu scopul de a-i distruge pe concurenți, a acapara piețele,

iar mai apoi și a dicta propriile condiții. Drept răspuns, în apărarea producătorului național de mărfuri a venit statul, care a început să limiteze accesul mărfurilor străine. O astfel de politică a statului, ce a schimbat comerțul liber, a obținut denumirea de **protecționism**.

Restricționarea comerțului, prețul înalt pentru transportarea mărfurilor și, respectiv, creșterea prețului de cost, a dus la apariția unui nou fenomen în procesul dezvoltării economice. În locul exportului de mărfuri, țările industrial dezvoltate au început să scoată capitalul către acele țării, unde venitul era mult mai mare. Lideri în exportul de capital erau Anglia, Franța, Belgia, SUA și altele.

Încă o tendință importantă în dezvoltarea țărilor de frunte din lume era creșterea rolului statului în procesele economice. Subvențiile de stat (plățile), comenzile, reglementarea deveneau factori decisivi ai dezvoltării economice, în special, în acele țări unde dezvoltarea industrială a început mai târziu Germania, Rusia, Italia, Austro-Ungaria, Japonia.

Sporirea rolului statului a dus la creșterea cotei funcționarilor de stat, care deserveau aparatul statului sau îndeplineau comanda socială a statului (învățătorii, juriștii și alții).

Încheierea procesului de constituire a noii economii a cauzat însemnate transformări sociale. Erau create grupele principale ale unei societăți industriale întreprinzătorii și muncitorii năimiți. În mediul diferitelor grupe sociale lua naștere pătura societății, care a obținut ulterior denumirea de clasă de mijloc – oameni cu un anumit venit, avere, nivel de studii și statut în cadrul societății. Cu cât este mai largă clasa de mijloc, cu atât este mai stabilă societatea.

2 Dezvoltarea agriculturii. În procesul dezvoltării agriculturii s-au conturat clar două direcții de gospodărire: *de fermieri*, răspândită în SUA și Canada, și cea prusacă (perfecționarea gospodăriei de fermieri). Esența ambelor direcții consta în trecerea agriculturii de la gospodăria naturală la cea a mărfurilor.

Modelul gospodăriei de fermieri cerea înfăptuirea acestui proces imediat, în timp ce modelul prusac consta în adaptarea treptată a relațiilor existente la cerințele economiei de piață. Pentru Europa era caracteristică îmbinarea celor două direcții. Acest lucru poate fi explicat prin aceea că aristocrația funciară, care a jucat un rol de frunte în țările Europei Centrale și de Est,

Protecționism – politică de stat, orientată la protecția propriei economii de concurență străină

Țările de frunte din lume la cota producției industriale către anul 1900

Țara	Cota oroducției industriale în %
SUA	23,6
Marea Britanie	18,5
Germania	13,2
Rusia	8,8
Franta	6,8
Austro-Ungaria	4,7
Italia	2,5
Alte țări	21,9

opunea o rezistență activă transformărilor necesare. Indiferent în ce mod s-a dezvoltat agricultura, producția ei s-a mărit simțitor, însă ea nu putea fi într-un pas cu dezvoltarea industriei și creșterea orașelor. Drept rezultat, țările europene erau importatorii principali de producție din America și Rusia.

Începând din anii 70 ai sec. al XIX-lea, agricultura țărilor europene, care se baza pe micile gospodării țărănești, a fost afectată de o criză îndelungată. Din cauza dezvoltării transportului, producția agricolă din SUA, Canada, Argentina, Australia a devenit cu mult mai ieftină decât cea europeană. Țăranii europeni, loviți de concurență, falimentau în masă, își vindeau cotele, avearea și treceau cu traiul la oraș, unde completau rândurile celor săraci. În Anglia o asemenea categorie a asociației ca țărănimea în genere a dispărut. Acei, ce au putut face față concurenței, au fost nevoiți să-și adapteze gospodăriile la cerințele pieței și să aplice noi tehnologii.

3 Formarea colonialismului. Începând cu perioada Marilor descoperiri geografice, constituirea sistemului mondial de gospodărire în baza expansiunii capitalului european avea loc de multe ori prin metode de violență. Europeanii supuneau în mod activ popoarele și țările din Africa, Asia, transformându-le în posesiuni ale lor. Avea loc formarea **colonialismului** ca sistem de relații între state. La răspântia secolelor XIX-XX s-a încheiat procesul creării **Imperiilor**

coloniale. Ele au devenit trăsătură principală a statelor mari – Marii Britanii, Franței, Germaniei, SUA, Rusiei, Japoniei. Coloniile se transformau într-un izvor de resurse și o piață garantată de desfacere a mărfurilor.

Colonialism – subjugare economică, politică și spirituală a țărilor slab dezvoltate de către cele mai puternice.

Imperiu colonial – mare stat (metropolă) cu teritorii dependente (colonii), care suferă în urma jefuirii și exploatării nemaivăzute.

Așadar, la finele sec. al XIX-lea, în țările Europei Centrale și de Est și în cele din America de Nord s-a încheiat procesul constituirii societății industriale. Aceste

au creat așa-numita zonă a „dezvoltării de frunte”. Țările Europei de Sud, de Sud-Est și de Est, Rusia, Japonia s-au situat pe calea dezvoltării ceva mai târziu. Restul țărilor rămăneau în urmă în privința dezvoltării economice. Modul tradițional (agrar) de producție nu le asigura dezvoltarea. Sub acest unghi de vedere putem vorbi despre unele trăsături pozitive ale colonialismului, care ruina vechea și tradiționala formă de gospodărire și antrenau coloniile la procesul economic mult mai progresist la acea vreme. Cu timpul, acest lucru a accelerat dezvoltarea regiunilor mai înapoiate.

4 Dezvoltarea politică. Mișcarea muncitorească. În pofida numărului mare de Revoluții, care au avut loc în secolele XVIII-XIX, în Europa se păstrau încă multe rămășițe ale trecutului. Pe continent au fost create doar trei republici – Franța, Elveția, San-Marino. În alte state se păstra monarhia.

În viața politică continua să joace un rol important aristocrația de familie, ce constituia baza elitei militare și a **birocrației** de stat, și

burghezia, care s-a format în rezultatul revoluției industriale. Majoritatea populației era înlăturată de la participarea la viața politică.

Apariția monopolurilor a cauzat unele schimbări în viața politică a statelor de frunte din lume. La răspântia secolelor XIX-XX aceasta a dus la apariția **imperialismului**. În stadiul imperialismului, poziții dominante în viața politică și economică a statelor principale a ocupat oligarhia financiară, care a concentrat în mâinile sale controlul deplin asupra capitalului industrial și financiar.

În rezultatul transformărilor economice, care au avut loc în rezultatul revoluției industriale, cea mai numeroasă clasă a societății au devenit muncitorii nămiți. Spre deosebire de țărani și meșteșugari, ei au fost privați de propriile mijloace de producție și, deci, de posibilități garantate pentru existență. Eu își câștigau pâinea cea de toate zilele vânzându-și forța de muncă proprietarilor de întreprinderi și erau jertfe permanente ale dezvoltării instabile a economiei de piață: avânturile economice erau înlocuite de crize.

Aspirația firească a muncitorilor spre o stabilitate socială a generat o mișcare muncitorească în masă, o ideologie dominantă a căreia, în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea, a devenit **marxismul**. În anul 1868 sindicatele engleze s-au unit în Congresul britanic al trade-unionurilor. Primul partid social-democrat a apărut în Germania în anul 1875. În anii 80 ai sec. al XIX-lea astfel de partide au fost create în Belgia, Anglia, Austria, Olanda și în alte țări. **Social-democrații** considerau drept scop al lor protecția oamenilor muncii, în primul rând, a muncitorilor și lupta pentru transformări în societate pe principiile echității sociale.

La început guvernele țărilor europene principale nu luau în considerație conflictele dintre muncitori și patroni. Însă, caracterul organizat, avântul și forța mișcării muncitorești au transformat această problemă în una din principalele, din ultimul pătrar al veacului al XIX-lea. Sarcina guvernului consta deja în a păstra stabilitatea și a evita o explozie socială sau o revoluție.

La sfârșitul sec. al XIX-lea mișcarea muncitorească a obținut succese însemnate în ceea ce privește apărarea drepturilor muncitorilor și a devenit mult mai organizată. Aproape în toate țările au fost create sindicate și partide social-democrate, ce-și coordonau activitatea în cadrul **Internaționalei a II** (1889–1914).

Birocrația – sistem de conducere, în condițiile căruia se acordă prioritate formalităților și nu activității.

Imperialism – stadiul monopolist de dezvoltare a capitalismului.

Social-democrație – denumirea generală a partidelor social-democrate și socialiste, ce au apărut în ultima treime a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea. În prezent, în lume există peste 80 de partide de această orientare, ce dispun de o vastă bază socială.

Internaționala a II – asociație internațională a partidelor socialiste muncitorești, înființată la Paris în anul 1889. Încuviințarea hotărârilor de către internaționala a II pentru partidele ce intrau în componența ei erau nu obligatorii, ci purtau un caracter de recomandare. Asociația s-a destrămat odată cu începutul Primului Război Mondial.

În țările occidentale mișcarea muncitorească a devenit o importantă forță de luptă pentru democrație. Orânduirea politică a majorității statelor europene era încă departe de ea. Dreptul electoral general, și numai pentru bărbați, exista în câteva țări. În majoritatea dintre ele dreptul la vot îl avea doar o parte neînsemnată a populației. Organele reprezentative aveau un rol auxiliar.

Sub presiunea mișcării muncitorești în țările din Occident a început epoca reformismului. Anume pe această direcție și erau înfăptuite reformele în țările din Occident. Inițiatori ai lor erau, în mare parte, partidele liberale. Datorită reformelor, a fost asigurată o pace relativă în decursul perioadei 1870–1917, consolidate instituțiile democratice și elaborată o legislație socială perfectă, ce asigura un nivel de viață crescând pentru majoritatea populației.

Concluzii

- ▶ În ultimul pătrar al sec. al XIX-lea, în țările de frunte din lume s-a desfășurat procesul industrializării. Creșterea volumului industrial a dat naștere la un asemenea fenomen ca monopolul, care, la rândul său, a condiționat apariția imperialismului.
- ▶ Principalele trăsături ale măreției unei țări au devenit puterea ei economică și militară, precum și existența coloniilor. S-a instaurat dominația Occidentului asupra restului lumii, s-a întezit lupta pentru împărțirea ei.
- ▶ Principiile libertății, democrației, statului de drept erau recunoscute de majoritatea partidelor politice.
- ▶ Un factor important în dezvoltarea politică a țărilor de frunte din lume pe calea spre democratizare și echitate socială a devenit mișcarea muncitorească.

Întrebări și însărcinări

1. Cine era numit oligarhie financiară? **2.** Ce înseamnă monopol? **3.** De unde importau producție agricolă țările europene? **4.** Când s-a încheiat procesul de formare a Imperiilor coloniale? **5.** Când a fost înființat Congresul britanic al trade-unionurilor?

6. Caracterizați transformările ce au avut loc în dezvoltarea industriei țărilor de frunte din lume în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.

7. Ce schimbări s-au produs în dezvoltarea agriculturii din acea perioadă? **8.** Ce a fost caracteristic pentru viața politică a țărilor de frunte din lume în această perioadă?

9. Ce fenomene noi au fost caracteristice dezvoltării mișcării muncitorești de atunci?

10. Arătați pe hartă principalele țări ale lumii din cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea. **11.** Alcătușiți un plan desfășurat pe tema: „Tendențele principale ale dezvoltării social-economice și politice a țărilor de frunte din Europa Occidentală și America”. **12.** Discutați pe marginea întrebării „Rolul mișcărilor muncitorești în viața socială a țărilor de frunte din lume de la acea vreme”.

13. Explicați cum înțelegeți afirmația că lupta pentru rolul de lider în lume între țările principale avea loc în perioada respectivă pe o bază nouă. Amintiți-vă ce a fost principal la baza acestei lupte în perioada anterioară.

Lecție practică

Evoluția social-democrației europene: de la marxism la activitatea parlamentară legală

1. Ce înseamnă socialism? Care au fost principiile lui de idei? 2. Ce înseamnă marxism? Care au fost principiile lui de idei? 3. Cine erau social-democrații? 4. Când și unde în Europa au apărut primele partide social-democrate? Pentru ce optau ele?

Scopul: În baza analizei textului prezentat determinați în ce a constat evoluția social-democrației europene de atunci; în cadrul discuțiilor formulați o viziune despre însemnătatea evoluției social-democrației europene pentru constituirea egalității civile în drepturi și a democrației parlamentare în țările din Occident.

Însărcinări pentru pregătirea de lecție practică

1. Pregătiți comunicări pe următoarele teme: „Internaționala a II”, „Social-reformismul”.
2. Pregătiți un eseu pe tema: „De ce ideile marxismului au devenit dominante în cadrul mișcării muncitorești din cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea – începutul sec al XX-lea?”.

Desfășurarea activității

1. Uniți-vă în grupuri mici după tematica comunicărilor și eseurilor pregătite și discutați rezultatele obținute în timpul muncii la ele.
2. Prezentați clasei concluziile comune, la care ați ajuns în timpul activității în grupuri mici.
3. Prezentați în fața clasei cele mai bune comunicări și eseuri pregătite pentru lecție.
4. Luați cunoștință de materialul propus, dați răspunsuri la întrebări și îndepliniți însărcinările.
5. Formulați concluzii în conformitate cu scopul lecției.

Practica mișcării muncitorești și mișcării revoluționare de la finele sec. al XIX-lea a demonstrat că o parte din tezele teoriei marxiste în viața reală nu funcționează, iar moștenirea teoretică conține mai multe divergențe. Concluziile din „Manifestul Partidului Comunist” nu au fost confirmate de către viață: situația proletariatului nu s-a agravat, iar capitalismul propriu-zis nu a dispărut.

Cu timpul a devenit clar că viața este mult mai complicată decât schema teoreticienilor marxismului. Încercările adepților lui de a trece de la teorie la practică și a începe refacerea societății a generat din start multe probleme. În special, marxistii nu au înțeles la fel cum trebuie edificăte relațiile cu alte partide, ce fel de atitudine să ia față de organele existente ale puterii, cum să lupte pentru realizarea cerințelor lor în condițiile existente, în ce mod să-și realizeze programele. Toate acestea indicau necesitatea revizuirii și adaptării tezelor marxismului la necesitățile actuale.

La sfârșitul sec. al XIX-lea, printre partidele Internaționalei a II s-au format câteva curente, care, considerându-se marxști, vedeau în mod diferit sarcinile mișcării socialiste în societatea occidentală de atunci.

Marxștii de *stânga* continuau să apere ideile „Manifestului Partidului Comunist” și se pronunțau pentru aprofundarea lor în direcția radicalizării, ignorând realitățile existente ale societății occidentale.

Eduard Bernstein și
Karl Kautsky în anul 1910

? Printr-o propoziție-două
dați caracteristică activiștilor
redați în ilustrație.

Marxiștii de *dreapta* recunoșteau numai ideile, la care K. Marx și F. Engels au ajuns către sfârșitul vieții lor și intenționau să revizuiască (de la latinescul *revisio* – revizuire) mai multe teze ale marxismului după noua situație din societate.

Centriștii, la rândul lor, tindeau să respecte tezele marxismului fără oarecare abateri sau modificări. Astfel, **Eduard Bernstein** (1850–1932) că, odată cu dezvoltarea capitalismului, sistemul lui social-economic tinde să se adapteze la noile condiții. Acest lucru, după părerea lui, se manifestă în slăbirea crizelor periodice, atenuarea divergențelor sociale și complicării structurii sociale a societății, îmbunătățirii situației politice și economice a proletariatului. Din acestea el deducea că prăbușirea capitalismului nu va avea loc.

Viziunile lui E. Bernstein au fost criticate de **Karl Kautsky** (1854–1938), care l-a și numit pe acesta revizionist. El afirma că numai „o societate socialistă le va asigura membrilor prosperitate, precum și este o bază a libertății supreme”. În același timp, K. Kautsky, optând pentru revoluția socialistă, vorbea despre o perspectivă mai îndepărtată a ei și acorda prioritate luptei pentru reformele sociale. În afară de aceasta, după părerea lui, social-democrații, nu trebuie să recurgă în acest scop la colaborare cu guvernele burgheze. Revoluția socialistă, considera K. Kautsky, nu poate să aibă loc imediat, ci trebuie pregătită prin „ani și decenii de luptă politică și economică”. Totodată, el nu nega posibilitatea că răsturnarea orânduirii capitaliste va avea loc fără revoluție, dacă păturile superioare ale societății vor merge benevol la cedări în fața muncitorilor.

Bolșevici – reprezentanți ai curentului politic în fracțiunea PSDMR (din anul 1917 – partid politic aparte, condus de V. Lenin). Noțiunea de „bolșevic” a apărut la cel de-al II-lea Congres al PSDMR (1903) după ce susținătorii lui V. Lenin au obținut majoritatea de voturi, iar adversarii lor – minoritatea (menșevici).

La rândul lor, marxiștii de stânga contunau să vorbească despre o revoluție socialistă mondială, dictatura proletariatului, despre aceea că societatea capitalistă în curând va muri.

La sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, în cadrul social-democrației internaționale a început lupta

între bernstenieni, pe de o parte, și aripa revoluționară (de stânga) a marxismului, pe de altă parte. Această luptă s-a răsfrânt deosebit de acut asupra Internaționalei a II: viziunile de stânga erau apărte și propagate în mod activ de către fracțiunea **bolșevicilor** ruși din cadrul partidului social-democrat al Muncii în frunte cu **Vladimir Ulianov (Lenin)** (1870–1924), care s-a apucat de adaptarea teoretică a marxismului la realitățile Rusiei și transpunerea în practică a ideii revoluției socialiste.

Întrebări și însărcinări

1. Alcătuiți planul textului prezentat și pregătiți după el răspuns la întrebarea: în ce a constat evoluția social-democrației europene din acea perioadă? **2.** În opinia lui K. Kautsky, „folosirea aparatului de stat pentru satisfacerea necesităților clasei exploatare deja nu mai constituie esența acestui stat și nu se află în legătură insolubilă cu el. Din contra, statul democratic, după tendințele lui, este orientat la aceea de a nu fi un organ al minorității, ci un organ al majorității populației, adică al claselor muncitoare”. În ce a constat evoluția viziunilor lui K. Kautsky asupra statului comparativ cu cele ale întemeietorilor marxismului? **3.** „Democrația, consideră K. Kautsky, creează posibilități pentru a distruge, pe cale democratică, rădăcinile puterii politice a marilor exploatare. Ea începe să se transforme dintr-o armă de înăbușire a celor exploatați într-o modalitate de eliberare a lor...”. În ce a constat esența noii viziuni a lui K. Kautsky asupra democrației? Ce putea să schimbe ea în tactica social-democrațiilor? **4.** Toate rezultatele cercetărilor lui Marx și Engels, consideră E. Bernstein, își pot păstra veridicitatea dacă nu vor fi dezmințite de noile cercetări științifice, deoarece nici marxismul, nici un oricare alt sistem de viziuni nu poate să conțină adevărul absolut”. Care este atitudinea voastră față de această afirmație? Împărtășiți voi această afirmație? Argumentați-vă punctul de vedere. **5.** Discutați pe marginea problemei „Ce importanță a avut evoluția social-democrației europene, de la marxism până la activitatea parlamentară legală, pentru formarea democrației parlamentare în țările Occidentului?”

§ 16. Franța

1. Când în Franța au existat cea de-a Doua Republică și cel de-al Doilea Imperiu? **2.** Ce fel de curs de politică externă a fost prioritar în activitatea lui Napoleon al III-lea? **3.** Ce stat s-a situat în fruntea procesului de unificare a Germaniei? Prin ce metodă a avut loc acest proces?

Războiul franco-german (franco-prusac). Cauza Războiului franco-german (franco-prusac) a constat în contradicțiile dintre Franța și Prusia pentru dominația în Europa Centrală. Franța, care se ferea de consolidarea pozițiilor Prusiei, a încercat să împiedice unificarea pământurilor germane sub suzeranitatea ei. Ambele țări se pregăteau de război pentru a soluționa definitiv divergențele, ce se acuitizau.

Războiul dintre Franța și statele germane în frunte cu Prusia este numit, în literatura istorică, Războiul franco-prusac sau franco-german. Diferența în denumiri se explică prin faptele pe care pun accent istoricii. Denumirea „Războiul franco-prusac” subliniază că rolul principal în războiul cu Franța l-a jucat Prusia. Denumirea „Războiul franco-german”, dimpotrivă, spune că războiul a devenit un factor decisiv în unificarea Germaniei și că la el au participat militari din alte state germane.

Panică în armata franceză

Pretext pentru declanșarea războiului au devenit contradicțiile dinastice în jurul coroanei spaniole. În anul 1868, în Spania a avut loc revoluția, în urma căreia regina Isabela a II-a a fost privată de putere. Poporul cerea instaurarea republicii, iar cercurile de la guvernare căutau între timp un nou monarh. În iulie 1870 tronul i-a fost propus lui Leopold Hohenzollern, o rudă a regelui prusac. De teamă să nu se pomenească între două focuri, Franța a început să insiste ca candidatura lui Hohenzollern să nu fie studiată nici la moment și nicicând în viitor. Fiind de acord cu prima cerință, Prusia a refuzat

s-o accepte pe cealaltă. Insistențele de mai departe ale Franței s-au încheiat cu aceea că regele prusac i-a expedit ambasadorului francez „Telegrama de la Ems”, corijată de cancelarul O. Bismarck. Această depeșă conținea, între altele, fraza că „Măria Sa, regele, refuză să-l primească pe ambasadorul francez”.

Guvernul francez a calificat acest lucru drept jignire și la 19 iulie 1870 i-a declarat război Prusiei. Provocarea pusă bine la punct de O. Bismarck, a avut succes. În ochii opiniei publice Prusia arăta ca o jertfă a agresiunii.

La începutul lui august, trei armate franceze au invadat teritoriul Franței. Pe data de 20 august 1870 armata franceză în număr de 80 mii de oameni a fost înconjurată lângă cetatea Metz, iar la 1 septembrie aceeași soartă a avut-o armata de 100 mii de oameni în apropiere de orașul Sedan, unde se afla și împăratul Franței, Napoleon al III-lea. La 2 septembrie, după scurte negocieri, Napoleon al III-lea a semnat actul de capitulare a armatei franceze.

2 Răsturnarea celui de-al Doilea Imperiu. Pacea de la Frankfurt. Știrea despre capitularea lui Napoleon a cuprins Parisul. La 4 septembrie 1870 populația a ieșit pe străzile orașului. Franța a fost proclamată Republică (a Treia Republică Franceză). Puterea a trecut în mâinile Guvernului provizoriu de Apărare Națională, care reprezenta blocul forțelor politice de opoziție – de la monarhiști până la republicanii cu dispoziții radicale. În fruntea lui s-a situat generalul Louis Trochu.

Dorind să înceteze războiul, noul guvern i-a propus Prusiei un armistițiu și spera să încheie cu timpul pace. Drept răspuns Prusia a înaintat cerințe de-a dreptul cotropitoare.

Republicanii, care au venit la putere în Franța, considerau acceptarea acestor condiții drept o înjosire națională. Ei se temeau că asupra republicii va cădea umbra suspiciunii de trădare a intereselor naționale. Ea își căpătase reputația de regim patriotic încă în timpul revoluției de la finele sec.

al XVIII-lea. La 16 septembrie anul 1870 trupele prusace s-au apropiat de periferiile Parisului. Orașul a fost blocat în totalitate. Pe 27 octombrie 1870 armata franceză, înconjurată la Metz, a capitulat.

Numai datorită unor măsuri excepționale, la sfârșitul anului 1870 francezii au reușit să formeze o armată de 220 mii de oameni. Aceasta, însă, era puțin pentru salvarea țării. Unica șansă era de a chema poporul Franței la un război general național pentru eliberarea țării. Temerile că războiul de eliberare se poate transforma într-un război civil, după cum s-a întâmplat în anii 1792–1793, au făcut autoritățile să se abțină de la un asemenea pas.

Guvernul a ajuns la concluzia că nu există altă ieșire decât să încheie pace în condițiile propuse de Prusia. Însă, în condițiile de atunci acest pas ar fi însemnat că guvernul își semnează singur sentința de moarte. De aceea el imita apărarea națională, fapt pentru care a fost supranumit „guvern al trădării naționale”.

Armata prusacă nu a îndrăznit să ia imediat cu asalt Parisul, ci a recurs la un asediu îndelungat. O armată de 325 de mii a dușmanului a înconjurat orașul și la sfârșitul lui decembrie a început să tragă asupra lui din artileria grea.

Pe cetățeni îi îngrijorau nu atât tirurile distrugătoare și pierderile, ci pericolul foametei și frigului în timpul iernii. În luna ianuarie 1871 unuia fiecărui locuitor îi erau repartizate 350 grame de pâine pe zi. Toți copacii de pe bulevardurile Parisului au fost tăiați pentru lemne. Pentru a evita pericolul falimentului total guvernul a interzis achitarea plăților pentru datorii și pentru spațiul locativ până la sfârșitul războiului. Aceste măsuri nu au fost capabile să oprească încordarea socială în oraș.

Nemulțumirea parizienilor a început să capete nuanțe politice. Ei puneau, nu fără temeii, în seama guvernului responsabilitatea pentru înfrângerea în război, abuzuri și foamete. Uneori această nemulțumire se transforma în rebeliuni stihionice.

În asemenea condiții guvernul vedea sarcina sa principală nu în apărarea capitalei, ci în calmarea parizienilor. La începutul anului 1871 situația creată a fost calificată ca nesigură. Toate încercările de a sparge blocada s-au dovedit a fi zădărnice. Încheierea păcii nu mai putea fi târăgănată.

Între timp, regele prusac, Wilhelm I, în prezența monarhilor germani, a fost proclamat împărat al Germaniei. La 28 ianuarie anul 1871 între Franța și Germania a fost încheiat un armistițiu înjositor. Potrivit lui,

Apărarea Parisului în anul 1870.
Pictor Jean-Louis-Ernest-Meissonier

Adolphe Thiers

porturile din Paris și rezervele de armament au fost transmise nemților.

La alegerile pentru Adunarea Națională a Franței au învins forțele, care se pronunțau pentru încheierea imediată a păcii – monarhiștii și o parte din republicani. Adunarea l-a numit în funcția de șef al puterii executive pe **Adolphe Thiers**. Acesta a înaintat spre examinare condițiile prealabile ale păcii, ce prevedeau transmiterea către Germania a Alsaciei și a unei părți a Lorenei, precum și o plată de cinci miliarde de franci sub formă de contribuție. Adunarea Națională a încuviințat aceste condiții cu 146 de voturi (107 deputați s-au pronunțat împotriva). Definitiv pacea a fost încheiată la **Frankfurt** în data de **10 mai 1871**.

După aprobarea Tratatului de la Frankfurt de către Adunarea Națională a Franței deputații din partea Alsaciei și Lorenei, părăsind sala de ședințe au declarat: „Proclamăm că alsacii și lorenii au aparținut și vor aparține națiunii franceze. Jurăm singuri, în numele alegătorilor noștri, în numele copiilor noștri și al copiilor copiilor lor că vom fi francezi și vom obține acest lucru prin orice metode.

3 Comuna din Paris. Revolta cu denumirea **Comuna din Paris** din 1871 a încheiat ciclul rebeliunilor cu caracter democratic, ce izbucneau periodic în Franța pe parcursul sec. al XIX-lea. Conducătorii ei au fost activiști, care

Comuna din Paris – revolta populației, ajunsă la disperare prin foamete și sărăcie în urma războiului franco-prusac.

credeau că libertatea și echitatea pot fi instaurate pe pământ doar cu prețul unor eforturi eroice.

Comuna din Paris se deosebea de precedentele revolte revoluționare prin ace-

ea că a fost condiționată, în mare parte, de divergențele din interiorul societății industriale. Ea a fost precedată de mai mulți ani de avânt economic nemaîntâlnit în Franța, care a avut, printre altele, și un caracter ireversibil – sărăcirea bruscă a unei părți însemnate de proprietari mărunți. Aceștia plecau să lucreze la uzine și fabrici, unde condițiile de muncă erau grele la maximum, iar salariu – mizer. Producția de mașini devaloriza experiența și calificarea foștilor meșteșugari și lucrători ai manufacturilor. La fabrici și uzine a fost răspândită munca femeilor și copiilor, care primeau o plată mai mică decât bărbații.

Drept pretext pentru rebeliune a servit nemulțumirea față de politica guvernului condus de A. Thiers. Încheierea Tratatului cu Germania a generat furia parizienilor.

În același timp, o parte însemnată dintre democrați vedea în descentralizarea puterii o salvare de la reacțiune și reinstaurarea monarhiei. Locuitorii Parisului cereau restabilirea autoadministrării în oraș. În rolul de apărător al intereselor parizienilor s-a pronunțat Garda Națională – cea mai

organizată forță din capitală. La 24 februarie anul 1871 a fost înființată Federația Republicană a Gărzii Naționale în frunte cu Comitetul Central. În mod practic, Garda Națională a devenit un nucleu al opoziției față de guvern.

După ridicarea blocadei Parisului a fost sistată plățirea recompenselor soldaților din Garda Națională. Mii de oameni au rămas fără mijloace de existență. Atunci când Adunarea Națională a anulat amânarea plățirii datoriilor, în decurs de câteva zile au fost înaintate 150 mii de cereri pentru achitarea datoriilor.

La 18 martie 1871 trupele militare au întreprins, din ordinul guvernului, încercarea de a acapara artileria Gărzii Naționale, depozitate în Butte Montmartre. Înaintarea trupelor guvernamentale a fost oprită de femeile, care au ocupat de dimineață rând la prăvăliile cu pâine. Soldații s-au retras fără lupte. Dar, s-a întâmplat astfel că generalii C. Leconte și C. Thomas au nimerit în mâinile gardienilor și au fost împușcați.

Șeful guvernului a ordonat evacuarea imediată a insituițiilor guvernamentale la Versailles. Împreună cu guvernauții din Paris au plecat și reprezentanții păturilor înstărite ale societății. Unica forță cu autoritate la Paris rămânea Comitetul Central al Gărzii Naționale, care și-a asumat atribuțiile puterii în capitală și a fixat alegeri pentru Comuna din Paris (astfel, conform tradiției, în Franța se numea organul de autoadministrare al Parisului). Încercările de a concilia guvernul și Comitetul Central al Gărzii Naționale nu s-au încununat de succes.

La alegerile, ce s-au desfășurat la 26 martie 1871, au luat parte 229 mii de persoane din cele 485 de mii introduse în listele electorale. În Comună au fost aleși 86 de deputați, dintre care 20 și-au dat demisia imediat. La 16 aprilie 1871 au avut loc alegeri suplimentare. Membri ai comunei au devenit cetățeni de profesii diferite – medici, jurnaliști, muncitori, funcționari. Din punct de vedere politic ei aparțineau diferitor curente politice. Contradițiile politice complica activitatea Comunei, puneau în pericol unitatea și chiar existența ei.

Comuna a declarat despre intenția de a înfăptui o serie de transformări profunde: armata regulată urma să fie înlocuită de poporul înarmat; aparatul de stat trebuia democratizat, ceea ce prevedea alegerea și înlocuirea funcționarilor; lichidarea distribuirii puterii în legislativă, executivă și judiciară.

Era introdusă, de asemenea, o nouă formă de organizare a muncii. La întreprindri era instituit controlul muncitoresc. O parte din întreprinderi era transmisă cooperativelor de muncitori. Era introdus învățământul laic obligatoriu fără plată. Deosebit de arzătoare erau reformele, care să satisfacă necesitățile populației și anume: lichidarea restanțelor la plățile pentru spațiul locativ, întoarcerea gratuită a lucrurilor în valoare de până la 20 de franci, depuse în casele de amanet, introducerea unei amânări la achitarea creditelor comerciale pentru o perioadă de trei ani, anularea muncii pe timp de noapte în brutării.

Grija principală pentru Comună rămânea războiul cu Versailles-ul. Fără susținerea din partea provinciei, comunarzii puteau conta doar pe propriile puteri. Primele ciocniri dintre apărătorii Comunei și trupele guvernamentale

au început deja în aprilie. Nici una din cele două părți nu a obținut atunci o superioritate decisivă. La 21 mai 1871 s-a produs, în cele din urmă, momentul de cotitură. Trupele de la Versailles au pătruns în Paris. Ultimul port, apărât de comunarzi, a capitulat pe data de 30 mai 1871. Puterea de 72 de zile a Comunei din Paris s-a sfârșit. În timpul înăbușirii Comunei din Paris au căzut 880 mii de soldați ai trupelor guvernamentale și 20–35 mii de comunarzi.

Din adresarea Comunei către poporul francez la 19 aprilie 1871

Ce vrea să obțină el (Parisul)?

Recunoașterea și consolidarea Republicii...

Autonomia deplină a comunelor pe întregul teritoriu al Franței...

Drepturile inalienabile ale Comunei sunt...

Garantarea deplină a libertății persoanei, libertății conștiinței și libertății muncii...

Participarea permanentă a cetățenilor la treburile Comunei...

Organizarea apărării orașenești și a Gărzii Naționale, care-și alege șefii...

... să fie create instituții, ce contribuie la dezvoltarea învățământului, producției, schimbului și creditelor...

Dușmanii noștri greșesc sau duc țara în eroare atunci când afirmă că Parisul vrea să distrugă unitatea Franței...

Unitatea politică, pe care vrea s-o obțină Parisul, este o asociație benevolă a tuturor inițiativelor locale, o colaborare liberă și benevolă a tuturor... pentru un scop unic – prosperarea, libertatea și securitatea tuturor...

Acesta este sfârșitul orânduirii vechi, a lumii guvernamentale și clericale, sfârșitul militarismului, birocratismului, exploatării agiotajului, monopolului, privilegiilor... Menirea noastră constă în înfăptuirea unei revoluții moderne, cea mai largă și mai fructuoasă dintre cele pe care le cunoaște istoria omenirii.

Angajamentul nostru este să luptăm și să învingem!

Pentru ce și împotriva la ce lupta Comuna din Paris?

4

Instaurarea celei de-a Treia Republici. Crizele politice. După cum știți deja, cea de-a Treia Republică a fost proclamată în anul 1870, dar abia în anul 1875 ea a fost instituită constituțional. Puterea legislativă în țară aparținea parlamentului bicameral. Camera deputaților era aleasă prin vot general direct. Femeile și militarii nu luau parte la alegeri. Senatul era ales din reprezentanți ai organului autoadministrării locale. Conducător al puterii executive era considerat președintele. În mod practic, șef al guvernului, ca organ al puterii executive, era primul-ministru.

În primii ani de existență a Republicii, în parlament prevalau monarhiștii. La alegerile din 1876 republicanii au obținut majoritatea în Camera deputaților și i-au înlăturat treptat de la putere pe monarhiști.

Un loc slab al monarhiștilor era divizarea lor în adepții diferitor dinastii: Bourbonilor, Bonaparților, Orleanilor.

Guvernul republicanilor a înfăptuit o serie de reforme importante. În anul 1880 a fost proclamată amnistierea participanților la Comuna din Paris, în anul 1881 a fost adoptată legea despre libertatea tiparului și

organizarea întrunirilor, precum și despre instruirea copiilor cu vârsta între 6 și 13 ani. Legea de la 1884 a permis activitatea liberă a sindicatelor și organizarea grevelor.

Conducătorii celei de-a Treia Republici se considerau continuatori ai cauzei Marii Revoluții franceze de la finele sec. al XVIII-lea. De la a Treia Republică a moștenit drapelul tricolor de stat, imnul național „Marsellaise”, sărbătoarea națională din 14 iulie – Ziua luării Bastiliei.

În pofida înlăturării monarhiștilor de la putere, problema principală din viața politică a Franței de la sfârșitul sec. al XIX-lea era lupta dintre republicani și monarhiști. În decursul anilor 70–90 ai sec. al XIX-lea ultimii au încercat să submineze loialitatea față de forma republicană de guvernare, folosind metode atât legitime, cât și nelegitime. Într-o scurtă perioadă de timp, Franța a fost cuprinsă de trei crize politice puternice: **afacerea Boulanger, scandalul Panama, afacerea Dreyfus, cazul Millerand.**

După înfrângerea în războiul franco-prusac (1870–1871) în Franța s-au răspândit dispozițiile șoviniste și chemările la revanșă. De acest lucru au vrut să se folosească mobarhiștii, care au declarat că țara are nevoie de un dictator ce ar uni poporul și armata pentru un război victorios împotriva Germaniei. În asemenea condiții s-a dezvoltat destul de rapid mișcarea legată de numele generalului **Georges Boulanger.**

Devenind lider al opoziției („Comitetul de protest”), care i-a întrunit pe republicanii nemulțumiți de guvernare, G. Boulanger pune la cale o lovitură politică, dar și aceasta a fost descoperită și dovedită prin legătura generalului cu monarhiștii. Fiind amenințat cu arestarea G. Boulanger fugе în Belgia, iar mișcarea acestuia în curând s-a destrămat.

În anul 1895 a avut loc o nouă criză politică, legată de un scandal de corupție în jurul canalului Panama. Pentru construcția lui au fost antrenate mijloace bănești ale unor persoane private. Conducătorii societății pe acțiuni au

cheltuit o parte însemnată din banii adunați de la vânzarea obligațiilor și s-au pomenit în pragul falimentului. Dorind să-i ducă în eroare pe acționari și să evite responsabilitatea, aceștia i-au mituit pe zeci de deputați și guvernanți. Însă, faptele conducătorilor companiei au fost descoperite și în societate a izbucnit un nou scandal. Grandioasa fraudă financiară a dus la demisia guvernului republicanilor și transmiterea puterii către radicali.

Cea mai puternică influență asupra dezvoltării în continuare a Franței a avut-o afacerea Dreyfus. În toamna anului 1894 a devenit cunoscut că niște documente secrete ale statului major general au nimerit în

---

Corupție – crimă legată de folosirea directă de către funcționari a drepturilor și posibilităților de serviciu cu scopul îmbogățirii personale. Sub noțiunea de corupție se subînțelege asemenea, mituirea persoanelor cu funcții.

Judecata în cazul Dreyfus

mâinile spionilor germani. Suspiciunile au căzut asupra căpitanului Alfred Dreyfus, descendenți dintr-o familie de bancheri evrei bogăți. El a fost condamnat și exilat pe una din insulele de Guyana Franceză. În curând s-a descoperit că vinovat era nobilul de origine ungară, maiorul Ferdinand Esterhazy, însă cazul Dreyfus așa și nu a fost rejudecat. Sub presiunea opiniei publice, organele militare l-au dat în judecată pe F. Esterhazy, care, însă, l-a îndreptățit.

Samovolnicia ordinară a organelor de judecată și antisemitismul (atitudinea dușmănoasă față de evrei) au tulburat opi-

nia publică franceză și au generat o criză politică. Societatea a fost bulversată în două tabere (dreyfusarzi și antidreyfusarzi). Cabinetul de Miniștri a fost nevoit să-și dea demisia. Noul guvern a încercat să stabilizeze situația politică din țară. În anul 1899 tribunalul militar l-a recunoscut din nou vinovat pe A. Dreyfus, însă președintele l-a grațiat și l-a pus în libertate. Dosarul a fost închis definitiv abia în 1906 când A. Dreyfus a fost reabilitat pe deplin.

Afacerea Dreyfus a avut consecințe de lungă durată pentru dezvoltarea politică a Franței. În rezultatul victoriei dreyfusarzilor armata a fost pusă sub controlul adepților Republicii. A fost recunoscut în mod oficial că inviolabilitatea drepturilor omului și cetățeanului este principiul suprem al Republicii și el trebuie respectat peste tot. Deoarece dreyfusarzii erau considerați de stânga, iar antidreyfusarzii – de dreapta, Republica a început să fie aliniată la forțele de stânga. În rândurile republicanilor erau înscrși numai acei ce apărau drepturile omului și cetățeanului.

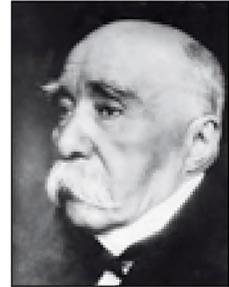
În preajma alegerilor parlamentare din 1902 foștii dreyfusarzi – socialiștii, radicalii și republicanii de stânga, au semnat un acord electoral comun despre înființarea unui bloc al forțelor de stânga sub lozinca apărării Republicii. Aceștia li se opuneau foștii antidreyfusarzi – monarhiștii, naționaliștii și clericii. Alegerile s-au încheiat cu victoria blocului de stânga. Din acel moment și până la declanșarea Primului Război Mondial partidele din blocul de stânga alcătuiau coalițiile guvernamentale. Un rol primordial în activitatea acestor coaliții l-au jucat radicalii, lider al cărora era **Georges Clemenceau** (1841–1929).

Medic de profesie, Georges Clemenceau și-a început cariera politică în anul 1871. În 1881 el s-a situat în fruntea partidului radicalilor, una din principalele forțe politice din țară. În anul 1887 discursul său înflăcărat l-a impus pe președintele J. Grevy să-și dea demisia. În anul 1891, în mesajul său preelectoral, devenit o senzație, acesta a adus laude revoluției. Acest lucru i-a adus popularitate atât lui, cât și partidului ce-l reprezenta. În programul forței politice respective au fost formulate principiile apărării Republicii, proprietății private; parti-

dul se pronunța împotriva fărădelegilor bisericii, cerea naționalizarea monopolului, introducerea unui impozit pe venit progresist. De asemenea, G. Clemenceau a fost propovăduitorul principal al revanșei (pedepsirea Germaniei pentru înfrângerea cauzată în războiul din 1870–1871). În timpul scandalului Panama G. Clemenceau a devenit unul dintre cei ce descopereau abuzurile din cercurile guvernamentale. El a condus mișcarea pentru rejudicarea cazului Dreyfus. În anul 1906 devine ministru al afacerilor interne, unde s-a evidențiat prin poziția-i deosebit de crudă față de mișcarea greviștilor.

Georges Clemenceau

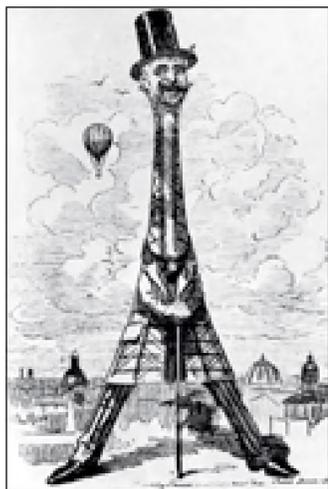
Important în viața politică a Franței a fost evenimentul ce a intrat în istorie sub denumirea de **cazul Millerand**. În anul 1899 liderul social-reformiștilor francezi, Alexandru Millerand a acceptat propunerea de a ocupa postul de ministru al comerțului în timp ce în nici o țară din lume în guverne nu erau miniștri-socialiști. Gestul (cazul) lui Millerand a generat o reacție neunivocă printre socialiști. În cele din urmă, aceștia s-au împărțit în două grupe – ministerialii în frunte cu liderul socialiștilor, Jean Jaures, care-l susțineau pe A. Millerand, și antiministeriali, care condamnău acest gest. Divergențele între cele două tabere au slăbit atunci când partidele de stânga au ocupat poziții de frunte în viața politică a Franței.

Astfel, în rezultatul unei vieți politice active, în Franța s-au afirmat, fără tulburări revoluționare, principiile democrației și drepturilor omului pentru care a luptat nu o singură generație de francezi.

5 Particularitățile dezvoltării economice. În ultimul pătrar al sec. al XIX-lea Franța rămânea o țară agrar-industrială, 43 la sută din populația ei fiind antrenată în agricultură. În țară s-a păstrat multe întreprinderi mici de tip meșteșugăresc cu un număr nu prea mare de muncitori. Majoritatea acestor întreprinderi fabricau renumita mătase franțuzească, îmbrăcăminte, încălțăminte, vinuri, parfumuri. Anume acestea erau principalele mărfuri pentru export ale țării.

O influență negativă asupra dezvoltării industriei țării o avea capacitatea redusă de cumpărare a țăranilor. Circa 85 la sută din gospodăriile țărănești dispuneau de loturi de la 1 până la 10 hectare și, evident, nu-și puteau permite să cumpere tehnică agricolă modernă sau îngrășăminte. De aceea și recoltele erau foarte scăzute (cele mai mici în Europa). Acest lucru nu contribuia la dezvoltarea pieței interne și nu stimula dezvoltarea industriei.

În același timp, nu putem să caracterizăm dezvoltarea Franței ca pe un declin continuu sau stagnare. În baza noilor tehnologii (modelul marten) și datorită zăcămintelor însemnate de minereu de fier se dezvolta în ritm rapid metalurgia. Lungimea magistralelor de cale ferată le depășea pe cele engleze și germane. Au apărut noi ramuri moderne – chimică, de automobile, aviatică, constructoare de mașini. Un factor negativ în dezvoltarea acestor

Caricatura lui Gustave Eiffel și a turnului său (simbolul Parisului nu s-a bucurat din start de popularitate)

ramuri ale industriei era materia primă deosebit de costisitoare comparativ cu Germania și Anglia.

La fel ca în alte țări de frunte, la sfârșitul sec. al XIX-lea, în Franța a luat amploare procesul monopolizării. La nivelul concentrării producției statul ceda în fața SUA, Germaniei și Angliei.

Simbol al succeselor Franței în dezvoltarea economică a devenit inaugurarea, în anul 1889, la Paris, a expoziției mondiale, dedicate împlinirii a o sută de ani de la luarea Bastiliei. Renumitul turn Eiffel, înălțat de Gustave Eiffel din construcții de metal, servea drept intrare la expoziție. Înfrumusețată cu drapelul național și iluminată cu ajutorul a 90 mii de lămpi cu gaz, turnul urma să reitereze fidelitatea față de cea de-a Treia Republică cu trecutu-i revoluționar, precum și devotamentul pentru știința și tehnica modernă.

O influență negativă asupra dezvoltării economice a Franței a avut-o și creșterea lentă a numărului populației, ceea ce genera scumpirea permanentă a forței de muncă.

Un factor important în dezvoltarea țării era și scoaterea în masă a capitalului, ce era concentrat în mâinile a 200 din cele mai bogate familii. Acestea le reprezentau acționarii ai Băncii Franceze, ce se situau în fruntea a cinci bănci mari (73 la sută din capital). Însă, exportul de capital avea loc, în temei, sub forma acordării de împrumut pentru guvernele țărilor străine. Pentru aceasta Franța era numită țară-rantie (una care trăiește pe dobânda de pe urma depunerilor făcute). De la sfârșitul sec. al XIX-lea, principalul stat spre care era orientat capitalul francez era Rusia.

Rezumând materialul despre dezvoltarea economică a acestei țări putem spune că, de la mijlocul și până la sfârșitul secolului, nivelul de viață al populației a crescut de 1,5–2 ori.

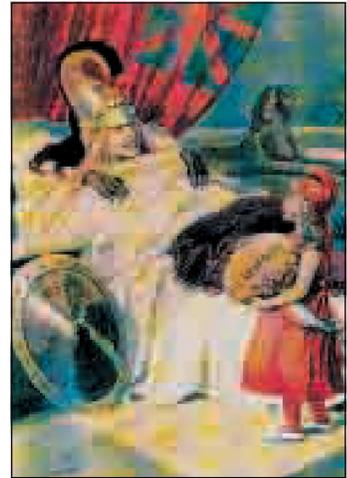
6 **Politica continentală și colonială.** După încheierea războiului franco-prusac politica principală a guvernelor franceze era concentrată în două zone: pe continent și în colonii. Adepții politicii continentale considerau că scopul principal al Franței este revanșa pentru înfrângerea în războiul franco-prusac și retrocedarea Alsaciei și Lorenei. Principalul adversar al Franței, după părerea lor, a fost Germania. Francezii îi vedeau ca aliați în lupta cu ea pe Rusia, care avea cea mai numerică armată de pedestrași, și pe Anglia, care dispunea de cea mai mare flotă.

La rândul lor, adepții politicii coloniale vedeau o sarcină imediat următoare în extinderea imperiului colonial. Trupele franceze erau concentrate

asupra cuceririlor din Africa și Indochina. La început ei credeau că adversarul lor principal în lupta pentru colonii este Anglia. Însă, după crearea în 1882 a Triplei Alianțe (Germania, Austro-Ungaria și Italia) majoritatea politicianilor francezi au ajuns la concluzia că pericolul principal pentru Franța vine din partea Germaniei. În timpul elaborării cursului de politică externă a prevalat părerea continentaliștilor.

În anii 1891–1893 a fost încheiată alianța ruso-franceză. Acordul cu Anglia de la 1904 despre reglementarea pretențiilor teritoriale în Africa și în Orientul Îndepărtat a pus capăt contradicțiilor anglo-franceze și a devenit un prim pas în procesul creării unei alianțe între cele două state. El a primit denumirea de Antanta („acord cordial”). În anul 1907 la el a aderat Rusia.

Văzând că ciocnirea cu Germania este inevitabilă, guvernul francez a derulat construcția unei flote mari, aviației militare și modernizarea armatei. Creșteau în permanență și cheltuielile militare, care constituiau o treime din bugetul țării.

Criza de la Fashoda: Marea Britanie ca un lup strașnic, iar Franța ca o Scufiță Roșie. Caricatură

Politicianul francez E. Etienne despre scopul politicii coloniale a Franței (1894)

Care este scopul nostru? Noi am creat și avem intenția să păstrăm imperiul colonial pentru a asigura viitorul țării noastre pe alte continente, să le asigurăm mărfurilor noastre piețe, iar industriei noastre – surse de materie primă. Aceasta este incontestabil.

Trebuie să declar că atunci când există justificare pentru cheltuielile și jertfele umane, pe care le necesită crearea posesiunilor noastre coloniale, ea constă în speranța că industriașul francez, comerciantul francez vor putea duce în colonii surplusurile de producție franceză.

? Cum credeți, ce scop și-a propus guvernul francez, promovând politica colonială?

În cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea Franța a creat noi colonii în Asia de Sud-Est: în 1862 – Cochinchina (Vietnamul de Est); în 1863 – Cambodgia; în 1883 – An Nam (partea centrală a Vietnamului); în 1884 – Tonkin (Vietnamul de Nord); în 1893 – Laos. Toate aceste teritorii au fost unite sub o singură denumire – Indochina Franceză. În afară de aceasta, Franța a ocupat o serie de teritorii în Africa de Nord, Tropicală și de Sud (așa-numitele Africa Franceză de Vest, Africa Ecuatorială Franceză, Somalia Franceză), precum și insula Madagascar. În perioada anilor 1870–1914 francezii și-au mărit teritoriul posesiunilor sale de zece ori.

Concluzii

- ▶ După înfrângerea în războiul cu Prusia, Franța a fost nevoită să semneze o pace înjositoare, conform căreia a pierdut provinciile Al-sacia și Lorena.
- ▶ În ultimul pătrar al sec. al XIX-lea Franța a trecut printr-o etapă complicată de constituire a valorilor liberal-democratice, înfruntând corupția în cercurile superioare ale puterii.
- ▶ În sfera economică, Franța a ocupat locul trei printre statele europene după Anglia și Germania.
- ▶ Franța a promovat o politică colonială activă. După mărimea sa, Imperiul colonial francez era al doilea după Imperiul Britanic.

Întrebări și însărcinări

1. Care au fost cauzele războiului franco-prusac? Ce a servit drept pretext pentru începerea lui? **2.** Numiți data proclamării celei de-a Treia Republici Franceze. **3.** În ce condiții a fost încheiată pacea dintre Franța și Germania? **4.** Ce înseamnă Comuna din Paris? **5.** Ce reforme au înfăptuit comunarzii? **6.** Numiți forțele principale, care luptau pentru putere în cea de-a Treia Republică. **7.** Care a fost cel mai de proporții scandal, ce a afectat opinia publică din Franța?

8. De ce Franța a suferit înfrângere în războiul cu Prusia? **9.** Ce factori au jucat rolul decisiv în dezvoltarea evenimentelor, care au intrat în istorie sub denumirea „Comuna din Paris”? **10.** Determinați rolul principal al comunarzilor. **11.** Ce a condiționat tergiversarea procesului de legalizare juridică a celei de-a Treia Republici în Franța? **12.** În ce a constatat esența cazului Millerand?

13. Caracterizați politica internă promovată de guvernul lui A. Thiers. **14.** Alcătuiți în caiet tabelul cronologic al evenimentelor din istoria Franței în perioada 1870–1900. **15.** Determinați trăsăturile principale ale dezvoltării economice a Franței în ultimul pătrar al sec. al XIX-lea. Notați-le sub formă de teze.

16. De ce evenimentele Comunei din Paris sunt privite în mod diferit de către istorici? Pregătiți o mini-compunere pe tema dată.

§ 17. Germania

1. Când s-a încheiat procesul de unificare a Germaniei? Ce eveniment a contribuit la acest proces? **2.** Ce legătură reciprocă au avut procesele de unificare a Germaniei și Italiei într-un singur stat?

Constituirea imperiului German. După războiul franco-prusac toate pământurile germane s-au unit într-un Imperiu german unic, care era compus din 22 de monarhii și trei orașe libere.

Potrivit Constituției imperiale de la 1871, șef al statului era considerat împăratul. Acesta putea să fie doar regele Prusiei. Împăratul conducea forțele armate, avea dreptul să declare război, să numească cancelarul (șeful

guvernului), să convoace și să dizolve parlamentul, ce era compus din două camere. Camera superioară (**bundesrat**) sau Consiliul landurilor era numită din reprezentanți ai tuturor monarhiilor și orașelor libere (58 de membri). Camera inferioară (**bundestag**) era aleasă prin vot general. Femeile și militarii erau privați de dreptul la vot. Parlamentul (**reichstag**) era limitat în drepturi, deoarece pe care le adopta, urmau să fie aprobate de împărat.

La momentul înființării Imperiului German majoritatea în parlament aparținea reprezentanților Partidului Conservator, care reflecta interesele junkerilor (proprietarilor funciari prusaci), marilor industriași și financiar. Oponent al conservatorilor era Partidul Liberal, care apăra interesele industriașilor. Ambele partide susțineau guvernul. În anul 1881 a fost creat Partidul Catolic. El s-a situat în apărarea populației catolice din Germania și de aceea s-a pomenit în opoziție față de guvern. În opoziție se afla și Partidul Social-Democrat, care avea o prezență însemnată în parlament și apăra interesele clasei muncitoare.

Cancelarul era delegat cu o putere foarte mare. Nici un fel de înfrângeri la alegeri nu puteau influența asupra lui, deoarece numirea cancelarului depindea în totalitate de împărat. Activistul O. Bismarck a creat acest post pentru sine, punând la bază principiul de guvernare a imperiului de către duetul împărat-cancelar. În afară de aceasta, el și-a rezervat postul de ministru al afacerilor externe al Prusiei și de ministru-președinte al Prusiei.

Adoptarea Constituției a fost doar primul pas în procesul de formare a organelor imperiale ale puterii și a sistemului de conducere. Acest proces a fost târâgănat până în anul 1878 și a obținut denumirea de eră liberală. În această perioadă au fost create organele imperiale unice de guvernare, o armată unită (400 mii de persoane pe timp de pace), o piață internă unică, un sistem bancar unic și financiar, rețeaua de căi ferate.

2 Particularitățile dezvoltării economice. După unificarea Germaniei s-au conturat condiții mai bune pentru dezvoltarea economiei. La aceasta a contribuit încheierea revoluției industriale și constituirea pieței pan-germane unice, alipirea Alsaciei și Lorenei, bogate în zăcăminte, contribuția de cinci miliarde de franci din partea Franței, noile descoperiri în domeniul științei și tehnicii.

Dezvoltarea economiei Germaniei în anii 1871–1914 a avut particularitățile sale.

- ▶ Un rol considerabil în dezvoltarea industriei grele îl aveau comenzile de stat, subvențiile, facilitățile, construcția uzinelor pe contul statului.
- ▶ Industria era edificată pe o nouă bază industrială. Ramurile chimică, electrotehnică, de prelucrare a metalelor, de construcție a mașinilor se dezvoltau în ritm accelerat.
- ▶ Pentru producție erau caracteristice concentrarea mare și ritmurile rapizi de dezvoltare în câteva zone: regiunea Renania, Ruhr, Berlin, Silezia.

Uzina de turnare a oțelului a lui A. Krupp

Gospodăria moșierească se transforma treptat, pe cale evoluționistă, în producție capitalistă de mărfuri.

În pofida succeselor însemnate din domeniul industriei, cota Germaniei la producția mondială era de 13 la sută, în timp ce cota Marii Britanii constituia 32 la sută. Treptat, însă, mărfurile ieftine și mult mai calitative din Germania cucerău piețele mondiale și, la începutul sec.

al XX-lea, Germania a depășit Marea Britanie la capitolul respectiv.

La sfârșitul sec. al XIX-lea în Germania, la fel ca în alte state industrializate, apar monopolurile. În anul 1914 acestea erau 600 la număr. 85 la sută din capitalurile financiare erau controlate de opt bănci. Cele mai cunoscute au fost monopolurile lui A. Krupp, cartelul de turnare a fontei din Renania-Westfalia, Uniunea germană a uzinelor de închiriere, sindicatul carbonifer din Renania-Westfalia.

3 **Politica cancelarului O. Bismarck.** Primul împărat al Germaniei a fost regele Prusiei, Wilhelm I. Însă, timp de 20 de ani, țara a fost practic condusă de cancelarul O. Bismarck, care se bucura de toată încrederea împăratului. Direcția de bază în politica sa externă consta în asigurarea centralizării puterii în cadrul Imperiului prin intermediul lichidării drepturilor autonome ale unor monarhii și ale bisericii catolice. În 1872 O. Bismarck a obținut adoptarea unei legi, potrivit căreia clerul era privat de dreptul de a subraveghea școlile. Preoților le era interzis să facă agitație politică. În locul cununiei bisericești era introdusă instituția căsătoriei civile, era prevăzută înregistrarea de stat a nașterii și decesului. Politica orientată împotriva influenței bisericii catolice a primit denumirea oficială, „**lupta pentru cultură**” („**kulturkampf**”).

O Bismarck a declanșat lupta împotriva socialiștilor. În anul 1878, după două tentative de atentat la viața împăratului, el a propus Reichstag-ului să adopte „**Legea excepțională împotriva socialiștilor**”, care interzicea, în mod practic, activitatea organizațiilor socialiștilor și a publicațiilor muncitorilor. Partidul social-democrat a fost nevoit să treacă la o stare de activitate semilegală.

În afară de măsurile de represiune, O Bismarck a înfăptuit o serie de reforme sociale. În anul 1881 el a anunțat despre începutul „erei legislației muncitorești”. În următorii trei ani Reichstag-ul aprobă o serie de legi referitoare la asigurarea muncitorilor în cazul accidentelor în producție și în caz de boală. În 1889 apare legea despre acordarea pensiilor după vârstă (de la 70 de ani) și în cazul pierderii capacității de muncă, în 1891 – Legea despre ziua de muncă de 11 ore și despre interzicerea muncii copiilor până la vârsta de 13 ani. La mijlocul anilor 90 ai sec. al XIX-lea Germania a devenit statul cu cea mai bună legislație socială.

Direcțiile principale ale politicii interne a lui O. Bismarck

Scopul principal al cursului de politică externă al imperiului German se rezuma la crearea coaliției politico-militare a statelor europene, orientată împotriva Franței. Cercul guvernatoare din Berlin se bazau pe Austro-Ungaria, care, după războiul franco-prusac, a făcut pași concreți pentru apropierea de Germania și Italia – adversară a Franței în Marea Mediterană și în Africa de Nord. Pentru a nu admite o posibilă antrenare la această coaliție a Rusiei, ca aliat potențial al Franței, a fost lansată ideea luptei ruso-germane comune împotriva social-democrației și, în genere, a mișcării revoluționare. La **6 mai 1873** Rusia și Germania au semnat un **Tratat de Alianță**. Cu o lună mai târziu un acord analogic fost semnat între Rusia și Austro-Ungaria. Astfel a fost constituită **Alianța celor trei împărați**, ceea ce i-a permis Germania s-o amenințe pe Rusia cu un nou război. Alianța a fost în vigoare până la 1887 când s-au agravat relațiile ruso-germane și ruso-austriece.

Monumentul din Berlin al lui O. Bismarck cu câinele. 1897 (renovat în anul 1996)

Pe data de 7 octombrie 1879 Germania și Austro-Ungaria au semnat un **Tratat de aliere**, orientat atât împotriva Franței, cât și împotriva Rusiei. În 1882 la acest **Tratat** a aderat Italia. Drept rezultat, a fost creată **Tripla Alianță**, care a demonstrat clar intențiile Germaniei de a ocupa locul de hegemon în Europa.

După ce a pus la punct treburile pe continent, în anii 80 ai sec. al XIX-lea O Bismarck a început să atragă o atenție mai sporită cotropirilor coloniale. În 1884 Germania a instaurat protectoratul asupra unei părți a teritoriului Africii de Sud-Vest (Naibia) și a Africii Centrale (Togo, Camerun). În anul următor ea și-a extins controlul asupra unei părți a Africii de Sud (Tanganyika). Astfel a apărut **Imperiul colonial german**. Germania a obținut toate atributele necesare pentru a se considera mare stat.

4 Social-democrația germană. În rezultatul dezvoltării economice, în Germania a fost creată o clasă numeroasă a muncitorilor. La organizarea ei a contribuit concentrarea producției.

În condițiile acțiunii „Legii excepționale împotriva socialiștilor” social-democrații germani au fost nevoiți să existe semilegal. Programul lor de la Gotha (1875), ce conținea o serie de teze radicale (despre dictatura proletariatului,

revoluția socialistă), a devenit un program-model pentru întreaga social-democrație europeană. După anularea „Legii excepționale împotriva socialiștilor” baza teoretică a Partidului Social-democrat din Germania a fost Programul de la Erfurt (1891), care corespundea tezelor principale ale marxismului, însă era mai cumpătată. Social-democrații germani erau cel mai puternic partid al muncitorilor din Europa. La începutul sec. al XX-lea el întrunea un milion de membri și avea cea mai numeroasă fracțiune în parlament – 109 deputați din 397.

În anul 1899 unul din liderii și teoreticienii social-democrației, E. Bernstein, în cartea sa „Premisele socialismului și sarcinile social-democrației” a supus criticii tezele principale ale teoriei marxiste. Încercarea de a revizui marxismul a fost proclamată revizionism și aripă de dreapta a social-democrației. Discursul lui E. Bernstein a dus la scindarea mișcării social-democrate din Germania în cei de dreapta (E. Bernstein), centriști (A. Bebel, K. Kautsky) și cei de stânga (K. Liebknecht, R. Luxemburg). După Primul Război Mondial scindarea a fost legalizată și din punct de vedere organizațional.

5 **Începutul domniei lui Wilhelm al II-lea. Trecerea la „politica mondială”.** În anul 1888 împărat al Germaniei devine Wilhelm al II-lea. Tânărul monarh dorea să guverneze țara de unul singur, iar pentru aceasta trebuia să-l înlăture pe O. Bismarck cu care avea dezacorduri în mai multe probleme. Astfel, împăratul era de părerea că Germania trebuie să promoveze o politică externă mai activă fără să se teamă să aplice forța împotriva concurenților, și să iasă din componența Alianței celor trei împărați. Wilhelm al II-lea aprecia negativ „Legea excepțională împotriva socialiștilor” și, după cum v-ați dat bine seama, acțiunea ei a fost suspendată. În anul 1890 O. Bismarck a demisionat.

După aceasta a sporit expansiunea colonială a Germaniei. „Cerem un loc sub soare pentru sine, a declarat noul cancelar, Bernhard Bulow, care reprezenta interesele cercurilor industriale, financiare și militare germane.

Temelie ideologică a „noii politici mondiale” a lui Wilhelm al II-lea a devenit „doctrina pangermanismului”, exponent al căreia era Uniunea pangermană. Doctrina glăsuia că germanii sunt mai presus de toate popoarele și de aceea trebuie să domine asupra lor. Pangermanii chemau la promovarea politicii forței față de alte popoare, să fie create o armată și o flotă puternică și începute pregătirile de război pentru împărțirea lumii.

În planurile expansiunii germane intra cucerirea, acapararea coloniilor

O. Bismarck părăsește Reichstag-ul.
1892. Pictor Anton von Werner

engleze și franceze și a zonelor de graniță ale Franței (expansiunea în vest), cotropirea unei părți a teritoriului Rusiei – teritoriilor de la Marea Baltică, Ucrainei, Caucazului de Nord și pătrunderea în Orientul Apropiat.

Planurile pangermaniștilor au găsit susținere între membrii guvernului. Armata a devenit grija principală pentru stat, iar **militarismul**, adică sporirea forței militare – un curs al guvernului.

În anul 1913 cheltuielile militare constituiau 50 la sută din buget. Din inițiativa ministrului flotei, amiralului, Alfred Tirpitz, Germania a derulat lucrările de creare a unei puternice flote militare, ce a devenit în curând mai superior celei britanice după număr și putere.

Wilhelm al II-lea

Concluzii

- ▶ Ultimul pătrar al veacului al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea a devenit perioada unui avânt vertiginos al economiei germane, în special, a ramurilor ei moderne: chimică, electrotehnică, de construcție a mașinilor.
- ▶ În decursul a două decenii după unificare, direcțiile de dezvoltare a Germaniei erau trasate de cancelarul O. Bismarck. Datorită politicii promovate de el s-a reușit consolidarea țării, au fost soluționate principalele probleme și divergențe de ordin intern.
- ▶ Succesele în economie au favorizat trezirea spiritului militarist prusac și Germania a început să înainteze pretenții despre împărțirea lumii în favoarea sa.

Întrebări și însărcinări

1. Care era orânduirea politică a Germaniei în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea?
2. Cine a trasat politica Germaniei în primii 20 de ani după unificare? 3. Ce trăsături îi erau caracteristice dezvoltării economiei germane după unificare? 4. Numiți principalele direcții ale politicii promovate de O. Bismarck. 5. Ce acapărări coloniale a întreprins Germania la finele sec. al XIX-lea? 6. Care sunt tezele fundamentale ale doctrinei pangermanismului? 7. De ce a fost condiționat cursul agresiv de politică externă a Germaniei?
8. De ce Germania a obținut, la finele sec. al XIX-lea, întâietate industrială în Europa?
9. Ce scop și-a pus O. Bismarck atunci când a introdus legislația socială în Germania?
10. Și-a atins, oare, scopul politica kulturkampf? 11. Ce factori au contribuit la consolidarea mișcării muncitorești și social-democratice în Germania? 12. Care a fost scopul „politicii mondiale” a lui Wilhelm al II-lea?
13. Determinați cauzele dezvoltării dinamice a economiei germane. Dați răspunsul sub formă de schemă. 14. Alcătuiți portretul politic al cancelarului german, O. Bismarck.

§ 18. Marea Britanie

1. Când a început „epoca victoriană” în Anglia? **2.** Cu ce scop în Anglia au fost desfășurate reformele parlamentare din anii 1832, 1867?

Pierderea rolului de lider industrial de către Anglia. La sfârșitul sec. al XIX-lea Marea Britanie continua să rămână una dintre cele mai dezvoltate și mai bogate țări din lume. Ea ocupa poziții de frunte în comerțul exterior și la exportul de capital. Depunerile engleze de capital peste hotare depășeau depunerile de capital ale celorlalte state luate la un loc. Lira sterlină engleză era valuta mondială de bază. Londra a devenit centru comercial și financiar principal din lume. Anglia era numită „stăpâna mărilor”.

În același timp, în economia Angliei au început să se contureze unele tendințe negative. Nivelul creșterii producției industriale (2,1 la sută) era mai redus decât în alte țări (în SUA – 4,2 la sută, în Germania – 4,1 la sută). Utilajul tehnic de la multe uzine era învechit, iar la unii indici Anglia rămânea în urmă de SUA și Germania. La începutul sec. al XX-lea Germania a depășit-o la volumului turnării oțelului, iar SUA – la producerea fontei, oțelului și minereului de fier. Datorită unor tehnologii mai bune și productivității înalte a muncii, mărfurile americane și germane au devenit mai ieftine decât cele engleze.

În Marea Britanie prevalau micile gospodării țărănești. Marile gospodării funciare se păstrau în Irlanda. Agricultură nu asigura necesitățile Angliei, țara fiind nevoită să importe un însemnat volum de produse alimentare și materie primă. Aceste trăsături nefavorabile ale economiei țării se compensau de către posesiunile coloniale, care erau piețe garantate de desfacere și surse sigure de materie primă ieftină.

Deci, una dintre sarcinile cele mai importante ale Angliei consta în păstrarea și extinderea Imperiului, ca bază a stabilității și prosperării ei.

Regina Victoria

Viața politică internă a Marii Britanii. Problema irlandeză. După cum știți, cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea este numită în Anglia „epoca victoriană”, după numele reginei Victoria, care a stat în tron între anii 1837–1901. Aceasta a fost perioada unei puteri nemaivăzute a Marii Britanii. Se extindeau destul de rapid posesiunile ei coloniale, industria engleză deținea întâietatea în lume. În țară se păstra monarhia constituțională, parlamentul și sistemul bipartid.

La alegerile parlamentare luptau între ele două partide – conservatorii și liberalii.

Conservatorii reprezentau interesele marii aristocrații funciare și a unei părți a marii burghezii (finanțiarilor). Liderul principal al conservatorilor a fost scriitorul și politicianul, **Benjamin Disraeli**.

Liberalii erau sprijiniți de majoritatea burgheziei mari și mijlocii, precum și o parte însemnată de muncitori calificați. Conducător al Partidului liberal era renumitul activist de stat, **William Gladstone**, fiul unui întreprinzător bogat.

Spre deosebire de conservatori, care luptau pentru a proteja industria engleză de concurență, liberalii apărau principiul comerțului liber și se pronunțau împotriva politicii protecționismului.

Ambele partide considerau necesară reformarea sistemului electoral și a legislației sociale.

În anul 1867 guvernul conservator al lui B. Disraeli a înfăptuit reforma parlamentară, ceea ce a favorizat dublarea numărului alegătorilor. În 1871 el a fost înlocuit de guvernul liberal al lui W. Gladstone, care a recunoscut, ca fiind legitimă, activitatea sindicatelor, inclusiv grevele. În anul următor a fost introdus votul secret pentru alegerile în parlament.

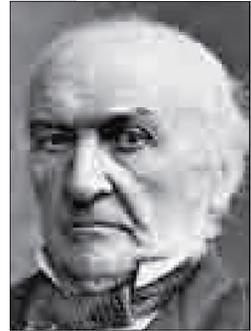
Drept răspuns, conservatorii au anulat definitiv interdicția asupra grevelor și au permis activitatea cooperativelor. În anul 1875 conservatorii au adoptat o lege despre reducerea zilei de muncă până la 54 de ore în săptămână și protecția muncii copiilor. Primirea la lucru a copiilor până la zece ani era interzisă. În anul 1884 liberalii au înfăptuit încă o reformă electorală. Prin ea au obținut dreptul la vot majoritatea muncitorilor și țăranilor.

La sfârșitul sec. al XIX-lea extinderea drepturilor organizațiilor muncitorești a contribuit la activizarea luptei muncitorilor pentru drepturile lor sociale și politice. În fruntea acestei lupte s-au situat sindicatele – **trade-unioanele**, reunite din anul 1886 în **Congresul britanic al trade-unioanelor**. În anul 1900 a fost înființat Comitetul reprezentanței muncitorești pentru alegerea în parlament a reprezentanților muncitorilor, redenumit la 1906 în Partidul Muncitoresc (Laburist).

La sfârșitul sec. al XIX-lea s-a intensificat mișcarea în masă a irlandezilor pentru reforma agrară și **autoadministrare** (Home Rule). Ea a fost condusă de **Charles Parnell**, ales în parlamentul englez în anul 1875. El folosea toate metodele parlamentare posibile – **obstrucțiunea**, reclamațiile, solicitările, pentru a atrage atenția opiniei publice față de problemele Irlandei.

Benjamin Disraeli

William Gladstone

? Dați o scurtă caracteristică activiștilor redați în ilustrație

---

Home Rule (din engleză – autoadministrare) – una dintre cerințele principale ale mișcării naționale irlandeze de la sfârșitul sec. al XIX-lea.

Obstrucțiune – perturbarea lucrărilor parlamentului prin metode legitime..

Boicot – formă de luptă economică și politică; înseamnă renunțarea definitivă de a comunica cu o anumită persoană sau organizație. Denumirea provine de la numele administratorului britanic, C. Bycott, față de care pentru prima dată a fost aplicată o asemenea formă de luptă.

Arthur Griffith,
întemeietorul partidului
„Sinn Féin”

În același timp, în Irlanda, țărani conduși de „Liga funciară” au declanșat lupta împotriva landlorzilor englezi. Ei distrugeau conacurile lor, recolta, animalele. Una din noile metode de luptă a devenit **boicotul**.

În anul 1886 guvernul lui W. Gladstone a decis să înainteze parlamentului Legea despre Home Rule, însă ea a fost respinsă. Acest fapt a dus la înfrângerea liberalilor la alegeri. Pentru aproape 20 de ani la putere au venit conservatorii.

La începutul sec. al XX-lea situația din Irlanda s-a agravat. Aripa radicală a mișcării de eliberare națională irlandeză a înființat partidul „Sinn Féin” („Noi înșine”). El se pronunța pentru un stat irlandez independent sub lozinca „Irlanda pentru irlandezi”.

În anul 1914 Camera comunelor a încuviințat pentru a treia oară proiectul de lege despre Home Rule și acesta a devenit lege, care, însă, nu se extindea asupra a șase ducate nordice, populate preponderent de protestanți. Mai târziu această hotărâre a dat naștere problemei Ulsterului.

3 Particularitățile mișcării muncitorești. Crearea Partidului Laburist. Sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea a constituit o perioadă de avânt pentru mișcarea muncitorească engleză. Pierderea monopolului industrial, agravarea concurenței pe piețele mondiale, intențiile întreprinzătorilor de a micșora cheltuielile în producție au dus la scăderea nivelului de viață al clasei muncitoare din Anglia, care a intensificat, drept răspuns, lupta pentru drepturile sale. A crescut simțitor numărul grevelor, s-a mărit numărul membrilor sindicatelor. În 1913 el a atins cifra de patru milioane persoane.

După numărul și gradul de organizare al sindicatelor, Anglia se situa la acea vreme pe primul loc în lume. O parte dintre membrii sindicatelor erau de părerea că organizațiile lor ar trebui să ducă nu numai o luptă economică, ci și politică. După cum știți deja, în anii 1900–1906 a fost creat partidul Muncitoresc (Laburist), care a luat parte la alegerile din 1906 și a adus în parlament 29 de deputați ai săi. Sistemul bipartid se clătina. Alături de conservatori și liberali creștea o nouă forță – laburiștii.

În decursul unei îndelungate perioade de timp, laburiștii nu au avut programul lor. Ei considerau că sarcina lor principală este de a-și aduce deputații în parlament, care, la rândul lor, undindu-se cu liberalii, să voteze pentru hotărâri ce ar apăra drepturile muncitorilor.

O astfel de tactică a liderilor mișcării muncitorești a generat proteste din partea adeptilor teoriilor socialiste. În anul 1911 ei au creat Partidul Socialist Britanic, care a încercat să conducă mișcarea muncitorească, dar nu a avut succes.

4 Reformismul. Avântul mișcării muncitorești și înăsprirea luptei pentru drepturile sociale i-au făcut pe cei mai previzibili lideri ai Partidului Liberal să conștientizeze necesitatea reformelor sociale, care ar ușura starea muncitorimii, ar limita privilegiile oamenilor bogați și nu ar admite posibilitatea unei explozii sociale. Unul dintre ideologii și practicienii reformismului liberal a fost **David Lloyd George** (1863–1945).

David Lloyd George

Fiu de învățător, avocat de profesie, un talentat orator și politician previzibil, **David Lloyd George**, a nimerit pentru prima dată în parlament în anul 1890. Activistul public în vârstă de 27 de ani a devenit în curând unul dintre liderii Partidului Liberal. El a s-a bucurat de o largă popularitate datorită alocuțiunilor sale înflăcărâte împotriva „paraziților bogați”. D. Lloyd George era de părerea că trebuie luate măsuri viabile pentru a pune capăt „cerșetoriei înjositoare” a muncitorilor. Ocupând în guvernul liberalilor funcția de ministru al comerțului, iar ulterior și de ministru al finanțelor, D. Lloyd George a înaintat, în anii 1906–1911, către parlament, o serie de legi, devenite mai apoi temelia legislației sociale.

Din inițiativa lui D. Lloyd George a fost adoptată legea despre învățământul primar gratuit. De asemenea, a fost adoptată o lege ce reglementa munca pe timp de noapte. Munca pe timp de noapte pentru bărbați era redusă, iar pentru femei – interzisă. Victimele incidentelor de producție au primit dreptul de tratament fără plată și de ajutor la întocmirea invalidității.

În anul 1908 parlamentul a adoptat legile despre ziua de muncă de opt ore pentru mineri și despre pensiile de bătrânețe pentru cei ce lucrează. Mai târziu a fost introdus ajutorul în caz de șomaj sau de boală. Aceste plăți erau formate din cotizațiile muncitorilor și întreprinzătorilor, din subvențiile din partea statului. Întreprinzătorii nu mai puteau împiedica deja agitația sindicală sau să ceară de la sindicate despăgubirea daunelor cauzate de greve.

O reacție furtunoasă a trezit proiectul bugetului pentru anul 1909, propus de D. Lloyd George. Documentul prevedea alocarea unui procent pentru înfăptuirea reformelor sociale și o creștere însemnată a cheltuielilor destinate înarmării. Acoperirea acestor cheltuieli se planifica pe baza majorării brusce a impozitelor pentru posesiunile funciare, moștenire, precum și pe contul majorării taxelor la tutun, băuturile alcoolice și timbrele poștale.

Camera comunelor, în care liberalii împreună cu laburiștii alcătuiau majoritatea, a adoptat proiectul de lege. Însă, Camera lorzilor, care era numită de rege și în care intra aristocrația funciară și financiară, a respins

documentul. Atunci D. Lloyd George a început lupta împotriva Camerei lorzilor, cerând limitarea atribuțiilor sau, în genere, lichidarea ei. În anul 1911 camera comunelor a adoptat o lege despre reducerea împuternicirilor Camerei lorzilor. Ultima putea deja să aplice doar așa-numitul „veto de amânare”, adică putea să sisteze, pentru un anumit timp, îndeplinirea legilor adoptate de Camera comunelor, însă nu să le și anuleze. Dacă Camera comunelor adopta de trei ori un proiect de lege, documentul intra în vigoare în pofida restricțiilor impuse de Camera lorzilor. După aceste inovații bugetul „revoluționar” al lui D. Lloyd George a devenit lege.

5 **Politica externă și colonială a Angliei.** În domeniul politicii externe cercurile guvernare ale Angliei respectau principiul „echilibrului european”, conform căruia nici un stat nu avea dreptul să domine în Europa continentală.

Pentru a păstra echilibrul, Marea Britanie se opunea țărilor mai puternice și nu le permitea să ocupe locuri de frunte în Europa. Menținându-și superioritatea pe mare, Anglia nu se temea de o posibilă intervenție străină pe teritoriul său.

Un alt principiu al politicii externe engleze era „izolarea fulgerătoare”. Aceasta însemna că Anglia se abținea de la încheierea unor alianțe de lungă durată cu alte state. Guvernanții și diplomații acestei țări aveau o deviză: „Anglia nu are dușmani permanenți și nici prieteni permanenți, ea are numai interese permanente”. Aproape până la sfârșitul sec. al XIX-lea, cercurile guvernatoare ale Angliei considerau ca inamic principal Franța – adversarul numărul unu în ceea ce privește coteropirile coloniale. La începutul sec. al XX-lea pe prim plan au ieșit contradicțiile anglo-germane. Putea economică, militară și maritimă a Germaniei creștea într-un ritm rapid.

O direcție principală a politicii externe engleze de la finele sec. al XIX-lea a fost extinderea imperiului colonial. În anul 1875 guvernul lui B. Disraeli a cumpărat de la Egipt pachetul de control asupra acțiunilor Canalului Suez, construit de francezi. Acest lucru i-a asigurat Marii Britanii controlul arterei acvatice, deosebit de importante pentru flota engleză, ceea ce-i deschidea calea spre India și alte colonii. În anul 1876 regina Victoria a primit titlul de Împărăteasă a Indiei. Posesiunile coloniale engleze au început să se numească oficial Imperiul Britanic.

În anii 80–90 ai sec. al XIX-lea expansiunea colonială a Marii Britanii a obținut cel mai mare avânt. La acea vreme englezii au pus stăpânire pe Birmania, Nigeria, Somalia, Kenya, Tanganyika, Uganda și o parte din Africa de Sud. Suprafața posesiunilor coloniale s-a mărit până la 33 milioane kilometri pătrați, iar numărul populației a crescut de la 200 până la 370 milioane persoane. Suprafața însăși a Marii Britanii era de nu mai mult de 1 la sută din suprafața posesiunilor ei coloniale, iar numărul populației – mai mic cu 12 la sută.

Englezii intenționau să creeze o linie neîntreruptă a posesiunilor britanice în Africa – de la Cipru până la Cape Town, și să acapareze zăcămintele naturale ale Africii. În anul 1899 ei au început război cu două mici state sud-africane – Transvaal și Republica Orange, bogate în aur și diamant. Cele două state erau populate de buri, originari din Olanda, care au colonizat aceste teritorii, iar populația locală au transformat-o în sclavi. În anul 1902 Transvaal și Republica Orange au devenit parte componentă a Imperiului Britanic. Mizând pe interesele populației albe din aceste colonii, Anglia a decis să le ofere dreptul de dominioane – părți autonome ale Imperiului Britanic cu parlamentele și guvernele lor. Aceasta le-a oferit posibilitate burilor să devină cu timpul forță dominantă în viața politică a coloniilor, care au fost unite, la 1910, în Uniunea Africii de Sud. Statutul de dominion l-au obținut toate coloniile populate de strămutați albi: Canada (1867), Australia (1900), Noua Zeelandă (1907).

Dominioanele participau la conferințele imperiale, la care erau discutate probleme de apărare, de politică externă și comercial-financiară.

În afară de cotropirile coloniale, Anglia s-a antrenat la procesul distribuirii sferelor de influență în China, Iran, Thailanda, Turcia, lupta, în mod activ, pentru piețele din America Latină.

Concluzii

- ▶ La sfârșitul sec. al XIX-lea au început să se evidențieze toate semnele pierderii de către Anglia a întâietății industriale. Însă, grija principală a englezilor era Imperiul colonial. Coloniile erau sursa principală de venituri și piața de desfacere a producției industriale.
- ▶ În cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea Anglia și-a continuat calea de instaurare a statului liberal-democratic prin intermediul unor reforme treptate a sferei politice și sociale. Țara a reușit să evite tulburările revoluționare.
- ▶ La începutul sec. al XX-lea în viața internă a Angliei s-au produs schimbări însemnate datorită politicii reformismului, promovate de D. Lloyd George: au fost extinse drepturile democratice și introdusă legislația socială.

Drapelele Imperiului Britanic

? Era, oare, spusă pe dreptate că de asupra Imperiului Britanic niciodată nu răsărea soarele?

Întrebări și însărcinări

1. Care au fost particularitățile dezvoltării economice a Marii Britanii în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea? **2.** Povestiți despre liberali și conservatori, liderii lor și lupta parlamentară din ultimul pătrar al sec. al XIX-lea. **3.** Cum a fost creat partidul Laburist? **4.** Caracterizați politica colonială a Angliei în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Ce fel de acaparări coloniale a întreprins Anglia în această perioadă? **5.** Care era situația Irlandei în componența imperiului Britanic? **6.** Cum s-a desfășurat lupta pentru Home Rule? **7.** Ce principiu respecta Anglia în relațiile cu alte state? **8.** Care dintre coloniile Angliei a obținut prima statutul de dominion?

9. De ce la finele sec. al XIX-lea Anglia a început să piardă pozițiile de lider în economia mondială? **10.** Ce a îndemnat cercurile guvernatoare ale Marii Britanii să înfăptuiască reforme parlamentare și sociale?

11. Alcătuiți tabelul comparativ: „Dezvoltarea economică a SUA și Marii Britanii în ultimul pătrar al sec. al XIX-lea”. **12.** Alcătuiți în caiet planul desfășurat pe tema: „politica externă și colonială a Marii Britanii”.

13. Trasați concluziile principale ale epocii victoriene din Anglia. Pregătiți un eseu pe această temă.

§ 19. Italia

1. Când și cum a avut loc unificarea Italiei? **2.** Cine a fost G. Garibaldi? Ce rol i-a aparținut în procesul unificării țării?

Italia după încheierea procesului unificării. La 3 octombrie 1871 a avut loc un eveniment istoric: potrivit rezultatelor referendumului orașul Roma a fost inclus în componența Italiei, eveniment cu care s-a încheiat procesul unificării țării. Însă, pentru aceasta ea a plătit un preț foarte mare: două războaie împotriva Austriei, întreținerea unei armate și flote numeroase, recunoașterea angajamentelor financiare ale fostelor state italiene au subminat starea financiară și așa foarte slabă a țării. La aceasta s-au adăugat lipsa unei baze industriale însemnate, nivelul scăzut al dezvoltării agriculturii, sărăcia și analfabetismul unei părți a populației. Elita de guvernământ tindea să transforme Italia într-un stat mare.

După forma de guvernare, noul stat unificat era o monarhie constituțională. Puterea legislativă aparținea regelui și parlamentului. Parlamentul era compus din două camere, care erau alese: cea superioară – Senatul, și cea inferioară – camera deputaților. Dreptul la vot îl aveau bărbații, care au atins vârsta de 25 de ani, știau să scrie și să citească și aveau oarecare avere. Asemenea oameni erau 600 mii din 27 de milioane (doi la sută din populația țării). Puterea executivă aparținea în totalitate monarhului, care comanda și forțele militare, declara război, încheia pace și numea prim-ministrul.

Conform Constituției, toți cetățenii erau egali în fața legii, lor fiindu-le garantate drepturile și libertățile fundamentale.

Un rol însemnat în viața statului îl juca biserica catolică. În anul 1871 regele a semnat o lege, conform căreia Papa de la Roma era proclamat persoană sfântă și inviolabilă. Statul aloca mijloacele necesare pentru întreținerea curții papale, dar posesiunile ei teritoriale se limitau numai la Palatul Vaticanului și încă câteva clădiri. Papa avea dreptul să mențină legături diplomatice cu alte țări.

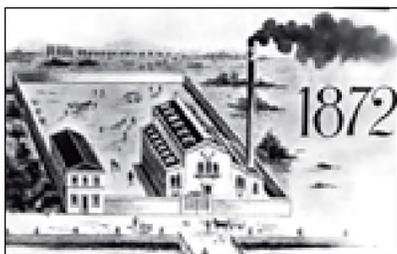
După constituirea statului unit, lupta era dusă între două partide (mai precis, blocuri politice): Dreapta istorică sau „cei de dreapta” și Stânga istorică sau „cei de stânga”.

„Cei de dreapta” reprezentau interesele aristocrației funciare, financiarilor, iar „cei de stânga” – ale industriașilor. Ajungând pe rând la putere, cele două formațiuni erau unanime în intenția de a transforma Italia într-un stat mare. Divergențele principale între ele se rezumau la viziunile asupra politicii interne. La finele sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, odată cu extinderea drepturilor electorale, numărul partidelor politice a crescut. În anul 1892 a fost creat Partidul Socialist al muncitorilor italieni (din 1895 – Partidul Socialist italian), în anul 1895 – Partidul Republican italian, care, în afară de idealurile republicane, apăra drepturile democratice și socialiste, precum și Partidul Radical, continuator al tradițiilor lui G. Mazzini și G. Garibaldi. După urcarea lui Pius al X-lea în Sfântul Scaun, biserica catolică s-a antrenat în mod activ la lupta politică. Restricțiile pentru activitatea ei politică au fost suspendate. Aceste partide nu s-au modificat esențial între „cei de stânga” și „cei de dreapta”, care erau o întruchipare a direcțiilor liberală și conservativă de dezvoltare.

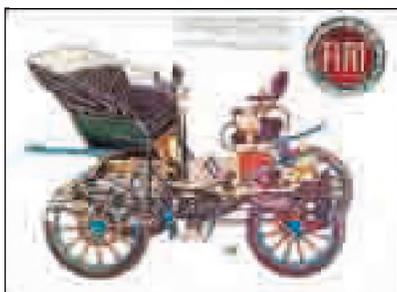

Țărani în Bazilica Sfântul Petru din Roma. 1871. Pictor Chile Halswil

2 Dezvoltarea economică. Unificarea țării a creat condiții favorabile pentru o dezvoltare economică activă. Însă, condițiile de start s-au dovedit a fi deosebit de slabe. Piața internă era îngustă, industria era slab dezvoltată și numai în partea de nord a țării. Majoritatea populației trăia în sărăcie, lucrând în posesiunile moșierești. Se simțea insuficiența de resurse naturale. În decursul primilor 20 de ani după unificarea țării, ritmurile ei de dezvoltare erau nu prea înalte. În această perioadă, însă, s-au produs transformări structurale în economie și în sfera socială, care au servit drept fundament pentru avântul economic de la finele sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.

Prima uzină pentru producerea caucicului elastic al companiei „Pirelli”

Primul automobil „Fiat”.
Modelul din 1899

Emigrația de muncă – fenomen al vieții economice, caracterizat prin plecarea populației apte de muncă din zonele agrare suprapopulate sau de declin economic pentru câștig sau domiciliu permanent către teritoriile altor state.

Astfel, în agricultură, marile gospodării moșierești se încadrau în relațiile de piață, avea loc specializarea ei și diferențierea a trei ramuri principale: cerealiară, de creștere a viței-de-vie, citricelor și măslinilor, de creștere a animalelor.

La sfârșitul sec. al XIX-lea statul a început să intervină în mod activ în procesele economice. Pe banii statului era construită rețeaua de căi ferate, erau oferite dotații (ajutoare bănești) și comenzi din partea statului pentru marii industriași. O parte din întreprinderi se afla sub jurisdicția ministerului militar, era instituit monopolul din partea statului asupra unor anumite feluri de producție. Datorită susținerii din partea statului, la începutul sec. al XX-lea apar asociațiile monopoliste, care stabilesc controlul asupra părții de bază a industriei. Cele mai mari bănci din țară – Banca Romană, Banca Comercială Italiană, controlau ramuri întregi ale producției prin asociațiile pe acțiuni.

Încă o particularitate a dezvoltării industriale a țării era neregularitatea ei. Partea de nord a țării era dezvoltată din punct de vedere industrial, cu un nivel de viață și de plasare a populației destul de înalt, în timp ce sudul devenea o sursă agrară cu un nivel de viață scăzut, unde prevalau metodele extra-economice de exploatare a țărănimii.

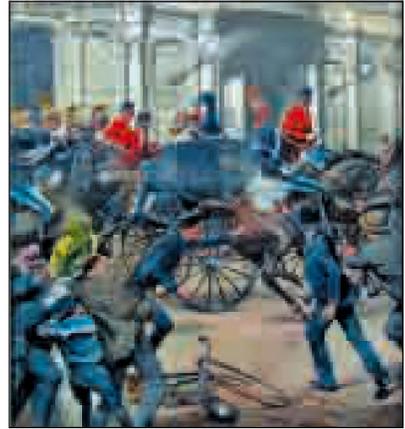
În perioada anilor 1900–1914 fabricarea producției industriale a crescut cu 90 la sută. Dintr-o țară agrară, Italia s-a transformat în una agrar-industrială. Și totuși, în pofida indicilor

economici înalți ea rămânea în urmă de țările dezvoltate și, după nivelul de venituri pe cap de locuitor, se situa pe ultimul loc printre țările europene.

3 Emigrația de muncă. Instaurarea relațiilor de piață și industrializarea și-au pus amprenta pe societatea italiană. Industria, ce se dezvoltă, a generat apariția categoriei forței de muncă năimite, care era deosebit de exploatată. Această categorie nu putea să includă în sine toată țărănimea, care da faliment și pleca în căutarea unui destin mai bun la oraș, și nu putea face față creșterii intense a numărului populației în rezultatul adevăratei explozii demografice. Surplusul de forță de muncă a dus la imigrația de muncă în masă către SUA,

Germania, Franța, Elveția, Brazilia, Argentina. În total, Italia a fost părăsită de 7,7 milioane de persoane. Acest lucru, însă, nu a rezolvat problema șomajului și a sărăcirii majorității populației din cea mai mare parte a țării, în special, în partea ei de Sud și pe Insula Sicilia.

Pe de o parte, imigrația a devenit o tragedie națională, deoarece țara pierdea cea mai activă și aptă de muncă parte a populației, iar pe de altă parte – Italia a obținut sume suplimentare de capital pe contul mijloacelor bănești pe care imigranții le trimiteau rudelor în Patrie. Însă nu toți puteau pleca peste hotare și nici nu doreau acest lucru. Starea de sărăcie a adus populația într-o stare de nemulțumire: deseori aveau loc greve ale muncitorilor (cea de la Milano din 1898), revolte țărănești (de pe Insula Sicilia din anii 1893–1894). Un adevărat act de răzbunare pentru soarta grea a conașionalilor de peste ocean și a celor de acasă a devenit asasinarea regelui **Umberto I** (1878–1900) de către anarhistul Gaetano Bresci, un imigrant, care s-a întors din SUA.

Asasinarea regelui Umberto I

4 **Era liberală a lui Giovanni Giolitti.** Evenimentele, ce au avut loc la finele sec. al XIX-lea au impus cercurile guvernatoare să deruleze unele reforme. Reformele înfăptuite la începutul sec. al XX-lea au obținut denumirea de „**Era liberală**” sau „**Era lui Giolitti**” după numele activistului politic, **Giovanni Giolitti**. Lui i-a fost sortit să joace un rol considerabil în istoria Italiei din acea perioadă. Devenind prim-ministru în anul 1903, G. Giolitti a derulat o serie de reforme de proporții, care au scos societatea italiană la un nou nivel de dezvoltare.

În domeniul economic, el a contribuit la dezvoltarea comerțului și antreprenoriatului, extinderea pieței interne, a întreprins unele măsuri orientate la intensificarea rolului statului în procesele economice (a naționalizat căile ferate, oferea ajutoare și comenzi de stat, credite avantajoase), a sistematizat finanțele și datoriile statului. Toate acestea au asigurat o creștere economică imediată, în special, în partea de nord a țării, unde au apărut importante centre industriale.

Caricatura „Dubla față a lui Giolitti”

? Ce trăsături ale politicii lui G. Giolitti accentuează această caricatură?

Pentru atenuarea încordării sociale și sporirea tendințelor democratice G. Giolitti a înfăptuit două reforme electorale, ce au contribuit la dezvoltarea drepturilor electorale: acestea au fost obținute de 25 la sută din populație. A fost suspendată interdicția la crearea organizațiilor muncitorești și a sindicatelor, a fost recunoscut dreptul la greve. Erau introduse muncile publice și legislația muncii, care reducea ziua de muncă și interzicea munca pe timp de noapte pentru femei și minori.

Însă, aceste reforme nu reușeau să mergă în pas cu timpul. Stabilitatea politică și creșterea economică erau foarte fragile, fapt ce a confirmat ulterior participarea Italiei la Primul Război Mondial.

5 **Politica externă.** Intenția Italiei de a deveni un stat mare determina și cursul ei de politică externă. Cotropirea coloniilor era pe atunci principalul semn al măreției unui stat. Pentru purtarea unor războaie coloniale, țara avea nevoie de armată și flotă.

În anii 80 ai sec. al XIX-lea principala direcție de expansiune colonială a devenit Africa de Nord-Est. În anul 1885 armata italiană a ocupat orașul Massawa de pe țărmul Mării Roșii, ceea ce a pus baza cotropirii primei colonii – Eritreea. În 1888 Italia și-a proclamat protectoratul asupra Somaliei, însă a obținut doar o parte din teritoriul acestei țări (restul se afla sub dominația Angliei și Franței).

Intențiile coloniale ale Italiei erau îndreptate asupra Etiopiei. Însă, aceste planuri nu s-au îndeplinit. În timpul războiului din anii 1895–1896, în apropiere de orașul Adua, trupele italiene în număr de 17 mii de persoane au fost distruse de armata etiopiană de o sută de mii de oameni. Înfrângerea a fost calificată ca o rușine națională: comandantul trupelor a fost condamnat, iar primul-ministru și-a dat demisia. Țara a fost nevoită să renunțe pe un timp oarecare la planurile de creare a Imperiului colonial.

Cursul de politică externă a țărilor europene era determinat, în primul rând, de alianța încheiată cu Germania și Austro-Ungaria, și orientat, mai întâi de toate, împotriva Franței.

Caracterul antifrancez al politicii externe a fost condiționat de acaparea, de către Franța, a regiunilor Savoia și Nisa încă pe timpurile lui Napoleon al III-lea. În plus, Franța a creat obstacole pentru pătrunderea Italiei în Africa (ea a ocupat Tunisia și o parte din Somalia), în Balcani și în Orientul Apropiat. Abia în războiul de la 1911 Italia a reușit să acapareze de la imperiul Otoman Libia și insulele Dodecanez din Marea Egee.

! Concluzii

- ▶ După unificare, cercurile guvernatoare din Italia intenționau să transforme țara într-un stat mare. Însă, posibilitățile industriale și financiare ale țării nu corespundeau acestui scop. Mobilizarea resurselor se făcea pe contul sărăcirii populației.
- ▶ Sărăcia a generat o imigrație de muncă în masă a italienilor peste hotare în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea.

- ▶ **Imigrația în masă nu a înlăturat încordarea socială în societate.** Aceasta a dus, în fine, la o explozie socială. Pentru a calma dispozițiile revoluționare, autoritățile au recurs la reforme liberale. Dar, „Era lui Giolitti” a îndepărtat doar în timp catastrofele sociale.
- ▶ **De la sfârșitul sec. al XIX-lea Italia a aderat la coteropirile coloniile ale europenilor.** Ea, însă, nu a reușit să obțină succese însemnate pe această cale. Înainte de Primul Război Mondial Italia a pus stăpânire pe Eritreea, Somalia Italiană și Libia.

Întrebări și însărcinări

1. Care eveniment a constituit sfârșitul procesului de unificare a Italiei? **2.** Ce formă de guvernare avea țara după unificare? **3.** Care forțe politice luptau pentru putere în Italia după unificare? **4.** Numiți trăsăturile dezvoltării economice a Italiei la sfârșitul sec. al XIX-lea. **5.** Care a fost cauza principală a imigrației în masă a italienilor în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea? **6.** Care perioadă din istoria Italiei este numită „Era Giolitti”?

7. Ce preț a plătit Italia pentru unificare? Caracterizați consecințele unificării Italiei. **8.** Ce influență a avut imigrația în masă a italienilor asupra dezvoltării țării? **9.** Ce fel de reforme a înfăptuit guvernul lui G. Giolitti la începutul sec. al XX-lea? **10.** Ce a îndemnat-o pe Italia să recurgă la coteropiri coloniale?

11. Alcătuiți tabelul comparativ: „Dezvoltarea economică a Germaniei și Italiei în primul pătrar al sec. al XIX-lea”, determinați trăsăturile comune și deosebirile în acest proces.

12. Uniți-vă în grupuri mici și discutați pe marginea temei: „Imigrația în masă: trăsături pozitive și negative pentru dezvoltarea Italiei”.

§20. Statele Unite ale Americii

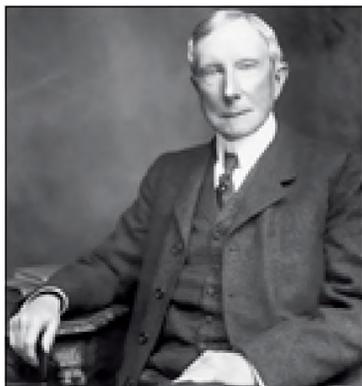

1. Care au fost pentru SUA rezultatele principale ale Războiului Civil și Reconstrucției Sudului? **2.** Ce teritorii au fost alipite la SUA în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea?

Dezvoltarea economică vertiginoasă. La sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea economia SUA trecea printr-o perioadă de avânt puternic. Datorită torentului permanent de imigranți, creștea în ritm rapid numărul populației. Astfel, în perioada 1871–1913 de la 39,8 la 96,5 milioane persoane. Din acest indice 55 la sută îl constituiau imigranții.

La începutul sec. al XX-lea SUA s-au situat pe primul loc în lume după volumul producției industriale, dotarea tehnică și productivitatea muncii. Volumul general al producției industriale a SUA depășea de două ori prețul de cost al celei germane și de aproape de 2,5 ori – a celei engleze.

John Rockefeller

Caricatură la compania lui J. Rockefeller „Standard Oil”

Rolul principal în industria americană îl jucau întreprinderile bine dotate. Ele constituiau doar 2,2 la sută din numărul total de întreprinderi, dar fabricau jumătate din producția industrială. Marile întreprinderi se uneau deseori în trusturi, care monopolizau producția de mărfuri principale. La începutul sec. al XX-lea cea mai mare influență o aveau trustul petrolier al lui J. Rockefeller (producea 90 la sută din produsele petroliere) și trustul metalurgic al lui J. Morgan (turna 66 la sută din oțel). Către anul 1900 în țară erau 440 de trusturi industriale și de transport, care produceau $\frac{3}{4}$ din producția SUA.

Prima mare corporație din SUA a devenit „Standard Oil”. Ea a fost înființată de J. Rockefeller în anul 1870. Peste zece ani compania controla deja producția petrolului pur din țară. J. Rockefeller a reușit să convină, cu proprietarii căilor ferate, tarife reduse pentru încărcăturile companiei, ceea ce a constituit un avantaj în plus în lupta cu concurenții. În anul 1882 corporația a fost transformată în trust, el întrunind 14 companii și controlând mai mult de 30 de firme petroliere. J. Rockefeller îi falimenta cu sânge rece pe concurenții săi. Dacă aceștia încercau să opună rezistență, el angaja bande, care ruinau turnurile de foraj, conductele petroliere, utilajele, chiar îi ucideau pe cei ce nu doreau „să se înțeleagă”.

Alături de trusturi funcționa un număr însemnat de întreprinderi mici și mijlocii. Libera concurență între ele și determina dezvoltarea economiei SUA. În agricultura țării prevalau fermele de familie. Dotarea tehnică a ramurii respective depășea nivelul țărilor europene. SUA dețineau primul loc în lume la producerea cerealelor, cărnii, bumbacului, devenind furnizor de bază al producției agricole către Europa.

2 **Viața politică și mișcările sociale în SUA.** În ultimul pătrar al veacului al XIX-lea, în SUA s-au afirmat definitiv republica de tip prezidențial și sistemul bipartid. Simpatizanții politicii Nordului din SUA constituiau baza partidului Republican, iar cei ai politicii Sudului – baza Partidului Democrat. Republicanii s-au aflat aproape permanent la putere până în anii 80 ai sec. al XIX-lea. Ulterior ei au fost înlocuiți de către democrați pentru decenii la rând. Până la începutul sec. al XX-lea diferența dintre Partidul Republican și cel Democrat practic a dispărut, ambele formațiuni susținând orânduirea politică și de stat a SUA din acea perioadă.

Dezvoltarea economică rapidă a contribuit la apariția „banilor mari”, ceea ce a dus la înflorirea corupției. Majoritatea funcțiilor de stat au devenit profitabile pentru persoanele ce le dețineau. Aparatul de stat lucra neeficient. Drepturile cetățenilor simpli erau lezate în permanență, înfloreau corupția. O atare stare genera mișcări sociale de proporții în favoarea reformelor, orientate la democratizarea societății.

La sfârșitul sec. al XIX-lea printre fermierii americani s-a constituit o mișcare în masă împotriva monopolurilor feroviare, industriale și comerciale. Creștea treptat ponderea Partidului Populist („popular”), care se pronunța împotriva monopolurilor. Populiștii cereau naționalizarea căilor ferate, telegrafului și telefoanelor, confiscarea surplusurilor de pământ, majorarea taxelor pentru oamenii bogați. În baza acestui partid s-a format mai târziu mișcarea progresiștilor pentru democratizarea sistemului electoral, reducerea impozitelor, stabilirea unui control guvernamental asupra trusturilor. Unii progresiști cereau introducerea sistemului de asigurări în SUA după modelul celui european și adoptarea legii despre ziua de muncă de opt ore.

Un lider remarcabil al progresiștilor a fost guvernatorul statului Wisconsin, **Robert La Follete**, ales mai târziu senator. El a înfăptuit în statul său o reformă fiscală democratică, a instituit controlul asupra căilor ferate și transportului orășenesc.

De pe la finele sec. al XIX-lea, jurnaliștii și scriitorii democrați denunțau în publicațiile lor numeroasele fapte de mituire a guvernanților, escrocherie financiară, exploatare a muncii copiilor și femeilor. În mod practic, presa s-a transformat în cea „de-a patra putere” în țară, influențând asupra vieții politice și creând o opinie socială corespunzătoare pe marginea unei sau altei probleme.

Era deosebit de activă Liga Antiimperialistă, care număra circa un milion de membri. Liga organiza mitinguri de protest numeroase împotriva politicii coloniale imperiale.

Robert La Follete

? Caracterizați prin 1–2 propoziții activistul redat în ilustrație.

Foștii confederați, care s-au unit în jurul Partidului Democrat, și-au păstrat puterea în Sudul SUA. Ei au reușit să adopte o serie de legi, ce limitau drepturile civile ale afro-americanilor. Astfel, spre exemplu, alegătorii de culoare erau supuși unui impozit special, analfabeții erau privați de drepturile electorale. Treptat în Sudul SUA s-a constituit sistemul de **discriminare rasială** – limitarea drepturilor civile după rasă. Ulterior el a fost completat cu **segregația rasială** – sistem de domiciliu și dezvoltare separată a populației albe și celei de culoare. Pentru cei albi existau școli, magazine, restaurante, cafenele, chiar cartiere întregi. O astfel de situație nu putea să satisfacă populația de culoare din SUA și ea a început lupta pentru drepturile sale. Această luptă a căpătat un caracter organizat deosebit la începutul sec. al XX-lea.

Membrele organizațiilor feministe („sufragistele”) cereau să li se acorde dreptul la vot și egalitate în drepturi cu bărbații.

Cea mai organizată a fost mișcarea muncitorească. Însă, spre deosebire de țările europene, ea purta un caracter preponderent economic (îmbunătățirea condițiilor de muncă și de remunerare a ei). Muncitorii acordau prioritate mișcării sindicale. Cea mai numeroasă a fost organizația sindicală „Federația Americană a Muncii”, condusă de Samuel Gompers. Acesta considera că sarcina sindicatelor (trade-unioanelor) este nu politica sau revoltele împotriva societății, ci colaborarea activă cu întreprinzătorii pentru organizarea producției și apărarea intereselor membrilor sindicatului.

Pe data de 1 mai 1886 muncitorii din SUA au început o grevă generală, cerând stabilirea normei orare zilnice de opt ore. La 3 mai 1886, la Chicago, poliția a deschis foc asupra demonstrațiilor (șase muncitori au murit). În ziua următoare manifestații s-au adunat în Piața Haymarket la un miting de protest împotriva fărâdelegilor poliției. În timpul demonstrației din mulțime o bombă a fost aruncată spre coloana de polițiști (un apărător al ordinii a fost ucis). Poliția a ripostat cu focuri de armă. Conducătorii grevei au fost arestați și învinuiți de organizarea unui act terorist. Acest lucru nu a fost demonstrat în judecată, însă jurații i-au recunoscut vinovații pe muncitori. Patru lideri ai muncitorilor au fost condamnați la pedeapsa capitală. De atunci muncitorii americani, iar din anul 1889, și muncitorii din alte țări, în amintirea despre acea tragedie, marchează la 1 mai Ziua Solidarității oamenilor muncii.

Datorită luptei îndârjite, numai în primul deceniu al sec. al XX-lea, salariul mediu pentru muncitori a crescut cu 23 la sută. A crescut și stratul social al categoriilor de muncitori bine plătiți, în special, în ramura automobilistică și metalurgică a industriei. Salariul mediu al muncitorilor din SUA depășea plata muncitorilor europeni înalt calificați, ceea ce a ademenit noi imigranți din țările Europei, iar cu timpul și din Asia și America Latină. Sub presiunea mișcărilor sociale largi, liderii republicanilor și democraților au conștientizat necesitatea unor transformări în țară.

La sfârșitul sec. al XIX-lea în SUA au fost derulate o serie de reforme, care au democratizat treptat viața țării. Primul pas important a devenit lupta împotriva dezrădăcinării monopolurilor. În anul 1890 Congresul promulgă Legea antitrust, propusă de senatul **John Sherman**. Legea lui J. Sherman prevedea pedepsirea penală a întreprinzătorilor pentru înțelegeri în privința fixării prețurilor unice. Astfel, libertatea și democrația în SUA întruchipează menținerea concurenței în economia americană.

3

„Cursul echitabil” al lui Th. Roosevelt.

Un simpatizant al progresiștilor s-a proclamat președintele **Theodore Roosevelt** (1858–1919). Venind la putere în anul 1901, el a înfăptuit o serie de reforme, care au și dat start activității sale reformiste („era progresistă”).

Ideia de bază a lui Th. Roosevelt consta în aceea că statul, în detrimentul doctrinei liberalismului, trebuie să reglementeze dezvoltarea legăturilor economice și de muncă, și anume: să ia sub control activitatea trusturilor și să limiteze efectele lor negative – înclinația spre lichidarea concurenței, instituirea stării de monopol pe piață. El considera necesară reglementarea relațiilor dintre muncă și capital pentru a înlătura pericolul unor revoluții sociale.

În mesajul către Congresul din 1902, Th. Roosevelt a declarat despre disponibilitatea guvernului de a fi o linie intermediară între muncitori și întreprinzători, să promoveze un „curs echitabil” (cinstit) în problema muncitorească.

Prima acțiune progresistă a lui Th. Roosevelt a fost procesul judiciar de la 1901 împotriva companiei feroviare, controlate de J. Morgan (ea a fost învinuită de monopol, care împiedica dezvoltarea comerțului liber). Judecata a recunoscut compania vinovată și a dispus împărțirea ei în două companii mai mici. Mai apoi au avut loc încă 25 de procese judiciare împotriva monopolurilor, ce i-au adus lui Th. Roosevelt gloria de „ruinător al trusturilor” și chiar cea de „revoluționar”.

Promovând politica de extindere a intervenției statului în economie, Th. Roosevelt a trecut prin Congres, la 1906, legea ce-i permitea guvernului să controleze tarifele feroviare. Concomitent au fost adoptate două legi populare vizând controlul de stat asupra fabricării preparatelor medicamentoase, produselor alimentare, precum și controlul asupra condițiilor de muncă.

Explozia din timpul ciocnirilor în Piața Haymarket din Chicago

Theodore Roosevelt

i

Respectându-și promisiunile de a promova un „curs echitabil” față de muncitori, guvernul a intervenit nu o singură dată în desfășurarea grevelor în folosul protestatarilor.

O altă direcție de activitate a guvernului lui Th. Roosevelt, care i-a adus popularitate, a fost protecția naturii. Încă atunci americanii conștientizau că reursele naturale ale SUA nu sunt nelimitate, iar tăierea nemiloasă a pădurilor, poluarea pământului și a râurilor cu deșeuri industriale, amenință omenirea cu o catastrofă de proporții. Din inițiativa lui Th. Roosevelt a fost adoptată o lege prin care era mărită suprafața terenurilor ce urmează să fie protejate de aproape cinci ori. Comisiile guvernamentale speciale urmau să supravegheze curățenia râurilor, să desfășoare lucrări de îmbunătățire a terenurilor și să aibă grijă de plantarea noilor păduri.

La alegerile din 1908, a fost ales candidatul republican, William Taft. El a continuat reformele, orientate la sporirea controlului asupra monopolurilor.

Păstrând inviolabilitatea principiului inițiativei private, guvernul lui W. Taft a extins controlul asupra tarifelor la căile ferate, aflate în proprietate privată.

4 „Noua Democrație” a lui W. Wilson. La alegerile din 1912, din cauza scindării între simpatizanții partidului Republican, a învins candidatul din partea democraților, **Woodrow Wilson**, care s-a menținut la putere până în anul 1920. El a promovat o serie de legi cu caracter liberal („**Noua Democrație**”). A fost stabilit un nou impozit progresist pe venit și modificată ordinea alegerilor în senat. Dacă mai înainte senatorii erau numiți de către adunările legislative ale statelor, apoi acum ei au început să fie aleși prin votul poporului.

Woodrow Wilson

O importantă măsură de politică internă a lui W. Wilson până la începutul Primului Război Mondial a fost aplicarea practică a sistemului bancar de stat general național. În conformitate cu legea despre Sistemul Federal de Rezervă, adoptată în anul 1913, alături de băncile private, erau create bănci de rezervă, ce erau controlate de guvern. Lor le erau delegate principalele funcții bancare, inclusiv emisiilor de bani de hârtie. În anul 1914 a fost adoptată o lege despre tragerea la răspundere a persoanelor și proprietarilor de întreprinderi, care aplicau metode necinstite de concurență.

5 Politică externă a SUA. În politica externă a SUA se evidențiau două tendințe: **expansionismul** și **izolaționismul**. Creșterea puterii economice dădea naștere intențiilor de expansiune externă.

Adepții expansionismului declarau că a venit timpul când SUA trebuie să intervină în lupta pentru dominația pe mare. Ideolog principal al expansioniștilor a devenit ofițerul de marină, istoricul și publicistul. **Alfred Mahan**.

El afirma că puterea maritimă este factorul principal ce determină soarta țării în lupta pentru viață și dreptul la existență. În opinia lui, pentru a le asigura SUA victorie în lupta cu alte națiuni, există o singură ieșire practică: crearea unei flote maritime-militare puternice, construcția noilor baze, cotropirea coloniilor, acapararea pământurilor îndepărtate și instaurarea dominației pe mare.

De la sfârșitul sec. al XIX-lea, cercurile de conducere ale SUA au început să transpună activ în practică ideile lui A. Mahan. În anul 1898, SUA au declanșat război împotriva Spaniei, care a înăbușit revolta anticolonială din Cuba. Pretext pentru începerea ostilităților a servit explozia de pe nava de război „Maine” în portul Havana. Flota americană a zdrobit escadrițele spaniole în apropiere de Cuba și Filipine. Spania a fost nevoită să accepte încheierea păcii.

Potrivit aceluși tratat de pace Cuba era proclamată stat independent. SUA au primit în posesie insula Puerto-Rico din Marea Caraibilor, iar în Oceanul Pacific – Filipinele, insula Guam, iar ceva mai târziu – Samoa și Hawaii.

Președintele Th. Roosevelt a continuat politica de expansiune, ce a căpătat denumirea de „**politica bastonului**” și pe care a aplicat-o în practică prin acțiunile sale din Cuba și Columbia.

În anul 1902 SUA au extins asupra Cubei amendamentul la Constituție prin care i se interzicea să încheie acorduri cu alte state fără permisiunea Statelor Unite. În același timp, pe insulă era permisă construcția bazelor militare americane și introducerea trupelor militare.

În anul 1903 SUA i-au propus Columbiei să construiască un canal peste Istmul Panama, propunere pe care ea a respins-o. Atunci SUA i-au sprijinit pe rebelii panamezi, care, sub țevile tunurilor flotei americane, au proclamat republica Panama. În zona special repartizată, sub paza trupelor americane, a fost construit canalul cu o lungime de 80 de kilometri. Această politică a generat nemulțumire în țările din America Latină.

Președintele SUA, W. Taft, a propus „**diplomația dolarului**” – o politică camuflată de înfăptuire a expansiunii economice. Mai târziu, „diplomația dolarului” s-a intercalat de minune cu politica de expansiune militară. Cel mai tare au simțit-o pe pielea lor țările din America Latină.

Explozia de pe crucișătorul „Maine”.
15 februarie anul 1898

Concluzii

- ▶ La sfârșitul sec. al XIX-lea SUA au devenit țara industrială de frunte din lume, iar creșterea potențialului militaro-economic le-a permis să treacă la promovarea unei politici externe active. SUA și-au transformat, practic, în colonii proprii Cuba, Filipine, Puerto-Rico.

- Conținutul principal al politicii interne a SUA la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea consta în lupta cu monopolurile și corupția, precum și în ridicarea nivelului de viață și protecția socială a populației. Datorită politicii reformatoare a președinților Th. Roosevelt, W. Taft și W. Wilson a fost creat un sistem al reglementării de stat a proceselor economice și sociale fără să fie încălcat dreptul-cheie al proprietății private.

Întrebări și însărcinări

- 1.** Care au fost particularitățile dezvoltării economice a SUA în ultimul pătrar al sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea? **2.** Ce prevedea legea lui J. Sherman? Când a fost ea adoptată? **3.** Numiți partidele, care au constituit baza sistemului bipartid din SUA. **4.** Care două tendințe de politică externă s-au evidențiat în politica externă a SUA? **5.** Ce acaparări teritoriale au făcut SUA după războiul cu Spania?

- 6.** Care au fost factorii principali ai creșterii economice dinamice a SUA în ultimul pătrar al sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea? **7.** Determinați pricinile declanșării luptei opiniei publice și guvernului SUA împotriva monopolurilor. **8.** Ce înseamnă „politica bastonului” și „diplomația dolarului”?

- 9.** Alcătuiți un plan desfășurat al răspunsului pe tema: „Politica externă a SUA”. **10.** Alcătuiți în caiet tabelul: „Politica internă a președinților SUA de la începutul sec. al XX-lea”.

Președinții	Th. Roosevelt, W. Taft	W. Wilson
Anii aflării la putere		
Apartenența de partid		
Cursul de politică internă		

- 11.** De ce lupta cu monopoluri nu prevedea lichidarea lor? Pregătiți o mică comunicare pe această întrebare.

§ 21. Imperiul Rus

- 1.** Care au fost trăsăturile principale ale vieții economice, politice și sociale a Imperiului Rus în prima jumătate a sec. al XIX-lea? **2.** Ce războaie a purtat Rusia în prima jumătate a sec. al XIX-lea? **3.** De ce ea era numită „jandarm al Europei”?

Reformele din anii 60–70 ai sec. al XIX-lea. Înfrângerea în Războiul Crimeii a însemnat, pentru țarul Aleksandru al II-lea, soluționarea problemei privind desființarea șerbiei. Rusia de la acea vreme era unica țară europeană în care era folosită munca asuprită. Păstrarea iobăgiei ar fi însemnat transformarea ireversibilă a Imperiului Rus într-un stat de mâna a doua.

Răspândirea în societatea rusă a ideii despre desființarea șerbiei nu excludea nici acele divergențe despre cum trebuie înfăptuit acest lucru.

Șerbia în Imperiul Rus a fost desființată prin „Manifestul din 19 februarie 1861”, semnat în aceea zi de către țarul Aleksandru al II-lea. Concomitent el a aprobat cunoscutele „Teze”, ce conțineau 17 acte, acestea vizând reforma țărănească. Potrivit „Manifestului” țăranii obțineau libertate și unele drepturi civile – să se căsătorească, să deschidă întreprinderi comerciale și industriale, să încheie acorduri pe imobil. În document erau fixate mărimile cotelor de pământ, dărilor, operațiilor de răscumpărare. Termenul răscumpărării pământului în proprietate nu era clar determinat, iar condițiile lui prevedeau ca 75–80 la sută din costul lotului de pământ să fie plătite moșierului de către stat în bani sau cu hârtii de valoare. Suma plătită moșierului de către stat era sustrasă de la țăranii în decurs de 49 de ani în mărime de șase la sută anual. În total, țăranii au fost nevoiți să plătească 1,5 miliarde carboave (prețul de piață al pământului fiind de 500 milioane carboave).

În pofida faptului că după reformele din 1861 mai rămâneau multe posesiuni moșierești mari, trebuie de constatat că reforma a înlăturat unul din obstacolele principale din calea dezvoltării economice dinamice a țării. La sate apar țăranii înstăriți și oamenii săraci. Datorită acestui fapt, fabricile și uzinele au obținut o sursă sigură de forță de muncă ieftină. În același timp, reforma a contribuit la extinderea pieței interne, ceea ce a devenit un stimul pentru dezvoltarea producției industriale.

Reforma țărănească de la 1861 și alte reforme din anii 60–70 ai sec. al XIX-lea din Imperiul Rus au purtat caracterul unei modernizări întârziate, înlăturate de putere sub presiunea circumstanțelor istorice.

Prin **Reforma administrativă** de la 1864 au fost create organe alese de autoadministrare locală (de zemstve) în gubernii și regiuni. Instituțiile zemstvelor erau compuse din organe administrative (adunări guberniale și regionale) și executive (uprave). În componența zemstvelor erau aleși deputați din partea proprietarilor de pământ și țăranilor. Sfera de activitate a zemstvelor se limita la soluționarea problemelor cu caracter local: întreținerea drumurilor, școlilor, spitalelor, serviciului veterinar și afrochimic. În rezultat, au apărut organe de autoadministrare, care încercau să soluționeze problemele comunităților locale.

După modelul **reformei zemstvelor** în anul 1870 a fost înlăturată și Reforma orășenească. În orașe au apărut organe de autoadministrare (dume), care erau alese în baza censului de avere. La rândul lor, dumele creau organele executive (upravele orășenești). Autoadministrarea locală avea grijă de amenajarea orașului, ocrotirea sănătății, învățământul popular.

Revoltă țărănească

? Ce nu-i satisfăcea pe țăranii în reforma de la 1861?

i

În coridorul Judecătoriei de pace.
Pictor Nicolai Kasatkin

Reforma judiciară de la 1864 a lichidat judecătoria pe stări de până la reformă (judecata era separată pentru fiecare stare, ședințele judiciare se desfășurau cu ușile închise, iar acuzații nu aveau apărători). Noile statute judiciare proclamau independența judecătoriei de administrația de stat. A fost introdusă judecătoria publică, unică pentru toate stările. La ședințele judiciare puteau fi prezente presa și publicul. Era introdus așa-numitul proces de competiție: partea acuzată era apărată de procuror, iar apărarea – de către avocat. Dosarele penale erau judecate de către curtea cu jurați din partea tuturor stărilor (în afară de muncitorii năimiți și servitori). Jurații determinau vinovăția in-

culpatului, iar șeful judecătoriei și doi judecători îi pronunțau sentința. În afară de aceasta, se păstrau judecătoria pentru țărani, judecătoria pentru reprezentanții clerului și militari. Era limitată acuzarea funcționarilor. Reforma judiciară se deosebea, în primul rând, prin aceea că a devenit o încercare de a ridica justiția imperială la nivelul practicii judiciare a țărilor europene din acea perioadă.

După modelul reformei zemstvelor în anul 1870 a fost înfăptuită și **Reforma orășenească**. În orașe au apărut organe de autoadministrare (dume), care erau alese în baza censului de avere. La rândul lor, dumele creau organele executive (upravele orășenești). Autoadministrarea locală avea grijă de amenajarea orașului, ocrotirea sănătății, învățământul popular.

În anul 1860, a fost înfăptuită **reforma financiară**, conform căreia a fost înființată banca de stat, iar ministerul finanțelor a fost calificat drept unic distribuitor al tuturor veniturilor și cheltuielilor. Reforma a avut o influență pozitivă asupra finanțelor Imperiului Rus.

În conformitate cu **reforma din învățământ** din 1864, era introdus sistemul unic al învățământului primar gratuit. Dreptul de a obține studii în gimnazii era oferit reprezentanților tuturor stărilor. Studiile în instituțiile de învățământ mediu și superior rămănea cu plată. Au fost introduse studiile superioare pentru femei, pentru ele erau ținute cursuri superioare private. Importanța reformei consta în lichidarea caracterului divizării pe stări în învățământ.

În anul 1865 a avut loc **reforma cenzurii**, conform căreia era lichidată cenzura precedentă pentru creațiile originale și traduse nu prea mari, edițiile periodice, a celor guvernamentale și științifice.

Reforma militară a fost desfășurată în 1862. Țara a fost împărțită în 16 districte, iar direcția militară centrală a fost reorganizată. În 1874 a fost introdus serviciul militar obligatoriu. A început reînarmarea trupelor militare ruse. În rezultatul acestor măsuri a sporit capacitatea de luptă a armatei rusești, iar serviciul militar era satisfăcut nu conform stărilor.

2 Particularitățile dezvoltării Rusiei din perioada post-reformă. Reformele îndeplinite au favorizat dezvoltarea rapidă a relațiilor capitaliste în Rusia, ceea ce a contribuit la industrializarea țării.

Cu toate acestea, Rusia rămânea o țară agrară. Dezvoltarea relațiilor capitaliste în agricultură avea loc după modelul prusac – gospodăriile moșierești treceau la producția de mărfuri capitaliste. Acest lucru asigura dezvoltarea relațiilor capitaliste în Rusia în condițiile acumulării insuficiente a capitalului. Anume caracterul jefuitor al reformei țărănești a și jucat rolul de acumulare insuficientă, precum a și creat condiții pentru asigurarea industriei cu forță de muncă ieftină.

Dezvoltarea relațiilor capitaliste era frânată de mai mulți factori. Comunitatea de țărani, ce se mai păstra, frâna procesul de împărțire a proprietății. Pe lângă aceasta, în Rusia a avut loc o adevărată explozie demografică: până la finele sec. al XIX-lea numărul populației s-a dublat. Industria proaspăt creată nu era în stare să asigure cu locuri de muncă numărul impunător de muncitori liberi. Dezvoltarea relațiilor capitaliste avea loc pe fondalul păstrării metodelor feudale de exploatare a țăranilor și chiar a orânduirii patriarhale de gospodărire. Cu toate acestea, Rusia își sporea convingător volumul producției agricole, mărin și exportul ei.

Revoluția industrială, adică trecerea la producția cu ajutorul mașinilor, în Rusia s-a încheiat mai târziu decât în alte state (anii 90 ai sec. al XIX-lea). Acest proces avea loc concomitent cu industrializarea, ceea ce a generat o concentrare de producție înaltă și ritmuri rapide de dezvoltare. La 5 la sută din întreprinderi, reveneau 54 la sută din muncitori. Începutul procesului industrializării s-a caracterizat prin intervenția directă a statului. Acest lucru se făcea sub forma finanțării de către stat a construcției magistrelor feroviare și susținerea financiară a ramurilor din industria grea, în special, a metalurgiei și construcției de mașini. Un rol însemnat în procesul industrializării l-a jucat capitalul străin. Guvernul țarist s-a folosit din plin de creditele din afară.

Nivelul dezvoltării industriei era inegal în diferite zone ale țării. În ritmurile cele mai rapizi se dezvoltau pământurile ucrainene (Donbass-ul, ținutul de la Marea Neagră), Polonia, țările de la Marea Baltică, orașele Petersburg și Moscova.

În perioada anilor 1866–1903 numărul întreprinderilor a crescut de la trei până la nouă mii. Volumul de turnare a fontei, în anul 1902, până

Iarmaroc.
Pictor Boris Kustodiev

la 2,6 milioane tone (în anul 1867 acest indice era de numai 270 mii tone). Extragerea cărbunelui a atins, în anul 1902, cifra de 16,4 milioane tone (în 1867 indicele respectiv era de numai 2,6 milioane tone).

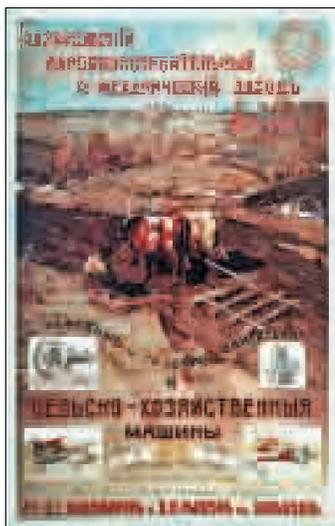
Un mare avânt a căpătat construcția magistrelor feroviare. Lungimea rețelei de cale ferată a crescut de la 1,5 mii kilometri în anul 1861 până la 52 mii kilometri la finele sec. al XIX-lea.

În pofida acestor indici uimitori, cota producției industriale în Rusia era mai mică decât a celei agricole.

Dezvoltarea relațiilor capitaliste a generat contradicții în societate, între noile relații economice și vechiul sistem politic. Toate aceste probleme erau identice cu cele vechi: contradicțiile dintre moșieri și țărani, lupta națională pentru supunerea popoarelor. Această situație a condiționat o încordare socială foarte înaltă în decursul anilor 1861–1817.

Pancart publicitar al uzinei mecanice de construcție a locomotivelor din Harkiv.

Asupra dezvoltării economice a Rusiei au influențat negativ crizele mondiale, valutar-financiară și economică, din anii 1899–1903. Imediat s-a redus brusc fluxul investițiilor străine. Insuficiența de capital a dus la concentrarea producției și apariția în Rusia a monopolurilor „Prodamet”, „Prodvagon”, „Prodparavoz” și altora. În perioada anilor 1899–1908, numărul întreprinderilor a scăzut cu 25 la sută, iar producția s-a dublat. Cele mai întâlnite tipuri de monopoluri erau cartelurile și syndicatele. Unica ramură total monopolizată a devenit cea de extragere a petrolului. În timpul crizei s-a manifestat destul de clar o altă particularitate a dezvoltării industriale a Rusiei – coincidența în timp a proceselor industrializării și monopolizării, perioadelor înfloririi și limitării concurenței libere.

În pofida monopolizării rapide, o parte însemnată a industriei rusești o constituia artizanatul, în care erau antrenate circa patru milioane persoane. Rusia se afla în faza finală a instaurării societății industriale.

Noile realități au condiționat formarea structurii sociale a societății rusești din etapa industrială. Formal ea era compusă din stări. Stările erau divizate în supuși (țăranii, orașenii) și nesupuși (nobilii și clerul). În rezultatul dezvoltării capitalismului au început să se formeze noile straturi sociale: întreprinzătorii (industriași și financiarii) și muncitorii năimiți (proletariatul). O trăsătură a cercurilor

antreprenoriale din Rusia era legătura lor cu birocracia de stat și capitalul străin. Marea majoritate a populației o constituiau țărani (77 la sută).

În cea mai grea situație erau puși muncitorii năimiți (14 milioane persoane), pentru care unicul mijloc de existență era salariul mizer. Condițiile de muncă erau deosebit de grele. În pofida faptului că în 1879 durata zilei de muncă a fost fixată la nivelul de 11,5 ore, ziua de muncă de 13–14 ore a fost încă mult timp un fenomen însemnat. De multe ori, jumătate din câștig era înghițit de amenzi. Crearea sindicatelor era interzisă. Muncitorii erau supuși exploatării. Astfel dintr-o rublă câștigată de muncitor, întreprinzătorul își atribuia de la 68 până la 96 de copeici. Era folosită pe larg munca copiilor (de la 8–10 ani) și femeilor, care era remunerată de două ori mai puțin decât cea analogică a bărbaților.

3 Mișcările sociale. Narodnicismul. Societatea rusă a primit pozitiv măsurile reformatoare ale puterii. Însă, din cauza nesoluționării problemei funciare, lipsa drepturilor și libertăților politice consfințite constituțional, autocrația țarului, generau nemulțumire între diferite pături ale populației.

În fruntea opoziției s-a situat intelectualitatea și tineretul studios, care erau completate în acel moment cu reprezentanți ai diferitelor straturi sociale. Între tineret, în special, între studenți, erau răspândite ideile radical-democratice. Aceștia îndemnau la rezolvarea problemelor vieții social-politice prin revolte populare. Ideologi ai acestei direcții au fost mai târziu **Nikolai Cernyșevski, Nikolai Dobroliubov, Aleksandr Gherșen.**

În anii 60 ai sec. al XIX-lea intelectualitatea radical dispusă a început să creeze organizații antiguvernamentale secrete. Între acestea se numărau „Pământ și Libertate” (1862–1864), cercul lui Nikolai Ișutin, „Răzbunarea populară” (1869), condusă de Serghei Neciaev. Ca răspuns la represuniile autocrației, în anul 1866 revoluționarul Dmitri Karakozov a întreprins un atentat la viața țarului, însă nereușit.

La hotarul anilor 60–70 ai sec. al XIX-lea, în Rusia avea loc constituirea ideologiei **narodnicismului** revoluționar. Aceasta era o mișcare radical-democratică, care a elaborat propria teorie de trecere a Rusiei la socialism după modelul teoriilor vest-europene.

Narodnicii calificau țărănimea ca pe o forță motrice a revoluției, care va aduce societatea la socialism. Ei aveau o atitudine dușmănoasă față de capitalism și negau caracterul progresist al reformelor din anii 60–70 ai sec. al XIX-lea.

În anul 1874, narodnicii au desfășurat o amplă activitate propagandistică printre țărani, numită „mersul în popor”. Însă, țărani nu înțelegeau convingerile teoretice ale narodnicilor și deseori îi predau pe mâna poliției. În anul 1876, narodnicii au reluat activitatea organizației secrete „Pământ și libertate”, care se pronunța pentru transmiterea pământului către țărani, lichidarea plăților de răscumpărare. Pentru propagarea ideilor sale și, nemijlocit,

Arrestarea propagandistului.
1892. Pictor Ilia Repin

Asasinarea țarului Aleksandru al II-lea la 1 martie.
1881 de către teroriști

a revoluției țărănești, narodnicii se angajau la lucru prin sate în calitate de învățători, medici cu scopul de a-și desfășura activitatea în rândul țăranilor, dar și această acțiune a lor a fost înăbușită.

Pierzând speranța în ideea că țărănimea se poate ridica împotriva autocrației, narodnicii și-au revizuit tactica de luptă și au recurs la teroare. Focul de armă, tras de Vera Zasulici în general-gubernatorul Fiodor Trepov, în luna ianuarie 1878 au pus începutul unui val de atentate la viața funcționarilor și chiar a țarului. Însă, nu toți narodnicii împărtășeau metodele teroriste de luptă. În anul 1879, organizația „Pământ și Libertate” s-a împărțit în două organizații independente: „Voința poporului” și „Reîmpărțirea neagră”.

„Voința poporului” a devenit o asociație militar-teroristă, care i-a proclamat sentința de moarte țarului Aleksandru al II-lea și au pus-o în aplicare la 1 mar-

Starșinele în audiență
la împăratul Aleksandru al III-lea.
1884. Pictor Ilia Repin

tie 1881. Membrii celeilalte tabere continuau să pună accentul pe munca propagandistică. Însă, asasinarea țarului nu a schimbat nimic, ba chiar a agravat situația în țară. Succesorul lui, **Aleksandru al III-lea** (1881–1896), promova politica contrareformelor. Erau limitate chiar și acele realizări democratice neînsemnate, aplicate de Aleksandru al II-lea. În special, a fost lichidată aproape definitiv independența puterii judecătorești.

Astfel, narodnicii nu și-au atins scopul, însă au pus fundamentul luptei revoluționare de mai departe, care a dus la răsturnarea țarismului în Rusia.

4 Mișcarea muncitorească. Răspândirea marxismului. În condițiile creșterii economice rapide, alături de mișcarea narodnicistă, era nevoie de o forță, care să apere interesele muncitorimii. Cea mai răspândită formă de luptă erau

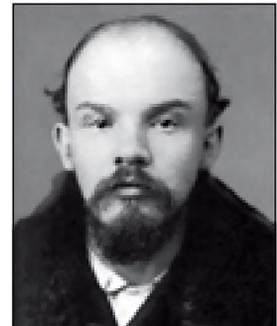
grevele. În anii 70–90 ai sec. al XIX-lea, în Rusia erau frecvente grevele, organizate ca răspuns la înrăutățirea condițiilor economice ale muncitorilor. Un exemplu tipic a fost greva de la uzinele Morozov din 1885. În anul 1887 muncitorii au obținut introducerea unor prevederi în legislația muncii. În această perioadă apar primele organizații muncitorești la Odesa, Petersburg și în alte orașe.

La începutul sec. al XX-lea mișcarea muncitorească a intrat într-o nouă fază – cea a luptei pentru drepturile politice. Prima manifestație organizată a muncitorilor a avut loc pe data de 1 mai anul 1901, la uzina Obuhov din Petersburg. Muncitorii au ocupat uzina și au opus rezistență poliției și soldaților. În vara anului 1903, tot sudul Imperiului Rus – de la Odesa până la Bacu, a fost cuprins de o grevă politică la care au luat parte 200 mii de persoane. În decursul unei scurte perioade de timp mișcarea muncitorească a devenit o forță politică influentă și independentă în Rusia.

Criza narodnicismului, intensificarea mișcării muncitorești, au dus la răspândirea ideologiei marxiste în Rusia. Prima organizație marxistă – „Grupul pentru Eliberarea Muncii” a fost înființată, în anul 1883, la Geneva de către revoluționarii ruși, care au renunțat la narodnicism (Gh. Plehanov, P. Akselrod, L. Deyci, V. Zasulici și alții). Membrii grupului își vedeau scopul în pregătirea condițiilor pentru dezvoltarea mișcării social-democrate în Rusia. Ei au tradus unele lucrări ale lui K. Marx și F. Engels și le răspândeau în Rusia.

Prin anii 80 ai sec. al XIX-lea, în centrele industriale și politice din Rusia au început să apară cercuri marxiste. În toamna anului 1895 circa 20 de cercuri social-democrate din Petersburg s-au reunit în „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare” sub conducerea lui **V. Ulianov (Lenin)**. La acea vreme el împlinise 25 de ani. În martie 1897 o organizație analogică au înființat și social-democrații kievieni. La începutul lunii martie a anului 1898, reprezentanții acelor cercuri s-au adunat nelegal la Minsk și au declarat despre crearea **Partidului Social-Democrat al Muncii din Rusia**.

La începutul sec. al XX-lea, datorită activității lui V. Lenin și Iu. Martov, partidul a fost reactivat. În lunile august-septembrie ale anului 1903, a avut loc cel de-al doilea Congres al PSDMR. Însă, discuțiile din cadrul Congresului au demonstrat unele divergențe principiale pe marginea edificării organizaționale a partidului și unor teze teoretice din program, ce se refereau la prioritățile dezvoltării Rusiei. V. Lenin insista asupra creării unui partid „de tip nou” cu o disciplină de fier, care să fie compus din „revoluționari profesioniști”. De asemenea, el a vorbit despre posibilitatea înfăptuirii unei revoluții socialiste în Rusia. Cu timpul, susținătorii lui au fost numiți *bolșevici*. Spre deosebire de ei, *menșevicii* se pronunțau pentru forme parlamentare de luptă, și nu pentru răscoale armate. Erau de

Vladimir Ulianov (Lenin)

părerea că forța conducătoare a revoluției trebuie să fie burghezia liberală, dar nu proletariatul. Menșevicii demonstrau inoportunitatea revoluției socialiste și imposibilitatea de a construi socialismul în Rusia. Cu timpul divergențele dintre cele două fracțiuni s-au aprofundat într-atât, încât s-au creat, practic, două partide: PSDMR (al bolșevicilor) și PSDMR (al menșevicilor).

5 **Politica externă și colonială.** Rusia a pierdut statutul de mare putere din cauza înfrângerii în Războiul Crimeii. De aceea, sarcina principală de politică externă pentru Rusia în anii 60 ai sec. al XIX-lea, consta în abolirea Articolelor de la Paris din anul 1856. Politica atentă și chibzuită a ministrului afacerilor externe, Aleksandr Gorciakov, i-a permis Rusiei, folosindu-se de divergențele dintre țările europene, să iasă din izolarea internațională și să-și sporească influența în Balcani.

O altă sarcină a diplomației ruse consta în asigurarea expansiunii teritoriale a țării și extinderea zonelor de influență. Insuccesele militare au stopat pentru un timp oarecare pătrunderea Rusiei în Balcani, în schimb i-a permis să se concentreze pe cuceririle din Asia Mijlocie și Orientul Apropiat.

Tentativa de expansiune în Orientul Apropiat a dus la ciocnirea cu China. Pentru a atenua divergențele, în anii 1858 și 1860, cele două țări au semnat tratate, conform cărora Rusia a obținut controlul asupra regiunii Amur și a ținutului Primorie. În anul 1875 a fost semnat un tratat cu Japonia, conform căruia ultima recunoștea suzeranitatea Rusiei asupra Sahalinului, iar Rusia recunoștea dreptul Japoniei asupra Insulelor Kurile.

O nouă etapă a expansiunii Rusiei în Orientul Apropiat a concis cu anii 90 ai sec. al XIX-lea. În anul 1891 a început construcția magistralei strategice – Calea ferată transsiberiană. Acest lucru i-a permis Rusiei să pătrundă mai activ în Tuva, în Mongolia Exterioară, Manciuria. Rusia a obținut dreptul la construcția magistralei chineze de sud de la Cita și până la Vladivostok prin Manciuria și dreptul de arendă, pentru o perioadă de 25 de ani, a peninsulei Liaodong cu Port-Arthurul. În anul 1899–1901, Rusia, împreună cu alte mari puteri, a luat parte la înăbușirea „răscoalei boxerilor” din China.

Pătrunderea în China a generat rezistență din partea Japoniei și Angliei, ceea ce a dus ulterior la războiul ruso-japonez din anii 1904–1905. Cu toate acestea, Rusia și-a păstrat influența în regiune, transformând Mongolia Exterioară într-o colonie a sa (1912).

Pe parcursul anilor 1864–1884 Rusia a purtat războaie de cucerire a teritoriilor Hanatului Kokand și a Hanatului Hivin Emiratul Bukharei și pământurilor kazahе. Însă, cuceririle Rusiei în Asia s-au ciocnit de interesele Angliei. În rezultatul expansiunii Rusiei din cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea, în componența ei a intrat un vast teritoriu din Asia Mijlocie – de la Marea Caspică până la munții Tian-Șan și de la Marea Aral până la frontiera cu Afghanistanul. În afară de aceasta, la finele sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea Rusia a stabilit controlul asupra Iranului de Nord, împărțindu-l, în prealabil, în sfere de influență cu Anglia.

În anii 70 ai sec. al XIX-lea a început o nouă etapă a expansiunii Rusiei în Balcani și Transcaucazia, care a dus la războiul ruso-turc din anii 1877–1878. Rusia a alipit însemnate teritorii în Transcaucazia și și-a sporit influența în Balcani. Turcia a recunoscut independența României, Serbiei, Muntenegrului și i-a acordat autonomie Bulgariei. Rusiei nu i-a fost dat să se folosească din plin de victorie, ea fiind împiedicată de Austro-Ungaria și Germania (Tratatul de la Berlin din 1878).

Restabilindu-și, la sfârșitul sec. al XIX-lea, statutul de mare putere, Rusia nu a putut rămâne în afara conflictului între alte mari puteri. De loialitatea Rusiei aveau nevoie statele din Tripla Alianță – Germania, Austro-Ungaria și Italia. Acestea doreau ca ea să mențină măcar neutralitatea, în timp ce Franța vedea în Rusia singura forță, care putea s-o rețină pe Germania. În cele din urmă, Rusia a încheiat o alianță cu Franța (1891–1893) și cu Anglia (1907).

Opțiunea Rusiei în favoarea Franței și Angliei a fost condiționată de nedorința de a admite consolidarea excesivă a Germaniei, de aspirația la noi coteropiri teritoriale, pe care Germania nu i le-ar fi putut asigura, de dependența Rusiei de împrumuturile și capitalurile franceze și engleze.

6 **Premisele și cauzele Primei revoluții ruse din anii 1905–1907.** Începutul sec. al XX-lea a fost perioada unei crize profunde pentru autocrația rusă. La îndelungata criză economică (1899–1903) s-a adăugat înfrângerea în războiul ruso-japonez (1904–1905), care a subminat autoritatea puterii. Nesoluționarea problemei agrare, condițiile insuportabile de lucru pentru majoritatea muncitorilor, lipsa libertăților democratice, intențiile cercurilor antreprenoriale de a participa la conducerea statului, precum și subjugarea națională a popoarelor neruse, creau premise serioase pentru o izbucnire stihiihică a nemulțumirii populare. Țara a fost cuprinsă de revolte, ce s-au manifestat în demonstrații, greve, care purtau, în mare parte, un caracter politic.

Îmbold pentru revoluție a devenit greva de la uzina Putilov din Petersburg, care a început la 3 ianuarie 1905. Organizația sindicală a muncitorilor din oraș – „Adunarea muncitorilor din fabricile și uzinele rusești” (conducător – părintele Gheorghii Gapon) a decis să înainteze țarului o petiție sub care și-au pus semnăturile 150 mii de persoane.

În zi de duminică, 9 ianuarie 1905, locuitorii Petersburgului în frunte cu Gh. Gapon, îmbrăcați în haine de sărbătoare, au pornit înspre Palatul de Iarnă, unde au fost întâmpinați cu focuri de armă. Peste o mie de morți și cinci mii de răniți – acestea au fost urmările „duminicii însângerate”,

Apoteoza războiului.
1871. Pictor Vasili Verișciaghin

? Ce a dorit să demonstreze pictorul prin acest tablou?

„Duminica însângerată”.

9 ianuarie 1905

? În baza ilustrației, alcătuiți o povestire pe tema: „Duminica însângerată”.

7 **Evenimentele din timpul revoluției.** La început, principala formă de protest erau grevele. Din vara anului 1905 greviștii scandau lozinca „Jos autocrația!”.

Lupta revoluționară a dus la crearea organelor puterii în timpul revoluției – **Consiliilor de deputați ai muncitorilor**. Cu timpul la revoltele muncitorilor a aderat și țărănimea. A cincea parte din regiunile părții europene a Imperiului era cuprinsă de tulburări țărănești.

Sub influența revoltelor revoluționare ale muncitorilor și țăranilor s-a clătinat ultimul suport al țarismului – armata. Prima răscoală a militarilor, ce-i drept stihinică, a avut loc pe cuirasatul „**Cneazul Potiomkin-Tavriceski**”.

Avântul revoluției, proporțiile ei au impus autocrația să meargă la compromis. La **17 octombrie 1905**, țarul Nikolai al II-lea semnează un **Manifest** prin care-i dăruia poporului libertățile civile – inviolabilitatea persoanei, libertatea conștiinței, tiparului, întrunirilor, uniunilor. A fost anunțată convocarea **Dumei de Stat** (parlamentului).

i

Manifestul i-a asigurat autocrației realizarea a două rezultate pozitive. În primul rând, ea s-a asigurat de loialitatea din partea cercurilor financiare. Anume de ele depindea acordarea de credite Rusiei de către guvernele francez, britanic și german. Ei vedeau în manifest o posibilitate de a introduce forma constituțională de guvernare și trecerea la parlamentarism în Rusia. În al doilea

Cuirasatul

„Cneazul Potiomkin-Tavriceski”

rând, manifestul a realizat scindarea opoziției ruse, aripa dreaptă a căreia ori îl susținea deschis sau îl accepta în mod precaut, considerând că problema principală a revoluției a fost deja rezolvată. Aripa radicală – socialişti-revoluționari și social-democrații, nu a fost de acord cu autocrația. Ulterior țarismul s-a folosit de această scindare și nu și-a îndeplinit o mare parte din promisiunile sale.

Manifestul nu a reușit să atenueze la nivelul cuvenit încordarea din societate, avântul revoluționar al maselor era în creștere. Și mișcarea țărănească a crescut brusc. Guvernul țarist a folosit unitățile militare regulate în lupta cu răsculații, a fost introdusă starea de urgență.

Spiritul libertății a pătruns și în cazarmele. În toamna anului 1905, au avut loc 195 de revolte în masă ale soldaților și marinarilor, unele din ele transformându-se în răscoale, mai ales la Kronștadt (26–27 octombrie) și Sevastopol (11–16 noiembrie). Evenimentul-cheie al revoluției a fost răscoala armată din Moscova, care a început la **7 decembrie 1905**. Organizatorii ei au fost bolșevicii. Pentru înăbușirea răscoalei au fost trimise unitățile militare regulate. În zilele de 15–18 decembrie, soldații au zdrobit forțele răsculaților. În afară de Moscova au izbucnit răscoale la Ekaterinoslav, Harkov, Donbass, Novorosiisk, dar și acolo ele au fost reprimare.

După înfrângerea răscoalei armate din decembrie, forțele revoluționare au slăbit, iar guvernul țarist a trecut în ofensivă, luând cursul spre reacțiunea politică: el a limitat libertatea cuvântului și a întreprins arestări în masă.

8 Activitatea Primei și celei de-a Doua Dume de Stat. Sfârșitul revoluției. În timpul evenimentelor revoluției au început alegeri în Duma de Stat. Conform legii electorale, dreptul la vot l-au obținut 25 milioane de cetățeni. Alegerile au fost indirecte, iar drepturile electoratului – limitate.

Duma avea dreptul la inițiativă legislativă și la adoptarea bugetului, dar cu un număr mare de amendamente. Duma de Stat s-a întrunit în luna aprilie a anului **1906**. Majoritatea în ea aparținea membrilor partidului democraților constituționali – **cadeților** (partidul liberalilor). În cea de-a doua săptămână a Dumei, relațiile dintre ea și guvern s-au agravat, deoarece membrii ei cereau demisia guvernului, iar acesta, pur și simplu, o boicota. La 9 iulie 1906 țarul a dizolvat Duma și a fixat noi alegeri. În curând a fost format un nou guvern în frunte cu P. Stolâpin.

Baricade pe Presna în anul 1905. 1918. Pictor Ivan Vladimirov

? Folosind ilustrația, alcătuiți o povestire despre lupta muncitorilor împotriva trupelor țariste și poliției în timpul răscoalei din decembrie.

Ședința Dumei de Stat

Cea de-a doua Dumă de Stat (20 februarie – 3 iunie 1907) s-a dovedit a fi mult mai radicală decât prima. În ea s-a încins o discuție aprinsă pe marginea a două probleme: agrară și înfăptuirea unor măsuri de luptă contra revoluționarilor. S-a decis din nou ca Duma „nesupusă” să fie dizolvată. Motiv formal pentru așa ceva a devenit dosarul inventat împotriva a 55 de deputați social-democrați.

La 3 iunie 1907, aceștia au fost arestați, fiind învinuiți de pregătirea unei lovituri de stat.

A fost emis un manifest despre dizolvarea Dumei, precum și despre unele modificări în legea electorală. Această zi este considerată ziua încheierii Primei Revoluții Ruse.

Cauzele înfrângerii revoluției constau în lipsa de unitate și organizarea insuficientă a forțelor democratice de opoziție. Forțele revoluționare nu aveau susținere activă din partea armatei, iar țarismul a primit armament și ajutor financiar de peste hotare. Înfrângerea revoluției le-a demonstrat forțelor de opoziție necesitatea unirii tuturor forțelor în lupta cu țarismul. Pentru cercurile de la guvernare a devenit evidentă necesitatea înfăptuirii unui vast program de reforme economice și politice, precum și opunerii forțelor revoluționare.

Prima revoluție democratică din Rusia, din anii 1905–1907, nu a putut să înlăture divergențele de bază privind dezvoltarea țării. Revoluția s-a încheiat cu înfrângerea forțelor de opoziție, însă a îndemnat guvernul la înfăptuirea reformelor, a contribuit la activizarea vieții social-politice în Rusia și la declanșarea mișcărilor de eliberare națională a popoarelor din Imperiul Rus.

9 Reacțiunea politică în Rusia. La 3 iunie 1907 țarul rus, Nikolai al II-lea, a emis o lege electorală, ce reducea la zero realizările politice ale revoluției. Conform legii respective, moșierii ar fi trebuit să constituie aproape jumătate din alegători, în timp ce țăranii – circa un sfert. Cel mai mult erau limitate drepturile electorale ale muncitorilor. Doar în unele gubernii industriale dezvoltate au fost create curii muncitorești, care au obținut dreptul de a avea în Dumă câte un deputat.

După alegerile în cea de-a III-a Dumă de Stat, majoritatea mandatorilor le-au revenit moșierilor și industriașilor. Însă, alegerile nu au asigurat majoritate absolută nici unui partid politic. Regimul politic din Rusia, din perioada anilor 1907–1917, a căpătat denumirea **Monarhia din 3 iunie**.

În același timp, țarismul folosea tot mai des metoda represiei pentru a înăbuși revoltele revoluționare. Întreprinzătorii foloseau în lupta cu greviștii așa-numitele „liste negre”. Erau lichidate organizațiile sindicale. Organizatorii revoltelor țărănești erau bătuți fără judecătă sau trimiși în exil în guberniile cele mai îndepărtate. A fost anulată economia instituțiilor de

învățământ superior. Mulți studenți erau excluși din instituții și trimiși în armată pentru activitatea lor revoluționară.

În perioada reacțiunii s-a redus brusc numărul membrilor partidelor politice. O lovitură imensă au suportat și mișcările naționale ale popoarelor subjugate.

10 Reformele lui P. Stolâpin. Guvernul rus înțelegea destul de clar că revoluția nu poate fi învinsă doar cu metode represive. Trebuia creat un sprijin social pentru regimul monarhic, pierdut de acesta în timpul revoluției. Pentru a realiza acest plan, șeful guvernului, **Piotr Stolâpin**, a propus să fie desfășurată reforma agrară.

Guvernul a renunțat la politica menținerii relațiilor agrare existente și a recurs la ruina comunităților țărănești. P. Stolâpin era de părerea că îngrădirea artificială a procesului de extindere a relațiilor bani-marfă în agricultură ar fi o nebulie. Printr-o serie de acte legislative, el a permis trecerea în proprietate privată a cotelor de pământ ale obștei, care anterior fusese în folosirea țăranilor. Primind în proprietate această cotă, țăranul avea posibilitatea să unească mai multe cote în una singură, rămânând la locul de trai precedent sau mutându-se în noul hutor, construit pe pământul propriu.

În timpul reformelor și-a reluat activitatea Banca Agricolă Țărănească, creată încă în anii 80 ai sec. al XIX-lea. Banca cumpăra la prețuri înalte pământurile de la marii proprietari funciari, le împărțea în cote mai mici și le vindea țăranilor. În perioada anilor 1906–1910, în Ucraina au fost cumpărate de către bancă 480 mii deseatine de pământ.

Încă o componentă a reformei a devenit strămutarea oamenilor pe pământurile libere din Siberia. Astfel, după Ural au plecat trei milioane de persoane. Ce-i drept, 500 mii dintre ele s-au întors cu timpul înapoi.

P. Stolâpin a calculat fără nici un fel de eroare consecințele social-economice și politice ale reformei. Ea, însă, s-a ciocnit de rezistența atât a celor de dreapta, care nu erau interesați în ruina orânduirii sătești tradiționale, cât și a socialiștilor, care, fiind în așteptarea altei revoluții, nu doreau o reducere a încordării sociale la sate. Temându-se să nu piardă unica sursă de existență, țăranii, de asemenea, s-au opus acestei reforme. Țarul Nikolai al II-lea l-a demis pe premierul „neconvenabil”. După asasinarea lui P. Stolâpin, la Kiev, reforma și-a pierdut din însemnătate.

Deci, potențialul reformei nu a fost dezvăluit în măsură deplină, iar scopul ei nu a fost atins. Ea a avut succese numai în locurile, unde se mai păstra un nivel înalt al intensității mărfurilor agricole – pe pământurile ucrainene, în ținuturile de la Marea Baltică și în Povolgia. În total, din

Piotr Stolâpin

obștile țărănești au plecat în noile locuri (hutore) 26 la sută din gospodării, care asigurau jumătate din pâinea produsă. De la obștile țărănești au fost sustrate 22 la sută din suprafețele de pământ. Datorită acestei reforme, Rusia a majorat exportul de pâine: în anul 1913 el constituia 10,6 milioane tone.

Reforma agrară a lui Stolâpin a pus începutul procesului de întocmire juridică a dreptului de proprietate asupra pământului de către numeroși proprietari funciari mărunți.

Concluzii

- ▶ Reformele din anii 60–70 ai sec. al XIX-lea în Imperiul Rus au devenit un punct de cotitură în istoria lui. Însă, în sfera politică din Rusia nu au avut loc nici un fel de schimbări: ea rămânea o monarhie absolută.
- ▶ Lipsa libertăților politice, dominația autocrației au dat naștere mișcării narodnicilor, care au încercat s-o înlăture cu orice preț. Însă, nici chiar asasinarea țarului, în anul 1881, nu a schimbat situația.
- ▶ Ultimul pătrar al sec. al XIX-lea s-a caracterizat printr-o creștere economică dinamică a Rusiei. Încheierea procesului revoluției industriale a coincis în timp cu perioada industrializării, ceea ce a cauzat îmbinarea formelor moderne și celor învechite ale vieții economice.
- ▶ După reformele liberale ale lui Aleksandru al II-lea a sosit perioada consolidării autocrației din timpul domniei lui Aleksandru al III-lea. Acestea, însă, nu au putut frâna dezvoltarea mișcării revoluționare. La începutul sec. al XX-lea, în fruntea ei s-au situat social-democrații, care, în condițiile unei activități ilegaliste, au putut ridica societatea la luptă.
- ▶ În anul 1905, în Rusia a izbucnit prima revoluție. Deși ea a suferit înfrângere, țarismul a fost nevoit să accepte existența Dumei de Stat și să recurgă la unele schimbări, cea mai de proporții dintre ele fiind reforma agrară a lui Stolâpin. Aceasta, însă, nu a rezolvat problema principală – punerea sub autocrație a unei baze sociale noi.

Întrebări și însărcinări

1. Când a fost desființată șerbia în Rusia? 2. Ce reformă din anii 60–70 ai sec. al XIX-lea este considerată cea mai consecventă și mai democratică? 3. Când s-a încheiat revoluția industrială în Rusia? 4. Ce trăsături i-au fost caracteristice dezvoltării economice a Rusiei în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea? 5. Ce structuri sociale s-au format în societatea rusă în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea? 6. Cine erau narodnicii? Pentru ce se pronunțau ei? 7. Când s-a format mișcarea socia-

listă (social-democratică) din Rusia? **8.** Care au fost direcțiile principale ale expansiunii Rusiei? Care dintre ele a prevalat în ultimul pătrar al sec. al XIX-lea? **9.** Ce evenimente au constituit începutul primei revoluții democratice din Rusia? **10.** Care a fost scopul revoluției din Rusia? **11.** Când a fost înfăptuită reforma lui P. Stolâpin?

12. Ce însemnătate au avut pentru Rusia reformele din anii 60–70 ai sec. al XIX-lea? **13.** Numiți cauza principală a revoluției din anii 1905–1907. **14.** De ce manifestul din 17 octombrie 1905 a dus la scindarea taberei democratice în timpul revoluției? **15.** În ce constau rezultatele principale ale revoluției din anii 1905–1907? **16.** Numiți trăsăturile principale ale Monarhiei din 3 iunie. **17.** Care a fost scopul și urmările reformei agrare a lui Stolâpin?

18. Alcătuiți în caiet tabelul „Reformele din anii 60–70 ai sec. al XIX-lea în Imperiul Rus”.

Denumirea, data începerii	Conținutul reformei	Însemnătatea istorică

19. Descrieți particularitățile de dezvoltare a relațiilor capitaliste din Rusia, la orașe și la sate. **20.** Alcătuiți un plan desfășurat al răspunsului la tema: „Lupta narodnicilor împotriva autocrației în Rusia”.

§ 22. Austro-Ungaria – monarhie dualistă. Războiul ruso-turc din anii 1877–1878. Crearea noilor state independente în Balcani

1. Care au fost trăsăturile principale ale revoluției din anii 1848–1849 în Imperiul Austriac? **2.** Determinați cauzele evenimentelor principale și rezultatele revoluției din anii 1848–1849 în Ungaria.

Înființarea Austro-Ungariei și particularitățile ei. Anii 50–60 ai sec. al XIX-lea au devenit o perioadă complicată în dezvoltarea Imperiului Austriac. Treptat el își pierdea pozițiile de mare stat european. O lovitură grea pentru țară a fost înfrângerea în războiul cu Franța și Piemontul din 1859, în rezultatul căruia ea a pierdut una dintre cele mai bogate provincii – Lombardia.

Încordată era situația și în Ungaria, unde se pregătea o nouă răscoală. În vara anului 1861, la Pesta, cu permisiunea lui Franz Joseph al II-lea, a început ședința Adunării de Stat – a organului legislativ local. Deputații lui cereau reînnoirea independenței Ungariei. Împăratul a fost nevoit să înceapă tratativele cu opoziția ungară. În vara anului 1866 a izbucnit războiul austro-prusac și tratativele au fost suspendate.

În rezultatul înfrângerii în acest război Austria a renunțat la pretențiile de a domina în Germania și i-a transmis Italiei Veneția. Această l-a făcut pe guvernul vienez să meargă la unele cedări în fața Ungariei.

În februarie 1867 a fost semnat tratatul austro-ungar, ce a transformat Imperiul Austriac în Monarhia Dualistă (dublă) Austro-Ungară.

Stema Austro-Ungariei cu deviza „Indivizibil și inseparabil”

Ca monarhie dualistă ea a existat până în anul 1918.

Aostro-Ungaria era compusă din două părți. *Cisleithania* (Imperiul Austriac) reunea Austria, Cehia, Moravia, Silezia, Harz, Istria, Triest, Dalmația, Bucovina, Galiția și Craina. *Transleithania* (regatul Ungariei) includea Ungaria, Transilvania, Statul Fiume, Croația-Slavonia.

Austro-Ungaria a fost unul dintre cele mai mari state ale Europei. Pe teritoriul lui locuiau multe popoare, dar nici unul dintre ele nu constituia o majoritate. Cei mai numeroși erau austriecii (23,5 la sută din populație) și

ungurii (19,1 la sută). După ei urmau cehii și slovacii (16,5 la sută), sârbii și croații (16,5 la sută), polonezii (10 la sută), ucrainenii (8 la sută), românii (6,5 la sută), sloveenii, italienii, nemții și alte popoare. Marea majoritate a acestor popoare locuiau în grupuri compacte, ceea ce a contribuit la dezvoltarea mișcărilor de eliberare națională a tendințelor de separare de centru. La divergențele cu caracter național se adăugau și cele religioase, deoarece în țară activau mai multe confesiuni religioase: catolică, protestantă, ortodoxă, uniata și altele. Organizarea teritorială a statului era formată în așa fel, încât într-o singură unitate administrativă se pomeneau două națiuni concurente, una dintre le bucurându-se de unele preferințe politice (nemții și cehii, ucrainenii și polonezii, ungurii și croații).

Împăratul Austriei era concomitent și rege al Ungariei, guvernator al instituțiilor imperial-regale unice – a departamentului militar, al afacerilor externe și finanțelor. Austria și Ungaria își aveau parlamentele și guvernele lor, componența cărora era aprobată de către împărat.

Un rol important în viața internă a statului îl avea armata, care era o stare privilegiată a societății și utiliza partea cea mai însemnată din veniturile statului. În Imperiu nu era practicat dreptul electoral general. Dreptul la vot îl aveau doar proprietarii unei averi. În zonele populate compact de unele naționalități, funcționau instituții proprii, parlamente locale (seimuri) și organe ale autoadministrării locale.

Conform legislației în vigoare, în astfel de raioane, instruirea în școala primară și activitatea în organele autoadministrării locale se făcea în limbile naționale. Însă, de multe ori, această lege nu era respectată și peste tot avea prioritate limba germană.

Austro-Ungaria era o țară agrar-industrială mediu dezvoltată. Majoritatea covârșitoare a țării se ocupa cu agricultura și gospodăria forestieră (peste 11 milioane persoane).

Nivelul scăzut al agriculturii era cauzat de gospodăriile moșierești, unde era folosită munca manuală a muncitorilor năimiți. În Ungaria, Croația,

Galiția și Transilvania circa o treime din pământul lucrat aparțineau moșierilor.

În Austro-Ungaria aveau loc aceleași procese economice ca și în celelalte țări capitaliste dezvoltate: concentrarea producției și capitalului, creșterea investițiilor. După unii indici bruți (turnarea oțelului), în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea, Imperiul le depășea pe Anglia și Franța. Dezvoltate din punct de vedere industrial erau Austria și pământurile cehe. Șase dintre cele mai mari monopoluri controlau extragerea aproape a întregii cantități de minereu de fier și peste 90 la sută din volumul de producere a oțelului. Cu toate acestea, în Austro-Ungaria aveau prioritate industria mică și cea mijlocie. Trăsături ale economiei Imperiului erau înapoierea lui tehnică, proasta asigurare cu tehnologii tehnice și lipsa unor ramuri moderne în industrie. Capitalul german și francez era investit în mod activ în ramurile de bază ale industriei – extragerea petrolului, metalurgia, construcția de mașini.

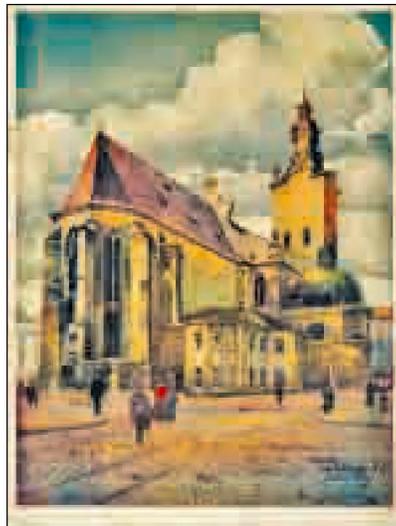
Industria și agricultura lucrau pentru satisfacerea necesităților pieței proprii. Impotrul, la fel ca și exportul de mărfuri, era neînsemnat și abia atingea nivelul de cinci la sută. Birocratismul a cunoscut atunci proporții nemaîntâlnite. Nivelul de viață din capitală și cel din orașele provinciale se deosebea esențial. Nivelul general de viață rămânea destul de scăzut.

La începutul sec. al XX-lea, Imperiul Austro-Ungar multinațional a cunoscut o criză profundă din cauza mișcărilor naționale și muncitorești. Scopul mișcărilor naționale, care s-a format la sfârșitul sec. al XIX-lea, consta în crearea propriilor state independente. Forța motrice în acest proces a fost intelectualitatea. Anume ea a devenit purtătoare a spiritului iubitor de libertate, a ideii autodeterminării, și a căutat metode de răspândire a lor în masele poporului. Prima dintre aceste metode a fost lupta pentru limbă – limba națională de predare în școli și universități, drepturi egale pentru limbile naționale în activitatea organelor și în armată.

Costumele naționale ale unor popoare, ce intrau în componența Austro-Ungariei

Lviv. Catedrală. Carte postală de pe timpurile Austro-Ungariei. 1910. Pictor Odo Dobrovolski

Această mișcare a fost condusă de societățile național-culturale „Liga națională” (pământurile italiene), „Matife școlscă” (pământurile cehe), „Matife slovensca” (Slovenia), „Casa populară” (Galiția) și altele. Cu eforturile societăților naționale erau întemeiate școli și reviste literare. Sub presiunea lor, în anul 1880, Viena a fost nevoită să stabilească, pe pământurile cehe, egalitatea limbilor germană și cehă în documentația oficială. În anul 1897 împăratul a semnat așa-numitele „decrete de limbă” prin care a egalat definitiv în drepturi limbile germană și cehă. În unele teritorii naționale, aparte erau create organizații ale tineretului. Toate acestea au facilitat formarea autoconștiinței naționale și, în ajunul Primului Război Mondial, majoritatea celor supuși Imperiului Austro-Ungar erau cetățeni formați ai viitoarelor state suverane.

În politica externă cercurile de guvernare ale Austro-Ungariei se orientau la o alianță cu Germania. Intențiile ei cotoptoare erau îndreptate înspre Balcani, unde ele se ciocneau cu interesele Rusiei.

2 **Războiul ruso-turc din anii 1877–1878. Congresul de la Berlin.** După înfrângerea în Războiul Crimeii din anii 1853–1856, conținutul principal al politicii externe a guvernului rus a devenit lupta pentru abolirea condițiilor insuportabile din Tratatul de Pace de la Paris. Rusia și-a activizat politica în Balcani și a luat cursul la destrămarea Imperiului Otoman prin încurajarea mișcărilor de eliberare națională. Cercurile guvernatoare intenționau să-și consolideze pozițiile și în România, să-și întoarcă teritoriile pierdute ale Basarabiei și să stabilească controlul asupra strâmtorilor Bosfor și Dardanele.

În vara anului 1875 a izbucnit o răscoală în Bosnia și Herțegovina, ce a pus începutul **crizei balcanice (de vest), (1875–1878)**. Ea a devenit o urmare a agravării contradicțiilor între țările europene în Europa de Sud-Est, a crizei politice interne din Imperiul Otoman, avântului luptei de eliberare națională a popoarelor subjugate din Balcani (în aprilie 1876 a început răscoala din Bulgaria, în vara aceluiași an Serbia și Muntenegrul au început război împotriva Turciei).

i Turcia a incitat-o pe Anglia, a respins propunerea Rusiei despre reglementarea pe cale pașnică a conflictului cu popoarele slave. În aprilie 1877 guvernul țarist i-a declarat război. În luna mai, la războiul împotriva Turciei s-a alăturat România.

Acțiunile militare s-au desfășurat în Balcani și Transcaucazia. Către finele lunii iunie a anului 1877 armata rusă a ocupat capitala Bulgariei – orașul Târnovo, în iulie a cotoplit și a menținut Pasul Șipca, iar în noiembrie a cucerit fortăreața Plevna. Reușite au fost succesele rușilor și în Caucaz, unde ei au cucerit cetatea Kars. În luna decembrie, trupele rusești sub conducerea generalului Iosif Gurko au eliberat Sofia. În ianuarie 1878 forțele principale ale armatei ruse traversează Balcanii. A început ofensiva generală a trupelor rusești. Turcii au fost zdrobiți lângă Fillipopol

(actualul Plovdiv), iar apoi au părăsit, fără luptă, Adrianopolul (Edirne). Noi succese au fost înregistrate în Caucaz.

Turcia s-a pomenit în pericolul unei înfrângerii totale. Acest lucru a speriat Anglia și Austro-Ungaria, deoarece ar fi dus la consolidarea Rusiei. Imperiul Rus avea deja un nou pretext pentru a declanșa un mare război împotriva statelor europene, dar de care nu era pregătit. Comandamentul a oprit trupele militare lângă orașelul San-Stefano (în apropiere de Constantinopol) și, la **19 februarie 1878**, aici a fost semnat un **Tratat preliminar de pace**.

Tratatul de pace de la San-Stefano însemna sfârșitul dominației otomane multisekulare în Europa de Sud-Est. Sub suzeranitatea Turciei rămânea doar o mică parte a continentului, iar lipsa unei legături directe cu Bosnia și Herțegovina le asigura, practic, autonomia.

Anglia și Austro-Ungaria, nemulțumite fiind de **Tratatul de la San-Stefano**, au cerut revizuirea lui în cadrul unui congres european și au început să amenințe pe Rusia cu un nou război. Guvernul țarist a fost nevoit să accepte convocarea acestui congres, care s-a desfășurat în **vara anului 1878 la Berlin**.

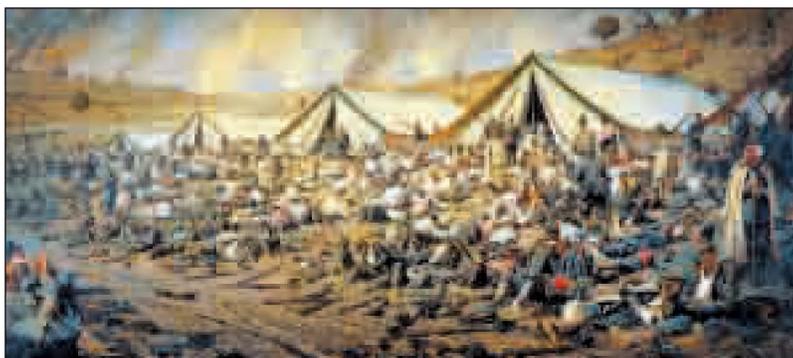
Condițiile **Tratatului de la San-Stefano**, convenabile Rusiei și popoarelor balcanice, au fost modificate. Bulgaria a fost împărțită în trei părți și numai partea ei de nord s-a ales cu propria statalitate. Realizările teritoriale ale Muntenegrului și Serbiei au fost reduse. Bosnia și Herțegovina au fost ocupate de Austro-Ungaria, iar Anglia a pus stăpânire pe insula Cipru, care a devenit un cap de pod pentru expansiunea ei ulterioară în Egipt. În

Caricatura lui Franz Joseph și situația Austro-Ungariei

? Examinați caricatura. Ce a vrut să spună autorul ei?

După atac.
Punctul de
pansament de lângă
Plevna.
1881. Pictor Vasili
Verișciaghin

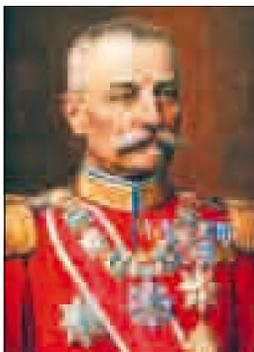

Congresul de la Berlin. 1878

Caucaz Rusia și-a păstrat după sine provinciile Kars, Ardahan și Batum.

Hotărârile Congresului de la Viena au asigurat soluționarea multor divergențe europene pe cale pașnică. La el a fost abordată problema orientată, evitată în timpul lucrărilor Congresului de la Viena. Încordarea a fost atenuată pe continentul european aproape până la sfârșitul secolului. Marile puteri aveau grijă deja numai de expansiunea colonială.

3 **Noile state naționale din Balcani în sistemul de relații internaționale.** Proclamarea Independenței Serbiei, Bulgariei și României nu a rezolvat problema Balcanilor. Conducătorii noilor state nu considerau că procesul de unire națională a țărilor lor a fost încheiat definitiv. Prințul Serbiei, **Milan Obrenovici**, era de părerea că Rusia a pus principalul accent pe Bulgaria, ceea ce nu i-a permis să unească toate pământurile sârbești. De aceea în politica sa externă el s-a orientat spre Austro-Ungaria. În 1881 Serbia a semnat un Tratat cu Austro-Ungaria prin care a renunțat la pretențiile sale asupra Bosniei și Herțegovinei. La rândul său, Austro-Ungaria a sprijinit ideea transformării Serbiei într-un regat cu putere nelimitată pentru **M. Obrenovici**. Însă, conform Constituției de la 1888, Serbia a devenit monarhie constituțională.

Petru I Karagheorghievici

În anul viitor regele a renunțat la tron în favoarea fiului său minor, **Alexander Obrenovici**, dar și-a păstrat puterea reală. Împotriva politicii lui **M. Obrenovici**, iar cu timpul și a fiului său **Alexandru**, care, practic, a anulat Constituția, s-a ridicat opoziția sârbă în frunte cu **Nikola Pasic**. În noaptea dinspre 11 iunie 1903 s-a produs o lovitură de stat. Monarhul și apropiații săi au fost uciși. Rege al Serbiei a fost proclamat **Petru I Karagheorghievici** (1903–1921).

Noul rege promova politica protecționismului, ceea ce a contribuit la formarea industriei proprii și a burgheziei naționale. Acțiunile lui au generat încordare în relațiile cu Austro-Ungaria. În anul 1906, între cele două țări a început un „război vamal”, care s-a încheiat cu victoria Serbiei și semnarea unui acord avantajos. În 1908, Ser-

bia și Austro-Ungaria au ajuns în stare de război din cauza anexării (alipirii forțate) a Bosniei și Herțegovinei (**criza bosniacă**). Și doar incapacitatea Rusiei de a-i oferi ajutor în acel moment a făcut-o pe Serbia să se abțină de la declanșarea acțiunilor militare.

Procese asemănătoare aveau loc în **Bulgaria**. După proclamarea independenței țării, pe tronul ei a urcat reprezentantul dinastiei conților germani, **Alexandru Battenberg**. Însă, acesta nu a îndreptățit așteptările Rusiei și a preferat apropierea de Germania și Austro-Ungaria. Acest lucru s-a întâmplat din cauză că Rusia nu a fost capabilă să apere frontierele Bulgariei în cadrul Tratatului de la San-Stefano.

În anul 1885, în sudul Bulgariei, care se afla încă sub dominație turcă, a izbucnit o răscolă. Rebelii au proclamat unirea ambelor părți ale țării. A. Battenberg a devenit rege al întregii Bulgarii, care s-a întregit în martie 1886.

În luna august, în Bulgaria, a avut loc o lovitură de stat, comisă de forțele pro-ruse. Însă, în fruntea noului guvern s-au situat din nou reprezentanți ai forțelor pro-austriece, iar în calitate de conducător a fost ales prințul german, **Ferdinand Saxa-Coburg**. Bulgaria continua să rămână în sfera de influență a Germaniei și Austro-Ungariei. Rusia l-a recunoscut pe noul conducător abia în anul 1896. Bulgaria a obținut independența totală față de Imperiul Otoman și a fost proclamată Țară.

Cel mai mic și mai înapoiat stat din Balcani era Muntenegrul. Aici la putere se afla prințul (iar din 1910 – regele) **Nikola I Petrovic-Njegos** (1860–1918). Industria neînsemnată din acest stat aparținea capitalului italian și austriac. Bugețul de stat se forma în baza subvențiilor din partea Rusiei.

La începutul sec. al XX-lea nemulțumirea deschisă a aristocrației l-a făcut pe prinț să înfăptuiască reforme. La finele anului 1905, a fost convocată skupșcina, care a adoptat Constituția conform căreia în Muntenegrul s-a instaurat monarhia ereditară. Întreaga putere era concentrată în mâinile prințului. Skupșcina a devenit un organ consultativ. În anul 1908, țara a suspendat articolele Tratatului de la Berlin despre supravegherea de către Austro-Ungaria a țărmului munte-negrean al Mării Adriatice. În anul 1910, Muntenegrul a fost proclamat regat.

Nu mai puțin complicate erau relațiile de politică externă ale **României**. În anul 1881, ea a fost proclamată regat în frunte cu reprezentanți ai dinastiei germane. Printre elita de la guvernare era aprigă dorința de a crea România Mare, în componența căreia, în afară de posesiunile existente, să intre Transilvania, Basarabia și Bucovina. Însă, pentru a pune stăpânire pe aceste teritorii, România trebuia să intre în conflict cu Rusia și Austro-Ungaria. Și România a recurs la apropierea de Austro-Ungaria, care i-a promis ajutor în lupta pentru Basarabia.

Grecia, care a obținut independență în anul 1829, de asemenea, vroia să pună stăpânire pe pământurile ce le considera ale sale. Folodinsu-se de războiul ruso-turc din anii 1877–1878, ea și-a înaintat pretențiile asupra Tesaliei, Epirului și insulelor din Marea Egee, care-i aparțineau Imperiului

Nikola I
Petrovic-Njegos

Otoman. Congresul de la Berlin a satisfăcut parțial aspirațiile Greciei. În anul 1881 ei i-au fost transmise Tesalia și Epirul. Grecii, însă, considerau că țara încă nu a fost întregită. În 1896, pe insula Creta, a avut loc o răscoală împotriva dominației turcești. Rebelii au declarat că insula va fi alipită la Grecia. Țara a fost cuprinsă de un adevărat avânt patriotic. A început războiul greco-turc, în care armata elenă a suferit o serie de înfrângeri. Potrivit Tratatului de Pace de la Constantinopol, de la 4 decembrie 1897, Grecia a fost nevoită să-i retrocedeze Turciei o parte din Tesalia și să plătească o contribuție considerabilă.

Astfel, în Balcani s-a creat o situație deloc nu simplă. Toate statele erau nesatisfăcute de hotarele lor teritoriale și doreau să alipească „pământurile ce le aparțineau”. La aceasta s-a adăugat și conflictul între marile puteri pentru hegemonia în lume.

4 **Inițiințarea Ligii Balcanice. Primul Război Balcanic.** La începutul sec. al XX-lea în Balcani s-au ciocnit interesele statelor, care erau împărțite în două blocuri politico-militare. Adversari principali în această regiune erau, pe de o parte, Rusia, iar pe de altă parte – Austro-Ungaria și Germania. Rusia dorea să creeze o Ligă a Statelor Balcanice, văzând în acest lucru o cheazășie a luptei sale cu succes pentru dominația în Balcani.

În anii 1911–1912, între Serbia și Bulgaria au durat tratative diplomatice în vederea creării unei alianțe politico-militare, un rezultat al cărora a devenit împărțirea sferelor de influență în Balcani. Cu timpul ea a fost completată de tratatele semnate cu Serbia și Muntenegrul. Negocierile bulgaro-elene au avut loc prin medierea Angliei și s-au încheiat cu semnarea unui tratat corespunzător în luna mai a anului 1912. Nu au fost tratate frontierele Macedoniei.

În toamna anului 1912, procesul creării Ligii Balcanice s-a încheiat. Trebuia găsit un pretext pentru dezlănțuirea războiului. În vara anului 1912 pe teritoriul Albaniei a izbucnit o răscoală, care a fost crunt înăbușită de trupele turcești. Acest lucru a și accelerat declararea de război Turciei. Acțiunile militare au fost derulate în octombrie 1912. Armata bulgară a lansat o ofensivă reușită în Tracia de Est și pe direcția Istanbul (Constantinopol).

Armata sârbă a intrat în Skopie (cel mai mare oraș din Macedonia) și, prin Albania, a ieșit la Marea Adriatică. Acest lucru a îngrijorat Austro-Ungaria, care și-a concentrat

Rezolvarea problemei orientale.
Caricatură la împărțirea Balcanilor

Primul Război Balcanic

trupele la frontiera cu Serbia. Grecia a ocupat orașul Salonic. Trupele Muntenegrului au înconjurat cetatea Shkodra (Shkoder).

În luna noiembrie a anului 1912 Turcia a cerut un armistițiu, cerință respinsă de țarul bulgar, Ferdinand. Armata bulgară a început să ia cu asalt fortificațiile turcești, însă nereușit. Aceasta le-a și făcut pe cele două părți să se așeze la masa tratatelor, la Londra. La negocieri au luat parte reprezentanți ai marilor puteri, care, practic, au și decis pe unde vor trece hotarele statelor balcanice.

Între timp, în Turcia, în anul 1913, s-a produs o lovitură de stat. Noul guvern turc, instigat de Germania și Austro-Ungaria, a luat hotărârea să continue războiul. În luna martie a anului 1913, trupele turcești au suferit înfrângere. Bulgarii au ocupat cetatea Adrianopol.

La baionete.

Infanteria bulgară atacă pozițiile turcești. 1912. Pictor Jaroslav Vesin

Semnarea Tratatului de pace de la Londra în mai 1913

În aprilie 1913, la rugămintea Turciei, a fost încheiat un armistițiu. În timpul tratativelor s-a încins o discuție dură între Bulgaria, pe de o parte, și Serbia și Grecia – pe de altă parte. Pretext a servit problema împărțirii teritoriilor în Macedonia.

În cele din urmă, în mai anul 1913, părțile au semnat **Tratatul de pace de la Londra**, conform căruia Turcia a cedat posesiunile sale de la vest de linia Midia-Enos și unele insule din Marea Egee. Împărțirea teritoriilor cotate urma să aibă loc mai târziu.

5 Al Doilea Război Balcanic. După încheierea Tratatului de pace de la Londra contradicțiile dintre Bulgaria, Serbia și Grecia s-au agravat la maximum. Germania și Austro-Ungaria depuneau eforturi considerabile pentru a agrava și mai mult aceste divergențe pentru a destrăma Liga Balcanică pro-rusă. În cele din urmă, așa s-a și întâmplat. În luna mai a anului 1913

Al Doilea Război Balcanic

Trupele flotei grecești din portul Koval la 11 iulie 1913. Autor necunoscut.

Al Doilea Război Balcanic

a fost încheiată o alianță secretă sârbo-elenă, orientată împotriva Bulgariei. Grecia și Serbia au convenit între ele și împărțirea teritoriului Macedoniei.

În **ianie 1913**, trupele bulgare au năvălit asupra foștilor lor aliați. A început al Doilea Război Balcanic, în care împotriva Bulgariei luptau Serbia, Grecia, Muntenegrul, România și Turcia. Evident că Bulgaria nu era în stare să se opună unei asemenea coaliții.

Guvernul bulgar a cerut pace, care a fost încheiată pe data de **10 august 1913**, la **București**. Potrivit Tratatului, raioanele din vestul și centru Macedoniei au trecut la Serbia, partea de sud – la Grecia, Dobrogea – la România, iar Tracia de Est – la Turcia. În componența Bulgariei rămânea o parte din teritoriul Macedoniei (de la munții Pirin).

În urma războaielor balcanice situația pe peninsulă s-a schimbat considerabil. Turcia, care a pierdut mai toate posesiunile sale în Europa, nu mai avea importanța unui stat european. Teritoriul și populația Serbiei și Muntenegrului au crescut aproape de două ori. Macedonia a fost împărțită în trei părți.

A apărut un nou stat – **Albania** (1912), ceea ce a privat-o pe Serbia de ieșire la Marea Adriatică. În afară de Turcia, cel mai mult a avut de suferit Bulgaria. Acest lucru a îndemnat-o să încheie alianță cu Germania. Serbia, la rândul ei, a devenit dependentă de Antanta, ceea ce a agravat din start relațiile ei cu Austro-Ungaria.

Așadar, războaiele balcanice nu au soluționat problemele stridente de pe peninsulă. Atmosfera dușmăniei și a speranțelor pierdute au fost pretext pentru noi intrigi diplomatice, ce au transformat Balcanii într-un „butoi cu pulbere” al Europei, care a explodat în anul 1914.

Concluzii

- ▶ Criza Imperiului Austriac de la sfârșitul anilor 60 ai sec. al XIX-lea l-a transformat într-o monarhie dualistă – Austro-Ungaria.

- ▶ Trăsături ale dezvoltării Austro-Ungariei au fost: lipsa unor posesiuni peste mări, deoarece toate teritoriile ei erau situate în centrul și estul Europei; caracterul multinațional al orânduirii de stat, ce îmbina elemente ale monarhiei centralizate și federative; dezvoltarea intensă a conștiinței naționale a popoarelor din componența lui, ceea ce a condiționat năzuința lor de a-și crea state suverane proprii.
- ▶ Războiul ruso-turc din anii 1877–1878 a contribuit la obținerea independenței de către un șir de state balcanice. Cu toate acestea, lupta de eliberare națională a popoarelor de pe peninsula balcanică împotriva dominației otomane nu a încetat. Către sfârșitul sec. al XIX-lea, în Balcani, s-au ciocnit interesele țărilor de frunte din lume.
- ▶ Contradicțiile dintre țările balcanice și marile puteri s-au reflectat în criza bosniacă și în cele două războaie balcanice. Deși ele au privat-o pe Turcia de posesiunile ei europene, nu au rezolvat toate problemele. În consecință, Balcanii s-au transformat într-un „butoi cu pulbere” al Europei.

Întrebări și însărcinări

1. Când a fost creată monarhia dualistă Austro-Ungară? **2.** Ce înseamnă Cisleithania și Traisleithania? **3.** Care era problema principală ce frământa cercurile guvernatoare ale Austro-Ungariei? **4.** Care teritorii ale Austro-Ungariei erau cele mai dezvoltate din punct de vedere economic? **5.** Înspre alianța cu care stat se orientau cercurile guvernatoare din Austro-Ungaria? **6.** Care state de pe Peninsula Balcanică au obținut independența în rezultatul Războiului ruso-turc din anii 1877–1878? **7.** Ce Tratat a făcut bilanțul definitiv al Războiului ruso-turc? **8.** Când a fost creată Liga Balcanică?

9. În ce mod s-a desfășurat înființarea Austro-Ungariei? **10.** Ce a contribuit la victoria Rusiei în războiul cu Turcia din anii 1877–1878? De ce Rusia nu a putut să se folosească în măsură deplină de victorie în acest război? **11.** Cum s-a dezvoltat lupta de eliberare națională a popoarelor de pe Peninsula Balcanică, aflate sub jugul Imperiului Otoman? **12.** Clarificați trăsăturile politicii promovate de Austro-Ungaria în Balcani. **13.** De ce Războaiele Balcanice nu au soluționat problema acestei peninsule? **14.** Ce rol au jucat marile puteri în timpul conflictului din Balcani?

15. Alcătuiți în caiet tabelul comparativ „Războaiele Balcanice”.

Componența participanților	Scopul	Rezultatul

16. Uneori Austro-Ungaria este numită „monarhie din petice”. Sunteți de acord cu această exprimare? Pregătiți un mic comunicat pe această temă.

Generalizarea cunoștințelor la capitolul III

1. Alcătuiți lista celor mai de văză evenimente, ce s-au desfășurat în țările de frunte din lume în ultima treime a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.
2. Dați nume ale personalităților istorice remarcabile din țările de frunte din lume, care au determinat dezvoltarea acestora în ultima treime a sec. XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.
3. Explicați însemnătatea noțiunilor și termenilor: societatea industrială, corporație, monopol, capitalism, investiții, imigrație de muncă, democrație, „politică mondială”, sistem bipartid, legislație antimonopol, politică rasială, segregare, mișcare muncitorească internațională, Internațională, modernizare, narodnicism, terorism, social-democrație, Comuna din Paris, cea de-a treia Republică, expansionism, Război civil, monarhie dualistă, curs guvernamental, reforme sociale.
4. Cum s-a desfășurat modernizarea Rusiei în a doua jumătate a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea? De ce acest proces este numit „revoluție de sus”?
5. Determinați pricinile de bază ale intensificării inegalității în dezvoltarea economică și politică a țărilor europene și SUA, și consecințele acestui proces.
6. Caracterizați procesul de încheiere a formării societății industriale în țările de frunte din Europa și SUA. Ce fenomene noi în dezvoltarea marilor puteri s-au conturat în ultimul pătrar al sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.

Criterii pentru comparare	Anglia	Franța	Germania	SUA
Trăsături ale vieții politice				
Trăsături ale dezvoltării Economice				
Procese sociale				
Mișcări muncitorești și sociale				
Principiile și direcțiile politicii externe				

7. Alcătuiți în caiet tabelul comparativ „Dezvoltarea țărilor de frunte din Europa și SUA”.

CAPITOLUL IV. TREZIREA ASIEI. RELAȚIILE INTERNAȚIONALE (A DOUA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-LEA – ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA)

§ 23. Japonia

1. Ce țară europeană a ajuns prima la țărmurile Japoniei?
2. Ce este colonialismul?

Êșecul politicii autoizolării. La începutul sec. al XVI-lea puterea în Japonia a fost acaparată de shogunul (comandantul de oști) **Tokugawa Ieyasu**. Împăratul Japoniei (mikado) a pierdut puterea reală și a fost izolat, împreună cu familia în orașul Kyoto, unde nu avea nici măcar dreptul să vorbească cu principii (shogunul nu l-a ucis pe împărat, deoarece conform religiei șintoiste acesta este o întruchipare a lui Dumnezeu pe pământ). Acaparând puterea, shogunul a pus capăt uneia dintre cele mai mari probleme – războaielor fratricide între șefii de clanuri. Acest lucru i-a reușit din cauză că în prizonieratul lui se aflau în permanență unii șefi de clan sau membri ai familiilor acestora.

La mijlocul sec. al XVII-lea shogunul **Tokugawa Iemitsu** a luat decizia de a „închide țara”, temându-se că europenii vor supune treptat Japonia. Toți europenii au fost nimiciți sau expulzați din țară, excepție fiind făcută doar pentru olandezi, pentru care a fost deschis chiar un port comercial – Nagasaki.

Izolarea Japoniei de lumea exterioară s-a făcut, mai întâi de toate, cu scopul păstrării tradițiilor vechi. Extinderea creștinismului sub influența misionarilor catolici (mai ales a celor portughezi) căpătase un caracter amenințător. În afară de „închidere” a fost interzis creștinismul și nimiciți toți simpatizanții lui din Japonia.

Samurarii din Kyoto.

A doua jumătate a sec. al XIX-lea

Debarcarea misiunii militar-comerciale a comodorului SUA, M. Perry în apropiere de Edo

? Ce rol a jucat misiunea lui M. Sue Perry în istoria Japoniei?

La mijlocul sec. al XIX-lea țara a nimerit în atenția SUA, a țărilor europene și Rusiei. SUA priveau la Japonia ca la o bază de transbordare a navelor americane, ce navigau în apele nordice ale Oceanului Pacific și ca la o posibilitate convenabilă de a-și întări pozițiile în Orientul Depărtat, mai ales în China, unde dominau englezii. În anul 1854, sub presiunea florei americane, japonezii au fost nevoiți să-și „deschidă” țara.

În anul 1853, pe insula Honshu, a sosit o escadrilă militară americană în frunte cu comodorul Matthew Calbraith Perry. El le-a transmis japonezilor o scrisoare din partea președintelui SUA, în care era exprimată dorința de a stabili relații diplomatice cu Japonia. Niponii au cerut timp pentru a se gândi. În anul următor, escadrila lui M. Perry, compusă din zece nave militare, s-a apropiat din nou de țărmurile Japoniei. Comodorul l-a impus pe shogun să semneze un tratat despre deschiderea a două porturi pentru comerțul cu SUA, precum și a unui consulat american în unul din ele. În curând, acorduri analogice cu Japonia au semnat Rusia, Anglia, Franța, Olanda. Cetățenii acestor țări au primit drept de inviolabilitate pe teritoriul Japoniei. La rândul ei, ea se obliga să le ofere acestor țări facilități în comerț. Japonia s-a pomenit în fața pericolului colonizării.

2 **Revoluția Meiji.** Pătrunderea europenilor și americanilor în Japonia a subminat autoritatea puterii tradiționale a shogunului. Aceasta a dus la un război civil (1863–1868), care se complica prin amestecul statelor străine. În anul 1866 moare shogunul Iemoti, care întruchipa puterea, iar în 1867 – împăratul Komei, care reprezenta puterea religioasă. În țară au început din nou luptele. Noul împărat, **Meiji (Mutsuhito)**, în vârstă de 14 ani a fost susținut de samuraii din sudul Japoniei, orașeni și țărani.

În ianuarie 1868 trupele împăratului, care dispuneau de armament european, au distrus armata shogunului, iar în luna mai au intrat în capitala acestuia – Tokio (Edo). Astfel împăratul a unit puterea laică și cea religioasă. Anii săi de guvernare (până în anul 1912) au căpătat denumirea „Epoca Meiji”.

Revoluția Meiji a derulat o serie de transformări sociale, politice și economice radicale în societatea niponă. Avea loc modernizarea dinamică a țării în baza experienței străine și, cu luarea în calcul a tradițiilor naționale, a fost creat un potențial industrial colosal cu inovații necesare în acest sens în instituțiile politice și în normele juridice.

3 **Reformele din anii 70–80 ai sec. al XIX-lea. Particularitățile dezvoltării economice.** Spre deosebire de China, unde tradițiile și conservatismul împiedicau aplicarea inovațiilor europene, tânărul monarh Meiji a început să aplice cu fermitate experiența europeană.

În ultima treime a sec. al XIX-lea, dezvoltarea Japoniei s-a activizat. Restaurarea puterii împăratului era însoțită de înlăturarea de la conducerea statului a clanurilor care opuneau rezistență procesului de reforme.

Un rol important în slăbirea clanurilor l-a jucat **reforma agrară** (1872–1873), conform căreia o parte din pământ a fost transmisă țăranilor. În rezultatul reformei, țăranii au primit în proprietate cotele de pământ pe care le lucrau. În locul impozitului natural a fost introdusă o taxă unică pe pământ în mărime de trei la sută din valoarea acestuia. Însă, chiar și o astfel de sumă mică s-a dovedit a fi imposibilă pentru țărani, deoarece prețul pământului în Japonia era foarte mare. În cele din urmă, până la 1890, 67 la sută dintre țărani au fost nevoiți să-și vândă cotele. În schimb, reforma a creat un spațiu favorabil pentru producția de mărfuri la sate. Industria a obținut forță de muncă ieftină.

Încă în anul **1868** a fost înfăptuită **reforma financiară**, care a înlocuit moneda veche cu cea nouă – yenul. De asemenea, a fost desfășurată reforma **militară**. Armata, dotată și instruită după modelul european, era creată după principiul serviciului militar obligatoriu. Au fost înființate academii militare și alte instituții de învățământ. În armată era încetățenit spiritul samurailor. Japonia se pregătea de realizarea unor planuri de expansiune de mari proporții pe continent și în acvatoriul Oceanului Pacific.

Împăratul Meiji (Mutsuhito)
în uniformă militară de model european. 1873

În anul 1872 a fost derulată și **reforma învățământului**. În Japonia au fost întemeiate 5,5 mii de școli primare și opt universități după modelul european. Studiile au devenit accesibile pentru femei. În anul 1879 învățământul primar a fost declarat obligatoriu. În 1890 a fost emis decretul împărațesc despre necesitatea devotamentului personal față de împărat. Documentul era considerat lucru sfânt și a fost pus la baza educației tinerețului. Acest ritual deosebit, obligatoriu în fiecare școală, a contribuit la inspirarea patriotismului și devotamentului față de împărat.

Reformele au pus capăt perioadei de izolare internațională a Japoniei, au antrenat țara la economia internațională și au contribuit la formarea societății industriale. Slăbiciunea capitalului antreprenorial a condiționat intervenția statului în procesul creării întreprinderilor mari. Această țară insulară și-a dezvoltat industria prin subvenții, acordând prioritate firmelor, ce lucrau pentru necesitățile armatei și flotei.

În anii 80–90 ai sec. al XIX-lea multe fabrici și uzine au fost date în arendă sau transmise persoanelor particulare în condiții de facilități. Deseori întreprinderile erau date în mâinile nobililor sau funcționarilor de stat. Astfel a fost pus începutul acelor strânse legături dintre

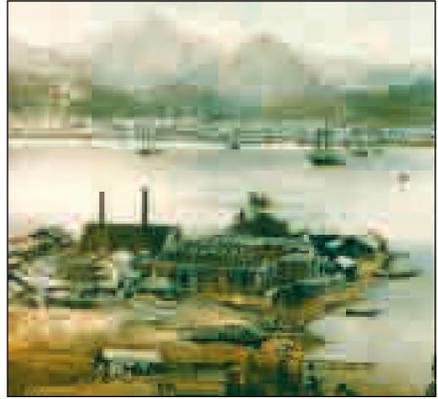
curtea împărătească, moșieri și burghezia națională. Pe contul statului a fost creat sistemul de transport și telecomunicații. Însă, în industrie prevalau întreprinderile mici. După nivelul dezvoltării tehnologice, Japonia rămânea cu mult în urmă de statele europene.

Reformele înlăptuite în anii 70–80 ai sec. al XIX-lea au dat un imbold serios dezvoltării vertiginose a țării și formării modelului pur japonez de modernizare.

La dezvoltarea Japoniei a contribuit și războiul nipono-chinez în anii 1894–1895. Obținând victorie în acest război, Japonia s-a ales și cu prima colonie – insula Taiwan. China i-a plătit o contribuție, care a fost orientată la finanțarea unui program pe zece de creare a industriei grele, ce urma să asigure țara cu armament. Se planifica mărirea flotei de patru ori, iar a armatei – de două ori. Drept rezultat, la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, Japonia a intrat în grupul marilor puteri și după nivelul de dezvoltare a devenit o țară agrar-industrială.

Reformele înlăptuite au schimbat structura societății nipone. Se forma clasa întreprinzătorilor. La sistemul de muncă năimită adera un număr tot mai mare de populație.

Îmbinarea intereselor curții împărătești, a moșierilor și industrișilor, existența unor oarecare rămășițe feudale în agricultură, metodele dure de exploatare a populației, orientarea spre expansiunea teritorială continentală a determinat caracterul unic al dezvoltării nipone a societății industriale. Expansiunea de politică externă a obținut în Japonia o însemnătate primordială, ca o strategie națională de modernizare a societății.

Șantierul naval „Mitsubishi” din orașul Nagasaki, unde a fost construită prima, în Japonia, navă cu aburi din oțel. 1885

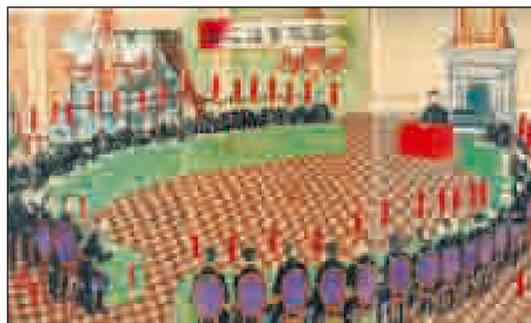
Unul dintre conducătorii concernului „Mitsui” despre expansiunea japoneză

Deși japonezii sunt oameni muncitori, cu toate că au o tehnică performantă și o organizare a muncii bine pusă la punct, expansiunea comercială japoneză nu va avea viitor dacă nu se va putea baza pe o anumită forță. Cea mai mare putere a contemporaneității este capacitatea de luptă a armatei și flotei. Noi vom putea desfășura liniștit expansiunea noastră peste hotare și recurge la orice începuturi dacă vom fi convinși că ne aflăm sub protecția lor.

- ?** 1. Care erau cauzele principale ale expansiunii nipone? 2. Înspre cine ea era orientată?

Războiul chino-japonez din anii 1894–1895

Scufundarea crucișătorului rus „Vareag”

4 Orânduirea politică. Un bilanț original al reformelor a devenit adoptarea, în 1889, a **Constituției țării**, care a fost elaborată după modelul german. Conform Constituției, Japonia a devenit monarhie constituțională cu drepturi și inițiative legislative largi pentru împărat, persoana căruia era proclamată „sfântă și inviolabilă”. Împăratul avea dreptul să declare război, să încheie pace, să semneze tratate, să convoace și să dizolve parlamentul, să numească și să demită persoanele politice supreme, atât civile, cât și militare.

Potrivit Constituției, parlamentul era compus din două camere – camera perilor (superioară) și camera reprezentanților (inferioară). Din camera superioară făceau parte aristocrația, membrii curții împărătești, care erau numiți pentru o perioadă de șapte ani. Camera inferioară era aleasă pentru un termen de patru ani. Dreptul electoral l-au obținut numai bărbații, care au atins vârsta de 25 de ani și plăteau o taxă nu mai mică de 15 yeni. Aceștia constituiau doar unul la sută din populație. Parlamentul adopta bugetul, dar drepturile lui în această privință erau limitate. Guvernul era responsabil nu în fața parlamentului, ci în fața împăratului. Potrivit Constituției, pe lângă împărat funcționa Consiliul Secret – organul consultativ suprem.

Constituția de la 1889 a proclamat în mod oficial libertățile democratice și drepturile civile, egalitatea tuturor cetățenilor țării.

În anii 80 ai sec. al XIX-lea au început să apară partidele politice. Acestea, însă, nu erau numeroase, nu aveau o structură organizatorică clară și aminteau de cluburile politice, ce se bazau pe diferite grupuri ale moșierilor și industriașilor.

La sfârșitul sec. al XIX-lea, în Japonia apar sindicatele. În 1896 a avut loc prima grevă muncitorească. Constituirea mișcării sindicale și muncitorești se complica prin trăsăturile structurii sociale a societății. În calea acestui proces s-au situat teroarea polițienească și relațiile dintre muncitori și întreprinzători, în care un rol însemnat îl jucau normele tradiționale de comportament: respectul pentru cei în vârstă, devotamentul față de stăpân, angajarea pe viață în muncă și proprietatea colectivă.

5 Războiul Chino-Japonez din anii 1894–1895. Alianța Anglo-Japoneză.

Primul obiectiv al expansiunii Japoniei pe continent a fost Coreea, aflată în dependență vasalică față de China. Încheind un acord neegal cu Coreea în 1876, Japonia și-a extins expansiunea sub pretextul contribuției la mișcarea de eliberare națională. Atunci, când la începutul anilor 90 ai sec. al XIX-lea în Coreea a izbucnit o revoltă și trupele chineze au sosit pentru a o înăbuși, Japonia și-a trimis unitățile în sudul peninsulei.

Conflictul de pe peninsula coreeană s-a transformat în războiul Chino-Japonez din anii 1894–1895, care s-a încheiat cu înfrângerea Chinei și semnarea unui tratat de pace. China a recunoscut independența Coreii și i-a transmis Japoniei insula Taiwan, insulele Penghu și peninsula Liaodung, a deschis în fața Japoniei porturile comerciale, oferindu-i dreptul de a construi întreprinderi, și s-a angajat să-i plătească o contribuție însemnată. Însă, sub presiunea Rusiei, Germaniei și Franței, Japonia a fost nevoită să renunțe la peninsula Liaodung.

Războiul Japoniei împotriva Chinei a dus la agravarea relațiilor nipono-ruse pe Peninsula Coreeană și în Manciuria de Sud. Cu acordul Chinei, Rusia a început construcția Căilor ferate ale Chinei de Est și a arendat Port-Arthurul și peninsula Liaodung. Era pe cale de a izbucni un conflict armat. Pentru a se asigura de susținerea marilor puteri, Japonia a încheiat, în anul 1902, tratatul anglo-japonez, îndreptat nu numai împotriva Rusiei, ci și contra SUA. Astfel, în Orientul Îndepărtat s-au ciocnit interesele țărilor de frunte din lume.

6 Războiul Rus-Japonez din anii 1904–1905. Pregătirea către războiul mondial. La începutul sec. al XX-lea, Japonia a îndrăznit să meargă la un conflict serios cu Rusia țaristă.

În noaptea dinspre **8 februarie 1904**, fără să declare război, o escedră japoneză a năvălit asupra flotei rusești din **Port-Arthur** și **Cemulpo** (Coreea). Astfel Japonia a preluat inițiativa strategică și a modificat echilibrul de forțe pe mare în favoarea sa. La 10 februarie 1904, Japonia i-a declarat formal război Rusiei. Cel mai dramatic au evoluat evenimentele în portul Cemulpo, unde crucișătorul „Vareag” și canoniera „Coreeț” s-au încins într-o luptă neegală cu escadra japoneză. Ambele părți au suferit pierderi însemnate. Pentru a nu le lăsa inamicului „Vareag” și „Coreeț” au fost scufundate.

Evenimentele de pe uscat, de asemenea, nu erau în folosul Rusiei. Prima și a doua armată japoneză au dispersat trupele nipone, aplicându-le o înfrângere colosală lângă Liaoyang (august 1904) și Mukden (martie 1905). Cea de-a treia armată a înconjurat orașul Port-Arthur, care a capitulat după cinci luni de rezistență.

În timpul asediului cetății de la Port-Arthur pierderile armatei japoneze au constituit 100 mii de soldați și ofițeri. Fiindu-i rușine de pierderile omenești și materiale, din punctul său de vedere, generalul Nogi Maresuke a încercat să facă ritualul seppuku (harachiri), însă împăratul Mutsuhito nu i-a permis să facă acest lucru. După moartea împăratului, Nogi, împreună cu soția, au realizat, totuși, această intenție.

Războiul chino-japonez din anii
1894-1895

Scufundarea crucișătorului
rus „Vareag”

Moartea escadrei ruse, la **28 mai 1905**, lângă insula Tsushima, a pus punctul tragic în acel război.

La 31 mai 1905 guvernul nipon s-a adresat către președintele SUA, Th. Roosevelt, cu rugămintea să medieze încheierea păcii. Pe data de **5 mai 1905**, la **Portsmouth** (SUA) a fost încheiat un Tratat de pace, conform căruia Japonia instaura protectoratul asupra Coreii. Port-Arthurul, calea ferată din Manjuria de Sud, precum și partea de sud a insulelor Sahalin au trecut la Japonia.

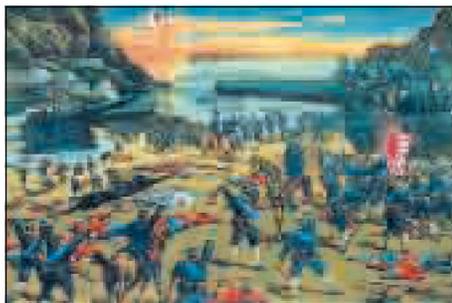
În anii 1907 și 1910, Rusia și Japonia au încheiat unele tratate secrete despre împărțirea sferelor de influență în China. În rezultatul acestor acțiuni contradicțiile ruso-japoneze au slăbit din intensitate. Principalii adversari ai Japoniei erau deja SUA și Marea Britanie.

Acest război a fost un exemplu strălucit de luptă pentru reîmpărțirea lumii. Ambele țări au luptat pentru propriile interese (sfere de influență) imperiale în China și Coreea.

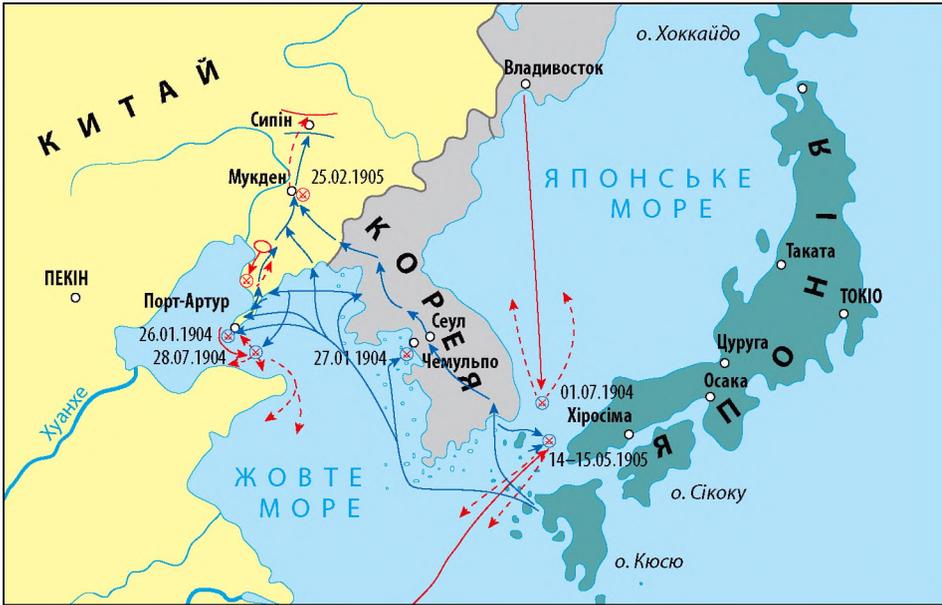
Războaiele, chino-japonez și ruso-japonez, au constituit o etapă importantă în dezvoltarea Japoniei. Mijloacele bănești considerabile, primite de la China sub formă de contribuție,

au fost cheltuite de guvernul nipon pentru necesitățile armatei și flotei. Pregătindu-se de viitoarele conflicte militare, cercurile conducătoare ale țării au adoptat un program de dezvoltare economică, realizarea căruia era prevăzută în decurs de zece ani. Un loc de frunte în acest program îi revenea dezvoltării industriei grele, sporirii și modernizării armamentului. În țară a început un avânt industrial. Peste câțiva ani după victoriosul război împotriva Rusiei, Japonia a declarat despre anexarea Coreii (1910) și a transformat-o în colonie.

Trupele japoneze sărbătoresc acaparea
Port-Arthurului

Japonia, Coreea, China în anii 1904–1905

Concluzii

- ▶ „Deschiderea” Japoniei a generat încercarea unor mari puteri de a o supune după exemplul Indiei și Chinei. Însă, reformele lui Meiji i-au dat posibilitate țării să-și îmbunătățească situația și să-și modernizeze domeniile principale. În procesul de dezvoltare a Japoniei au fost îmbinate armonios experiența, tradițiile și realizările Occidentului și Orientului. În afară de aceasta, militarizarea economiei au transformat Japonia într-o sursă periculoasă de agresiune.
- ▶ Datorită victoriilor repurtate în războaiele cu China și Rusia, la începutul sec. al XX-lea, Japonia a devenit un stat de frunte în zona Asiei și Oceanului Pacific.

Întrebări și însărcinări

1. În care an în Japonia au avut loc evenimentele, ce au intrat în istorie sub denumirea de „Revoluția Meiji”? **2.** Numiți reformele ce au fost înfăptuite în Japonia în anii 60–70 ai sec. al XIX-lea. **3.** Cum se numesc marile asociații monopoliste din Japonia? **4.** Care era situația economică și politică a Japoniei la sfârșitul sec. al XIX-lea? **5.** Indicați anii războaielor: chino-japonez și ruso-japonez. **6.** Ce acaparări teritoriale a realizat Japonia în perioada anilor 1895–1910?

7. Care a fost însemnătatea reformelor lui Meiji în istoria Japoniei? **8.** Ce a condiționat intrarea Japoniei în grupul marilor puteri? **9.** Ce rol au avut războaiele Japoniei cu China în modernizarea țării?

- **10.** Urmăriți după hartă direcțiile expansiunii japoneze. Explicați unde s-au intercalat interesele Japoniei cu ale altor state. **11.** Alcătuiți în caiet tabelul „Reformele din anii 60–70 ai sec. al XIX-lea în Japonia”. **12.** Caracterizați situația economică și politică a Japoniei de la finele sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.
- **13.** Evenimentele din anul 1868 din Japonia sunt numite de unii istorici lovitură, de alții – revoluție, iar de ceilalți – restaurare. Ce părere împărtășiți voi? Argumentați-vă alegerea.
- 14.** De ce, spre deosebire de China, reformele din Japonia s-au dovedit a fi mai reușite?

§ 24. China

- **1.** Când au pătruns europenii în China? **2.** De ce la mijlocul sec. al XVIII-lea a avut loc „închiderea” Chinei?

1 **Trezirea Asiei.** În a doua jumătate a sec. al XIX-lea China, Iranul (Persia) și Turcia s-au pomenit în dependență semicolonială față de statele europene. Acest lucru a condiționat atragerea violentă a acestor țări în piața mondială și schimbări substanțiale în viața lor internă. Sistemul economic și structura politică tradițională au început să se ruineze.

Conștientizând înapoierea statelor lor față de cele europene, conducătorii acestora încercau să promoveze reforme, ce le-ar fi scos țările din situația precară în care se aflau. Ei încercu să antreneze realizările tehnice, redotau armata, consolidau sistemele de conducere, încercau să lupte cu unele tradiții, care, după părerea lor, frânau dezvoltarea țării, precum și creau industria proprie.

În Imperiul Otoman astfel de reforme au căpătat denumirea de **Tanzimat** („transformări”, „reforme”) și au fost îndeplinite în perioada anilor 1839–1870, în China – de **auto-intensificare politică**, în Iran – **reformele lui Taghi-Khan**. Însă, acestea și alte reforme nu au avut consecințele dorite și, în cele din urmă, aceste țări s-au pomenit depedente de statele europene.

Incapacitatea celor de la guvernare de a se opune pătrunderii europenilor, înrăutățirea nivelului de viață, din cauza ruinării legăturilor economice tradiționale, a dus la o nouă etapă a luptei anticoloniale. De data aceasta ea a fost condusă de revoluționari.

Cea de-a doua etapă a luptei pentru depășirea nivelului de înapoieră, în care se aflau în acel moment țările asiatice, este cunoscută ca **trezirea Asiei**. Parte componentă a acestei perioade au fost trei revoluții – **Iraniană** (1905–1911), **Revoluția Junilor Turci** (1908) și **Revoluția Xinhai** (1911–1912). Cu toate că ultimele două au învins, iar cea iraniană a suferit înfrângere, ele au dus la consecințe contrar opuse: nici un progres pentru a depăși rămânerea în urmă nu a fost înregistrat, iar masele furioase nu doreau schimbări după modelul european. Societatea s-a divizat în două tabere: adepți și adversari

ai transformărilor, ceea ce a generat conflicte acute în continuare și noi revoluții.

2 **Expansiunea colonială a statelor de frunte din lume în China.** La începutul sec. al XX-lea China era un stat imens. Posesiunile acestui stat se întindeau în Indochina, Mongolia, Tibet, o parte din Asia Mijlocie și în Coreea. Însă, politica de autoizolare (în anul 1857 europenii au fost alungați din toate orașele chineze) a început să influențeze negativ asupra dezvoltării țării. Anglia și Franța au început să insiste, în mod activ, asupra „deschiderii” Chinei. Ulterior la ele au aderat SUA, Rusia, Germania și Japonia.

În rezultatul Războiului Anglo-Chinez, din anii 1840–1842 (**Primul Război al „Opiumului”**) și al Războaielor anglo-franco-chineze din anii 1856–1860 (al **Doilea Război al „Opiumului”**), China a fost „deschisă” cu forța pentru europeni.

Chinezi fumători de opium. 1858

China intenționa să scape de influența negativă a europenilor. Până în anul 1830, numai portul Guangzhou rămânea deschis pentru navele străine. În afară de aceasta, europenii trebuiau să plătească pentru mărfuri numai cu argint. Dorind să schimbe situația, comercianții englezi au decis să importe opium. Legile Imperiului Chinez interziceau folosirea drogurilor cu excepția cazurilor când erau folosite în scopuri medicinale. În pofida interdicției, Hong-Kong-ul britanic achiziționa opiumul produs în provinciile bengal și Malva sub protectoratul Companiei Britanice a Indiilor de Est. Drept rezultat, producția de opium în China a crescut aproape de patru ori. În anul 1833, guvernul britanic a suspendat monopolul Companiei Indiilor de Est și opiul a pătruns pe piața chineză, iar argintul de la realizarea lui pleca în Occident. În consecință, circa 90 la sută dintre bărbații chinezi, cu vârsta de până la 40 de ani, au devenit foarte rapid dependenți de opium. Până în anul 1837 China a plătit pentru opium 4,5 milioane dolari de argint, ceea ce constituia 57 la sută din întregul volum de import al țării. Îngrijorat de această situație, în anul 1839 guvernul chinez a început arestarea în masă a negustorilor, confiscarea și nimicirea opiumului. Ca răspuns, flota engleză a declanșat acțiunile militare. Confruntarea anglo-chineză a primit denumirea de „războaie ale opiumului”.

În perioada pătrunderii active a colonizatorilor în China, dinastia manciuriană de guvernământ a decăzut treptat. Criza Imperiului a început cu majorarea cantității de opium adusă în China, devalorizarea banilor chinezi de aramă și scoaterea celor de argint către Europa. Consecința principală a crizei a devenit ruinarea puterii tradiționale a împăratului și sărăcirea populației. Acest proces a generat o creștere a încordării sociale în societatea chineză.

În anii 40–50 ai sec. al XIX-lea, a început un val de revolte țărănești. Cea mai mare dintre acestea a fost mișcarea **taipinilor**.

China, India în sec. al XIX-lea

Ideologul principal al mișcării taipinilor a fost **Hong Xiuquan** (1814–1864), care propăvăduia ideia egalității sociale și făuririi „Împărăției egalității, dreptății și bunăstării” – Taiping Tango. Ideile taipinilor constau în îmbinarea tradițiilor morale confucianiste cu ideile creștinismului, de care Hong Xiuquan a luat cunoștință datorită misionarilor creștini.

În anul 1850, unele revolte populare țărănești din valea râului Yangqin s-au transformat într-o răscoală de proporții. Principala forță militară a devenit organizația taipinilor, care obținea o victorie după alta. Trupele guvernamentale au trecut de partea răsculaților. În anul 1853, răsculații au pus mâna pe vechea capitală a Chinei – Nanjing. Taipinii și-au întemeiat propriul stat, în care încercau să aplice principiul distribuirii egale a bunurilor materiale și să anuleze proprietatea privată asupra pământului. Însă, încercările lor au suferit eșec.

Îngrijorați de extinderea revoltelor și incapacitatea dinastiei de guvernământ de a le înăbuși statele europene, care, practic, nu demult își deschisera pentru sine piața europeană, au decis să intervină în conflict.

Folosind un pretext neînsemnat, englezii și-au debarcat, la 1856, trupele în Guangzhou. Mai târziu lor li s-au alăturat francezii. Detașamentele britanice și franceze au ieșit victorioase în mai multe lupte.

În anul 1864, trupele chineze au înconjurat Nanjingul. În urma asaltului, orașul a fost eliberat, iar toți locuitorii lui (circa 100 mi de oameni) au murit. Hong Xiuquan și-a pus capăt zilelor. Mișcarea taipinilor a fost crunt înăbușită.

În timpul luptei Angliei, Franței, SUA cu taipinii aceste state au reușit să impună dinastia de guvernământ din China să semneze noi acorduri ce deschideau și mai multe posibilități pentru pătrunderea străinilor în țară. Acest lucru le-a permis să facă comerț în toate porturile mari ale Chinei și să creeze consulate comerciale proprii. În anii 90 ai sec. al XIX-lea la colonizarea Chinei s-au antrenat Japonia, Rusia, Germania. Țara a început să fie împărțită în sfere de influență.

În anul 1894, Japonia a declanșat război cu China, cauzându-i foarte rapid înfrângere. Acțiunile ferme ale Japoniei au servit exemplu pentru europeni. Franța a obținut privilegiile exclusive în sudul Chinei. Rusia a primit dreptul de a construi calea ferată prin Manjuria până la Vladivostok (Căile Ferate ale Chinei de Est), iar în anul 1898, a luat în arendă porturile Port-Arthur și Dalniy de pe peninsula Liaodung. În afară de aceasta, Rusia și-a sporit prezența în Mongolia și în China de Nord-Vest. Germania a ocupat peninsula Shandong, iar orașul Qingdao l-a transformat într-o bază a sa. Anglia a inclus în sferele sale de influență bazinul râului Yangtze.

Statul chinez a început să se destrame într-un ritm rapid. El a fost împărțit în sfere de influență între marile puteri. Puterea împărătească și morala confucianistă și-au pierdut măreția și autoritatea.

3

China la sfârșitul sec. al XIX-lea. Răscoala yihetuanilor. În anii 90 ai sec. al XIX-lea, erau larg răspândite ideile necesității unor transformări interne în cadrul societății chineze, fără de care păstrarea integrității și independenței Chinei ar fi fost imposibilă. Exponenți ai acestor idei au fost Kang Youwei, care a încercat să-l convingă pe împăratul Guangxu în necesitatea de a înfăptui reforme liberale, și Sun Yat-sen, care a lansat un program de transformări revoluționare după răsturnarea monarhiei.

Gânditorul chinez, **Kang Youwei**, intenționa să instaureze în țară monarhia constituțională, să promoveze reforme în conducerea statului, în economie și învățământ. Cu timpul Kang Youwei și unii susținători ai săi au fost numiți consilieri ai împăratului. În cele „o sută de zile de reforme” Guangxu a emis peste 60 de decrete, ce prevedeau renovarea Chinei și transformarea ei într-un stat puternic și

Detașament de yihetuanii –
răsculați-„boxeri”

independent. Însă, în urma loviturii de stat din 21 septembrie 1898 Guan-gxu a fost privat de tron în favoarea împărătesei Cixi. Unii reformatori au fost asasinați; Kang Youwei a reușit să fugă în Hong-Kong. Astfel, încercările de a scoate țara din criză pe calea reformelor a suferit eșec.

Tot în acea perioadă în țară creșteau protestele sporadice împotriva pătrunderii străinilor în China. Evenimentul-cheie a devenit rebeliunea condusă de membrul societății **Yihetuanilor** („Răscoala boxerilor din anii 1899–1900”).

Yihetuanii afirmau că tehnica europeană nu costă nici o para chioară în comparație cu spiritul chinezilor. Ei credeau că amuletele speciale îi vor apăra de gloanțe. Membrii asociației yihetuanilor dădeau prioritate armelor tradiționale și luptelor corp la corp. Pentru aceasta europenii i-au supranumit „boxeri”. Scopul yihetuanilor era nimicirea tuturor străinilor.

Împărțirea Chinei de către statele europene și Japonia. Caricatură de la sfârșitul sec. al XIX-lea.

? Ce state au luat parte la împărțirea Chinei?

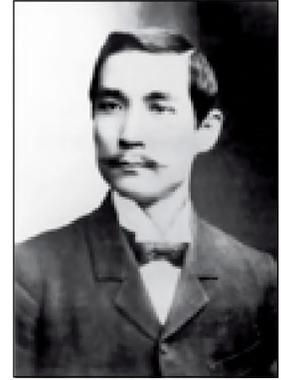
În anul 1897, în provincia Shandong, yihetuanii au ucis niște misionari germani. De asemenea, rebelii îi atacau pe constructorii de căi ferate, ruinau liniile de telecomunicații. În anul 1899 (anume această dată este considerată începutul rebeliunii, deși yihetuanii au început să acționeze mai devreme) detașamentele yihetuanilor s-au adunat în apropiere de Beijing. Diplomații europeni, îngrijorați au chemat-o pe împărăteasă să-i împrăștie pe răsculați. Însă, Cixi a hotărât să scape de influența europenilor cu ajutorul yihetuanilor. Ea le-a permis acestora să intre în Beijing, unde ei au comis un adevărat masacru în misiunile diplomatice europene. Mai târziu, valul de violență asupra străinilor a cuprins întreaga Chină.

Drept răspuns, opt state – Anglia, SUA, Rusia, Japonia, Franța, Italia, Germania, Austro-Ungaria, și-au trimis trupele în China, i-au învins pe yihetuanii și au intrat în Beijing. Împărăteasa s-a prefăcut că nu are nimic comun cu răsculații și le-a ordonat forțelor guvernamentale să-i distruge pe yihetuanii.

După reprimarea rebeliunii, China a fost nevoită să semneze noi acorduri neconvenabile. Ea trebuia să plătească o contribuție însemnată, în cartierul consular din Beijing erau introduse trupe străine, iar pentru asasinarea unui european, american sau japonez, era prevăzută pedeapsa capitală. Răscoala yihetuanilor a fost o ultimă încercare de a menține „vechea orânduire” în China.

4 **China la începutul sec. al XX-lea. Revoluția Xinhai.** La luptă pentru modernizarea Chinei s-au ridicat forțe, ce optau pentru transformări revoluționare în societate. Ea a fost condusă de **Sun Yat-sen**. El a formulat „**trei principii populare**”, care și determinau scopul transformărilor în China:

- ▶ naționalismul – răsturnarea dinastiei manciuriene și restabilirea guvernării chineze;
- ▶ puterea poporului – lichidarea monarhiei și instaurarea republicii;
- ▶ bunăstarea poporului – desfășurarea treptată a naționalizării proprietății și fixarea unei taxe progresiste asupra pământului.

Sun Yat-sen

În vara anului 1905, în orașul Tokio (Japonia), sub conducerea lui Sun Yat-sen, a avut loc unificarea diferitor cercuri democratice chineze de orientare democratică și naționalistă într-o „**Alianță unită**”. În anul 1907 a încercat să ridice mai multe răscoale împotriva dinastiei Manciuilor, însă fără succes.

Din documentul de program al „Alianței unite”

Actuala revoluție are ca scop instaurarea unui guvern republican. Toți cetățenii Republicii trebuie să fie egali, toți cetățenii urmează să ia parte la puterea politică. Președintele este ales de către toți cetățenii. Parlamentul este un organ popular, compus din deputați aleși de către toți cetățenii Republicii. Se introduce Constituția Republicii Chineze, pe care toți cetățenii Republicii trebuie s-o respecte.

Ce idealuri împărtășea Alianța Unită și de ce?

În cele din urmă, sub pericolul revoluției, împărăteasa Cixi a acceptat înfăptuirea unor reforme, inițiate încă de împăratul Guangxu. A fost proclamată abolirea sclaviei; lichidarea deosebirilor de stări; lichidarea privilegiilor pentru nobili; crearea unei armate după modelul european; anularea torturilor; înființarea unor organe consultative în provincii; înfăptuirea reformei bănești și financiare; aplicarea interdicției la folosirea opiuului; interzicerea crimelor barbare, crearea partidelor politice, reformarea sistemului de învățământ (în special, europenizarea lui).

Toate aceste transformări vorbeau despre aceea că China a început să se modernizeze. Însă, societatea tradițională nu a acceptat aceste schimbări și le opunea rezistență. Odată cu moartea enigmatică a împărătesei Cixi în anul 1908, toate aceste reforme au fost stopate.

Împărăteasa Cixi

Yuan Shikai

acceptat și a devenit în curând șef al Consiliului împărațesc și prim-ministru, dictator cu putere deplină al Chinei de Nord. În afară de aceasta, a fost tipărit proiectul Constituției, recunoscut de monarhie. Între timp, răscoala lua amploare. Și-au declarat independența Hangzhou, Shanghaiul, provincia Shandong, despre autonomia sa a declarat Mongolia Exterioară. La 2 decembrie 1911, trupele revoluționare au intrat în Nanjing. Imperiul Manjurilor a început să se destrame.

Aflând despre începutul revoluției, Sun Yat-sen s-a întors din emigrație și la 24 decembrie a sosit în Shanghai. La 29 decembrie Conferința delegaților din provinciile revoluționare, care s-au întrunit la Nanjing, a proclamat crearea Republicii Chineze. Sun Yat-sen a fost ales în unanimitate președinte-interimar. Noua capitală, Nanjing, l-a întâmpinat pe președinte cu salve de tun și cu un avânt general. La 1 ianuarie 1913 Sun Yat-sen a depus jurământul.

Însă, conducătorii de la guvernare doreau să se mențină la putere. La 12 februarie 1913, Yuan Shikai a impus-o pe mama împăratului Pu Yi, în vârstă de șase ani, să semneze, în numele lui, actul de abdicare la tron. În asemenea condiții, Sun Yat-sen, cu programul său de „bunăstare populară”, nu mai era necesar celor aflați la putere. Înțelegând acest lucru, el a renunțat la președinție în favoarea lui Yuan Shikai.

China a trăit un an tulburător, care, după calendarul vechi, s-a numit Xinhai. Revoluția Xinhai în China s-a încheiat. În luna **martie 1912**, la Nanjing, a

Pu Yi – ultimul împărat al Chinei

fost adoptată Constituția Republicii Chineze și s-a decis transferarea capitalei la Beijing.

După proclamarea Republicii, lupta pentru putere a continuat. Yuan Shikai nu a renunțat la ideea reinstaurării monarhiei. Concomitent avea loc și consolidarea opoziției democratice.

În august 1912 „Alianța unită”, înființată de Sun Yat-sen, și alte câteva organizații au creat **Kuomintang** (partidul național). În noul parlament, care și-a început lucrările în aprilie 1913 în baza noii Constituții, Kuomintangul a obținut o reprezentare însemnată. Deputații lui se aflau în opoziție față de Yuan Shikai.

Agravarea a crescut atunci când s-a aflat despre complicitatea lui Yuan Shikai la pregătirea asasinatului candidatului pentru postul de prim-ministru din partea partidului Kuomintang. În țară s-au reactivat revoltele. Șapte provincii sudice, unde Kuomintangul deținea poziții puternice, au declarat despre separarea de Beijing. A izbucnit un război civil între Sudul și Nordul țării și, în cele din urmă, trupele din Sud au fost distruse. Kuomintangul s-a văzut nevoit să treacă în ilegalitate, iar Sun Yat-sen a luat din nou calea emigrației.

Împrăștiind parlamentul și devenind dictator total, Yuan Shikai a creat condiții pentru reinstaurarea monarhiei. Constituția a fost revizuită, din ea fiind omise articolele despre libertățile democratice. Însă, nu cu mult înainte de moartea sa (în iunie 1916), dictatorul a renunțat la intenția sa și Republica a fost păstrată. Cu toate că revoluția nu a soluționat principalele probleme ale Chinei, ea a înlăturat cel mai serios obstacol din calea modernizării țării – dinastia Manciurilor.

Poster în cinstea proclamării Republicii Chineze cu portretele lui Yuan Shikai și Sun Yat-sen

Concluzii

- ▶ La începutul sec. al XIX-lea China era un stat puternic. Dar, sub presiunea colonizatorilor europeni, țara a început să piardă destul de rapid suveranitatea sa. În rezultatul rezistenței opuse reformelor de către cercurile guvernatoare, China a început să rămână brusc în urma țărilor de frunte și a fost împărțită în sfere de influență între țările din Occident, Rusia și Japonia.
- ▶ Politica colonizatorilor și destrămarea statului generau rezistență din partea populației. Răscoalele taipinilor și yihetuanilor au fost înăbușite cu ajutorul colonizatorilor. Încercările reprezentanților dinastiei manciuriene de a înfăptui reforme nu erau deloc ferme. În cele din urmă, a izbucnit revoluția Xinhai, care a înlăturat puterea împărătească. China s-a situat pe calea modernizării, proces care s-a dovedit a fi complicat și sângeros.

Întrebări și însărcinări

1. Care țară a devenit inițiatoarea „Războaielor opiului”? **2.** Când a avut loc răscoala taipinilor? **3.** Ce țări au participat la împărțirea Chinei în sfere de influență? **4.** Împotriva cui era îndreptată revolta yihetuanilor? **5.** În rezultatul căror evenimente a fost înlăturată dinastia manciuriană în China? **6.** Cine a devenit primul președinte al Republicii Chineze?

7. Caracterizați dezvoltarea Chinei la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea. **8.** Poate fi, oare, privită China ca o semicolonie a statelor occidentale? **9.** În ce consta esența reformelor lui Kang Youwei? Care au fost rezultatele lor?

10. Povestiți despre revolta yihetuanilor. De ce ea a suferit înfrângere? **11.** Cine era SunYat-sen? În ce constau cele „trei principii populare” ale sale? **12.** Povestiți despre revoluția Xinhai din China din anii 1911–1912 și rezultatele ei. **13.** Alcătuiți tabelul comparativ.

Planul caracteristicii	Răscoala taipinilor	Răscoala yihetuanilor	Revoluția Xinhai
Scopul			
Evenimentele principale			
Rezultatul și consecințele			

14. Cugetați de ce toate încercările de a înfăptui reforme în China au suferit eșec. Pregătiți un eseu pe marginea acestei întrebări.

§ 25. Încercările de modernizare a Imperiului Otoman.

Revoluția Junilor Turci de la 1908.

Încercările de modernizare a Iranului (Persiei).

Revoluția din anii 1905–1907

1. Ce teritorii intrau în componența Imperiului Otoman la începutul sec. al XIX-lea? **2.** Cine erau ienicerii? **3.** Ce-a condiționat începutul declinului Imperiului Otoman?

Imperiul Otoman în sec. al XIX-lea. La începutul sec. al XIX-lea, Imperiul Otoman era în declin. Înfrângerile militare ordinare dictau necesitatea înfăptuirii unor reforme. Primele reforme, orientate la depășirea înapoierii militare de țările europene au fost întreprinse de către **Selim al II-lea** (1789–1807). Însă, crearea unei noi armate regulate a generat rezistența ienicerilor, care nu doreau să-și piardă starea privilegiată. Aceștia au organizat un complot și l-au ucis pe sultan. Toate reformele au fost suspendate. Noul sultan, Mahmud al II-lea a întreprins o nouă încercare de a reforma

forțele armate, lichidând armata ienicerilor. Mahmud al II-lea a înfăptuit reorganizarea aparatului de stat, a introdus sistemul ministerial și a făcut o nouă împărțire administrativă. Una dintre cele mai importante reforme a fost introducerea dreptului privat asupra pământului.

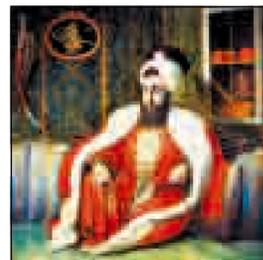
Toate transformările pozitive au fost spulberate de înfrângerile militare din partea Rusiei, Austriei, Persiei. Succesorul său, **Abdul Medjid** (1839–1861), fiul lui Mahmud al II-lea, a continuat activitatea reformatoare a tatălui său. Transformările sale au intrat în istorie sub denumirea de „**tanzimat**” (reorganizare).

În perioada Tanzimatului au fost întreprinse următoarele măsuri: a fost adoptat codul funciar, civil și penal; înfăptuită reforma bănească; a fost creată o rețea de instituții de învățământ laice; a început construcția căilor ferate, liniilor de telecomunicații, întreprinderilor industriale; au fost create condiții favorabile pentru capitalul străin. Principala transformare a devenit proclamarea, la 1856, a tuturor supușilor (musulmani și nemusulmani, turci și reprezentanți ai altor popoare) egali în fața legii.

O parte din reforme au trezit nemulțumire din partea musulmanilor și, în primul rând, a turcilor. Încercările noului sultan, **Abdul Aziz** (1861–1876) au generat o lovitură a „noilor otomani” – simpatizanți ai reformelor. „Noii otomani” l-au impus pe următorul sultan, **Abdul Hamid al II-lea** (1876–1909) să adopte Constituția, care limita drepturile sultanului, consfințea crearea parlamentului bicameral, proclama drepturile și libertățile cetățenilor.

Noile reforme au agravat și mai mult scindarea în societate în adepți și adversari ai vechilor orânduri tradiționale. Atunci Abdul Hamid i-a înlăturat de la putere pe „noii otomani”, a dizolvat parlamentul și a renunțat la principiul egalității între musulmani și nemusulmani. În anii 1895–1896 au avut loc masacrele sângeroase ale armenilor. Perioada domniei lui Abdul Hamid al II-lea este numită **Zulium** („asuprire”, „despotism”).

În anul 1878 guvernul sultanului Abdul Hamid al II-lea a anunțat falimentul Imperiului Otoman și, după trei ani de negocieri cu creditorii occidentali, a consimțit instaurarea practică a controlului străin asupra finanțelor țării. Direcția datoriei otomane de stat, creată atunci și care era prezidată pe rând de către reprezentanți britanici și francezi, se bucura de drepturi și privilegii largi.

Selim al III-lea

Abdul Medjid

Abdul Hamid al II-lea

Statele străine au obținut concesiile (acorduri) avantajoase în ceea ce privește construcția căilor ferate, ceea ce deschidea calea pentru expansiune în Orientul Apropiat și Mijlociu.

Un caracter distrugător a avut și monopolul asupra tutunului, care din 1883 a fost transmis Franței. Situația Turciei ca țară independentă a avut și unele trăsături esențiale: contradicțiile și lupta între marile puteri le ofereau cercurilor ei de conducere anumite posibilități pentru a manevra.

2 **Revoluția Junilor Turci.** Spre deosebire de alte state asiatice, care s-au transformat în semicolonii, Imperiul Otoman avea o armată patrioticească cu o înaltă capacitate de luptă. Anume cursanții de la școala militară medicală din Istanbul au înființat, în anul **1889**, o asociație politică secretă cu denumirea „**Unire și progres**”, care a constituit începutul mișcărilor junilor turci. Ea a reunit reprezentanți ai militarilor, tinerei intelectualități și ai imigrației politice a vremii.

Ahmed Reza

Junii turci și-au propus ca scop restabilirea Constituției de la 1876 și înfăptuirea unor reforme de modernizare a societății după modelul european. Unicul lucru, ce genera divergențe între membrii mișcării, era problema națională. Grupul lui Ahmed Reza apăra ideea „osmanismului”, adică păstrarea Imperiului. Un alt grup insista asupra descentralizării Imperiului și recunoașterea autonomiei pentru popoarele neturce.

În 1907 la Paris a avut loc Congresul grupelor Junilor Turci la care s-a ajuns la o conciliere temporară și s-a luat hotărârea de a începe pregătirile către răscoală. Ea a început la 3 iulie 1908 cu revolta subdiviziunilor armate din Macedonia.

Sultanul Abdul Hamid al II-lea s-a grăbit să facă publică decizia despre restabilirea Constituției de la 1876. Militarii răsculați au intrat în Istanbul. Junii Turci au creat un nou guvern, iar pe sultan l-au lăsat pe tron. Văzându-se la putere, aceștia își promovau politica foarte atent. Aceasta i-a permis lui Abdul Hamid al II-lea să organizeze la 13 aprilie 1909, o rebeliune cu intenția de a restabili șaria, a renova Constituția și a reinstaura puterea sultanului. Rebeliunea a fost înăbușită, iar Abdul Hamid a pierdut locul pe tron. Nou sultan a devenit **Mehmed al V-lea** (1909–1918).

Junii turci au rămas la putere până în anul 1918. În timpul guvernării ei așa și nu și-au onorat promisiunea de a moderniza țara și a se elibera de dominația economică și dependența politică europeană.

Intenția de a păstra Imperiul a fost condiționată de caracterul conservator al reformelor.

În politica internă s-a afirmat politica panturcismului – crearea și dominația națiunii turcești unice. Acest lucru a generat noi valuri de dispoziții antiturcești la popoarele asuprite. Încercările de a impune cu forța panturcismul s-au soldat cu masacrele sângeroase ale populației armenе și grecești, răscoala arabilor și războaiele balcanice.

În domeniul economic, Junii Turci au înfăptuit unele reforme neînsemnate abia în ajunul Primului Război Mondial (erau limitate formele extraeconomice de exploatare a țăranilor și aplicate legile protecționismului).

Carte poștală dedicată renovării de la 1876 în Imperiul Otoman

3 **Încercările de modernizare a Iranului (Persiei) în sec. al XIX-lea.** După un avânt de scurtă durată la mijlocul sec. al XVIII-lea și lupta îndelungată, în anul 1794, în Iran (Persia) s-a instaurat **dinastia Qajar**, care a domnit până în anul 1925. Nouă capitală a statului a devenit **Teheranul**. După convingerile religioase, majoritatea iranienilor erau musulmani-șiiți.

Șahii iranieni luptau contra adversarilor lor tradiționali – turcii, afganii, mării mongoli, rușii. Prima treime a sec. al XIX-lea a fost determinată printr-o serie de înfrângeri cauzate de Turcia și Rusia, și de pierderea Georgiei, Armeniei și Azerbaidjanului de Nord. Încercarea de a moderniza armata cu ajutorul Franței și Angliei nu a adus rezultatul dorit. În schimb, acest lucru a creat premise pentru sosirea activă a europenilor, care au început să-i impună șahului unele acorduri neconvenabile. Acordurile încheiate au favorizat pătrunderea mărfurilor industriale europene pe piața iraniană, ceea ce a pricinuit falimentarea comerțului și meșteșugului în țară, precum și intensificarea exploatarei țăranimii. Iranul a ajuns în pragul unei explozii sociale. Țăranii, meșteșugarii și clerul șiiit vedeau ieșirea din criză în venirea legendarului imam Mahdi, care avea menirea de a instaura o putere echitabilă și adevărată.

În anul 1844 a apărut un oarecare conducător, **Ali Muhammad**, care se proclamă **Bab**, adică poartă prin care așteptatul imam Mahdi urmează să coboare pe pământ. Îngrijorate fiind de creșterea numărului simpatizanților săi, la 1847 autoritățile îl aruncă în celulă. În închisoare Bab a scris cunoscuta sa carte, „Beian”, în care s-a proclamat acel multășteptat Mahdi și a expus principiile învățaturii sale.

Babul Ali Muhammad

? Prin 1–2 propoziții caracterizați personalitatea redată în ilustrație.

Mormântul Babului și miraculoasa grădină din jurul lui, Bahai, din Haifa (Israel)

El afirma că este anume acel proroc, care aduce lumii dreptate, garantează apărarea drepturilor și proprietății, și, în același timp, luptă împotriva autoritarismului puterii și a străinilor. Cei mai mulți simpatizanți ai acestei idei se numărau printre orașeni.

Răspândind ideile Babului, discipolii se îndepărtau de el în multe probleme, cerând împărțirea și unitatea averii, optând pentru egalitatea generală, mai ales pentru cea a femeilor. Aceste slogane aveau o mare influență asupra țăranilor și, ca rezultat, numărul babiștilor a crescut foarte repede. În toamna anului 1848 a izbucnit **Răscoala babiștilor**. Ea a fost înăbușită abia în anul 1852, însă mișcarea babiștilor nu a fost oprită. În cele din urmă, liderii lor au fost nevoiți să se refugieze în Imperiul Otoman, unde această mișcare s-a transformat în una nouă, primind denumirea de „**behaim**”. Susținătorii noii mișcări se pronunțau contra războiului, pentru toleranța religioasă, egalitate în drepturi, împărțirea averii.

Mișcările populare de amploare au îndemnat puterea la unele reforme. Ele au fost îndeplinite de primul-ministru (vizirul) **Tagi-han**. Reformele îndeplinite mai ales în armată s-au extins asupra sferei meșteșugurilor și comerțului, precum a învățământului (primul ziar, prima școală-liceu). Însă, șahul Nasser al-Din l-a demis pe Tagi-han din care cauză reformele au fost sistate.

Iranul devenea tot mai dependent de străini. Deși șahul a introdus unele inovații în sistemul de conducere a statului, (în special, să limiteze atribuțiile puterii judiciare a clerului șii și să europenizeze sistemul administrării), aceste încercări întârziate de reformare nu mai puteau schimba nimic.

Spre deosebire de Imperiul Otoman, unde datorită reformelor tanzimatului a fost menținută independența politică, Iranul își pierdea destul de rapid independența. Până la finele sec. al XIX-lea Rusia și Anglia și-au împărțit sferele de influență în această țară. În același timp, la împărțirea sferelor de influență în Iran s-a alăturat Germania, iar la începutul sec. al XX-lea – SUA.

4 **Revoluția din anii 1905–1911 în Iran (Persia).** Procesul transformării Iranului într-o semicolonie era însoțit de ruina structurilor tradiționale și intensificarea exploatarea populației. Nivelul de viață al iranienilor era în scădere. La hotarul sec. XIX-XX în țară s-a agravat brusc problema alimentară. Acest lucru a generat unele revolte ale foamei (1900, 1901, 1903). La sfârșitul anului 1901 a izbucnit revoluția – una dintre primele revoluții din Asia de la începutul sec. al XX-lea.

Revoluția iraniană a început la finele anului 1905 cu demonstrații în masă la Teheran, Shiraz, Mașhad și în alte orașe. Protestatarii cereau înfăptuirea unor reforme radicale, în special, convocarea medjlisului (parlamentului) și adoptarea Constituției. Revoltele revoluționare au atins un avânt deosebit în iunie-iulie 1906. Speriat, șahul Mozaffar al-Din (1896–1907), a emis, la 5 august 1906, un decret despre introducerea regimului constituțional. La 7 octombrie și-a început lucrările primul medjlis iranian, care a adoptat Legea Fundamentală (prima parte a Constituției iraniene), unde era consfințită egalitatea cetățenilor în fața legii, inviolabilitatea persoanei și proprietății, libertatea cuvântului și a tiparului. Era introdus principiul separației puterii în ramurile legislativă, executivă și judiciară. În cele din urmă, șahul iranian a rămas conducător al ramurii executive a puterii.

Grup de fedaini

În același timp, transformări revoluționare aveau loc în toată țara. În orașe erau create organizații revoluționare. A crescut și mișcarea *mujahedinilor* – luptători pentru credință și dreptate, dintre care s-a evidențiat tineretul radical dispus – *fedainii*.

Rusia și Anglia s-au pronunțat în comun împotriva aprofundării revoluției. În luna iunie a anului 1908, folosindu-se de o slăbire în intensitatea a revoluției, următorul șah, Mohammad Ali (1907–1909) a comis o lovitură de stat și a dizolvat mejlisul.

Revoluția, însă, continua, epicentrul luptelor transferându-se în nordul țării. În anii 1908–1909 a avut loc o răscoală armată în Azerbaidjanul iranian (**revolta din Tabriz**). În anul 1909 au izbucnit răscoale împotriva șahului la Bakhtiari și Gilan. Detașamentele înarmate de răsculați-fedainii, susținute de hani bakhtiarinieni, au intrat în Teheran în iulie 1909. Șahul a fost destituit și anunțată restabilirea Constituției. Noul șah, Sultan Ahmad (1909–1925), a convocat un nou medjlis, care a continuat transformările revoluționare. Nu era deloc ușor de a face acest lucru. Sistemul financiar al țării, de altfel ca și întreaga ei economie, a decăzut în anii revoluției. Iranul i-a solicitat serviciile consilierului financiar american, M. Shuster. Activitatea lui reușită a îngrijorat Rusia și Anglia, care au recurs ulterior la o intervenție armată directă.

Revoluția iraniană a fost înăbușită, medjlisul – desființat, iar detașamentele fedainilor – lichidate. Iranul a fost nevoit să recunoască acordul anglo-rus. O parte din realizările revoluționare au fost păstrate, în special,

Constituția. Iranul a început să se transforme într-o monarhie constituțională. Revoluția a insuflat avântul mișcării de eliberare națională în Asia la începutul sec. al XX-lea, adică a pus începutul procesului de deșteptare a Asiei.

Concluzii

- ▶ Reformele din sec. al XIX-lea, orientate la consolidarea și modernizarea Imperiului Otoman, s-au dovedit a fi nereușite. Încercările europenizării au întâmpinat rezistența forțelor conservatoare. În cele din urmă, majoritatea reformelor au fost anulate.
- ▶ Revoluția Junilor Turci de la 1908 nu a îndeplinit sarcina principală – cea de modernizare a Imperiului Otoman. Acest lucru poate fi explicat prin structura societății turce, unde turcii erau națiune dominantă și orice modernizare ar fi dus la pierderea de către ei a acestui rol și la destrămarea Imperiului, ceea ce s-a și întâmplat mai târziu.
- ▶ În sec. al XIX-lea, Iranul (Persia), ca și alte țări ale Asiei, de asemenea, s-a transformat într-o semicolonie a statelor europene. Acest proces a fost accelerat mai ales după înăbușirea revoltei babiștilor și eșecul reformelor lui Taqi-han. Către sfârșitul secolului Iranul a devenit o semicolonie a Rusiei și Angliei.
- ▶ În anul 1905, în Iran a izbucnit revoluția, care a condiționat transformări nu numai în interiorul țării, ci și deșteptarea întregii Asii.

Întrebări și însărcinări

1. Ce sfere ale vieții statului încercau să reformeze în primul rând conducătorii Turciei și Iranului? **2.** Ce perioadă din istoria Turciei este numită Tanzimat? **3.** Când a avut loc Revoluția Junilor Turci? Ce reforme au înfăptuit Junii Turci? **4.** Când a avut loc revolta babiștilor? **5.** Ce reforme a încercat să desfășoare Taqi-han? **6.** Semicolonie a căror state a devenit Iranul la finele sec. al XIX-lea? **7.** Când a avut loc revoluția în Iran? Care au fost cuceririle ei?

8. De ce în sec. al XIX-lea încercările de a desfășura reforme, care prevedeau europeanizarea Imperiului Otoman, au suferit eșec? Cine era adversarul acestor reforme? **9.** De ce Revoluția Junilor Turci nu a dus la reformarea țării? **10.** Care au fost cauzele și consecințele mișcării babiștilor din Iran? **11.** Caracterizați situația Iranului la hotarul secolelor XIX-XX. **12.** Ce a generat izbucnirea revoluției din Iran? Ce rol au jucat Rusia și Anglia în reprimarea revoluției din Iran?

13. Alcătuiți în caiet tabelul: „Situația politică și social-economică a Turciei la sfârșitul sec. al XIX-lea”. **14.** Alcătuiți planul unei relatări la punctul 2 al paragrafului „Revoluția Junilor Turci din anul 1908” sau la punctul 5 „Revoluția din anii 1905–1911 în Iran (Persia)”.

15. Discutați pe grupe despre ce a împiedicat Turcia și Iranul să pășească pe calea modernizării. **16.** De ce, în pofida declinului Imperiului Otoman, marile puteri nu au recurs la fragmentarea lui. Alcătuiți un eseu pe această temă.

Lecție practică

Hegemonia britanică în India.

Popoarele din Africa sub jugul colonizatorilor europeni

1. Ce îi ademenea pe europeni în țările din Orient? **2.** Când a început pătrunderea europenilor în India? **3.** Care țară europeană a instaurat, la finele sec. al XVIII-lea, dominația asupra indiei?

Scopul: în baza analizei textului prezentat, analizați în ce constau particularitățile hegemoniei britanice în India și cum a decurs colonizarea Africii; formulați, prin intermediul discuției, viziunea față de influența colonialismului asupra dezvoltării Indiei și Africii.

Însărcinări pentru pregătirea de lecția practică

1. Pregătiți comunicări pe următoarele teme: „Răscoala șipailor”, „Constituirea Congresului Național Indian”, „Colonizarea Africii”.
2. Pregătiți eseuri pe temele: „Misiunea colonialismului în constituirea unificării lumii”, „Oare aducea colonizarea civilizație pentru popoarele subjugate?”.

Desfășurarea activității

1. Uniți-vă în grupuri mici după tematica comunicărilor și eseurilor pregătite și discutați rezultatele obținute în timpul lucrului la ele.
2. Prezentați clasei concluziile comune la care ați ajuns în timpul activității în grupuri mici.
3. Prezentați în fața clasei cele mai reușite comunicări și eseuri pregătite pentru lecție.
4. Luați cunoștință de materialul propus, dați răspuns la întrebări și îndepliniți însărcinările.
5. Formulați concluziile în conformitate cu scopul lecției.

1 India – perlă a coroanei britanice. Din timpuri străvechi India atrăgea atenția negustorilor, monarhilor europeni și a diferitor aventurieri. Portughezii, spaniolii, englezii, francezii intenționau să se așeze cu traiul pe peninsula Indostan. Cel mai mare succes l-a avut Compania engleză a Indiilor de Est, care a devenit putere supremă pe insulă. Compania indioară de Est a stabilit aici un sistem de jefuire fiscală, exploatarea țăranilor, proprietarilor funciari locali, principilor.

În secolul al XVIII-lea marfa principală în exportul indian era stofa de bumbac de înaltă calitate, pe care o confecționau în mod manual milioane de țesători indieni. Însă, revoluția industrială a făcut ca această stofă să fie mult mai ieftină în Europa decât în India. A devenit mult mai rentabil de a aduce aceste stoffe din Anglia. Pierzând piețele de desfacere, țesătorii indieni s-au pomenit în fața pericolului de a muri de foame. Nemulțumirea față de dominația engleză creștea. Erau răspândite zvonuri cum că toți indienii vor fi convertiți la creștinism.

2 Răscoala șipailor. Politica pur jefuitoare a englezilor a trezit nemulțumirea indienilor, care s-a transformat într-o răscoală de amploare. Pretext a servit lotul de cartușe primit de armata șipailor (indiană). Fiecare dintre aceste cartușe au fost învelite în hârtie și unse cu grăsime de porc

sau de vacă. Înainte de a-și încărca pușca soldatul trebuia să rupă cu dinții învelișul de hârtie. Se știe că la musulmani carnea de porc este interzisă, iar la indieni vaca este considerată un animal sfânt.

Din mărturiile colonelului englez, K. Uang, despre cauzele răscoalei șipailor

Renunțarea la cărușele noi era un simplu pretext pentru răscoală, care a fost bine gândită mai înainte și de ea erau pregătiți atât hindușii, cât și musulmanii. Adevărata cauză a nemulțumirii lor este conducerea proastă și politica neclară a anexării, caracteristica general-gubernurului James Dalhousie... Nu există nici un dubiu că detronarea regelui și anexarea teritoriului Awadh a generat nemulțumire în acea regiune de unde vin majoritatea șipailor noștri și unde locuiesc familiile lor.

Ce cauze ale răscoalei șipailor accentuează colonelul K. Yang?

Răscoala a început la **10 mai 1857** nu departe de orașul Delhi. Rebelii i-au ucis pe ofițerii britanici, au acaparat puterea în oraș și au declarat despre reinstaurarea puterii Marilor Mogoli în frunte cu Bahadur Shah al II-lea. Guvernul englez a acționat destul de rapid și de ferm pentru a înăbuși rebeliunea.

În anul 1858 a fost lichidată Compania Indiilor de Est. India a trecut sub puterea coroanei britanice. Conducerea coloniilor era asigurată de către Consiliul miniștrilor. General-gubernurul Indiei a început să fie numit vice-

---

Șipaii – militari coloniali nămiți în India. Aceștia alcătuiau baza armatei britanice. Au participat la războaiele din Afghanistan și la înăbușirea răscoalelor populare contra colonizatorilor. Erau selectați din castele indiene superioare și primeau o plată însemnată. Ofițeri în armata șipailor puteau fi doar englezii.

---

rege. Regina Victoria a devenit împărăteasă a Indiei. S-a anunțat despre grațierea răsculaților, care nu au ucis ofițeri englezi. Anglia a declarat că va respecta drepturile conducătorilor locali. Șipaii au obținut dreptul de a ocupa posturi de ofițer.

Aceste măsuri au dus la scindare în rândurile rebelilor. În afară de aceasta, șipaii au comis un șir de greșeli. După sosirea întăririlor din Anglia a început

ofensiva asupra zonei răzvrătite. Orașele Delhi și Linhnau au fost luate cu asalt. Răscoala a continuat, însă, transformându-se în luptă de partizani. În aceste lupte s-a proslăvit principesa **Lakshmi Bai** din Jhansi, care, împreună cu detașamentul său, nu-i lăsa în pace pe colonizatorii englezi. În anul 1859 au fost reprimite ultimele nucleie ale rebeliunii.

3

Dezvoltarea economică a Indiei. După răscoala șipailor politica Angliei în India s-a schimbat esențial. Au fost făcute schimbări în administrarea colonială. Au fost deschise trei universități pentru instruirea noii elite indiene în spirit european. De asemenea, autoritățile engleze au adoptat legea „Despre arenda permanentă” referitoare la pământ.

Monumentul principesei Lakshmi Bai în orașul Sholapur (India)

Execuția lideilor șipailor prin „vântul diavolului” 1884. Pictor Vasili Vereșceaghin

Conform acestei legi, țăranul-arendator putea deveni proprietar al pământului în condiția când demonstra în judecată că anume el a lucrat această cotă nu mai puțin de 13 ani. Deși legea nu a schimbat sistemul destul de complicat al relațiilor agrare, însă a pus bazele relațiilor patrimoniale analogice celor europene.

Societatea indiană era împărțită după criteriile religioase, de castă și național-lingvistice, folosite de colonizatori în scop propriu. Astfel, spre exemplu, armata anglo-indiană era compusă în mărime de 1/3 din regimente musulmane, 1/3 – din sikhi, 1/3 – din hinduși, care se dușmăneau permanent între ei. Acest lucru le dădea posibilitatea colonizatorilor, în caz de răscoală, să antreneze două treimi din armată pentru reprimarea revoltei.

În pofida eforturilor depuse de englezi, la sfârșitul sec. al XIX-lea în India se păstra sistemul castelor.

În cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea a început formarea industriei naționale și a capitalului antreprenorial național. Către anul 1911 în India funcționau 200 de întreprinderi textile, care aparțineau capitalului național.

În pofida unor anumite succese, producția industrială era slab dezvoltată. Muncitorii constituiau doar 1 la sută din populație, iar burghezia locală era, în mare parte, compradoră, adică legată de capitalul străin.

Producția agrară din India se reorienta treptat la asigurarea cu materie primă a industriei engleze. În decursul primelor decenii ale sec. al XX-lea numărul celor ocupați în agricultură a crescut de la 66 la 72 la sută. Acest lucru s-a întâmplat din cauză că populația părăsea orașele, unde a fost ruinată orânduirea tradițională, deoarece noua industrie nu-i putea antrena pe toți acei ce și-au pierdut mijloacele pentru existență. Nemulțumirea față de dominația engleză creștea. Erau răspândite zvonuri cum că toți indienii vor fi convertiți la creștinism.

4 Lupta de eliberare națională. Ruinarea rapidă a vieții tradiționale în India era privită neunivoc în societate. Adversarii modului englez de viață propuneau ca țara să se întoarcă la principiile de viață ale arianilor din vechime. O parte dintre musulmani se pronunțau pentru reînnoirea tradițiilor islamului timpuriu. Cu toate acestea, majoritatea indienilor optau pentru îmbinarea ideilor occidentale ale egalității, libertății, umanismului și raționalității cu hinsuismul și islamul.

Constituirea burgheziei naționale indiene a devenit acel fundament pe care s-a format o puternică mișcare de eliberare națională. În anii 70–80 ai sec. al XIX-lea în rândul unei părți a intelectualității indiene erau răspândite dispozițiile patriotice. Ea a început să se unească în organizații culturale de învățământ. Membrii lor îi chemau pe indieni să se întoarcă la credințele vechi, respingeau împărțirea societății indiene pe caste, proclamau egalitatea oamenilor și popoarelor, își propuneau ca scop renașterea culturii indiene. Concomitent erau înaintate cerințe referitoare la crearea sistemului european de învățământ, înfăptuirea reformelor sociale, accelerarea procesului de dezvoltare a industriei indiene. În anul 1885 activiștii cu conștiința națională trează s-au întrunit în **Congresul național indian**. Primul congres de constituire a organizației a devenit un simbol al unității indiene: delegații reprezentau diferite popoare ale Indiei, de aceea comunicau în limba engleză.

Englezii au avut o atitudine pozitivă față de acest Congres, însă cu timpul situația s-a schimbat. Poziția de lider în Congres o ocupa aripa radicală cumpătată, care a atras următoarele scopuri: protecția industriei naționale, reducerea taxelor fiscale, crearea unui sistem de credite bancare, extinderea autoadministrării și reprezentanței electorale.

Aripa radicală din Congresul național indian era condusă de **Bal Gangadhar Tilak** (1856–1920), descendent din familie de brahman. El se pronunța pentru lichidarea definitivă a dominației coloniale engleze, dar prin metode pașnice; era un adversar categoric al reformelor sociale și-i chema pe indieni să revină la izvoarele naționale – la hinduism. Una din metodele de luptă, în opinia lui, poate fi boicotarea mărfurilor engleze. B. Tilak respecta riguros legile castelor, organiza sărbătorile religioase. În anul 1897, pentru activitatea

sa, el a fost condamnat de englezi la munci silnice, însă protestele opiniei publice indiene și mondiale i-au silit pe colonizatori să-l elibereze pe B. Tilak.

Începutul sec. al XX-lea a fost determinat de un avânt al mișcării de eliberare națională. Acest proces a fost favorizat de câțiva factori: caracterul organizat al mișcării; consolidarea capitalului național; caracterul organizat al mișcării muncitorești ca forță independentă, intensificarea revoltelor țărănești împotriva ordinilor coloniale, politica colonizatorilor, mai ales a viceregelui

Bal Gangadhar Tilak

G. Curzon. Ultimul a adoptat o serie de legi, ce au devenit un imbold pentru revoltele în masă ale populației, a dizolvat municipalitatea din Calcutta; a dublat plata pentru studii în instituțiile de învățământ superior; a emis legea despre împărțirea Bengaliei în două unități administrative. Aceasta a fost ultima picătură ce a umplut cupa răbdării poporului și societatea indiană a explodat.

Centre principale ale mișcărilor în masă erau Bengalalia, Punjab, Bombay. La propunerea Congresului național indian, la 16 octombrie 1905 în Bengalalia a fost ținut doliul național (o grevă națională) în semn de protest împotriva împărțirii Bengaliei. Astfel a început mișcarea **swadeshi** – boicotaarea mărfurilor engleze.

În condițiile avântului general național, Congresul național indian a lansat lozincă „**svaraja**” – acordarea Indiei a autoadministrării în cadrul Imperiului Britanic după modelul Canadei și Australiei. În anul 1907 mișcarea swadeshi s-a transformat în svaraja. Un eveniment-cheie al mișcării de eliberare națională a fost greva politică din Bombay în luna iulie a anului 1908. Pentru a înăbuși revoltele în masă ale populației puterea colonială a recurs la măsuri represive. Încă în 1907 a fost adoptată legea despre răsculați, ce interzicea mitingurile și demonstrațiile, iar în 1908 – legea ce prevedea închiderea ziarelor care „instigă la răsccoală”. În baza acestei legi a fost arestat și B. Tilak, împotriva căruia a fost fabricat un proces politic ce a atras atenția întregii țări.

Atitudinea preconcepută a judecătorilor și a juraților englezi a indignat întreaga țară. La Bombay a început o grevă politică generală: și-au încetat activitatea întreprinderile, magazinele, instituțiile de învățământ. Demonstrațiile și mitingurile s-au transformat în ciocniri cu poliția. Greva din Bombay, avântul de eliberare națională din țară au impus puterea colonială să meargă la unele compromisuri. Astfel a crescut numărul persoanelor alese în consiliul de pe lângă vicerege, în adunările legislative din provincii au fost create majorități electorale. În același timp, colonizatorii au încercat să facă o scindare religioasă și națională în societatea indiană. Astfel, alegerile aveau loc după curii, care erau create pe criterii religioase și naționale.

În anul 1911 viceregele a suspendat legea despre împărțirea Bengaliei și și-a mutat capitala din Calcutta la Delhi.

Avântul mișcării de eliberare națională a pus la ordinea zilei problema elaborării unui program concret al acestei mișcări. În anul 1916, în orașul Lahnau, a avut loc congresul a două din cele mai mari partide politice (Congresului Național Indian și Ligii Musulmane), la care a fost elaborat un program de cerințe ale mișcării de eliberare națională și anume: acordarea imediată Indiei a unei autoadministrări largi; numirea indienilor în posturi de conducere în armată; extinderea autonomiei vamale; instaurarea controlului indian asupra finanțelor.

În anii Primului Război Mondial, o personalitate proeminentă în cadrul mișcării indiene de eliberare națională a devenit **Mohandas Karamchand Gandhi** (1869–1948). Oamenii îl numeau **Mahatma** – marele suflet. El a sosit

în India din Africa de Sud, unde a acumulat experiență în ceea ce privește organizarea unei forme specifice a luptei de eliberare națională – „necolaborării non-violente cu puterea”. Această formă de luptă – **satyagraha** – („insistență pe adevăr”) a fost experimentată de M. Gahdhi în Africa de Sud în timpul luptei contra discriminării rasiale a imigranților indieni.

Mahatma Gandhi

Bază a învățaturii lui M. Gandhi a devenit „teoria nonviolentei” a lui L. Tolstoi, ideile acțiunilor pașnice în masă. Gânditorul a fost un adversar al violenței și luptei armate. El era conștient de faptul că India, cu împărțirea ei pe caste, lingvistică, națională, religioasă, trebuie să evite extremitățile. Teoria „rezistenței nonviolente” (sau nesupuneri civile), experiența aplicării ei au căpătat ulterior o largă răspândire în lume.

Lupta de eliberare națională din India de la începutul sec. al XX-lea nu și-a atins scopul. Pentru succesul luptei încă nu au fost create condițiile necesare: nu a fost formată acea forță socială, care să ducă după sine toate păturile societății indiene, nu a fost asigurată o susținere suficientă din partea populației.

Întrebări și însărcinări

1. Care au fost rezultatele dominației engleze în India către mijlocul sec. al XIX-lea?
2. Cine au fost șipaii?
3. Ce fel de reforme au înfăptuit englezii în India după înăbușirea războaielor șipailor?
4. Ce organizație s-a situat în fruntea luptei de eliberare națională din India la sfârșitul sec. al XIX-lea? Când a fost ea creată?
5. Determinați trăsăturile principale ale dezvoltării economice a Indiei în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea. De ce în perioada respectivă a crescut numărul populației sătești?
6. Caracterizați mișcarea de eliberare națională din India de la finele sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.
7. Putem afirma, oare, că dominația engleză a contribuit la dezvoltarea Indiei?

Popoarele Africii sub dominația colonizatorilor europeni. Până la instaurarea dominației europene Africa era compusă din două zone istorico-geografice. Prima, care era amplasată de la Pustiul Sahara și până la marea Roșie, intra în componența regiunii unde erau răspândite civilizații mediteraniene – egipteană antică, feniciană, greco-romană. După cuceririle arabe aici s-a afirmat islamul, iar după căderea califatului au fost create mai multe state arabe. Cu timpul, aceste state, cu excepția Marocului, au intrat în componența Imperiului Otoman.

În Etiopia s-a păstrat creștinismul, iar la mijlocul sec. al XIX-lea a fost înființat statul în frunte cu împăratul (negus). În genere, această zonă cu vechi tradiții de statalitate și cu economie relativ dezvoltată era unul din centrele culturii creștine și islamice.

Instaurarea dominației europene în Africa a avut loc în mod diferit. Încercările europenilor de a-și consolida pozițiile în Africa de Nord au început la sfârșitul sec. al XVIII-lea. Prima realizare reală a devenit acapărarea Algeriei de către Franța în anul 1830. La începutul sec. al XX-lea întregul teritoriu al Africii de Nord a fost împărțit între statele europene. Egiptul și Sudanul aparțineau Angliei, Libia – Italiei, Algeria, Tinusia și Marocul – Franței. De asemenea, o parte din Maroc era deținută de către Spania. Lupta pentru Maroc a generat două crize internaționale acute (1905–1906, 1911), care riscau să se transforme într-un război mondial.

Pătrunderea în Africa Tropicală și de Sud a fost mai lentă, deși acest proces a început încă în sec. XV-XVI. La început statele europene tindeau să instaureze controlul asupra comerțului cu sclavi.

Până în anul 1807, când englezii au abolit sclavia și au început să împiedice acest proces, din Africa au fost scoși 12 milioane de sclavi. Deja prima experiență de colonizare a demonstrat că în Africa poate fi dezvoltată gospodăria de plantații, însă pătrunderea în interior era frânată de drumurile rele și focarele unor maladii complicate pentru care europenii nu aveau leac.

Însă, la începutul sec. al XIX-lea situația s-a schimbat simțitor. Statele europene au început să acapareze și să împartă în mod activ continentul european. La începutul sec. al XX-lea pe continentul african rămăneau doar două state independente: Etiopia, care și-a apărât independența în lupta cu Italia și Liberia, care a fost înființată în veacul al XIX-lea de către sclavii din SUA, ce tindeau să se întoarcă în patria lor istorică.

Cele mai mari posesiuni coloniale aparțineau Angliei (30 la sută) și Franței (34 la sută). În afară de cele două țări, pe continentul african dețineau colonii Germania (Togo, Camerun, Tanganyika, Namibia), Portugalia (Angola, Mozambik, Guineea-Bissau), Spania (Sahara de Vest, Guineea Ecuatorială), Belgia (Kongo), Italia (Libia, Somalia, Eritreea).

Deoarece împărțirea Africii Tropicale și de Sud a avut loc în lipsa unor entități statale relativ stabile pe continent, acest proces a fost înfăptuit de către statele europene. Fronțierele coloniilor nu corespundeau nici cu hotarele etnice și nici cu cele geografice, ceea ce a dus la separarea multor popoare.

Diferența de orientare a colonizării a cauzat deosebiri ale caracterului mișcării de eliberare a popoarelor din Africa. În Africa de Nord ea a căpătat forma de restabilire a independenței statelor, ce au existat aici odinioară. În sec. al XX-lea aceste cerințe s-au îmbinat, de regulă, cu programele modernizării acestor state după modelul european. Astfel, s-au desfășurat răcoale de proporții în Algeria (1871–1872), Tunisia, Egipt (1882), Sudan (a fost înființat statul mahdist, ce a existat până la 1898).

În Africa Centrală și de Sud rezistența împotriva colonizatorilor a purtat caracterul unor rebeliuni armate periodice sub conducerea liderilor locali. Luând în calcul superioritatea europenilor în armament și rivalitatea

Atacul englezilor asupra pozițiilor burilor

între diverse triburi, acestea nu constituiau un pericol pentru colonizatori.

Se deosebea cu mult dezvoltarea Africii de Sud. În sec. al XVII-lea olandezii au înființat în extremul sudic al continentului Colonia Capului. Coloniștii lucrau pământul și se numeau **huri** (din germană – fermier, țăran). După credința ei toți erau calviniști. Hurii considerau că sclavia este un fenomen ce nu contravine moralei creștine.

În sec. al XIX-lea Colonia Capului a fost cotropită de către englezi, care au abolit sclavia și intenționau să introducă autoadministrarea în baza egalității rasiale. O parte dintre huri au decis să se strămute înspre est și nord-est. Acolo ei au întemeiat statele Natalia, Republica Orange și Transvaal. Pe aceste teritorii au fost descoperite zăcăminte însemnate de aur și diamante. Dorind să pună mâna pe aceste bogății,

englezii au pornit cu război împotriva burilor. După **războiul anglo-bur** (1899–1902) teritoriile acestor state au fost cotropite de către englezi. O particularitate a aceluși război a fost folosirea, pentru prima dată, a lagărelor de concentrare pentru populația nesupusă. Însă, rezistența din partea burilor a fost într-atât de aprigă, încât englezii au fost nevoiți să facă unele cedări pentru a menține stabilitatea. În anul 1910 fostele state ale burilor au fost unite în Uniunea Africii de Sud, care a obținut statutul de dominion. Limba engleză și afrikaans (dialectul celei olandeze) au devenit limbi oficiale, iar în provinciile bure se mai păstrau regulile conform cărora oamenii de culoare erau excluși din viața politică.

Crearea dominionului i-a făcut pe huri stăpâni pe situație, deoarece ei constituiau majoritatea rasei albe. Influența lor a crescut, îndeosebi, după Primul Război Mondial când ei și-au demonstrat loialitatea deplină față de Anglia. Drept consecință, în cadrul Uniunii Africii de Sud a fost legalizat regimul discriminării rasiale. Africanilor le-au fost luate practic toate pământurile. Ei puteau să trăiască doar pe unele teritorii aparte și să obțină permis de ședere pe pământurile celor albi și în locuri special repartizate.

Întrebări și însărcinări

1. În ce zone istorico-geografice poate fi împărțită Africa? Unde a prevalat islamul?
2. Care țări au luat parte la împărțirea colonială a Africii?
3. Numiți cele mai mari revolte anticoloniale din Africa.
4. Când a avut loc războiul anglo-bur?
5. Care factori au accelerat și au frânat colonizarea Africii de către europeni?
6. De ce împărțirea colonială a Africii a avut loc într-un ritm rapid abia în sec. al XIX-lea și nu mai devreme?
7. Pregătiți o relatare despre colonizarea Africii de către europeni.

§26. Relațiile internaționale la finele sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea

1. În ce constă esența sistemului vienez de relații internaționale? Când a fost creat acest sistem? 2. Când s-a încheiat procesul unificării Germaniei și Italiei în state naționale?

Echilibrul de forțe în Europa în anii 70 ai sec. al XIX-lea. Înfrângerea Rusiei în Războiul Crimeii din anii 1853–1856, unificarea Germaniei și Italiei, înfrângerea Franței în războiul franco-german (franco-prusac) din anii 1870–1871 au dus la modificarea echilibrului de forțe în Europa și agravarea relațiilor internaționale. În mod deosebit de acest lucru s-a folosit Rusia, care a revenit atunci în grupul marilor puteri și continua politica expansiunii.

Apariția, în centrul Europei, a noului Imperiu German puternic, militarizat și agresiv a generat îngrijorarea tuturor statelor vecine.

La acea vreme cursul de politică externă al Germaniei era determinat de O. Bismarck, care tindea să instaureze dominația deplină a țării sale în Europa. În pofida înfrângerii suferite, Franța rămânea principalul obstacol în calea lui. Guvernul Germaniei a provocat nu o singură dată Franța la un nou război (alarma militară franco-germană din anii 1874–1875), dar în zadar.

Creșterea puterii Germaniei a îndemnat Austro-Ungaria la o apropiere de ea, deși Austria a suferit înfrângere în războiul împotriva Prusiei din 1866. La acest pas Austro-Ungaria a recurs în virtutea împrejurărilor. Este vorba, în special, de apropierea etnică dintre nemți și austrieci, situația instabilă a monarhiei dualiste, intenția de a obține sprijinul diplomației germane în expansiunea către Balcani, sporirea dependenței economice de Germania.

Între timp, O. Bismarck năzuia să obțină neutralitate cu Rusia, care, în anii 60 ai sec. al XIX-lea, depunea eforturi în vederea suspendării articolelor Tratatului de la Paris din anul 1856. Se întrevedeau perspective favorabile pentru o apropiere ruso-germană.

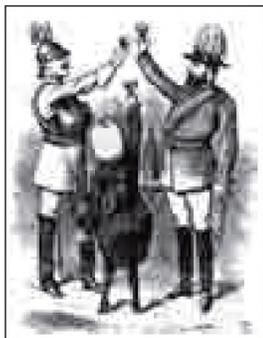
În anul 1873 eforturile lui O. Bismarck au dat rezultate pozitive. După semnarea acordului ruso-austriac despre distribuirea sferelor de influență în Balcani între Germania, Austro-Ungaria și Rusia a fost încheiată **Alianța celor trei împărați**. Însă, această victorie diplomatică a lui O. Bismarck s-a dovedit a fi una sumbră. Între părțile semnatare ale acordului existau unele divergențe serioase. În anii 1875–1877 Rusia nu a susținut Germania în timpul „alarmelor militare” franco-germane, adică s-a pronunțat ca garant al securității și independenței Franței. Acest gest nu a rămas neobservat la Paris și a dus cu timpul la o apropiere franco-rusă.

Între timp, poziția anti-rusă a Marii Britanii îi dădea speranței Germaniei de a menține Rusia în stare neutră. Anglia era adversarul principal în procesul de extindere a posesiunilor ruse în Orientul Mijlociu și Îndepărtat, dar și al creșterii influenței ruse în Balcani. Astfel, din cauza opunerii

ferme a Angliei și Germaniei, Rusia nu a putut să folosească din plin consecințele victoriei sale în războiul ruso-turc din anii 1877–1878.

În afară de aceasta, Germania a luat o atitudine negativă față de măsurile protecționiste ale Germaniei, care au restricționat accesul mărfurilor germane pe piața rusească. Drept răspuns, Germania a redus exportul de cereale al Rusiei, iar la 1887 a refuzat să-i ofere credite. Atunci Rusia a apelat la Franța, care i-a oferit împrumuturi însemnate. Prin urmare, existența de mai departe a Alianței celor trei împărați a devenit imposibilă.

Așadar, o trăsătură caracteristică a relațiilor internaționale din anii 70 ai sec. al XIX-lea a fost aceea că fiecare dintre marile puteri a încercat să nu admită consolidarea unilaterală a puterii nici unui stat.

Caricatura
„Triple Alliance”

2 Crearea blocurilor politico-militare. La începutul anilor 80 ai sec. al XIX-lea, în relațiile internaționale s-au produs transformări cardinale. A început crearea Alianțelor politico-militare. Primul pas în direcția respectivă l-a făcut Germania. Pe data de 7 octombrie anul 1879, la Viena, a fost încheiată o alianță austro-germană. În același timp, O. Bismarck nu pierdea speranța de a menține Rusia în poziția unui stat neutru. În anul 1881 a fost restabilită valabilitatea Alianței celor trei împărați, iar în 1887 – încheiat „tratatul de asigurare” ruso-german. Acest lucru, însă, nu o excludea pe Rusia din grupul principalilor adversari ai Germaniei. În anul 1882 Germania, Austro-Ungaria și Italia au încheiat între ele o **Triplă Alianță** pentru cinci ani, care a funcționat până în 1915.

Din Tratatul încheiat între Germania, Austro-Ungaria și Italia pe data de 20 mai 1882

... Măriile Sale, împăratul austriac... împăratul german... regele Italiei au convenit să încheie un tratat, care, potrivit caracterului de apărare, are ca scop să-i ferească de orice pericole, ce ar putea amenința securitatea statelor lor și liniștea Europei.

Articolul I. Înaltele părți semnatare își promet una alteia pace și prietenie, ele nu vor adera la nici un fel de alianțe sau angajamente, ce ar fi orientate împotriva unuia dintre statele lor...

Articolul II. În caz dacă Italia ar fi supusă unui atac din partea Franței cu orice pretext, celelalte două părți semnatare sunt obligate să-i ofere părții atacate ajutor și asistență cu toate forțele lor. Un astfel de angajament va fi pus în seama Italiei în cazul unui atac neprovocat și direct al Franței asupra Germaniei.

Articolul III. Dacă una sau două dintre înaltele părți semnatare, fără un pericol direct din partea lor, au fost supuse unui atac și au fost atrase în război împotriva a două sau mai multe mari puteri, care nu participă la acest tratat, atunci *casus foederis* (cazul care necesită aplicarea în practică a acordului unional) se va răsfrânge concomitent asupra tuturor înalțelor părți semnatare.

Articolul IV. În cazul când una dintre marile puteri, ce nu ia parte la acest tratat amenință securitatea teritoriului uneia dintre Înaltele părți semnatare, iar partea amenințată ar fi nevoită să-i declare război, celelalte două părți semnatare se angajează să păstreze neutralitatea față de aliata lor.

Articolul V. Dacă pentru pacea uneia dintre Înaltele părți semnatare se creează un pericol în circumstanțele prevăzute în articolele precedente, Înaltele părți semnatare convin în momentul necesar asupra acțiunilor militare în cazul unei intervenții comune.

- ? 1. Care erau condițiile tratatului dintre aliați? 2. Avea el, oare, un caracter de „Pază și de apărare” după cum se afirma?

Pe fondalul agravării relațiilor ruso-germane, în 1887 a avut loc o apropiere între Rusia și Franța. Franța i-a oferit Rusiei un credit însemnat. Au fost derulate tratativele despre încheierea unei alianțe. În anul 1892, cele două țări au semnat o convenție militară, ce a fost adoptată în anul 1893. Așadar, în Europa au fost create două alianțe politico-militare dușmănoase.

Apropierea ruso-franceză a generat o îngrijorare profundă în Germania, care a suspendat toate restricțiile din comerțul cu Rusia și a încheiat un nou tratat comercial. De o parte rămânea una dintre marile puteri – Marea Britanie, de poziția căreia depindea superioritatea unuia dintre blocuri.

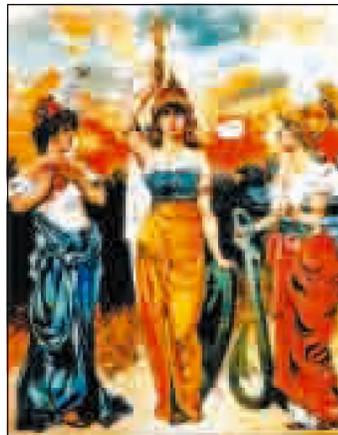
La finele sec. al XIX-lea, Anglia mai promova politica izolării (amestecul indirect în treburile statelor europene). Relații încordate se păstrau cu Franța din cauza împărțirii coloniilor în Africa și Asia. În anul 1902, a fost încheiată alianța anglo-niponă împotriva Rusiei, ceea ce i-a oferit Japoniei posibilitatea să învingă partea rusă în războiul din anii 1904–1905.

Însă, în mediul cercurilor politice engleze, era tot mai clară înțelegerea că pericolul principal pentru Marea Britanie vine din partea Germaniei. Astfel, rivalitatea anglo-germană în sferele economică și militară a dus la revizuirea politicii externe de către Anglia.

La 8 aprilie anul 1904, la Londra a fost semnat un tratat secret anglo-francez. În el erau distribuite sferele de influență ale celor două state în Africa. Anglia a recunoscut dreptul Franței asupra Marocului, iar Franța – dreptul Angliei asupra Egiptului. Acest tratat a primit denumirea de **Antanta**.

După înfrângerea suferită în războiul ruso-nipon, dar și după evenimentele din timpul revoluției din anii 1905–1907, care au slăbit Rusia, Anglia nu mai privea la ea ca la un concurent periculos. În afară de aceasta, Marea Britanie avea deja temei să-o considere pe Rusia aliat al său în lupta împotriva Germaniei și a mișcărilor de eliberare națională a popoarelor din Asia. La 31 august 1907, a fost

Imaginea simbolică a statelor Antantei – Franța, Rusia, Anglia.

semnată convenția anglo-rusă despre împărțirea sferelor de influență în Iran, Afghanistan și Tibet. Astfel a fost încheiat procesul de creare a Antantei.

Însă, între cele trei state nu exista un tratat unic. El a fost încheiat abia la începutul Primului Război Mondial.

Din revista engleză „Saturday Review” (1897)

O. Bismarck recunoscut demult, că în Europa există două mari și înverșunate forțe, îndreptate una împotriva alteia, două mari națiuni, care-și doresc să transforme întreaga lume în posesiunile sale din care să soarbă tribut comercial – Anglia și Germania.

Agentul de vânzări german și comerciantul călător englez se pun la întrecere în orice colț al globului pământesc. Un milion de ciocniri mărunte creează pretext pentru un mare război pe care l-a văzut lumea vreodată. Dacă Germania ar fi făcută mâine una cu pământul, apoi poimâine nu s-ar găsi în toată lumea vreun englez care nu ar deveni mai bogat din cauza aceasta.

Ce conflict a fost determinant în relațiile internaționale la sfârșitul sec. al XIX-lea?

---

3 Crizele și conflictele internaționale de la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.

Dezvoltarea industrială dinamică a țărilor de frunte din lume a dus la agravarea confruntării dintre ele din cauza surselor de materie primă, piețele de desfacere și sferele profitabile de depunere a capitalului. Statele au început să limiteze concurența pe piețele internaționale și au trecut la împărțirea lor. Împărțirea colonială rapidă a împins lumea spre o catastrofă armată. Despre aceasta vorbeau crizele internaționale și războaiele locale, ce au devenit tot mai frecvente pe la sfârșitul sec. al XIX-lea, dar care se desfășurau deocamdată în afara hotarelor Europei sau la periferiile ei.

- ▶ În anii 1894–1895 a avut loc **războiul chino-japonez**, în urma căruia Japonia a cucerit unele teritorii chineze (insula Taiwan și insula Penghu)
- ▶ În anul 1898 a izbucnit **războiul americano-spaniol** – primul război pentru împărțirea lumii. La SUA, care au învins în acest război, au fost alipite fostele posesiuni spaniole – insulele Puerto Rico și Guam. Cuba a fost proclamată stat independent, dar s-a pomenit, în mod practic, sub protecționismul SUA. Americanii au cucerit, de asemenea, Filipinele, plătindu-i Spaniei o compensație în mărime de 20 milioane dolari.
- ▶ În anii 1899–1902 a avut loc **războiul anglo-bur**, în urma căruia Marea Britanie a ocupat două state bure în Africa de Sud – Transvaal și Republica Orange.
- ▶ În anii 1904–1905 s-a desfășurat **războiul ruso-japonez**. Drept rezultat, Japonia a obținut partea de sud a insulei ruse Sahalin, precum

și teritoriile luate în arendă de către Rusia în China de nord-est. În anul 1905 Japonia a impus protecționismul său Coreii (în 1910 Coreea a devenit colonie a Japoniei).

- ▶ În anii 1905–1906 a izbucnit **prima criză marocană** – un conflict acut între Germania, Marea Britanie și Franța pentru dominația în Maroc. Conform tratatului anglo-francez de la 1904, Franța își instaura controlul asupra celei mai mari părți a Marocului. Acest lucru a generat nemulțumirea Germaniei, care tindea să-și sporească influența. Guvernul german insista asupra convocării unei conferințe internaționale și amenința Anglia și Franța cu război. În luna ianuarie a anului 1906 conferința a recunoscut, practic, independența Marocului, însă influența asupra lui continuau s-o mențină Franța și Spania. În cele din urmă, Germania nu a obținut nimic.
- ▶ În anul 1908 s-a produs **criza bosniacă**. Austro-Ungaria a alipit teritoriile Bosniei și Herțegovinei demult ocupate de trupele sale. Acest lucru a pus în pericol existența statului independent sârb. Serbia se pregătea să dea ripostă oricărei intervenții, contând pe ajutorul Rusiei. Aceasta, însă, nu era pregătită de un război cu Austro-Ungaria, de partea căreia era Germania. De aceea, guvernul rus, iar după el și cel sârb, au fost nevoite să recunoască puterea Austro-Ungariei asupra Bosniei și Herțegovinei.
- ▶ În anul 1911 a izbucnit cea de-a **doua criză marocană**. În Maroc s-a ridicat o răscoală împotriva sultanului. Germania intenționa să se amestece în situația internă din această țară. Însă, de partea Franței s-a situat din nou Marea Britanie, care, amenințând-o pe Germania cu război, a impus-o pe ultima să renunțe la amestecul în problema marocană. Franța era cea care trebuia să soluționeze problemele principale.
- ▶ În anii 1911–1912 a avut loc **războiul italo-turc (tripolitan)**. Folosindu-se de slăbiciunea Imperiului Otoman, Italia a copleșit ultimele posesiuni turce din Africa de Nord – Tripolitania și Cirenaica. În baza acestor teritorii a fost înființată colonia italiană Libia.
- ▶ În anii 1912–1913 au avut loc **două războaie balcanice**, care nu au dus la soluționarea problemelor Balcanilor.

Vulturii (Soldatul uitat).
1887–1900. Pictor Vasili
Vereșciaghin

Crucișător de tip „Cuirasat”

? De ce apariția unor astfel de nave de luptă a cauzat agravarea încordării în relațiile internaționale și a accelerat cursa înarmării?

4 **Cursa înarmării.** Încordarea tot mai crescândă între statele de frunte din lume era însoțită de o cursă nemaivăzută a înarmării. În perioada din 1883 până în 1903 numai în țările europene cheltuielile militare au crescut aproape de două ori, iar efectivul armatei a crescut cu 25 la sută.

Deosebit de activ avea loc procesul de sporire a forțelor maritime-militare. Astfel, la sfârșitul sec. al XIX-lea, flota militară germană se plasa pe al cincilea loc în lume și era menită numai pentru paza coastei maritime. Însă, din anul 1896, după adoptarea primei legi maritime, în Germania a fost derulată cursa înarmării, scopul căreia era depășirea Angliei pe mare.

Și Anglia își întărea capacitățile militare. În anul 1905 acolo a fost construit crucișătorul de tip nou numit „Cuirasat”. El se deosebea prin aceea că era o platformă plutitoare blindată pentru tunurile de mare calibru (zece tunuri de artilerie de mare calibru în loc de patru). Mai apoi navele de acest tip erau numite cuirasate. Guvernul considera că prin crearea unor nave atât de puternice va spori superioritatea Marii Britanii pe mare. Dar, deja în 1907, Germania a lansat pe mare dintr-o dată cinci cuirasate.

În anul 1912 Reichstag-ul a aprobat unele amendamente la legea despre flotă, conform cărora flota maritimă-militară germană era extinsă pe contul marilor nave de luptă. Anglia a răspuns acestei hotărâri prin decizia de a construi în viitor două nave de luptă contra unei nave germane („două carene contra uneia”). Între timp, creștea și numărul forțelor armate terestre. În anul 1913 Franța a adoptat legea despre trecerea de la serviciul militar de doi ani la trei ani, ceea ce sporea efectivul armatei franceze pe timp de pace cu 50 la sută. Și-a extins efectivul numeric al armatei sale și Rusia. Își mărea destul de rapid armata terestră Germania.

În același timp avea loc reînarmarea trupelor militare. Pentru crearea sistemelor moderne de înarmare erau aplicate pe larg realizările progresului tehnico-științific. Datorită dezvoltării metalurgiei și chimiei, a devenit posibilă perfecționarea armelor de foc. La sfârșitul sec. al XIX-lea a apărut prima mitralieră, inventată de H. Maxim, alte tipuri de tun cu foc

Hiran Maxim
și mitraliera sa cu postament

rapid și îndepărtat, praful fără fum. Producerea și aplicarea noilor tipuri de armament a cauzat și o creștere însemnată a cheltuielilor pentru înarmare.

În perioada 1901–1913 marile puteri au cheltuit în scopuri de apărare circa 20 miliarde dolari, sporindu-și efectivul forțelor sale armate cu 30 la sută. Locul de lider în cursa înarmării continua să-l dețină Germania. Bazându-se pe potențialul său economic, Germania a reușit, mai bine și mai rapid decât alte state, să se pregătească de război.

Concluzii

- ▶ Un rezultat al dezvoltării relațiilor internaționale la hotarul secolului XIX-XX a devenit împărțirea Europei și lumii în două blocuri politico-militare dușmănoase – Tripla Alianță și Antanta. Conținutul principal al politicii marilor puteri în cadrul acestor alianțe consta în pregătirea de război pentru împărțirea lumii deja împărțite. Primele confruntări de acest fel au început la sfârșitul sec. al XIX-lea războaiele: spaniolo-american (1898), anglo-bur (1899–1902), ruso-japonez (1904–1905).
- ▶ Pregătirea de război a generat o cursă nemaivăzută a înarmărilor, întâietatea în care îi aparținea Germaniei.

Întrebări și însărcinări

1. Confruntarea între care state a determinat conținutul relațiilor internaționale la finele anilor 70 ai sec. al XIX-lea? **2.** Când a fost creată Alianța celor trei împărați? Care state au înființat-o? **3.** Când și cum a fost creată Tripla Alianță? Ce state au intrat în componența ei? **4.** Ce alianță a apărut drept contrapondere pentru Tripla Alianță? **5.** Ce înseamnă cursa înarmării? **6.** Numiți principalele conflicte internaționale pentru împărțirea lumii.

7. Ce evenimente au dus la redistribuirea forțelor politice în politica europeană în ultima treime a sec. al XIX-lea? **8.** Care a fost scopul creării Alianței celor trei împărați? **9.** Ce factori au condiționat apariția blocurilor politico-militare? **10.** A fost, oare, firească agravarea relațiilor internaționale la finele sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea? **11.** Ce scop își puneau în fața lor popoarele de pe peninsula Balcanică?

12. Pregătiți un plan detaliat al răspunsului la tema: „Relațiile internaționale la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea”. **13.** Alcătuiți tabelul cronologic al principalelor evenimente din relațiile internaționale de la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea”.

14. Contradicțiile dintre care state au devenit decisive pentru relațiile internaționale de la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea și de ce? Pregătiți o mică comunicare pe această temă.

CAPITOLUL V. DEZVOLTAREA CULTURII SFÂRȘITUL SEC. AL XVIII-LEA – ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA)

§ 27. Știința și tehnica

- ✓ 1. Când și de cine a fost inventată mașina cu aburi? 2. Ce înseamnă revoluție industrială? În care țară a început ea?

1 **Călătoriile europenilor și dezvoltarea științelor geografice.** La începutul sec. al XIX-lea europenilor le erau cunoscute numai zonele de coastă ale majorității continentelor. Zonele din interior, în special, din Asia, Africa, America de Sud, Australia, rămăneau, practic, nestudiate. Nevalorificate rămăneau și raioanele polare sudic și nordic.

În anul 1820 o expediție maritimă rusă sub conducerea lui **Tadey Bellingshausen** și **Mihail Lazarev** au descoperit un nou continent – Antarctida. Însă, crima aspră a împiedicat studierea de mai departe a continentului.

La mijlocul sec. al XIX-lea misionarul și cercetătorul britanic, **David Livingstone**, a întreprins mai multe călătorii în Africa Centrală și de Sud. Britanicul **Henry Stanley** primul a trecut Africa de la est la vest și a cercetat bazinul râului Kongo.

În anii 1860–1861 cercetătorii englezi, **Roberts Burke** și **Wills O'Hara**, pentru prima dată au traversat Australia de la sud la nord.

De studierea naturii și populației Oceaniei s-a ocupat **Mykola Mikluho-Maklai**, originar din Ucraina. Trăind printre aborigenii din Noua Guinee (papuși) și luând cunoștință mai îndeaproape de modul lor de viață, el a negat categoric ideile rasismului – superioritatea unor rase asupra altora.

Datorită expedițiilor întreprinse de savanții ruși, **Piotr Semionov-Tian-Șanski** și **Nikolai Prjevalski**, au fost cercetate raioanele interne ale Siberiei și Asiei Centrale.

Cercetătorii francezi au ajuns primii în orașul principal din podișul Tibetului – Lhasa. Britanicii **George Everest** și **Godvin Austen** au ajuns pe Himalaya și au descris – muntele Everest.

La finele sec. al XIX au fost întocmite hărți ale continentelor. Unica parte nestudiată a lumii rămănea Antarctida.

Mykola Mikluho-Maklai
împreună cu un papuaș

2 Dezvoltarea științei. Prima jumătate a sec. al XIX-lea a devenit perioada dezvoltării vertiginoase a științelor naturale și matematice, ceea ce era legat de necesitățile societății. Dezvoltarea progresului tehnic necesita perceperea legilor mecanicii, proprietăților diferitor materiale folosite în producție, descoperirea modurilor de calculare a vitezei, presiunii. Acestea și multe alte probleme au fost soluționate de către savanții din mai multe țări.

Grație lucrărilor savantului francez, **Antoine Laurent de Lavoisier**, chimia a devenit o direcție științifică independentă. La dispoziția academiei pariziene de științe, A. L. de Lavoisier a participat la studierea unor probleme pur tehnice, în special, a aeronauticii și igienei publice. Chimistul **Claude Louis Berthollet** a stabilit care particularități ale reacțiilor chimice depind de masa și proprietățile lucrurilor, ce interacționează, și de condițiile acestor reacții. Lucrările lui C. L. Berthollet și-au găsit aplicare în producția industrială. Astfel, pentru producerea substanțelor explozibile, chibriturilor, este folosit până în prezent cloratul de potasiu, descoperit de el. Savantul a descoperit metoda de albire a pânzei cu ajutorul clorului, folosită pe larg în industria ușoară.

De numele naturalistului ceh, **Gregor Mendel**, este legată apariția științei despre ereditate. Gr. Mendel a descoperit transmiterea semnelor ereditare, fapt prin care a pus începutul dezvoltării geneticii, care studiază ereditatea și variabilitatea organismelor.

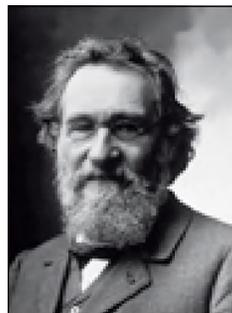
În cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea științele naturii s-au aprofundat grație dezvoltării microbiologiei, imunologiei, embriologiei, bacteriologiei. Reprezentanți de marcă ai acestor direcții științifice au fost **Robert Koch** din Germania, **Iliia Mecinikov** din Rusia și **Louis Pasteur** din Franța. Astfel, L. Pasteur a elaborat metoda pasteurizării și păstrării produselor, a studiat procesul chimic de fermentație. Toate acestea au perfecționat metodele de preparare a produselor alimentare.

Un rezultat unic al activității naturaliștilor din diferite țări a devenit descoperirea, în anul 1869, de către **Dmitri Mendeleev** a uneia dintre cele mai fundamentale legi ale naturii, care a obținut denumirea de legea periodicității a lui Mendeleev.

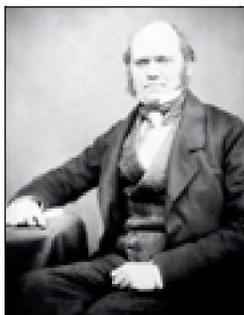
Centre însemnate de studii și cercetări, la finele sec. al XIX-lea, au devenit universitățile din orașele Berlin, Viena, Paris, Petersburg. Sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea a fost o perioadă a marilor descoperiri, care au condiționat o revizuire a vechilor viziuni asupra lumii înconjurătoare și au înfăptuit o adevărată revoluție în științele naturale.

Antoine Laurent de Lavoisier

Iliia Mecinikov

Charles Darwin

Maria Curie

Ernest Rutherford

Cea mai mare realizare a sec. al XIX-lea este considerată descoperirea de către **Charles Darwin** a teoriei referitoare la evoluția speciilor de plante și animale. Aceasta a fost o adevărată revoluție în domeniul biologiei. În anul 1859 savantul a scos de sub tipar cartea „Originea speciilor prin selecție naturală”. Cu ajutorul cărții lui C. Darwin a devenit posibil nu numai de a explica diversitatea speciilor, ci și sistematizarea întregii lumi materiale. De asemenea, pentru prima dată a fost abordată, din punct de vedere științific, problema originii omului. Însuși savantul a admis probabilitatea că omul provine de la un strămoș comun cu maimuța.

Fizicianul englez, **Joseph Thomson**, a descoperit, la 1897, prima particulă elementară – electronul, ce intră în componența atomului. S-a constatat că atomul, considerat până atunci o ultimă unitate inseparabilă a materiei, însăși este compus din particule mai mici. Studiind efectul radioactivității, fizicienii francezi, **Antoine Cesar**, **Alexandre Edmond** și **Antoine Henti Becquerel**, **Piere** și **Marie Curie** au ajuns la concluzia că unele elemente emană energie. Acest lucru a pus la îndoială teoria de atunci a legii despre păstrarea energiei.

În anul 1901 fizicianul german, **Max Planck**, a demonstrat că energia nu este emanată în torent continuu după cum se considera mai înainte, ci în cantumuri aparte.

În anul 1911 fizicianul englez, **Ernest Rutherford**, a propus prima teorie planetară de construcție a atomului, potrivit căreia atomul este asemănător cu sistemul solar: în jurul unui nucleu pozitiv se învârtesc electronii – părțile negative. În anul 1913 această teorie a fost completată de fizicianul danez, **Niels Bohr**, care a admis posibilitatea trecerii rapide a electronului dintr-o orbită în alta. În același timp, structura atomului se modifică: el primește sau înhîite un quantum de energie. Ideile lui M. Planck și N. Bohr au pus temelia unui nou capitol în fizica modernă – mecanica cuantice.

S-au schimbat cardinal închipuirile despre spațiu, timp și mișcare. În anul 1905, fizicianul german, **Albert Einstein**, în vârstă de 26 de ani, a publicat lucrarea „Asupra electrodinamicii corpurilor”, în care a fost pusă baza noii teorii a relativității. A. Einstein a demonstrat că viteza luminii în vid este constantă și nu depinde de direcția sau viteza mișcării sursei de lumină. Mecanica cuantică și teoria relativității au clătinat temelile fizicii tradiționale. Noile

date despre construcția materiei au contribuit la apariția noilor științe interdisciplinare. Legătura strânsă dintre fizică și chimie au contribuit la formarea unei astfel de discipline cum este chimia fizică, care studiază fenomenele

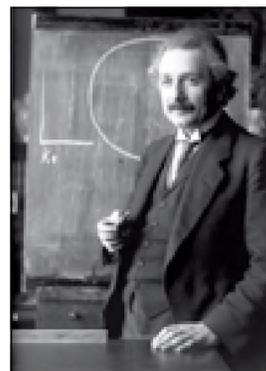
fizice în timpul reacțiilor chimice. În ritm rapid se dezvoltă electro- și fotochimia. Chimia substanțelor organice de origine naturală (biochimia) și farmacologia chimică.

Bazându-se pe realizările biologiei (teoria despre construcția celulară a organismului), teoria naturalistului ceh despre factorii ce influențează asupra eredității, savantul german, **August Weismann**, și cel american, **Thomas Morgan**, au creat bazele geneticii – știință despre transmiterea trăsăturilor ereditare în lumea plantelor și animalelor.

Cercetări clasice în domeniul fiziologiei sistemului cardiovascular și al aparatului digestiv au fost efectuate de către savantul rus, **Ivan Pavlov**. Deducând influența activității nervoase superioare asupra desfășurării proceselor fiziologice, el a elaborat teoria reflexelor condiționale.

Realizările științelor biologice au fost un imbold puternic pentru dezvoltarea medicinei. Continuând cercetările renumitului bacteriolog francez, **Louis Pasteur**, colaboratorii institutului din Paris, cei poartă numele, au elaborat pentru prima dată vaccine preventive contra antraxului, holerei de pui și turbării. Microbiologul german, **Robert Koch**, și numeroșii săi elevi au descoperit bacilii tuberculozei, febrei tifoide, difteriei, precum și medicamente pentru tratarea acestor boli.

Grație succeselor din domeniul chimiei, medicina a fost completată cu o serie de noi preparate. Medici din diferite țări ale lumii au elaborat bazele sanitarie și ale igienei științifice, măsuri de profilaxie și prevenire a epidemiilor.

Albert Einstein

3 Realizările tehnicii și valoarea lor aplicativă. Trecerea de la producția manufacturieră la cea de fabrică și descoperirea, la finele sec. al XVIII-lea, a motorului cu aburi au făcut posibilă dezvoltarea progresului tehnic în industrie. Esența noii etape a progresului tehnic, care a cunoscut o dezvoltare mai amplă în prima jumătate a sec. al XIX-lea, consta în fabricarea mașinilor cu ajutorul mașinilor. Așadar, una dintre ramurile de bază în industrie a devenit construcția de mașini.

Fabricarea mașinilor necesită o cantitate mare de metal, de aceea industria metalurgică a început să se perfecționeze. Inginerul englez, **Henry Bessemer**, a descoperit convertizorul – un nou cuptor pentru producerea minereului de fier, oțelului și fierului, iar inginerul francez, **Pierre Martin** – furnalul pentru fabricarea oțelului de înaltă calitate. În calitate de ramură aparte a apărut industria chimică. Realizări însemnate a obținut industria textilă. Grație aplicării mecanizate a desenului pe pânză, în loc de 50 de muncitori, această lucrare era efectuată de doi oameni.

Un exemplu al progresului tehnic în prima jumătate a sec. al XIX-lea au devenit transformările în tipografie. La începutul secolului pentru tipar era folosită presa de mână. Cu timpul el a cedat locul celei mecanice, ulterior și aceasta fiind perfecționată. Astfel, timp de o oră, iar în anul 1850 – deja zece mii.

Samuel Morse

În ritmuri rapide se dezvoltă transportul. Principala mijloc pentru deplasare pe uscat au devenit în anul 1816, la Londra erau tipărite 1100 de exemplare ale ziarului „Times” căile ferate. Pe mare, navele cu vele cedau treptat locul celor cu aburi. În anul 1807 a avut loc testarea primei nave acționată de forța aburilor a lui **Ronert Fulton**. La începutul secolului, în SUA și Anglia au apărut primele automobile cu motor cu aburi. Viteza lor era limitată în Anglia până la patru kilometri pe oră.

Mașinile cu aburi și-au găsit aplicare în agricultură. În anii 40 ai sec. al XIX-lea, în Anglia au apărut primele treierătoare pe bază de aburi, iar peste un timp oarecare – și plugurile cu aburi. De acolo ele au început să se răspândească și în alte țări.

Avea loc și perfecționarea mijloacelor de telecomunicații. Destul de rapid s-au răspândit aparatul de telegraf și codul (alfabetul) lui Morse, descoperite de inventatorul american, **Samuel Morse**.

Necesitatea dezvoltării comerțului mondial a contribuit la construcția canalelor. Cel mai mare dintre acestea a fost canalul Suez, construcția căruia a fost începută în anul 1850 de către inginerul francez, **Ferdinand Lesseps**. Peste zece ani lucrările au fost finisate.

O confirmare a succeselor noii tehnici au devenit tunelurile de cale ferată. În anul 1843 a fost încheiată construcția unui asemenea tunel sub râul Tamisa. Era perfecționată construcția podurilor. Între anii 1818–1826, în Anglia, inginerul **Thomas Telford** a construit primul pod suspendat de cale ferată.

Realizările opiniei publice științifice din cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea a accelerat procesul construcției tehnicii și tehnologiilor noi. În prim plan s-au situat electroenergetica, construcția de mașini, metalurgia, industria chimică și minieră, transportul. Un important pas în domeniul asigurării energetice a producției industriale și transportului a devenit obținerea energiei electrice în cantități mai mari cu ajutorul dinamurilor, primele mostre ale cărora au apărut în anii 70 ai sec. al XIX-lea.

Rudolf Diessel

Un eveniment tehnic de mare însemnătate a fost apariția motoarelor de nouă generație, construite de inventatorii germani, **Nikolaus Otto** (1876) și **Rudolf Diessel** (1897). Aceste motoare compacte cu un grad de economisire sporit, care funcționau pe baza combustibilului lichid, și-au găsit imediat aplicare la primul automobil al lui G. Daimler și K. Benz (1886, Germania), la primul avion al fraților Wright (1903, SUA) și la prima locomotivă-diesel a companiei „Klose-Sulser” (1912, Germania).

O importantă inovație tehnică în metalurgia la începutul sec. al XX-lea a devenit turnarea oțelului din fontă cu amestec de sulf și fosfor, turnarea oțelului cu o mare cantitate de carbon și a diferitor aliaje de fier în cuptoarele cu

arc, iar apoi și în cele electrice cu inducție, precum și obținerea aluminiului și cuprului prin metoda electrolizei. În anul 1891, în Germania a fost pus în funcțiune primul laminor, ce era pus în mișcare cu ajutorul motorului electric. În procesul prelucrării obiectelor din metal a început să fie aplicată sudura electrică și cu gaz. În industria minieră au căpătat o largă răspândire dispozitivele de foraj și mașinile de tăiere circulară cu acțiune electrică. Aplicarea în industrie a procesului de cracare – transformarea petrolului complex în fracțiuni (părți) mai mici cu ajutorul presiunii sau a temperaturilor înalte a contribuit la obținerea, în cantități mari, a combustibilului lichid, mai ales a benzinei atât de necesară pentru industria automobilelor.

Noile metode de obținere a amoniacului au extins producția de acid azotic și ai altor compuși ai azotului, necesari pentru producerea îngrășămintelor minerale, coloranților și materialelor explozive.

În construcția industrială și cea de transport erau folosite mărci de oțel calitative. Tot mai frecvent a început să fie folosit betonul armat. Din construcții de oțel și beton armat erau înălțate diverse feluri de clădiri, poduri, tuneluri de mărime mare. Grație inventării cazanelor cu un grad înalt de supraîncălzire a aburilor și a frânelor automate a cunoscut transformări importante industria de construcție a mașinilor. În anul 1904 a fost pus în funcțiune primul tren electric.

Aplicarea accelerată a noii tehnici în industrie era însoțită de creșterea numărului întreprinderilor și trecerea lor la fabricarea producției standardizată în masă. Tehnologia principală în acest proces a devenit producția pe bază de conveier. Esența ei consta în aceea că mecanismele de lucru și locurile de muncă, în conformitate cu procesul tehnologic, erau împărțite în mai multe operațiuni simple, ce erau efectuate fără întrerupere. Pentru prima dată această tehnologie a fost aplicată în întreaga capacitate la uzinele de mașini ale lui **Henry Ford** (SUA). În afară de aceasta, la începutul sec. al XX-lea, un fenomen important în viața oamenilor a devenit telefonul, inventat la 1876 de către **Alexander Graham Bell**, fonograful (inventat în 1877 de către **Thomas Edison**), aparatul de radio (inventat la 1895 de către **Guglielmo Marconi** și **Aleksandr Popov**), cinematograful (inventat în 1895 de frații **Louis Jean** și **Auguste Lumiere**), iluminarea tehnică a străzilor, secțiilor de producție, apartamentelor. În anul 1881 a apărut tramvaiul, iar la scurt timp și metrourul.

Realizări importante au fost obținute și în domeniul tehnicii militare. În anul 1883 a apărut primul model al mitralierei inginerului american, **Hiram Maxim**. Tot atunci a început crearea aviației. Flota a primit nave blindate cu tunuri de mare calibru și submarine.

Frații Lumiere

? În ce consta caracterul revoluționar al descoperirii fraților Lumiere?

4 Tendințele generale de dezvoltare a filosofiei. Tendințele de bază în dezvoltarea filosofiei la finele sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea s-au evidențiat cel mai strălucit în lucrările savanților germani, **Immanuel Kant** (1724–1804), **Georg Wilhelm Friedrich Hegel** (1770–1831) și **Ludwig Feuerbach** (1804–1872). Lucrările lui I. Kant și G. Hegel au ridicat opinia filosofică a vremii la o scară mai înaltă, au creat premise pentru dezvoltarea teoriei despre crearea Universului, cauzele mișcării și declinului naturii vii, metodele și sarcinile cunoașterii, menirea și cadrul activității umane.

Întemeietorul filosofiei clasice germane a fost I. Kant. El a adăugat la învățătura materialistă, care nu recunoaște puterea spirituală supremă, și afirmația despre necunoașterea lumii, care există numai în conștiința omului. Cel mai mult îl uimeau pe savant „două lucruri: cerul înstelat de asupra noastră și legea morală din noi”. În lucrările lui I. Kant au fost îmbinate două direcții de dezvoltare a filosofiei – materialismul și idealismul.

Idealismul lui I. Kant și-a găsit o încheiere logică în filosofia lui G. Hegel. El a luat ca bază a tuturor fenomenelor din natură și societate începutul, pe care îl califica în felul următor: „rațiunea lumii”, „spiritul lumii” și „ideea absolută”. G. Hegel a căutat legătura dintre logică și istorie, idealiza statul. Savantul a ajuns la concluzia despre daunele transformărilor revoluționare în Germania și necesitatea sprijinirii monarhiei constituționale ca cea mai bună formă a conducerii statului. Sub influența lui G. Hegel s-au format viziunile lui L. Feuerbach. Respingând idealismul învățătorului său, acesta a trecut ferm pe pozițiile ateismului cotropitor. Revoluția în științele naturale, constituirea societății industriale, criza sistemului tradițional de cunoaștere a lumii au îndemnat la revederea condițiilor de viață, care s-au schimbat, și au pus întrebarea referitoare la sensul ei. În mediul intelectualității de creație și al oamenilor de știință se răspândeau dispoziții pesimiste, așteptarea unor tulburări sociale inevitabile. În același timp, majoritatea populației spera la mai bine. Aceste speranțe erau justificate prin dezvoltarea relativ pașnică a Europei în anii 1871–1914 și credința în posibilitățile inepuizabile ale rațiunii omului.

O parte din filosofi a apelat la patrimoniul filosofic clasic al lui G. Hegel (neohegelianismul), cealaltă parte – la I. Kant (neokantianismul). Pe făgașul căutărilor filosofice ale timpului se situa și gândirea religioasă și filosofică rusă (**Dmitri Mereșcovski**, **Nikolai Berdiaev**).

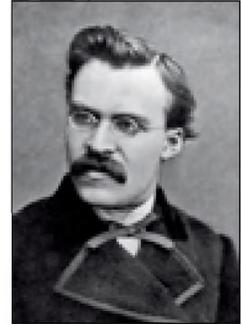
Destul de frecvent în polemica filosofică se întâlneau viziuni și teorii contrare. Astfel, pragmatismul american îndemna la soluționarea problemelor practice, care apăreau în viața reală. Susținătorii vieții „filosofice”, **Arthur Shopenhauer**, **Friedrich Nietzsche**, se pronunțau împotriva raționalismului. F. Nietzsche acorda atenția principală criticii creștinismului și raționalismului, care, chipurile, „asupresc voința de viață”. El propunea să fie depășită această influență asupritoare prin eliberarea forțelor vitale ale omului pentru a trasa calea spre supraom, care stă de cealaltă parte a binelui și răului. Aceste exprimări ale lui F. Nietzsche erau calificate,

pe bună dreptate, ca o îndreptățire a violenței, subminarea valorilor morale pozitive ale civilizației umane.

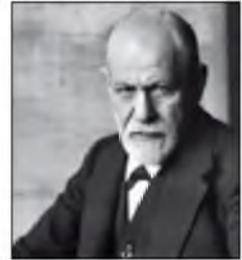
O influență considerabilă a avut-o învățătura filosofului francez, **Henri Bergson**, despre intuiție, pe care el o contrapunea metodelor intelectuale de cunoaștere și studiere ca pe un instinct unic ce ne permite să pătrundem în esența lucrurilor.

Nu mai puțin importantă a fost influența teoriei psihanalizei, bazele căreia au fost puse de filosoful austriac, **Sigmund Freud**. Principalul în psihanaliză constă în descoperirea inconștientului. Teoria despre imboldurile și motivările inconștiente i-a permis lui S. Freud să creeze metoda de tratare psihoterapeutică a nevrozei, restabilirea echilibrului sufletesc al bolnavilor. Cu timpul, psihanaliza s-a răspândit asupra filosofiei, istoriei, studierii culturii și artei.

La sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, în țările Europei și în SUA a căpătat o largă răspândire sociologia – știința despre dezvoltarea societății. De asemenea, au devenit populare diferite învățături oculte mistice, filosofia religioasă și religiile orientale.

Friedrich Nietzsche

Sigmund Freud

5 **Învățământul.** Progresul tehnic din sec. al XIX-lea necesita un număr mare de oameni cărturari. De aceea, sistemul de învățământ, ce a existat în epoca precedentă și a depins de biserică, nu mai corespundea deja cerințelor timpului. În țările Europei, dezvoltarea învățământului în sec. al XIX-lea avea loc în direcția asigurării ciclului primar general gratuit și acordarea unui caracter laic acestui proces.

Pe parcursul sec. al XIX-lea, în toate țările Europei și în SUA au fost înfăptuite reforme în învățământ. Direcția și măsurile concrete ale aceste reforme erau dictate, în diferite țări, de tradiții, nivelul de dezvoltare al învățământului și gradul de pătrundere a ideilor liberale în societate.

În Austria, învățământul primar general a fost introdus încă în sec. al XIX-lea, de aceea reforma se desfășura în direcția trasării unui nou conținut și unui nou caracter l învățământului, luptei contra influenței bisericii.

În Anglia un pas ferm în direcția reformării învățământului a fost întreprins de guvernul lui William Gladstone în anul 1870 odată cu adoptarea legii despre învățământul primar general obligatoriu. În conformitate cu legile de la 1880 și 1891 el a devenit în întregime fără plată. În școlile de stat a fost lichidată influența bisericii, însă a fost păstrat cursul de predare a Legii lui Dumnezeu.

În Franța, învățământul primar general gratuit pentru copiii cu vârsta între 6 și 13 ani a fost introdus în anii 1881–1882. A fost suspendată predarea Legii lui Dumnezeu. Însă, era repartizată o zi liberă pentru acei ce doreau să obțină cunoștințe în domeniul religiei, dar nu în școlile de stat.

Învățământul primar fără plată, deși nu obligatoriu, exista și în SUA. În primul pătrar al sec. al XIX-lea aici s-a dezvoltat o mișcare publică de proporții pentru crearea rețelei școlilor medii de stat. Prima școală de acest tip a fost deschisă în anul 1821 la Boston. Datorită reformelor liberale din anii 60–70 ai sec. al XIX-lea, în Imperiul Rus, de asemenea, a fost introdus sistemul învățământului primar, însă el nu era considerat obligatoriu. La acea vreme nivelul de studii al populației Rusiei era mai mic în comparație cu statele europene.

Au avut loc transformări și în învățământul superior. Au apărut o serie de universități tehnice, care s-au concentrat pe pregătirea absolvenților pentru industrie. De asemenea, în instituțiile de învățământ superior de frunte erau deschise catedre de matematică, fizică, chimie și alte discipline. La aceste instituții creștea numărul studenților, însă studiile superioare rămâneau accesibile doar pentru oamenii înstăriți.

Concluzii

- ▶ În sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea știința a început să joace un rol cu totul nou în societate. Ea a încetat să mai fie doar un mod de percepere a lumii și folosire a cunoștințelor pentru necesitățile practice. În conștiința oamenilor ea a ocupat locul religiei, explica construcția Universului.
- ▶ Grație științei, la finele sec. al XIX-lea au fost înfăptuite mai multe transformări în industrie, iar însăși știința s-a transformat într-o forță de producție.

Întrebări și însărcinări

1. În care ramuri științifice au fost obținute cele mai importante realizări în sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea? 2. Care sunt cele mai importante descoperiri științifice făcute în această perioadă? 3. Numiți-i pe cei renumiți savanți-inventatori din sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea. 4. Ce descoperiri geografice au fost făcute în sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea? 5. Numiți principalele curente filosofice din perioada respectivă. 6. Ce fel de ramuri noi au apărut în industrie în rezultatul aplicării inovațiilor tehnice? 7. Ce schimbări noi s-au produs în învățământ?
8. Care inovații științifice din sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea le considerați cele mai importante pentru dezvoltarea lumii? 9. De ce teoria lui C. Darwin este considerată cea mai mare realizare a științei din acea perioadă? 10. Cum și-au găsit reflectare în procesul dezvoltării filosofiei realitățile istorice din epoca respectivă?
11. Caracterizați cele mai importante realizări ale științei și tehnicii din sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, demonstrați însemnătatea lor practică. 12. Alcătuiți în caiet tabelul : „Realizările științifice din sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea”.

Ramura științei	Numele savantului	Descoperirea științifică

13. Ce influență a avut constituirea societății industriale asupra vieții spirituale a diferitelor pături ale populației? Pregătiți un eseu pe această temă.

§28. Literatura și arta

1. Care stiluri erau dominante în artă în sec. XVII-XVIII? 2. Ce evenimente din sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea au putut, după părerea voastră, să influențeze cel mai mult dezvoltarea literaturii și artei în perioada respectivă?

Direcțiile de dezvoltare a literaturii. În sec. al XVIII-lea dezvoltarea literaturii avea loc nemijlocit sub influența iluminiștilor. Era perioada, când în Europa se conturau premisele economice, politice și spirituale pentru unele schimbări esențiale în viața social-politică. Apropierea acestora o simțeau cum nu se poate mai bine măștrii cuvântului artistic. Făcând o analiză epocii, aceștia redau, cu ajutorul modurilor și personajelor artistice, esența și locul ei în istorie.

O poezie remarcabilă au creat reprezentanții remarcabili ai poporului german din Epoca Iluminismului, **Johann Wolfgang Goethe** (1749–1832) și **Friedrich Schiller** (1759–1805). Ambii se pronunțau ca umaniști, luptători pentru progresul și libertatea poporului, deși își redau scopul doar între copertele cărților.

Omul era perceput de J. W. Goethe integral și doar în contextul epocii, iar fenomenele sociale le lega de starea spirituală a omului. El nega violența revoluționară. Goethe vedea sensul modului de trai în libertatea personalității umane. Gloria mondială i-a adus-o romanul în scriitori „Suferințele tânărului Werther”. Ideile filosofice ale lui J. W. Goethe și-au găsit reflectare în drama „Faust”. F. Schiller a lăsat omenirii o bogată moștenire ca poet, dramaturg și istoric. Situând omul în centrul tuturor evenimentelor, el era de părerea că ciocnirea intereselor anumitor personalități este cauza principală a contradicțiilor. F. Schiller și-a dedicat operele etapelor de cotitură din istoria țărilor europene. Dintre acestea fac parte dramele și tragediile istorice, în special, cele intitulate „Maria Stuart”, „Fecioara din Orleans”, „Wilhelm Tell”, „Wallenstein”.

Aspirația spre ceva nou, neobișnuit a cauzat apariția unei noi metode literare – **romantismul**. Genurile principale ale operei artistice au devenit lirica, drama lirică și poemul lirico-epic. Trăsăturile romantismului conservator se întrevăd în creația scriitorului englez, **Walter Scott**, care condamna revoluția și idealiza monarhia. El a intrat în literatura universală ca întemeietor al genului de roman istoric și social („Puritanii”, „Aivengo”, „Quentin Durward”). Reprezentanți ai romantismului revoluționar au fost **George Gordon Byron** și **Percy Bysshe Shelley** în Anglia, **Victor Hugo** și **George Sand** în Franța, **Adam Mickiewicz** și **Julisz Slowacki** în Polonia. Pe continentul american genul poemului epic a fost dezvoltat de poetul-romantic, savantul-filolog și

Monumentul lui
J. W. Goethe și F. Schiller
în Weimar, Germania

G. G. Byron
în costum de militar grec

traducătorul, **Henry Longfellow** autorul renumitei „Cântări a lui Hiawatha”. În Rusia, trăsăturile romantismului au fost apropiate poetilor-decembriști, **Aleksandr Pușkin**, **Mihail Lermontov**, **Vasili Jucovski**.

Unul dintre cei mai remarcabili exponenți ai concepției romantice despre lume a fost cunoscutul poet englez, **George Gordon Byron** (1788–1824). Aristocrat de origine, el citea mult și scria versuri. În anul 1916 Byron s-a așezat cu trailul în Elveția. Sentimentele de poet în exil, ce-i apăseau sufletul au devenit baza dramei lirice „Manfred”. La fel ca Faust – eroul literar al lui J. W. Goethe, Manfred s-a dezamăgit în căutările sale. El a suferit din cauza remușcărilor de conștiință și singurătate, dar s-a prezentat în fața cititorilor ca om puternic și de neclintit. În Italia poetul a scris romanul în versuri „Don Giovanni”, care a rămas neterminat.

În sec. al XIX-lea, în literatura universală este răspândit un nou curent – **realismul**. Realizările științelor naturale, tulburările sociale îi chemau parcă pe scriitori și poeți la studierea mai profundă a sufletului omenesc, la perceperea critică a trecutului și prezentului, dar și la reflectarea lor obiectivă.

Realism – atitudine de bază în literatură și artă, având ca principiu reflectarea realității în datele ei esențiale, obiective, caracteristice. În sens mai simplu – curent în artă, care s-a opus modernismului și avangardismului.

Reprezentanți străluciți ai noului curent în literatura din țările Europei Occidentale au devenit portul și publicistul german, **Heinrich Heine** (1797–1856), scriitorii **Honore de Balzac** și **Stendhal** (Franța), **Charles Dickens** și **William Makepeace Thackeray** (Anglia).

Realismul în literatura rusă a devenit curent literar dominant începând cu cel de-al doilea pătrar al sec. al XIX-lea. Întemeietor al realismului rus a fost **Aleksandr Pușkin** (1799–

1837). Versurile și poemele acestui mare poet sunt interpenetrare de dragostea sa pentru Patrie și popor, ele preamăresc binele și condamnă nedreptatea. Subiecte istorice au fost folosite în drama lui A. Pușkin, „Boris Godunov” și în povestirea „Fica de căpitan”.

Grație descrierii poetice clar nuanțate a realității rusești, a avut o influență irepetabilă asupra dezvoltării culturii ruse **Mihail Lermontov** (1814–1841). Prin creațiile sale „Revizorul”, „Suflete moarte”, **Nikolai Gogol** (1809–1852) a pus începutul caracterului critic al realismului.

Printr-o genială pătrundere în natura omului s-a caracterizat creația scriitorului rus, **Lev Tolstoi** (1828–1910). În anii 90 ai sec. al XIX-lea el a lucrat la romanul „Învieerea”. În el scriitorul nu numai că a criticat vehement

morala dominantă, ci și-a exprimat și dezacordul față de ea. Ideile umanismului au trecut ca un fir roșu prin creația lui L. Tolstoi, îndemnându-l și la activitatea de binefacere.

Scriitorul englez, **Oscar Wilde** (1854–1900), a scris o serie de lucrări în care a redat în modul cel mai critic obiceiurile lumii în care trăia. Până în prezent la teatrele din Ucraina sunt puse în scenă piesele lui O. Wilde „Soțul ideal”, „Cât e de important să fii serios” și altele.

Vieții oamenilor simpli i-au fost consacrate nuvelele scriitorului francez, **Guy de Maupassant** (1850–1893). Nuvelistica sa a exercitat o influență mare asupra dezvoltării acestui gen. Ideile umanismului au ocupat un loc de frunte în creațiile lui G. De Maupassant. Creațiile timpurii ale scriitorului francez, **Emile Zola** (1840–1902) se evidențiază prin romantismul lor. Cu timpul el devine unul dintre reprezentanții de vază ai realismului, trecând la crearea unor opere remarcabile despre cele mai cunoscute evenimente din istoria Franței. Din cauza concepției despre lume a unor anumite stări și a unor eroi aparte, Emile Zola a descris contradicțiile societății de la acea vreme, descoperind sărăcirea spirituală și goana după profit a unora, precum și măreția spirituală și noblețea altora.

Pe oamenii de artă și literații de la hotarul secolelor XIX-XX îi frământau nu numai problemele de creație, ci și nedreptatea socială, colonialismul, militarismul și războaiele – toate dificultățile și divergențele vieții de atunci.

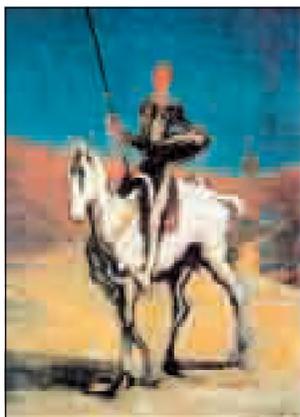
Oscar Wilde

2

Pictura în viața omului și a societății. Pictorii din sec. al XIX-lea aparțineau la diferite curente, dar au lăsat în urma lor opere nemuritoare, ce redau relațiile dintre om și societate, frumusețea irepetabilă a naturii, scene istorice și de uz, portrete ale contemporanilor, motive mitologice și altele. Un element aparte în cultura mondială a devenit arta plastică franceză, gloria căreia a fost asigurată de Eugene Delacroix, Honore Daumier, Gustave Courbet, Jean-Francois Millet, pictorii Școlii de la Barbizon.

Un reprezentant remarcabil și lider al școlii romantismului în artă a devenit pictorul și graficianul francez, **Eugene Delacroix** (1798–1863). El a realizat tablouri pline de emoții pur umane și subiecte interesante. E. Delacroix a dedicat o parte din pânzele sale evenimentelor din timpul Marii Revoluții franceze. Cele mai cunoscute tablouri ale sale au fost „Dante și Vergiliu”, „Libertatea pe baricade”, „Bătălia de la Poitiers”. De asemenea, el a realizat portrete psihologice, peisaje originale, natură moartă, picta în palate, galerii și biserici.

Spre deosebire de oamenii de artă recunoscuți oficial, o parte din pictorii francezi chemau la ieșire din atelier și la apropierea de natură. Astfel, în anii 30–60 ai sec. al XIX-lea a apărut Școala de la Barbizon a pictorilor-peisagiști francezi, din care făceau parte **Theodore Rousseau**, **Jules Dupre**, **Narcisse Diaz** și alții.

Don Quijote.
1868. Pictor Honore Daumier

Barca lui Dante (Dante și Virgiliu).
1822 Pictor Eugene Delacroix

Dragostea pentru natura țării au expus-o în operele lor pictorii germani, **Caspar David Friedrich** și **Hans Thoma**. O trăsătură a tablourilor realizate de ei a fost îmbinarea lumii spirituale a omului cu natura.

Glorie de peisagiști au obținut oamenii de artă britanici, **John Constable** și **Joseph William Turner**. J. Constable a știut să vadă frumusețea irepetabilă a naturii și s-o transmite, prin pânzele sale, cu toată diversitatea de culori. J. W. Turner, în afară de peisaje, picta frumusețile arhitecturale și maritime, îmbinând reușit motivele religioase cu cele mitologice.

Și în Rusia a apărut atunci o pleiadă de pictori talentați. Prin trăsăturile clasicismului și romantismului se deosebea creația lui **Karl Briullov**. În tabloul „Ultima zi a orașului Pompei” au fost pictate scene grandioase ale trecutului tragic. Un alt om de artă rus, **Aleksandr Ivanov**, a apelat

Scene din viață.
1834. Pictor Caspar David Friedrich

Incendiu în parlamentul londonez.
1835. Pictor Joseph William Turner

la tematica biblică. Cunoscutul său tablou „Arătarea lui Hristos poporului” îmbină în ea osândirea, așteptarea, deșteptarea spirituală, și credința oamenilor în victoria binelui și dreptății. Pictorii direcției realiste, **Aleksandr Venețianov** și **Pavel Fedotov**, prevalau motivele și chipurile sociale, scene din viață, ce demonstau foarte clar realitatea rusă de atunci.

3 Neoromantismul. Arta nouă. La hotarul secolelor XIX-XX a apărut neoromantismul, reprezentanții căruia au încercat să facă o sinteză (re-gândire) a trecutului culturii, în special a celei europene.

Pe făgașul neoromantismului s-a format simbolismul literar, care a apărut în Franța. Astfel, în anii 60–70 ai sec. al XIX-lea el a cuprins și alte forme de artă – teatrul, pictura, muzica. Principalul mod de percepere artistică era considerat simbolul. Îmbinarea realului și tainicului, socialului și individualului, apelarea la mituri, căutarea sincerității mistice și a noului, au determinat estetica simbolismului. În Rusia acest curent de artă a fost reprezentat de scriitorii și poeții, **Valeri Brius**, **Aleksandr Blok**, **Andrei Belyi**, **Leonid Andreev**, compozitorul **Aleksandr Scriabin** și alții.

În artele vizuale simbolismul s-a afirmat prin introducerea stilului **artei noi (stilul modern)**, care a îmbinat diverse forme de arte plastice, limba democratică universală și ideile sintezei generale – realul și idealul, esența și funcționalitatea.

Intenția de a crea modele sintetice perfecte a fost dezvoltată cel mai bine în arhitectură. Arhitectul crea edificiul de la început și până la sfârșit – de la elaborarea proiectului până la definitivarea arhitecturală. Astfel era asigurată unitatea stilului. Exemplu al unei asemenea creații este casa privată a lui Reabușinski din Moscova, construită după proiectul arhitectului **Fiodor Șehitel**. Stilul modern în arhitectură îmbina tendințe dictate de dorința arhitecților de a folosi noi materiale de construcție – oțel, sticlă, beton armat și, în același timp, să sublinieze confortul, eleganța și decorativitatea clădirii. O trăsătură modernă a artei noi în arhitectură a fost orientarea la necesitățile diferitor pături sociale cu folosirea elementelor naționale de expresivitate.

În arta teatrală se atrăgea o atenție însemnată principalelor moduri de înscenare: pictării decorațiilor, modelelor unice de costume, coregrafiei, acțiunilor scenice. Acestea au devenit componente organice și cu drepturi egale, care se intercalau de minune cu jocul actorilor. Teatrul a aplicat cel mai reușit ideile artei sintetice. La începutul sec. al XX-lea, orașele Moscova, Paris, Munchen și Veneția au devenit centre de schimburi internaționale în artă.

Un loc de marcă în cultura muzicală a neoromantismului i-a revenit lui **Richard Wagner**. Cu timpul, de căutarea ideile artei sintetice s-a ocupat A. Scriabin (studierea iluminățiilor muzicale, crearea dramelor muzicale – misterior).

Interiorul casei în stil modern

La începutul sec. al XX-lea a căpătat o mare popularitate un alt fel de artă sintetică – cinematograful. Vedetele de cinema din acea perioadă – **Max Linder** și **Charlie Chaplin**, s-au bucurat de o glorie mondială.

4 Impresionismul și avangardismul. La începutul sec. al XX-lea, **impresionismul**, care a fost caracteristic pentru ultima treime a sec. al XIX-lea, a cunoscut, la fel ca întreaga artă a sec. al XIX-lea, o criză profundă. Principiile impresionismului, metoda lui, i-au făcut pe reprezentanții acestui curent să vadă, să creadă și să exprime – în aceasta și constă toată arta; adică „eu scriu ceea ce simt acum”. Prin aplicarea vopselelor pe părțile componente și ale obiectului – pe mozaica spoturilor luminoase, impresionistii au încercat să creeze în pictură reflectarea percepției proprii a obiectului. Printre cei mai remarcabili impresionisti pot fi distinși **Edouard Manet**, **Claude Monet**, **Auguste Renoir**, **Edgar Degas**, **Camille Pissarro**.

Către finele sec. al XIX-lea impresionismul a fost invadat de alte curente de artă, reprezentanții cărora se bazau, în mare parte, pe stilul modern și criticau arta sensibilă. Pictorul francez, **Paul Cezanne**, primul a ieșit din cadrul viziunii impresioniste asupra naturii și spațiului, punând astfel începutul **postimpresionismului**. El a descoperit alte modalități artistice și a extins, parcă, spațiul pe tablourile sale. În peisajele sale se întâlnesc sau se prăbușesc stâncile, se îndoie oglinda apei. Dacă impresionistii trezeau la viață lumina și culoarea în tablourile lor, P. Cezanne a mers și mai departe. Încălcând perspectivele obișnuite, el afirma că redă „nu fantasticul, ci doar adevărul”.

Din cohorta pictorilor-postimpresioniști a făcut parte **Vincent Van Gogh**, **Paul Gauguin** și alții. Postimpresionismul a făcut spațiu pentru alte curente de artă, reprezentanții cărora au renunțat la reflectarea suprafeței văzute a obiectelor reale. Ei încercau să pătrundă în esența fenomenului, să descopere lumea interioară, caracterul omului.

Impresie. Răsărit de soare.
1872. Pictor Claude Monet

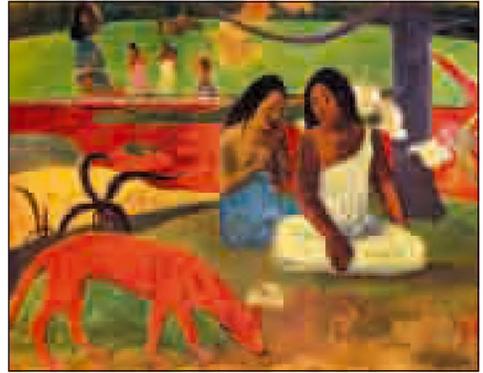

Balul din Moulin de la Galette.
1876. Pictor Auguste Renoir

Noapte înnelată.
1889. Pictor Vincent van Gogh

Arearea (Câinele roșu).
Pictor Paul Gauguin

A sosit o perioadă nouă, de tranziție, în dezvoltarea artei, arhitecturii, literaturii, teatrului. Reprezentanții noilor curente s-au proclamat adepți ai artei avangardei, din care cauză au fost numiți **avangardiști**. O influență semnificativă asupra dezvoltării avangardei a exercitat **cubismul**. Întemeietori ai acestei direcții sunt considerați **Pablo Picasso**, **Marcel Duchamp** și **Georges Braque**. Reprezentanții cubismului au creat noi forme a perspectivei multi-dimensionale: împărțind obiectul în forme geometrice, pictorii îl redau din toate părțile, astfel arătând și laturile lui necunoscute. Reprezentanții cubismului au încercat să găsească centrul energetic al obiectului, conținutul lui interior. Pictorul spaniol și francez, P. Picasso, a experimentat mult. Realismul se îmbina în creația sa cu deformarea și ruinarea compoziției.

Dezvoltarea de mai departe a cubismului a dus la întemeierea, de către pictorul **Kazimir Malevici**, a unei noi direcții în arta avangardei – **suprematismului**. Denumirea provine din limba latină, de la cuvântul supremus – cel

Natură moartă cu șapte mere.
1888. Pictor Paul Cezanne

Trei muzicanți.
1921. Pictor Pablo Picasso

Pătratul negru suprematist.
1915. Pictor Cazimir Malevici

Dansul.
1910. Pictor Henri Matisse

Încordarea. 1923.
Pictor Vasili Kandinski

mai suprem. Lumea tablourilor sale se află în afara cadrului dimensiunii pământești. Pe fondal alb, parcă zbor figuri geometrice, lipsite de elemente de conținut. Cea mai cunoscută lucrare a lui K. Malevici – „Pătratul negru suprematist”. Un alt întemeietor al „picturii fără obiect” – **Vasili Kandinski**, își crea abstracțiunile pe baza simbolurilor.

Abstracționismul și „lumea fără obiecte” sunt cele mai mari realizări ale avangardei. Reprezentanții acestui gen de artă tindeau să-și argumenteze creația din punctul de vedere al filosofiei. În lucrările lor filozofice, pictorii K. Malevici și V. Kandinski, compozitorul A. Scriabin subliniau imposibilitatea transpunerii propriilor viziuni în viață, considerând-o filozofie a artei. Cu timpul, descoperirile de creație ale avangardiștilor și-au găsit reflectare în constructivism, funcționalism (arhitectura), design.

Între timp, alți oameni de artă, în special pictorul francez, **Henri Matisse**, bazându-se pe ideile artei moderne, apelau în creațiile lor la natură, la om. În tabloul „Dansul” de H. Matisse este redată armonia cerului, omului, pământului; culorilor – albastră, verde, portocalie, stării – liniștii și mișcării și îmbinarea lor într-un dans rapid.

Așadar, în cadrul avangardismului se întrevădeau două direcții principale: una orientată în viitor, cea de-a doua – întoarsă către natură și om.

5 **Arta muzicală.** O varietate a activității de creație și comunicare a oamenilor este arta muzicală, care reflectă realitatea în sunete artistice.

În sec. al XIX-lea arta muzicală s-a dezvoltat sub semnul căutării noilor metode de exprimare a diversității sentimentelor umane. Cea mai mare influență asupra formării muzicii din Epoca Modernă a exercitat-o compozitorul german, **Ludwig van Beethoven** (1770–1827). Creațiile sale au dat un imbold serios dezvoltării tuturor genurilor artei muzicale, au extins conținutul și hotarele ei de creație.

Marele compozitor îmbina în sine talentul, cunoașterea excelentă a muzicii, poziția civică a unui om curajos și cu o înaltă dăruire sufletească. În floarea vârstei el a scris minunatele sonate – „Sonata lunii”, „Sonata Kreutzer”, Simfonia eroică, iar mai târziu – Simfonia eroică și renumita simfonie a noua.

La începutul sec. al XIX-lea, sub influența ideilor romantismului, în multe țări europene apar școlile muzicale naționale – austriacă (Franz Schubert – ciclul de cântece „Frumoasa morăriță”), norvegiană (Edvard Grieg – „De pe stânci și fiorduri”), poloneză (Frederic Chopin – mazurcile și polonezele), cehă (Bedrich Smetana, Antonin Dvorak („Dansurile slave”), ungară (Franz Liszt – „Rapsodia ungară”), finlandeză (Jean Sibelius), germană (Karl Weber – piesa de concert pentru pian „Invitație la dans”), franceză (Hector Berlioz – „Simfonia fantastică”). Compozitorii romantici foloseau în creațiile lor melodii populare.

Cele mai populare genuri muzicale în sec. al XIX-lea erau valsul, opera și piesele instrumentale. Unul dintre cele mai mari centre ale culturii muzicale mondiale era **Opera de curte din Viena**. În genere, din sec. al XVIII-lea Austria se mândrea cu renumitele concerte de operă. Dacă la început aici predominau operele italiene, apoi în sec. al XIX-lea își puneau în scenă creațiile compozitorii autrieци, italieni, germani și francezi.

Violonistul și compozitorul italian, **Niccolo Paganini** (1782–1840) a fost unul dintre întemeietorii romantismului muzical. El a dat numeroase concerte în multe țări ale Europei. N. Paganini a scris peste 200 de piese pentru chitară și o serie de concerte pentru vioară și orchestră, precum și solo.

Giuseppe Verdi (1813–1901) a fost un remarcabil compozitor italian.

Tendențele romantice din operele sale timpurii au cedat locul chipurilor strălucite ale oamenilor simpli, drama cărora este legată de tulburările social-politice. Operele „Trubadurul”, „Traviata”, „Aida” au intrat în tezaurul artei muzicale de operă. În același timp, G. Verdi s-a afirmat în istoria culturii muzicale și ca reformator. El a modificat cu fermitate structura și caracterul operei italiene, unde se îmbinau subiectul dramatic, muzica și vocile interpreților. Cu eforturile lui G. Verdi, precum și ale lui **Gioachino Rossini** („Bărbierul din Sevilla”), **Richard Wagner** („Inelul Nibelungilor”), **Georges Bizet** („Carmen”), **Piotr Ciaikovski** („Dama de pică”) și altor, în Europa s-au dezvoltat diferite genuri muzicale.

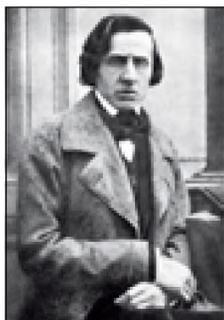
Creația compozitorului și dirijorului francez, **Hector Berlioz** (1803–1869) aparține la curentul romantismului. Contradicțiile romantismului – accesibilitatea tuturor, apropierea de popor, eroismul, precum și individualismul extremal,

Ludwig van Beethoven.
1820. Pictor
Joseph Karl Stieler

Giuseppe Verdi.
1886.
Pictor Giovanni Boldini

Frederic Chopin

erau caracteristice pentru creația lui H. Berlioz. De la pasiunea către evenimentele populare din Europa, el a trecut la academism, oglindirea subiectelor din istoria religioasă și antică.

Elementele din muzica popoarelor slave, inclusiv a celui ucrainean, au fost incluse în creația compozitorului și pianistului polonez, **Frederic Chopin** (1810–1849). El a fost făuritor al noilor stiluri și genuri în muzica pentru pian, a scris zeci de creații, care ocupă un loc aparte în arta muzicală mondială.

Un maestru de neîntrecut în ceea ce privește îmbinarea în muzică a poeziei rusești a fost **Mihail Glinka** (1804–1857). Până în prezent sunt interpretate romanțele sale, operele „Ivan Susanin” („Viața pentru țară”) și „Ruslan și Liudmila”. Cântecul acestui mare compozitor fac parte în permanență din repertoriul artiștilor și colectivelor de interpreți din Ucraina.

De la operă s-a separat genul operetei (teatrului muzical) – spectacol muzical de comedie cu muzică veselă, care se memorizează foarte ușor. În acea perioadă au apărut și primii cântăreți de estradă. Dacă pentru a asculta o creație de operă omul trebuia să viziteze teatrul, apoi piesele instrumentale puteau să fie interpretate în orice încăpere, ba chiar în stradă. Pianul, vioara, violonclul, flautul, chitara au devenit instrumentele preferate ale muzicanților. Creațiile lui **Robert Schumann** „Fluturile”, „Balul copiilor”, **Camille Saint-Saens** – „Rondo Capriccioso”, „Lebăda” sunt interpretate cu o deosebită plăcere la concerte și în zilele noastre.

6 Arhitectura. Succesele revoluției industriale, creșterea populației urbane au necesitat construcția unor clădiri de menire industrială și publică, secțiilor de la uzine, sălilor de comerț și expoziții, gărilor, podurilor, băncilor și altor edificii, replanificarea cartierelor locative, crearea unor noi comunicații de transport. Un exemplu de reconstrucție a orașului a devenit refacerea Parisului, efectuată în perioada 1853–1870 sub conducerea prefectului **G. E. Haussmann** și arhitectului **J. Alphand**. În locul străduțelor înguste din centrul Parisului au apărut bulevardurile largi și parcurile cu plantații verzi. Cartierele celor săraci din centrul capitalei Franței au dispărut. Muncitorii francezi se așezau cu traiul în zonele de la periferia Parisului. În oraș au apărut sistemele de apeducte și de canalizare. În anii 1852–1872, arhitecții **V. Baltard** și **F. Callet**, au înălțat, cu folosirea construcțiilor din metal, minunea artei de construcții de la acea vreme – bazarul acoperit „Halele din Paris”.

Arhitecții din cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea foloseau pe larg forme ale diverselor stiluri din trecut – de la cel roman până la clasicism, uneori îmbinându-le deosebit de reușit. Acest mod de construcție a edificiilor arhitectonice a primit denumirea de „eclectism” (îmbinarea diferitor stiluri).

Particularitățile acestui mod erau de a reda un aspect de sărbătoare maxim edificiilor publice, superioritatea asupra materialelor de construcție clasice prin imitarea lor, dominația mai multor elemente decorative. Un exemplu al eclectismului poate servi edificiul Operei naționale din Paris, construită de **Charles Garnier**.

O importanță excepțională au căpătat noile materiale de construcție – fierul și sticla. Una din primele edificii de acest tip a fost Palatul de Cristal, construit după proiectul lui **Joseph Paxton** la prima expoziție mondială de la Londra din anul 1851. În anul 1889 inginerul francez, **Gustave Eiffel**, a creat din construcție de metal un turn cu înălțimea de 300 de metri, care a primit denumirea de Turnul Eiffel. El a devenit o parte componentă inseparabilă a imaginii arhitecturale a Parisului. În anul 1880, în SUA, a fost înălțat primul în lume zgârie-nori cu multe etaje. Baza aceluia edificiu era cadrul metalic, camuflat după fațada masivă din piatră. În sec. al XX-lea zgârie-norii au apărut în majoritatea orașelor mari ale lumii.

Ideea lui a fost de a crea o figură gigantică, care să fie mai apoi transportată pe părți în SUA. F. Bartholdi a finisat lucrarea în anul 1884. Statuia a fost expediată în SUA în stare desfăcută în 110 lăzi imense. În afară de aceasta, Franța a repartizat 450 mii de dolari pentru lucrările de montare. Statuia a fost înălțată pe insula Bedloe's Island (actualmente Insula Libertății) din portul New-York la 28 octombrie 1886.

Stradă pariziană pe vreme ploioasă.
1877. Pictor Gustave Caillebotte

Piața acoperită din Paris.
Anii 80 ai sec. al XIX-lea. Pictor Jaques Lievene

Treptele interioare eclectice ale operei naționale din Paris („Grande opera”, „Opera Garnier”)

Capul Statuiei Libertății, care a fost demonstrată la Paris în anul 1877, până a fi expedită în SUA

Concluzii

► În sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea a fost adus un aport considerabil la comoră cultura mondială. În literatură și artă se observa o schimbare rapidă a stilurilor și direcțiilor artistice. Acest proces avea loc într-atât de rapid, încât în anumite perioade de timp coexistau diferite stiluri, ceea ce a făcut literatura și arta foarte diversă. S-a schimbat, de asemenea, și locul culturii în viața societății – ea a devenit o cultură de masă și a crescut rolul ei în viața socială.

Întrebări și însărcinări

1. Ce fel de curente, stiluri și metode de creație au existat în literatură și artă în sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea? **2.** Numiți cei mai cunoscuți scriitori și poeți din perioada respectivă. **3.** Când a fost răspândită metoda realistă în literatură și artă? **4.** Care pictori au reprezentat realismul în artă în sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea? **5.** Ce fel de materiale de construcție noi au început să fie folosite în acea perioadă?

6. Ce rol jucau literatura, arta și muzica în dezvoltarea societății și constituirea personalității omului? **7.** Care valori umaniste, general umane ne-au fost lăsate ca moștenire de către oamenii de artă din sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea? **8.** Cum a influențat progresul tehnic asupra dezvoltării arhitecturii? **9.** De ce au apărut școlile muzicale naționale? **10.** Ce factori au condiționat schimbarea stilurilor, direcțiilor și metodelor în artă și literatură în decursul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea?

11. Pe exemplele creației scriitorilor, pictorilor, compozitorilor, arhitecților demonstrați care valori morale au fost puse la baza dezvoltării culturii artistice în sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea? **12.** Completați în caiet tabelul „Dezvoltarea literaturii și artei în sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea?”.

Curente, stiluri, metode artistice	Perioada dominației	Particularități	Reprezentanți	Cele mai cunoscute opere
Clasicism				
Romantism				

PRACTICĂ

Apariția culturii populare

1. Când au apărut primele ziare? 2. Cum s-a format opinia publică în sec. al XVIII-lea?

Scopul: stabiliți ce înseamnă cultură populară și care sunt trăsăturile ei; în baza analizei textului prezentat determinați care au fost căile apariției culturii populare; prin intermediul discuțiilor formulați o viziune despre influența culturii populare asupra vieții societății.

Desfășurarea activității

1. Faceți cunoștință cu materialul propus, dați răspunsuri la întrebări și îndepliniți însărcinările.
2. Formulați concluzii în conformitate cu scopul lecției.

Către finele sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea majoritatea locuitorilor din țările Europei și SUA erau oameni cărturari. Grație succeselor revoluției industriale, a crescut nivelul de viață al populației. În urma reducerii zilei de muncă locuitorii de la orașe aveau timp liber. Toate acestea au creat premise pentru ca de realizările din literatură și artă să se folosească nu numai o parte neînsemnată a elitei cărturare, ci și masele largi ale oamenilor simpli. Astfel a apărut un nou fenomen istoric – **cultura populară**.

În anul 1790, în Anglia au fost scoase de sub tipar 370 de titluri de cărți, iar către anul 1900 – deja șase mii. La mijlocul sec. al XIX-lea, muzeul britanic, unde au fost adunate perle ale artei mondiale, era vizitat în zilele de odihnă de circa 30 mii de oameni.

În afară de cărți, care erau menite pentru cititorii mai înstăriți, au apărut creații, menite să satisfacă gusturile și necesitățile omului cărturar simplu. În sec. al XIX-lea s-au afirmat asemenea genuri literare ca romanele de aventuri și detectivale. Romane de aventuri clasice pot fi considerate creațiile americanului **Fenimore Cooper**, englezilor **Thomas Mayne Reid** și **Robert Louis Stevenson**, francezilor **Louis Jacolliot** și **Eugene Sue**, **Gustave Aimard**, **Louis Bousenard**. În anul 1841 americanul **Edgar Poe** a scris primul detectiv „Crimele din Rue Morgue”. În anul 1887 englezul **Arthur Conan Doyle** a scos de sub tipar prima povestire, eroul căreia a devenit **Sherlock Holmes**.

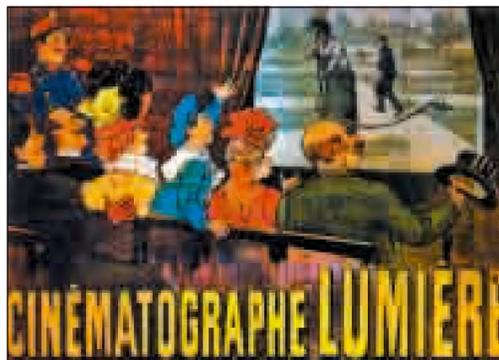
La finele sec. al XIX-lea a apărut un alt gen de artă, care a devenit în curând cel mai popular. La 28 decembrie anul 1895, în cafeneaua de pe Bulevardul Capucinilor din Paris, frații **Loumiere** au demonstrat

Arthur Conan Doyle

Cadru din primul film „Sosirea unui tren în gara la Ciotat” cu o durată de 50 de secunde

Afișul publicitar cu ajutorul căruia au fost organizate primele spectacole de cinema ale fraților Loumiere la 28 decembrie 1895

? Ce a trezit, după părerea voastră, interesul primilor spectatori?

pentru prima dată cinematograful – aparatul care demonstra fotografiile în mișcare. Primul film privit de spectatori a fost „Sosirea unui tren...”. Peste câteva săptămâni frații **Loumiere** au demonstrat astfel de aparate și filme la Roma, Viena, Berlin, Londra, Petersburg, Moscova, iar în curând, în SUA, India, Australia, Egipt. Astfel a apărut filmul.

Cultura populară a devenit un factor important în formarea conștiinței civice. Articolele din ziare sau revistele, cărțile, spectacolele, filmele se transformau uneori în evenimente grandioase în societate.

Odată cu apariția culturii populare, scriitorii, pictorii, artiștii, jurnaliștii deveneau tot mai independenți de banii și gusturile oamenilor înstăriți, deoarece munca lor a început să fie bine plătită. În plus, s-au redus simțitor și cerințele față de calitatea mărfurilor.

Întrebări și însărcinări

1. Ce înseamnă cultură populară?
2. Ce factori au condiționat apariției culturii populare?
3. Dați exemple de manifestări culturale populare în societatea de la acea vreme și determinați influența ei asupra evenimentelor.
4. Discutați în grupuri: apariția culturii populare este un fenomen pozitiv sau unul negativ?
5. Formulați lista trăsăturilor, care diferențiază cultura populară.

Generalizarea cunoștințelor la capitolele IV, V

---

1. Alcătuiți lista celor mai importante evenimente, care au fost decisive în relațiile internaționale din ultima treime a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.
2. Numiți numele oamenilor de cultură remarcabili, care au determinat dezvoltarea ei în sec. al XIX-lea.
3. Ce a condiționat schimbarea stilurilor în decursul sec. al XIX-lea (clasicism – romantism – realism – realism critic – impresionism – simbolism – potimpresionism – stil modern)?
4. Explicați însemnătatea noțiunilor și termenilor: șipai, Congresul Național Indian, taipini, războaiele „opiului”, deșteptarea Asiei, „trei principii populare”, junii turci, Tripla Alianță, Antanta, alianță politico-militară, cursa înarmării, romantism, clasicism, realism, artă nouă, cultură populară.
5. Îndepliniți însărcinarea cu ajutorul hărții istorice:
  - 1) arătați împărțirea colonială a lumii la începutul sec. al XX-lea;
  - 2) indicați locul unde s-au ciocnit interesele coloniale ale țărilor de frunte din lume.
6. De ce răscoalele șipailor, taipinilor, babiștilor, yihetuanilor au suferit înfrângere? Faceți analiza comparativă a acestor evenimente istorice.
7. Analizați și dați apreciere consecințelor expansiunii coloniale a statelor europene, SUA și Japoniei în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX – începutul sec. al XX-lea.
8. Determinați cauzele principale ale agravării relațiilor internaționale la începutul sec. al XX-lea. Ce a condiționat apariția blocurilor politico-militare? Demonstrați că divergențele anglo-germane de la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea au devenit decisive în relațiile internaționale.
9. Alcătuiți tabelul principalelor inovații tehnice și descoperiri științifice din sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.
10. Cu ajutorul surselor auxiliare de informații pregătiți o relatare despre viața și creația unuia dintre reprezentanții de bază ai culturii mondiale din sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.

Trupe coloniale britanice în Sudan

Generalizare la cursul

Ideile, realizările și pericolele principale ale „îndelungatului” secol al XIX-lea

---

Noțiunea de „îndelungatul” sec. al XIX-lea a fost introdusă de cunoscutul istoric englez, Eric Hobsbawm (1917–2012). El începe de la marea revoluție franceză din 1789 și se încheie cu începutul primului război mondial (1914). Este anume perioada pe care ați studiat-o.

În această perioadă de timp, în lume au avut loc importante transformări. Astfel, în rezultatul revoluției industriale, în Europa, SUA și Japonia a avut loc trecerea de la societatea agrară la cea industrială. Principala bogăție au devenit uzinele și fabricile, minele și căile ferate. Majoritatea covârșitoare a populației a ales să trăiască la oraș. S-a modificat și structura socială a societății. În afara de industriași și muncitorii năimiți s-a format în mod activ clasa de mijloc. Odată cu victoria revoluției industriale s-a afirmat definitiv economia de piață.

Transformările sociale și economice au fost însoțite de afirmarea noilor valori – libertății și egalității. A început instaurarea democrației. Liberalismul a devenit curentul dominant al opiniei publice.

Transformarea tabloului științific al lumii, schimbările rapide ale stilurilor artistice în literatură și artă au făcut viața culturală deosebit de frumoasă și bogată. În genere, s-a schimbat locul culturii în viața socială. Cultura a devenit un fenomen popular și a început să asigure necesitățile culturale ale părții cărturare a societății, ce sporeau pe an ce trecea. Drept rezultat, au căpătat răspândire profesiile de creație. Reprezentanții culturii, la rândul lor, au început să influențeze asupra opiniei publice, exprimându-și părerile prin intermediul mijloacelor de informare în masă, care se dezvoltau destul de rapid.

Revoluția industrială le-a asigurat țărilor din Occident o superioritate economică, și mai întâi de toate militară, asupra altor civilizații și popoare. Acest lucru a generat o expansiune nemaivăzută a civilizațiilor occidentale, colonizarea și împărțirea lumii. La sfârșitul sec. al XIX-lea s-a încheiat, în mod practic, constituirea unei civilizații mondiale unice, în centrul căreia se afla Occidentul, iar celelalte zone ale lumii erau la un anumit nivel de dependență.

Însă, Epoca modernă a dat naștere unor probleme noi, care au dat de știre despre sine în secolul al XX-lea.

Printre primele dintre acestea a dat de știre problema muncitorească, care a devenit un element de bază al vieții politice interne a țărilor din Occident și nu numai. Nivelul de viață al muncitorilor era foarte redus, situația socială era instabilă, ceea ce trezea la muncitori sentimentul inegalității în relațiile de muncă cu patronii. În cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea s-au format două puncte de vedere față de soluționarea acestei probleme. Socialiștii revoluționari (marxiștii) considerau că pricina acestei stări de lucruri constă în proprietatea privată. Distrugerea ei și refacerea relațiilor sociale în baza proprietății sociale era, după părerea lor, calea spre fericire și armonie.

Socialiștii liberali (reformiștii) optau pentru înfăptuirea unor reforme sociale și instituirea unor condiții echitabile de muncă. Astfel de transformări

nu prevedeau schimbarea cardinală a orânduirii politice, însă consolidau rolul statului în viața economică și socială. În cele din urmă, ambele căi s-au îmbinat într-un experiment de făurire a comunismului pe teritoriul fostului Imperiu Rus, țărilor din Europa de Est și Asia, iar în țările din Occident – în instituirea unui model al statului „prosperității generale”.

Deosebit de acută a devenit problema națională, ceea ce a dus la activizarea unor mișcări naționale de proporții și apariția statelor naționale pe ruinele imperiilor. Însă, frontierele lor nu întotdeauna coincideau cu hotarele așezării popoarelor, ceea ce genera probleme în privința minorităților naționale. În afară de aceasta, ideile naționalismului veneau în contradicție cu ideea de bază a liberalismului – libertatea.

În secolul al XIX-lea s-a produs o cotitură și în relațiile internaționale. Marea Revoluție franceză și războaiele napoleoniene au distrus sistemul de balanțe și echilibrul forțelor. Decisiv devenea principiul „Cine este mai puternic de partea lui este adevărul”. Pentru a se opune una alteia, țările au început cursa înarmării și căutarea aliaților. În cele din urmă, acest lucru a condiționat crearea unor asociații politico-militare permanente – Tripla Alianță și Antanta. Contradicțiile dintre ele au dus la Primul Război Mondial.

Revoluția industrială a favorizat importante transformări în domeniul militar. Măreția statului nu mai depindea de forța armatei, ci de forța economică. Primele conflicte în care au fost aplicate noile feluri de armament au arătat că războiul devine mult mai distrugător, antrenează toate păturile societății, pune în pricol supraviețuirea unor state și popoare întregi.

Expansionismul colonial al Occidentului a avut formă militară, economică și politică. Însă, impunerea valorilor străine întâmpina rezistență. Încercarea țărilor din Asia și Africa de a împrumuta de la europeni unele elemente (în temei schimbării în sferele militară și administrativă) pentru modernizarea societății și pentru a se opune europenilor, nu s-a încununat de succes. Singura țară asiatică, care a reușit să preia experiența europeană și americană, a fost Japonia. Grație reformelor îndeplinite ea a aderat la grupul marilor puteri și a recurs la expansiune colonială.

Puternicele rebeliuni populare, care apărau valorile tradiționale (răscoalele șipailor, taipinilor, yihetuanilor) erau înăbușite destul de ușor prin superioritatea europenilor în sfera militară. În cele din urmă, la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, în țările Asiei și Africii au apărut mișcări de eliberare națională, care încercau să îmbine ideile modernizării cu valorile naționale.

Astfel, „îndelungatul” secol al XIX-lea a devenit perioadă unor transformări nemaifăcute până atunci în istorie, perioadă a afirmării valorilor, fără de care lumea contemporană ar fi de neimaginat – libertății, democrației, economiei de piață. Secolul al XX-lea a primit drept moștenire nu numai noi posibilități, pe care și le-a deschis știința, bogățiile și bunăstarea create de industrie, ci și noi probleme acute: chestiunea muncitorească, avântul naționalismului și mișcărilor de eliberare națională, creșterea militarismului și încordarea în relațiile internaționale.

Termeni și noțiuni principale

- Societate pe acțiuni** – formă de organizare a marilor întreprinderi, capitalul căreia se formează pe contul unirii capitalurilor individuale ale membrilor societății – acționarilor.
- Anarhism** – curent social-politic, care nega necesitatea puterii de stat, opta pentru autoadministrarea totală a comunităților, colectivelor de muncă.
- Bolșevici** – reprezentanți ai aripei politice (fracțiune) în PSDMR (din 1917 fracțiune independentă condusă de V. Lenin). Noțiunea de „bolșevic” a apărut la cel de-al II-lea Congres al PSDMR (1903) după ce susținătorii lui V. Lenin au obținut majoritate de voturi, iar adversarii lor – minoritate (menșevici).
- Buri (afrikaneri)** – autodenumire a coloniștilor olandezi, francezi și germani în Africa de Sud.
- „Epoca victoriană”** – perioadă din istoria Angliei (a doua jumătate a sec. al XIX-lea), când ea a atins apogeul puterii și stabilitate în situația internă. Această perioadă a coincis cu domnia reginei Victoria.
- Home Rule (autogovernare)** – una dintre principalele cerințe ale mișcării naționale irlandeze de la sfârșitul sec. al XIX-lea.
- Dictatura proletariatului** – în marxism: definiție a puterii instaurate în rezultatul unei revoluții și care este înfăptuită de proletariat în frunte cu partidul său.
- Dominion** – colonie autogovernată.
- Expansiune** – extinderea zonei de influență sau dominația în diverse sfere (teritoriu, economie, politică) pe calea acaparării pământurilor, piețelor de desfacere și a resurselor de materie primă ale altor state.
- Elită** – strat social, care deține o poziție dominantă într-o anumită sferă de activitate.
- Industrializare** – crearea unei mari industrii a mașinilor, ce fabrică mașini și utilaje, și este baza pentru dezvoltarea de mai departe a industriei.
- Societate industrială** – societate în care s-a încheiat procesul creării marii industrii tehnice, dezvoltate ca bază și sector de frunte al economiei și al structurilor sociale corespunzătoare.
- Ideologie** – sistem de viziuni politice, juridice, etice, artistice, filosofice și religioase.
- Intervenție** – amestecul unui sau mai multor state în afacerile interne ale altui stat. Intervenția poate fi de natură militară, economică sau diplomatică.
- Capital** – bani și mijloace materiale care aduc venit.
- Clericali** – adepți ai intensificării poziției religiei și bisericii în viața politică și spirituală a societății.
- Colonie** – țară sau teritoriu privat de independență politică și economică, care se află sub puterea unui stat străin – metropolei.
- Conservatism** – varietate de curente cultural-politice și de idei, ce se bazează pe ideea tradițiilor și succesiunii în viața culturală și socială. Conservatismului îi sunt caracteristice afecțiunea pentru sistemele și normele existente, neacceptarea revoluțiilor și reformelor radicale, apărarea dezvoltării evolutive organice. S-a opus liberalismului și socialismului.
- Concepție** – sistem de viziuni, înțelegerea anumitor fenomene și procese.
- Liberalism** – doctrină publică și politică de idei, apărută în țările europene în sec. XVII-XVIII, care proclama principiile libertăților civile, politice și economice. În sec. al XIX – începutul sec. al XX-lea s-au format tezele ei principale: societatea civilă, drepturile și libertățile omului, statul de drept, instituțiile politice și democratice, libertatea antreprenoriatului și comerțului privat.

Marxism – teorie filosofică, economică și politică, întemeietori ai căreia au fost K. Marx și F. Engels.

Militarism – politică de creștere a capacității și puterii militare a statului.

Modernizare – transformări în societate, legate de necesitatea modernizării tuturor domeniilor vieții în conformitate cu cerințele timpului.

Naționalism – ideologie și politică, bază a căreia este ideea exclusivității priorităților și supremației naționale, tratarea națiunii, ca pe cea mai supremă formă a societății.

Problemă națională – varietate de probleme politice, juridice, economice, ideologice și de altă natură, care apar în procesul comunicării interetnice din interiorul țării.

Opoziție – partid sau grup, care se pronunță contrar părerii majorității sau opiniei dominante și lansează o politică alternativă, un alt mod de soluționare a problemelor.

Pangermanism – doctrină politică, care confirmă superioritatea națiunii germane asupra altora și demonstrează necesitatea dominației națiunii respective. Credo în politica externă – lozincă „Presiune asupra orientului”.

Parlamentarism – sistem al puterii de stat, prin care sunt clar distribuite funcțiile puterii legislative și executive cu rolul decisiv al parlamentului. În acest sistem parlamentul se prezintă ca un subiect și obiect al luptei politice și care este legat de viziunile tradiționale asupra democrației, existente în țară.

Realism – una dintre trăsăturile caracteristice ale literaturii și artei, care constă în năzuința de a reflecta obiectiv realitatea în forme ce îi corespund. Într-un context mai îngust – curent în artă, care s-a opus modernismului și avangardismului.

Revizionism – revizuirea sau prelucrarea, sub influența unor anumite condiții ce se schimbă, a oricăror învățături sau principii politice.

Revoluție – schimbări cardinale în dezvoltarea unor anumite fenomene ale naturii, societății sau percepției lumii.

Restaurație – reînnoirea oricărui lucru în aspect inițial.

Reformism – curent politic, ce s-a extins la finele sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea. Reprezentanții lui optau în favoarea transformării treptate a societății cu ajutorul unor reforme consecutive, pentru aplicarea principiului echității sociale și armoniei în relațiile sociale.

Swadeshi – mișcare pentru biocotarea mărfurilor engleze în India.

Grevă – formă de luptă a muncitorilor pentru drepturile lor; suspendarea muncii până la satisfacerea cerințelor cu caracter economic sau politic.

Sufragism – mișcare pentru drepturile electorale ale femeilor. A căpătat cea mai largă răspândire în Anglia și SUA la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea.

Sferă de influență – parte a teritoriului (unei țări sau a unei zone în care intră câteva țări), asupra căreia se extinde influența (politică, economică) altui stat.

Teroare – politică de intimidare, înăbușire a adversarilor politici prin metode de violență. Este folosită ca mod de realizare a oricărui scop.

Urbanizare – proces de mărire a numărului orașelor și a populației lor, precum și de sporire a rolului acestor orașe în viața economică și culturală a societății

CUPRINS

Stimați elevi și eleve din clasa a noua!.....	3
Introducere	
§ 1. Locul celei de-a doua părți a Epocii moderne în istoria universală.....	5
CAPITOLUL I. EUROPA ȘI AMERICA LA FINELE SEC. AL XVIII-LEA – ÎNCEPUTUL SEC. AL XIX-LEA	
§ 2. Începutul Marii Revoluții franceze de la sfârșitul sec. al XVIII-lea	13
§ 3. Sfârșitul mării revoluții franceze de la sfârșitul sec. al XVIII-lea	20
§ 4. Consulatul și imperiul lui Napoleon Bonaparte.....	27
§ 5. Războaiele Napoleoniene și consecințele lor	35
Lección practică. Afirmarea principiilor egalității civile în drepturi: de la „Declarația drepturilor omului și cetățeanului” la „codul civil” al lui Napoleon.....	41
CAPITOLUL II. EUROPA ȘI AMERICA ÎN PERIOADA REVOLUȚIILOR ȘI UNIFICĂRII NAȚIONALE (1815–1870)	
§ 6. Începutul constituirii societății industriale	42
Lección practică. Consecințele sociale ale revoluției industriale. Trans- formările în viața și modul de trai al diferitelor pături ale populației ...	49
§ 7. Marea Britanie.....	53
§ 8. Franța. Revoluția belgiană.....	60
§ 9. Germania și Italia.....	67
§ 10. Imperiile Austriac și Rus.....	74
§ 11. Revoluțiile din anii 1848–1849.....	84
§ 12. Unificarea Germaniei. Unificarea Italiei	92
§ 13. Statele Unite ale Americii	98
§ 14. Crearea statelor independente în America Latină	109
Generalizarea cunoștințelor la capitolele I, II	116

CAPITOLUL III. EUROPA ȘI AMERICA ÎN ULTIMA TREIME A SEC. AL XIX-LEA – LA ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA

§ 15. Tendințele principale ale dezvoltării social-economice și politice ale țărilor de frunte din Europa Occidentală și America	117
Lecție practică. Evoluția social-democrației Europene: de la marxism la activitatea parlamentară legală.....	123
§ 16. Franța	125
§ 17. Germania.....	136
§ 18. Marea Britanie.....	142
§ 19. Italia.....	148
§ 20. Statele Unite ale Americii	153
§ 21. Imperiul Rus.....	160
§ 22. Austro-Ungaria – monarhie dualistă. Războiul ruso-turc din anii 1877–1878. Crearea noilor state independente în Balcani	175
Generalizarea cunoștințelor la capitolul III	187

CAPITOLUL IV. TREZIREA ASIEI. RELAȚIILE INTERNAȚIONALE (A DOUA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-LEA – ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA)

§ 23. Japonia.....	188
§ 24. China.....	196
§ 25. Încercările de modernizare a Imperiului Otoman. Revoluția Junilor Turci de la 1908. Încercările de modernizare a Iranului (Persiei). Revoluția din anii 1905–1907.....	204
Lecție practică. Hegemonia britanică în India. Popoarele din Africa sub jugul colonizatorilor europeni	211
§ 26. Relațiile internaționale la finele sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea	219

CAPITOLUL V. DEZVOLTAREA CULTURII SFĂRȘITUL SEC. AL XVIII-LEA – ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA)

§ 27. Știința și tehnica	226
§ 28. Literatura și arta.....	235
Lecție practică. Apariția culturii populare	247
Generalizarea cunoștințelor la capitolele IV, V.....	249
Generalizare la cursul. Ideile, realizările și pericolele principale ale „îndelungatului” secol al XIX-lea	250

Termeni și noțiuni principale	252
-------------------------------------	-----

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня/учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

ГІСЕМ Олександр Володимирович
МАРТИНЮК Олександр Олександрович

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

**Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням молдовською мовою**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

***Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено***

*Переклад з української
Перекладач Олена Анетрі*

Молдовською мовою

Технічний редактор *С. Максимець*
Коректор *Д. Анетрі*
Верстка *В. Моцкіна*

При оформленні підручника використані джерела,
викладені у вільному доступі в мережі Інтернет.

Формат 70x90/16. Ум. друк. арк. 18,72. Обл.-вид. арк. 24,34. Наклад 295 прим. Зам. № 1222.

Видавець і виготовлювач видавничий дім „Букрек”, вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000.

www.bukrek.net

Свідцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.

Cronologia generală a evenimentelor

Data	Evenimentul
1789—1799	Marea Revoluție Franceză de la finele sec. al XVIII-lea
26 august 1789	Adoptarea „Declarației drepturilor omului și cetățeanului în Franța”
9—10 noiembrie 1799	Instaurarea Consulatului în Franța
1804	Instaurarea Primului Imperiu în Franța. Adoptarea „Codului Civil” al lui Napoleon
1810—1826	Războiul de Independență al coloniilor spaniole din America Latină
1814—1815	Activitatea Congresului de la Viena
1814—1830	Restaurarea puterii Bourbonilor în Franța
20 martie — 22 iunie 1815	Cele „o sută de zile ale lui Napoleon”
26 septembrie 1815	Înființarea Sfintei Alianțe
1820—1821	Revoluțiile din regatele Neapolelui și Sardiniei
2 decembrie 1823	Proclamarea „doctrinei Monroe”
27—29 iulie 1830	Revoluția din iulie în Franța
1830	Revoluția belgiană
1830—1848	Monarhia din iulie în Franța
1831	Înființarea societății „Tânăra Italie”
1832	Prima reformă parlamentară în Marea Britanie
1834	Înființarea societății „Tânăra Germanie”
1837—1901	Domnia reginei engleze, Victoria. („Epoca victoriană”)
1836—1848	Mișcarea chartistă în Marea Britanie
1848—1849	”Primăvara popoarelor”: evenimentele revoluționare în țările Europei Occidentale
25 februarie 1848	Proclamarea celei de-a doua Republici în Franța
1850—1864	Răscoala taipinilor în China
1853—1856	Războiul Crimeii
1857—1858	Răscoala șipailor în India
1861	Proclamarea Regatului Italiei
1861—1865	Războiul civil în SUA
1861—1874	Perioada marilor reforme în Rusia
1867	Înființarea Austro-Ungariei
1868	Cea de-a doua reformă parlamentară în Anglia
1868—1869	Revoluția Meiji în Japonia
1869	Încheierea construcției canalului Suez
1870	Încheierea procesului de unificare a Italiei

Data	Evenimentul
1870—1871	Războiul franco-german (franco-prusac)
4 septembrie 1870	Proclamarea celei de-a Treia Republici în Franța
1870	Încheierea procesului de unificare a Italiei
1871	Proclamarea Imperiului German
Martie-mai anul 1871	Răscoala pariziană. Comuna din Paris
1871—1890	Cancelariatul lui O. von Bismarck
1873, 1875	"Alarmerle militare" franco-germane
1875	Adoptarea Constituției celei de-a Treia Republici în Franța
1877—1878	Războiul ruso-turc. Obținerea independenței de către statele balcanice
1878	Congresul de la Berlin
1882	Instaurarea controlului asupra Egiptului de către Anglia
1882	Crearea Triplei Alianțe de către Germania, Austro-Ungaria și Italia
1884	Legea despre reprezentarea populară în Anglia. (Cea de-a treia reformă parlamentară)
1885	Înființarea Partidului Congresul Național Indian (CNI)
1889	Crearea Internaționalei a II-a
1890	Legea antitrust a lui J. Sherman în SUA
Anii 1890	Încheierea revoluției industriale în Rusia
1891—1893	Alianța franco-rusă
1894—1895	Războiul chino-japonez
1895	Descoperirea cinematografului
1896	Criza de la Fashoda
1898	Războiul spaniolo-american
1899—1902	Războiul anglo-bur
1903—1914	"Era Giolitti" în Italia
1904	Tratatul anglo-francez („acordul cordial”) – Antanta
1904—1905	Războiul ruso-japonez
1905—1907	Prima revoluție din Rusia
1906—1910	Reformele lui Stolâpin în Imperiul Rus
1907	Tratatul anglo-rus
1908	Criza bosniacă
1911	Cea de-a doua criză marocană
1911—1912	Războiul italo-turc
1912—1913	Războaiele balcanice

Planuri-scheme pentru organizarea muncii independente

Cum să lucrăm cu paragraful din manual?

1. Citiți întregul paragraf pentru a vă crea o închipuire generală despre conținutul lui.
2. Prelucrați documentele istorice anexate la paragraf. Clarificați semnificația cuvintelor și termenilor, pe care nu i-ați înțeles. Atrageți o atenție deosebită la datele, numele, noțiunile, concluziile evidențiate.
3. Alcătuiți un plan detaliat al paragrafului – el o să vă ușureze pregătirea către lecție.
4. Încercați să faceți legătura dintre materialul paragrafului și informația pe care ați acumulat-o la lecție.
5. Dacă în text sunt trimeri la conținutul paragrafelor studiate anterior, revedeți aceste paragrafe.
6. Dacă după studierea paragrafului apar întrebări sau dacă nu sunteți de acord cu interpretarea unor anumite noțiuni, aprecierea evenimentelor, apelați la literatura suplimentară.
7. Pentru a înțelege dacă ați însușit bine materialul din paragraf, încercați să expuneți conținutul lui fără să folosiți manualul. Mai întâi puteți povesti paragraful cu ajutorul planului, iar apoi fără el.
8. Pregătiți răspunsuri la întrebările de la sfârșitul paragrafului și îndepliniți însărcinările.

Cum să alcătuiim un plan?

1. Citiți cu atenție textul la care trebuie să alcătuiți planul.
2. Alegeți din el numai materialul care corespunde temei planului.
3. Împărțiți textul pe părți cu încheiere logică, găsiți în fiecare din ele ideea de bază, formulați-o clar și notați-o.
4. Dați denumire părților componente ale textului.
5. Înainte de a nota planul în caiet, verificați dacă în el și-au găsit reflectare toate ideile principale din text.

Cum să alcătuiim o comunicare?

1. Citiți din manual materialul după care trebuie să pregătiți comunicarea.
2. Selectați literatura de care veți avea nevoie în timpul muncii și prelucrați-o.
3. Alcătuiți planul comunicării dumneavoastră.
4. Notați, după plan, conținutul comunicării sau alcătuiți tezele ei.
5. Gândiți-vă ce material ilustrativ ar fi bine să folosiți.
6. În timpul prezentării comunicării încercați să vorbiți corect, clar și expresiv.

Cerințe pentru alcătuirea unui eseu

1. Textul eseului trebuie privit ca un tot întreg, iar ideea lui trebuie să fie clară și pe înțeles.
2. Eseul nu trebuie să conțină nimic de prisos, ci doar informația de care aveți nevoie pentru a vă dezvălui pozițiile sau ideile.
3. Eseul trebuie să aibă o structură corectă, ceasta trebuie să fie logică și clară.
4. Fiecare aliniat al eseului urmează să conțină numai o singură idee de bază.
5. Eseul trebuie să conțină argumente convingătoare privind poziția în problema abordată.

Cum să lucrăm cu un document istoric

1. Clarificați originea documentului.
  - 1) Cine este autorul (autoarea) lui?
  - 2) În ce fel de circumstanțe istorice a apărut documentul respectiv?
  - 3) Ce prezintă acest document după conținut și formă (descrierea documentului istoric de către un contemporan), aprecierea documentului de un cercetător (cercetătoare), act legislativ, etc.?
2. Clarificați ce însărcinări la acest document urmează să îndepliniți și de ce aveți nevoie pentru aceasta (dacă documentul poate să aprofundeze cunoștințele Dumneavoastră despre un oarecare fenomen, eveniment sau personaj istoric, amintiți-vă ce știți deja despre el)?
3. Citiți textul documentului, clarificați semnificația noțiunilor și termenilor din acest text.
4. Încercați să îndepliniți însărcinările la acest document. Dacă nu puteți face acest lucru, citiți mai atent și mai încet încă o dată textul, atrăgând atenția la conținutul unor propoziții.

Cum putem face comparație între diferite aprecieri ale fenomenelor istorice?

1. Determinați esența fiecărui fenomen sau eveniment istoric.
2. Încercați să aflați pe ce s-a bazat autorul atunci când a dat apreciere evenimentului și determinați caracterul obiectiv al concluziilor lui.
3. Analizați argumentele prezentate și logica mărturiilor.
4. Faceți alegerea în favoarea uneia dintre aprecieri și explicați de ce ați ocupat anume o astfel de poziție.

Cum să alcătuim portretul istoric?

1. Scrieți cum s-a desfășurat formarea personalității activistului istoric (activistei).
  - 1) Indicați numele activistului istoric (activistei). Unde și când s-a născut el (ea)?
  - 2) Înde și în ce condiții a trăit el (ea), a crescut și a fost educat (ă)?
  - 3) Cum s-au format viziunile lui (ei)?
2. Determinați calitățile personale și trăsăturile de caracter ale activistului istoric (activistei).
  - 1) Cum influențau calitățile personale și trăsăturile caracterului asupra activității lui (ei)?
  - 2) Care dintre calitățile lui (ei) personale vă sunt pe plac, și care nu?
3. Caracterizați activitatea personajului istoric.
  - 1) Care au fost ocupațiile de bază, cauzele vieții lui (ei)?
  - 2) Ce succese și eșecuri l-au (au) însoțit (-o)?
  - 3) Care păături ale populației au sprijinit activitatea lui (ei) și care nu? De ce?
  - 4) Cine au fost adepții lui (ei) și cine au fost adversarii? De ce?
  - 5) Care au fost consecințele activității lui (ei): a) pentru contemporani; b) pentru urmași?
4. Exprimați-vă propria atitudine față de activistul istoric (activista).
  - 1) Ce sentimente vă trezește activitatea lui (ei)?
  - 2) Ce atitudine aveți față de modurile și metodele activității lui (ei)? Argumentați-vă poziția.